بیرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

Ketabton.com

لیکوال
محمود طرزی

ژباړن
ډاکټر محمد داود جنبش

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـــيرغ

(د بېلابېلو ليکنو ټولګه)

ليکوال:

محمود طرزی

ژباړن:

ډاکتر داود جنبش

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: بیرغ

لیکـــوال: محمود طرزی

ژباړن: ډاکتر داود جنبش

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیـزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۱۰)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانې ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبرې

حضرت عزیز الملک العلام ته د مننې په ویلو، او حضرت سید خیرالانام و مناقب آل و اصحاب کرام ته د درود په استولو، او د اسلام نیاو پـالي ټولـواک تــه د دوعــاوو پــه ویلو[،*] د موخې د روښانولو له پاره دا ډول پر خبرو پیل کېږي.
دا ښکاره او څرګنده ده چې (ورځپاڼې) [(اخبارونه)*] په اوسني مهال کې د هېوادونو او ولسونو ژبې ګرځېدلې دي. اوس مهال له وحشي او بدوي ولسونو پرته پــه ټــولنیز جوړښت کې داسې یو دولت او ولس نه شته چې د ورځپاڼې څښتن نه وي.
اخبار د (خبر) جمعه ده چې ضد یې (بې خبري) ده. نو اوس ددې فلسفي قضــیې پــه حکم چې (هر څیز د هغه د ضد له مخې پېژندل کېږي) روښــانه جــوتېږي چـــې لــه خبر تیا څخه د بې خبرۍ څومره توپیر دی!
زموږ ستر هوښیار پرمختګپال ټولواک (اعلیحضرت سراج الملة والدین امیــر حبیــب الله خان) چې څښتن دې یې دولت پر ځای لري[،*] هغسې چې د افغانســتان د لــوړ خپلواک سلطنت لوړبختي تخت [پلاز*] ته د بریالۍ نېکمرغه ختنې له لومړۍ ورځې تر دې مهاله یوه شېبه هم د هېواد او دولت د پرمختګ او تمدن وسایلو له چمتو کولو پر څنګ تېر شوی نه دی. او لکه د یوه مینه خپروونکي او مهربانۍ پالونکي پـلار پــه دود یې د خپلو ربښتینو شاهانه وګړو د ظاهري او معنوي پالنې او روزنې له پاره شپه او ورځ هاند کړی دی. نو څرنګه چې یې ډېرې نیمګړتیاوې پــه خپلــو لــوړو شــاهانه پېرزوینو سمې کړې. د وګړو د بې خبرۍ نیمګړتیا یې هم د (سراج الاخبار) د خپرېدو په امر سره پوره او لرې کړه [،*] نو دادی چې د هغې په لارښوونکو وړانګــو د ملــت وګړي د هېواد له کورنیو پېښو، او له بهرنیو شاوخوا خبرونو او ډېرو مسلکي او ادبي او اخلاقي، معلوماتو څخه خبر او آګاه کوي[.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د لوړ سلطنت په پلازمېنه کې د ورځپاڼې د چاپ او خپرېدو هیلــه د نېکمرغه پلاز ختنې له هماغه پیله وه[،*] خو څرنګه چې هر څیز په خپــل وخــت او مهال پورې تړلی دی[،*] نو له دې امله تر دا اوسه وځنډېده.

هغه ګټې او ښېګنې چې ورځپاڼې یې لري[،*] د سترګو د پټېدو نه دي چې که په دې اړه هرڅه وواېو نو دا د جوت جوتول او د حاصل شوي حاصلول بلل کېږي. خو بیا هــم د هغې له ځینو ښکاره او جوتو ګټو څخه. یوه څنډه بیانوو چې ټولو ته روښــانه شــي چې زړونو ته زموږ د راتېر ټولواک له مهربانیو ډکه دا اجازه تر کومې کچې لویه پېرزو او مهرباني ده.

(ورځپاڼه) داسې یوه نړۍ ښوده هېنداره ده چې انسان په کور کې ناست د نــړۍ لــه احواله خبروي. آن د خپل کور حالاتو ته هم چــې هماغــه (وطــن) دی[،*] ســړی د ورځپاڼې له ژبې ښه او غوره غوږ نیسي.

ورځپاڼه داسې یوه ایستلې او تېره چاړه ده چې وطن ته د بدو هوډونو او بدو فکرونو د څښتنانو ژبې پرې کوي. څومره زغم سوځوونکی حالت دی چې سړی د ځان په اړه له دوست او غلیم له لرې او نژدې نه ډېرې دروغ او رېښتیا خبرې اوري[،*] خو د ردولو ژبه او د مخنیوي وس یې ورسره نه وي! نو پر دې بنسټ ورځپاڼه د دفاع یوه کــوډګره ژبه ده چې د بد ژبو بې ځایه خبرې ردوي او داسې یو سم محَک دی چــې د وطــن او ملت په اړه د ویل شویو خبرو سم او ناسم رېښتیا او دروغ د رېښتیاوو ډګر ته راباسي.

(ورځپاڼه) داسې یو ادبي ښوونکی دی چې سړي ته له قید او زور پرته د ډېــرو لــوړو پوهو او پوهنو د لاسته ورړو او زده کولو شوق او مینه وراچوي، هو سره لــه دې چــې سړی پوهه او پوهنه په سمبالو کتابونو کې زده کولی شي، خو ورځپاڼــه لکــه د یــوه هوښیار طبیب چې ورو ورو او پرله پسې خپل رنځور ته درمل ورکوي[،*] د بېخبــرۍ رنځوران د خپلو معلوماتي خبرونو په ګټورې درملنې رغوي.

(ورځپاڼه) له هاره ډک یو ګلزار دی چې هر څوک ترې له خپلې خوښې سره سم ګــل ټولولی شي. او له خوندورو میوو ډک بڼ دی چې هر څوک ترې له خپلې طبعې ســره سم خوندونه اخلي، اولنډه دا چې د ورځپاڼې له لوستلو د وګړو ټولې ډلې ګټــه کــولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سراج الاخبار) دا مهال چې اوس نوی جوړ شوی[،*] په هرو پنځلسو ورځو کې یو ځل پر ډېرین چاپ خپرېږي، خو زموږ د ستر پرمختګپال ټولواک تر مهربان او پوهنپال سیوري لاندې یې د پرمختګ او بشپړتایه وسایل ورځ تر بلې چمتو کېږي او په راتلونکې کې به په الهي مرسته او پېرزو په اوونۍ کې یو ځل په سرُبي حروفي چاپ او غورو زینکوګرافي تصویرونو سره د چاپ په ګاڼه ښکلی او د خپرېدو ډګر ته راووځي.
نو په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د خورا ستر هستوونکي پردربار د بنده ګۍ تندي سولوو او د خپل دې نیاومن خیر غوښتونکي نېک عمله ټولواک د لوړ دولت د پرمختګ او پایښت غوښتنه کوو، او ځان ته د الهي توفیق غوښتونکي یو چې ددې سپېځلي دندې د سرته رسولو وس چې د خپلو هېوادنیو وګړو د خبرولو [؟*] له پاره مو پر غاړه اخیستې[،*] ومومو، و من الله التوفیق [.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(لارې او پلونه)

او د ګلبهار د سراج پله د پرانستې مراسم

که یو هېواد له یوه وجود سره ورته وبولو منظمو لارو ته کــه ددغــه وجــود رګونــه او شریانونه، او پلو ته یې که مَفّصلونه یعنې بندونه ووایو نو هېڅ د مبالغې خبره به مو نه وي کړې.
ځکه که په رګو او شریانو کې یوه ګډوډي یا بې نظمي رامنځته شي[،*] د وینې جوهر چې د ژوندانه یواځینی ماده بلل کېږي[،*] په یوه بشپړ نظم چې اړتیا یې ده د زړه له پلازمېنې نه د وجود هرې برخې ته بهېدلی او جاری کېدلی نه شــي [او*] وجــود لــه خطر سره مخامخ کېږي. دغه راز که په مفصلونو یعنې د وجود د غړو په بنــدونو کــې ماتوالی او ګډوډي راشي د غړي او بل غړي ترمنځ تړاو او پیوستون له منځه ځي پــه خورا خطرناکو ستونزو اخته کېږي[.*]
د یوه هېواد لارې او پلونه کټ مټ همدا ارزښت او ښېګڼې لري چې د نظم او ســمون نشتوالی یې د هېواد د بېنظمۍ او ناسمۍ سبب ګرځي او د لارو نشــتوالی او د پلونــو نشتوالی هماغسې چې د هېواد واردات او صادرات چې لکه وینه په بدن کې ده[،*] له ناوړه ځنډ سره مخامخوي[،*] د عسکرو په [جګړه ییزې*] استونې او لېږد کې هم له غمه ډک خطرونه رامنځته کوي چې بېلګې یې د تاریخ پاڼې رڼې راښيي.
زموږ د هوښیار نیاومن د عقل څښتن حکیم پرمختګپتال ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د بختورې پلازکېناستنې له بریالۍ ورځــې راهیســې دا دوه خطرنــاک عیبونه او دا دوه وژونکي رنځونه زموږ د ګران هېواد له وجوده لېرې شــوي او پورتــه شوي دي.
اوس مهال د لوړ افغان دولت پلازمېنه د هغه کلک هاند او زیار له برکته چې زموږ ستر پرمختګپال ټولواک د لارو د جوړولو په برخه کې کړي او پېرزو کړي[،*] د هېواد لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر هر لوري سره نښتي او لګېدلي ده، ځینې دغه لارې پاخه او ټینګ سړکونه دي چې ګاډي او موټر پرې تګ راتګ لري، او ځینې یې هغه لارې دي چې تر پخې رغونې لاندې دي. او ځینې یې هغه پاکې او هوارې لارې دي چې تر اوسه پخې شوې نه دی.
هغسې چې د شاهانه هېواد اړوندو سیمو د سمبالو لارو له برکته وده کړې[،*] پر ځینو ارزښتناکو او باوري پلونو یې هم لوی رونق او ارزښت موندلی چې په دې ډله کې یو هم د نیلاب پر سین پُل دی چې (د سراج په پله) مشهور شوی. دا دی مرحمت او خیر غوښتنه.
ددغه پله د پرانستنې د مراسمو تفصیل زموږ ښاغلي سر څارونکي چې له (همایوني اعلیحضرت) سره په ملګرتیا ددغو مراسمو ویاړمن شوی[،*] اداري ته راستولی چې کټ مټ د هغوی همدا لیکنه دلته راخلو:
««د نیل آب د پله د پرانستنې بیان»»
د نیل آب سرچینه د هندوکش د غره لــه واورو او کنګلونــو او چینــو څخــه [ده*] د خاواک له پولې څخه چې د کابل شمالي خوا ده د پنجشېر منځ ته بهېږي[،*] د باګرام شاوخوا له نورو سینونو سره ګډېږي د ختیځ لور ته درومي- په مخکنیو کلونو کې پر دې سیمه چې اوس پرې نوی پُل جوړ شوی[،*] د پله اصلاً نښه نه وه [او*] کوهدامن او کوهستان ته تلونکي راتلونکي خلک په تېره بیا ددغو سیمو اوسېدونکي په خوارۍ او کړاو پر نیل آب پورې وتل او د اوبو د ډېرېدو پر مهال دغو پورې وتونکو تــه د ســر ډېر زیان اوښته- څرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والــدین د ګلبهــار ســیمې تــه ورغلی او دا یې لیدلي و نو پر دغه ځای یې د ودانۍ خیال او هوډ وکړ. څرنګه چې پــر ۱۳۲۹ هجري کال د خدای ورکړي دولت د چارواکي عزتمند مسټر (هالیډي) انګرېــز په انجنیرۍ دغه پُل جوړ شو- د چارشنبې په ورځ د شوال المکرم میاشــتې پــر ۱۷ چې د تلې میاشتې ۱۸ او د انګرېزي اکتــوبر میاشــتې ۱۱ کېــږي[،*] د نیــل آب پُــل پرانستل شو- پر دغه ورځ خورا سپېڅلي ذات لوړ اعلیحضرت د حضور له یو شــمېر خدمتګارانو او عَمَلې سره دغې سیمې ته تشریف یووړ او د کوهستان او کوهدامن یو شمېر خانان او مخور وګړي چې شمېر یې ډېر وو هم دغه ځای ته ورغلي وو[.*] ددغو کسانو او نورو خدمتګارانو له پاره هر ډول خــوراک او څښــاک او خــواږه چمتــو وو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغې ورځې پر يوولسو بجو لوړ اعليحضرت د پله خواته ورغـى- دغـه پُـل د لـوړ اعليحضرت تر راتګه کولپ [قفل*] و او چې لوړ اعليحضـرت تشـريف وروړ ملکـي ايشيک آقاسي [د تشريفاتو رييس*] د کولپ کونجي په درنښت او درنـاوي مبـارک حضور ته وړاندې کړه- لوړ اعليحضرت د کولپ کونجي پر مبارک لاس نيولې دا ټکي يې وفرمايل- هر انسان چې کومه وداني په ذهن کې انځور کړي[،*] نو د خپل تصور د پلي کېدو هڅه کوي[.*] کتونکي لا په شک کې وي چې دا وداني به څه پايله او ګټـه ولري او هرڅوک په خپل ذهن کې يو تصور لري تر هغـو چـې دغـه ودانـۍ بشـپړه شي[،*] وروسته چې ليدونکي يې په کتلو ګټه او نېکه پايله ووينې نو د هر يـوه زړه ولګېږي- هسې چې مو لومړی دې ځای ته تشريف راوړی او د وګړو کړاو مو ليـدلی و اړينه وبلل شوه او د يوه نوي پله د ودانولو فکر را پيدا شو او د هغه د چمتـو کولـو او جوړولو په فکر کې وم- ځينې زموږ له تکله بې خبره وو- نن چې الحمد لله زمـوږ دا لارښوونه پلې شوې او دا پُل جوړ شوی نـو ښـکاره شـوه چـې د نيـل آب پـر پلـه تېرېدونکو او اوښتونکو ته څومره هوسايي پېښه شوې ده[.*] يو څوک چې ددې پله تر ودانۍ دمخه پر دې سين پورې وتی وي[،*] په خپل حالت کې د هوسايۍ په راتګ پوهېدلی شي- سره له دې چې ددې پله د ودانولو په خبر زموږ په اعليحضرت فکـر کې زرګونه خيالونه ټوکېدلي چې دا ودانۍ يې له زرو يوه هم نـه شـي کېـدلی[.*] د عالميانو خښتن ته هيله ده څرنګه چې زموږ خيالونه د وګړو د سوکالۍ او د افغانستان د هوسايي له پاره دي[،*] ځنډ به په کې نه راځي او ټول به پلـي شـي او لـه کـريم څښتنه غواړم چې د دولت ټول ولس او خدمتګاران زما له هوډونو سره همغږي او هم ژبي شي او د حضرت سيد المرسلين پر مبين دين ټينګ ودريږي- مستوفي الممالک چې د مبارک حضور لـه خـوا د شـمالي د خلکـو خـان او مشـر دی د کوهـدامن او کوهستان له خانانو سره په يوه ژبه د مبارک وجود د سلامتۍ په غوښـتلو د شـاهانه پېرزوينو شکرانه په خورا ښه بڼه ترسره کړه او لوړ اعليحضرت د پله د دروازې کولپ پرانسته- موجودې باجه خانې او ددغې سيمې نورو دود سازونو په ګـډې خوښـۍ او خوړو غړونو چې تل دې وي زموږ ټولواک د سلامۍ ادا ترسره کړه- خورا لوړ سپېڅلي ذات تر نورو دمخه پر هغه مبارکه پښـه کېښـوده او د حضـور لـه خـدمتګارانو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهستان له خانانو او ملکانو سره پر دغه پله تېر شول ورپسې نور عادي وګړي پر پله واوښتل د شاهانه پېرزوګانو شکرانه يې پر ځای کړه وروسته شهرياري اعليحضرت د موټر په سپرلۍ تشريف وفرمايه او پر پله تېر شو- د افغانستان د خدای ورکړي دولت چارواکي مسټر هاليډی ته د هغه د تېرو کارونو له امله چې له څو کلو يې په افغانستان کې چوپړ کړی او دغه راز پر دې خدمت چې په دې پله کې يې ښودلی[،*] د پېرزو او مهربانۍ او خوښۍ څرګندونه وشوه- او هغه ټکي او وينا چې اعليحضرت د پرانستنې پر مهال واورول ډېر اغېزناک او هڅوونکي او د اورېدو وړ وو همدومره[.*]
(علي احمد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

و من الماءٍ کل شیً حی

[او هر شی په اوبو ژوندی دی*]

««د کابل اوبه»»

په لوړه افغان پلازمېنه کې سره له دې چې ډېرې جاري اوبه شته[،*] آن د (کابل سین) چې تل بهاندې اوبه لري چې لکه د اوبو د ټکي په څېر چې د نامه په جوړښت کې یې نغښتی دی[،*] تل د ښار په منځ کې بهېږي. خو دا اوبه په کروندو او کرنه کې د لګولو او له هغه نه د ډېرو ویالو د بېلولو له امله چې کله ښار ته راورسېږي هم ډېرې لږېږي او هم د څښاک له پاره ډېرې ګټورې او سمې نه وي. یو شمېر چینې او شاه ګانې چې شته هم د وګړو د اړتیاوو له پاره بس نه بلل کېږي. حال دا چې اوبه د انسان له خورا اړینو اړتیاوو څخه دي چې د ځمکو او آسمانو یواځیني هستوونکي د انسانانو د ژوندانه بنسټ پر هغه درولی دی.

طب جوته کړې چې د هغو ښارونو د وګړو مړینه چې د څښاک اوبه یې بې خونده او کاږېدلې او له میکروپو [میکروبو*] ډکې وي د هغو ښارونو پرتله چې خوندورې او پاکې او رڼې اوبه لري[،*] خورا لوړه وي.

پر دې بنسټ په کابل کې د اوبو د نشتوالي مسالې زموږ د ګران زړونو ته راتېر ټولواک ځیر پام چې د مهربانیو ډک پرمختګپال شاهانه افکار یې تل د هېواد ودانۍ او د وګړو او مخلوقاتو هوسایۍ ته اوښتي وي[،*] ځانته وراواړاوه او کابل ته یې د (پغمان) د خورا خوږو او رڼو اوبو د راوستلو همایوني هوډ او فرمان د صادرېدو ویاړ وموند.

(پغمان) له کابله د نهو کروهو یعنې شپاړلسو میلو په واټن شمال لوېدیځ پلو د پغمان د غرونو په لمن کې چې د (هندوکوه) د غرونو له لړۍ څخه چې په هندوکش اوښار شوی[،*] پر یوه لوړه او خورا سړه او د خوندورې هوا درلودونکې سیمه پروت دی چې تودې ورځې یې اعلیحضرت شاهانه ذات په (سهیل) مانۍ کې چې د سراجي پرمختګپال پېر له مانیو څخه ده. تېروي. لنډه دا چې پغمان د لوړې پلازمېنې کابل دولتي پارک دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پغمان اوبه د خورا جگو ځايونو له هغو چينو څخه چې د غرنيو څوکو له واورو راوځي[،*] په خورا رڼوالي او پاکۍ او سړوالي او خوند رابهېږي.
نو ځکه زموږ زړه سواند او مهربان ټولواک داسې طرحه جوړه کړه چې دغه اوبه په يوه پاخه او ټينګ بند په يوه سيمه کې ايسارې او ټولې او په اوسپنيزو نلونو کې ښار تــه راورسول شي او د ښار پر مشهورو ځايونو او معروفو برخو وويشل شي.
په دې اړه تېر کال چې کله يې پغمان ته په شاهانه تشريف ويــاړ وربښــلى و[،*] لــه ښاغلي مېلر اسکاټ لنډي [سکاټلنډي*] سره چې د ټوکر اوبدلو د فابريکې په برخه کې د افغانستان په خداى ورکړي دولت کې کار کوي[،*] خبرې وکړې او د لګښت او د اوسپنيزو نلونو د راوړلو له پاره يې دغه ښاغلي ته د يو لک او پنځوسو زرو کلــدارو روپيو د ورکولو هوډ وکړ.
د هغه باوري خبر له مخې چې تر لاسه کړى مو دى[،*] دغه اوسپنيز نلونه پلازمېنــې کابل ته رسېدلي او پر دغه خورا نېک کار به په دې نژدې راتلونکې کې پيل وشي.
په حقه چې زموږ د خيرسنجوونکي او عدالت خوښوونکي ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين) دا مهرباني او پېرزو زموږ د ښاري وګړو ترې زړونه خړوبوي. نــو ځکــه (سراج الاخبار) له خپلو ټولو همښاري ورونو سره په ګــډه د خپــل ســتر ټولــواک د پېرزوګر وجود د روغتيا او سلامتيا د دوام دوعا د ورځو او شپو د څښتن لوړ دربار ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منني وړاندې کول

سبحان الله! موږ د افغانستان ولس څومره نېکمرغه او بختــور یــو چــې پــاک خــورا سپېڅلي الهي ذات موږ ته د اسلام د مبین دین ویاړ رابښلی او موږ ټول یې یو ملت او یو مذهب ګرځولي او د داسې یــوه هوښــیار خیرغوښــتونکي او پرمختګپــال مینــه خپروونکي ټولواک په رعیتۍ او غاړه ایښودنه ویاړلي یو چې پېرزوګر افکار یې شپه او ورځ د هېواد د ودانۍ او د وګړو د هوسایۍ لور ته دي.

که چېرې خپل تېر حالت ته لږ د عبرت په نظر وګورو او خپل اوســنی حــال ورســره پرتله کړو نو څومره لوی توپیرونه په کې وینو؟

له نور خبرو تېر: یوازې د همدې نیلاب سین پخوانی حالت راسره انځور کړو:

دا سین هغه اوبه دي چې زموږ د ګران هېواد ستر ښېرازه او د خوندورې هوا ځښــتن (کوهستان) او (کوهدامن) ولایت یې په خپلې چټکې بهیدنې دوه ځایه کاوه[او*] تګ راتګ ته یې د مجرا د څرنګوالي له امله چې مخ پر ځوږ درومي [او*] اوبــه یــې هــم ډېرې او چټکې او د تېرېدو راتېرو وړ نه دي[،*] یو لوی خنډ جوړاوه.

همدغه ځای ته څېرمه چې اوس پــرې د (ســراج) دا پــرتمین او بّرَمّــوال پُــل جــوړ شوی[،*] د لرګیو او څانګو مانګو یو پُل درېدلی و. سره له دې چې پلي پرې په ډېره وېره او ترهه تېرېدلی شوای[،*] خو بار او څاروي پرې د اوښتو نه وو او آن دغه پُــل هم هرکال سیلابونو ړنګاوه او د ورځو ورځو له پاره د خــدای د بنــدګانو تــګ راتــګ بندېده.

تصور وکړئ: یوه بېوزلې له پښو لوېدلې کونډه ده چې د پېښو تر اغېز لانــدې یــې د سین د پورې غاړې له ځمکو سره اړیکي شکولي او غواړي چې دې خــوا راواوړي[.*] خپل خوار کنډول او لېمځی او غوټه او چپن یې پر یوه خره بار کړي او دوه درې یتیم کوچنیان یې ورسره له لاسه نیولي سترې ستوړې د سین غاړې ته رارســېږي. دلتــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوري چې د نیلاب شـنېدونکې بهانـدې څپــې لار نــه ورکــوي. خــوراکی حیرانــه پاتېږي [:*] نه مخ ته د تلو لار نه شاته د ستنېدو پار!!

خوراکی څه وکړي؟ د لرګیو او خزلو پر پله اوښتلی شي!

آه، څومره دهشتناک حالت! د پله خزلې او څانګې د بېـوزلې مېـرمن د خــره د بــار درندوالي ته ټینګېدلی نه شي [او*] خر له باره سره سین ته لوېږي، ښځه او کوچنیان بغارې وهي، څه چې یې لرل یا نه لرل له منځه ځي!.....

دلته دی چې زمورږ د زړه سواند وګړپال مهربان پلار پېرزوګانو دا ناخوالې ونه زغملـې [او*] دا ټینګ اوسپنیز پُل یې د نیلاب پر سین جوړ کړ، او په خپلې دې پېرزو یې یو مفّصل یعنې د خپل شاهانه هېواد یو غړی چې جلا پاتې شوی و[،*] [لــه نــورو غــړو سره*] وتاړه. او د پغمان د جنت وزمه اوبو پــه راوســتلو ســره یــې د خپلــې لــوړې پلازمېنې ژوند خړوب کړ. (تل دې وي زمورږ ټولواک).

د ورځو شپو د هستوونکي له دربار نه د خپل نېـک عملــه ټولــواک د عمــر او بخــت اوږدېدل او د برم او پرتم ډېرېدل غواړو چې تر پرمختګپــال ســیوري لانــدې یــې د شاهانه هېواد او ملت د ودانی او پرمختګ دا ډول خورا ډېرې نښــې رامنځتــه شــي.

آمین [محمود طرزي*] لاسلیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

((نصیحـــت))

ای ګرانو همښاریانو

زموږ سترحق حضرت پيغمبر صلی الله علیه وسلم (الدين النصــيحه) فرمــايلي دي. يعنې (دين نصيحت دی)[.*] له يواځيني څښتن سره شريک مه نيسه، پر پرښــتو او کتابونو او پيغمبرانو او قيامت ايمان راوړه[،*] لمونځ کوه[،*] روژه نيسه، او نور ټــول ديني حکمونه هر يو[،*] يو نصيحت دی چې ددغــو نصــيحتونو منونکــواو لارويــانو ژغورنه او سلامتي وګټله، او پر بله تلونکو او سرغړوونکو ته يې تلپــاتې کوزګــوري او مختوري په برخه شوه[.*]

(نصيحت) کول يوازې د ځينو ځانګړو کسانو له پاره نه وي بلکې هــر مســلمان ورور خپل بل مسلمان ورور ته د نصيحت حــق لــري[،*] نيمګړتيــا يــوازې د بېســاري او يواځيني څښتن په پاک ذات کې نه شته نور نو د بشري ټولنې هــر غــړی پــه خــورا نيمګړتياوو ککړ دی. هغه ملتونه او ټولنې چې پرمخ تللي او د (مدني) وګړو نــوم يــې ګټلی د خپلو ځينو ځينو نيمګړتياوو له ليدلو او د ځينو ځينو له پر ېښودلو پرتــه يــې نور څه نه دي کړي.

داسې هم نه ده چې (نصيحت) کول دې يوازې بې نيمګړتياوو خلکو ته ځــانګړی وي! ځکه هېڅوک هم له نيمګړتياوو خلاص نه دی. خو خپله تشه هر څوک ليدلی نه شي او د بل عيب ژر ويني[.*] که څه هم د نيمګړتياوو پټول يو لوی اخلاقي صفت دی خو ځيني داسې څيزونه شته چې که ياد نه شي زيان ترې راوځي.

نو ځکه يې يادوو ايسته نو (ستا زړه چې له خبرو مې پند اخلي که خواشيني)[.*]

ای ګرانو همښاريانو! راځئ ټول په ګډه لــه څــورونې ډک دې عــادت نــه چــې د عــامو لارو او سړکونو او له ګنې ګونې ډکو بازارونو په منځ کې در ېږو او لکه په خپل کور کې چــې يــو ســره خبرې او مرکې کوو لاس واخلو. د سر په سترګو وينو چې الحمدلله زموږ د پرمختګپال ټولواک تر پېرزوګر سيوري لاندې زموږ د ښې هوا او خوندورې فضا خاوند ښار ورځ تر بلې وده کوي او ودانېږي[.*] سړکونه[،*] بازارونــه[،*] پلونــه او ودانــۍ جــوړ ېږي، ګــاډی[،*] موټرونــه[،*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایسکلونه په کې ځغلي. نو که موږ د لارې په منځ کې د درېدو همدا عـادت پســې اوږد کـړو ځومره خطرونه او ځومره زیانونه به پخپله موږ او نورو ورونو ته پېښ شي؟

لږ انصاف ښه دی! لاره عامه لاره ده ټول ترې برابره ګټه اخیستلی شي. کـه چېـرې مـوږ درې ځلور تنه په لار کې ودرېږو او په بنډار کېوځو نو آیا د دېرو نـورو ورونـو حـق بـه مـو نـه وي خوړلی؟ په تېره بیا چې زموږ ځینې کلیوال ورونه چې شالونه او څادرونه، او کله کلـه پنډونـه هم ورسره وي هغه هم خپلو پښو ته پر سړک ږدي او ګرم بنډار جوړوي.

نو که دغه مهال یوه ګاډۍ یا بایسکل یا یو موټر راشي[،*] او که په لاره کې کړلېچ هـم وي نـو تر هغو چې درېږي او که چلوونکی یې ځان هم وساتي یوه مصادمه - یعنې لګېدنـه [ټکـر*]- رامنځته کېږي چې خدای مه کړه له دې ډول پېښنو ځومره انسانان له خطر سره مخامخېږي! د سر پر زیان سربېره ډېر مال هم له منځه ځي. یوه ګاډۍ لـه اس او انجـامې[؟*] ســره لـه زرو [تر*] پنځو زرو روپیو بیه لري[.*] یو بایسکل یا موټربایسکل هم همدغه شان پـه تېـره بیـا موټر! چې نژدې زموږ د یوه لوی ځمکوال د ټولې ځمکوالۍ د بیې هومره بیه لري!!!

اوس راځئ لږ ځیر شو: د ساري په ډول یوه ګاډۍ چې یو چټک ځغلېـدونکی اس یــې چټکـه ځکوي. همدا چې غواړي له پیچومي واوړي د بنډار له یوې ډلې (د ســړک لــه مجلـس) ســره مخامخېږي. تر هغو چې بنډاریان غواړي شالونه او څادرونه او غوټې موټې سره ټـولې کـړي او ځنګ ته شي[،*] او تر هغو چې ګاډیوال خپله ګاډۍ ګوښه کوي[،*] یا ټکر پېښـېږي چـې د سر زیان ورسره ملګری دی او یا د ګاډیوال ګاډۍ ماتېږي چې دا هم د مال ضایع کېدل دي.

نو ځکه ګرانو همښاریانو! راځئ ټول په ګډه د لارې په منځ کې د درېدو او غږېدو دا له ځورونې ډک عادت پرېږدو والسلام (محمود طرزي) [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بسپنه)

(((ــــــ یعنې چنده ــــــ)))

په دې اړه چې انسان (په ختـه مدني) [مدني بالطبع*] دی ټولـو مخکنیـو او اوسـنیو پوهانو او حکیمانو د ډېرو کتابونو په لیکلو ښکاره او جوته کړې چې انساني ژونـد بـه شونی نه وي مګر په ټولنه او یووالي او خپلمنځي لاسنیوي سره چې په (ختـه مـدني والی) همدا دی.

او په دې تړاو ډېر معقول او منقول دلیلونه راوړل شوي دی چـې پـه دې ډلـه کـې د انسانانو د ضروري اړتیاوو د پوره کولو په اړه د ټولې بشري ټولنې د ګډو هڅو او زیـار خورا ښېلګې او دلیلونه راغلي دي. د ساري په ډول له نورو ټولو اړتیاوو تېر: د اورلګیت د یوه ډبلي له پاره چې له ډېرې بې ارزښتۍ مو نظر ته نه راځي، او د پېر له پاره پیسې یې په شمېر کې هم نه راولو[،*] میلیونو وګړو هڅه او هاند کړی چـې رامنځتـه یـې کړي.

آیا له کان نه د اومه ګوګړ ایستل او د هغه پاکول او له لرې واټنو ښارو او فـابریکو تـه رسول او د هغه د خمیرې جوړول او له ځنګله یې د لرګیو پرې کول او له هغو نه د دړو [تختو*] ایستل او بیا یې دومره نري نري غوځول د څومره انسانانو په یووالي او ګـډ زیار او هاند شوني شوي دی؟

که یوازې یې له ځنګله نه د لرګیو پر لېږد لږ غور او فکـر وکـړو نـو د حیرانتیـا پـه بوړبوړکۍ به کېوځو او د هغو لاسونو پوله او شمېر به رانه ورک شي چې پـه دې کـې تناکې شوې دي. که نور هېڅ نه وي په همدا لومړي سر کې یوې ارې او تېشې ته اړ یو چې لرګي پرې غوڅ کړو. آیا پوهېږئ چې له کان نه ددې ارې او تېشې د اوسپنې پـر ایستلو او د لویو ښارونو فابریکو ته یې پر رسولو او ویلـې کولـو، او اوبـه ورکولـو او فولادولو او غاښونو جوړولو زموږ څومره میلیونو هم نوعو زیار ایستلی دی؟

له نورو چارو یې تېر: له کان نه تر ښاره د ارې او تېشې د اوسپنې د لېږد له پاره لږ تر لږه یوې ګاډۍ ته اړتیا پیدا کېږي چې د هغې ګاډۍ د جوړولو له پاره د ګڼو څیزونو د جوړولو اړتیا پرېوځي[.*] د ساري په ډول د انجامې[؟*] او پټۍ او جوټ[؟*] او کړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مېخ او پېچ او سګک او ځرخ او نورو له پاره زرګونه لاسونه او سلګونه پېشې او صنعتونه په کار بوختېږي چې ببرته د هر يوه دغه ځيز له پاره هم په کروړونو انساني وګړي ګډ هڅه او زيار باسي او همداسې نور درواخله!

دا بسپنه او لاسنيوی له يو بل سره د ټولو انسانانو عامه ځانګړتيا ده چې ددې بسپنې او لاسنيوي محرک او هڅوونکی هماغه اړتياوې او ضرورتونه دي چې انسان ورته د ژوندانه له پاره اړ دی.

پر دې عامې بسپنې سربېره يوه بله ځانګړې بسپنه هم په انساني نړۍ کې دود او رايجه ده چې هغې ته زموږ د ګران هېواد په فارسي اصطلاح کې چنده وايي. ددې چندې خوځوونکی او محرک يو تر بله د انسانانو د وجداني مهربانۍ او زړه سوي احساس دی.

د ساري په ډول په يوه هېواد کې قحطي راځي، يا سېلاب راوځي او يا زلزله، يا اور يا کوم بل ډول آفت پېښېږي او د هغه هېواد وګړي په خورا يوه بدمرغه حالت کېوځي. ددغو بدمرغو د نورو همبنو [هم نوعانو*] د وجداني زړه سوي او مهربانۍ حس راپارېږي او ايشېږي او د خپل همبنې د خواخوږۍ او لاسنيوي له پاره نغد او جنس او غَلې نه سپموي چې تر ټولو غوره انساني ځانګړتيا هم همدا خورا لوړ حس دی چې د انسان غوره والی او بشپړتيا پرې ښکاره او جوتېږي.

يو بل ډول بسپنه يعنې چنده هم شته چې يو څه ځانګړې او محدوده ده. د ساري په ډول هر هېواد ډېرو داسې ځيزونو ته اړ وي چې تر څو يې وګړي لاسونه سره ورنه کړي، او د يو بل د لاسنيوي هڅه و نه کړي، يوازې شخصي شتمني او وسمني يې د پوره کولو پېتی نه شواي پورته کولی[.*] د اسلام مبين دين د انسان د لاسنيوي او بسپنې له پاره د سيد خيرالانام د شريفې شرعې د حکمونو له مخې د (زکات) خورا غوره عمل لکه يوه سيده روښانه لار ټاکلې چې که د يوه هېواد ټول وګړي يې په ګډه له مشروطو قاعدو سره سم ولاړ شي[،*] د يوه هېواد د اړتياوو ډېرې بنې به پرې ورکې او له منځه ولاړې شي.

د ساري په ډول تر ناروغيو او رنځونو بد ناوړه حالت د انسانانو له پاره تصور کېدلی نه شي. په تېره بيا چې ناروغ کس بېوزلی او پردېس هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور کړئ: یوه غملړلې کوډله چې له پوزکي پرته بل فرش او په اړینو وسایلو کې لـه یوې ماتې ختینې کوزې او یوې شونډماتې کاسې او د خامتا له یــوه زاړه او شــکېدلي خِتّ پرته بل هېڅ ونه لري. آن هوا او رڼا هم چې ژوندبښونکې ګټه یې ټولو تــه وړیــا رسېږي[،*] دا کوډله د روزان د نشتوالي له امله له پاکې هوا او تودوخې راوســتونکې رڼا نه بې برخې کړې ده! ددې کوډلې په یوه ګوټ کې پر یوه بوین بستر چــې لــه زړو ټوټو او وچو وښو جوړ دی[،*] یو بېوزلی او بې کور او اوره سړی د کمزورۍ او غمجنۍ او ناروغۍ په حالت کې په زګېرويو او زګېرويو او نارو او نارو پروت وینو. نه یې یار شته او نه ملګری[*؛] نه یې رنځمل شته او نه رنځورپال!
دلته دی چې ددې ډول بېوزلو وګړو له پاره، د دوی نور شتمن او مالدار او د وجــداني زړه سوي او مهربانۍ څښتن همښاریان له غیرته راخوځېږي او هر څوک له خپل حال سره سم او د خپل مال په اندول پیسې سره راټولوي، او پر دغو راټولو شویو پیسو یو (روغتون) رامنځته کوي[،*] هم په خورا ثواب کې ورګډېږي او هــم د وګــړو دا ډول اړتیا د خپلمنځي لاسنیوي په زور له هېواده پورته کوي او له منځه وړي.
او لنډه داچې ددې ډول بسپنو او (چندو) پر مټ ګنې دا ډول چارې ترســره کېــدلی شي چې نه په کې د هېواد د وګړو شتمنۍ ته زیان اوړي او نه د هېواد په مالي وس کې لړوالی راځي.
د ساري په ډول یو هېواد چې د شپېته اویا لکو وګړو درلودونکی وي، که چېرې یې هر کس یوه یوه روپۍ یوه صندوق ته واچوي نو شپیته اویا لکه روپۍ تــولېږي چــې پــر دومره پیسو د ټولنې بېوزلو رنځورانو ته روغتونونه، او د هېواد بې سرپرسته یتیمــانو ته (پالنځي) او د وطن بچیانو ته د پوهې او پوهنې د ښودلو له پاره ښــوونځي او نــور جوړېدلی او ټوکېدلی شي او هغه پیسې چې پر دې لاره لګېــږي پــر وګــړو هــم نــه درنېږي[.*] همدومره محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکي روغتون

زموږ په ګران هېواد کې لومړنی بنسټ چې د خيرات او ثواب له پاره له بسپنې يعنې (چندې) رامنځته شوی همدا د پلازمېنې کابل (ملکي روغتون) دی چې ددې بنسټګر هم پخپله زموږ زړونو ته د راتېر ستر زړه سواند پاچا اعليحضرت ذات دی چې لا يې په شهزاده توب کې سلطنت ته د شاهانه چمتووالي په پېر کې ددې لوړ انسانپالي فکر پر لور ګام پورته کړی او اقدام کړی و.
په خپله دې ګڼه کې يوازې د خبرتيا د هغه ليک متن چې د اعليحضرت شهرياري او د دوی د درانده ورور لوړ نائب السلطنه صاحب په لاسليک خپور او اعلان شوی و[،*] د خپلې ادعا د شاهد په توګه خپروو او که څښتن غوښتل په راتلونکو ګڼو کې به د هغه چمتووالي او ګټورو پرمختياوو په اړه چې له هغه مهاله تر اوسه په کې راغلي دي[،*] يو په يو معلومات وړاندې کوو.
,,,,,,

د ملکي روغتون د جوړولو او بنسټ ايښودلو په اړه د خبرپاڼې متن
نېټه: د ۱۳۱۶ کال د ذيقعدې د مياشتې (۱۶)

,,,,,,,,,,,,,,,,,

د پلازمېنې کابل د ټولو مسلمانو وګړو له دينپالو ضميرونو دې پټه او پوښلې پاتې نه شي- څرنګه چې هر انسان کله روغ رمټ وي او کله ناروغ او رنځور وي او يو وجود هم له روغتيا او ناروغتيا خلاصون نه لري[،*] خو هغوی چې خپل خپلوان او کوډله او کور او درمل لري که چېرې پر بستر ناروغه پر بوځي نو پالنه او درملنه يې په ښه ډول کېږي او درمل او خواړه يې سم وررسېږي، خو هغوی چې پردېس او بېکسه او بېوزلي او بې وسه او ورځنی مړی او درملو او خوړو او کوډلې او د اوسېدو ځای ته اړ دي[،*] نه ځای لري چې شپه په کې هوسا سبا کړي او نه پالندوی چې د رنځورۍ پر مهال يې غم وخوري[،*] نه کور نه کورشريک[،*] نه يې درمل او نه پرهېزانه ملګرې[،*] آه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګری یې ساه ایستونکی درد[،*] په څه نهیلۍ به یې شپه سبا او ورځ بېګا کېږي[.*] هر څوک چې د مسلمانانو په ډله کې وي بویه چې ددغو بېوزلو پر حال یې د زړه له تله رحم راشي او ددغسې رنځورانو پالنې ته ورودانګي چې د (الشفقة علی خلق الله) [د څښتن پر مخلوق زړه سوي*] کلمې له ویلو ګټه وروړسېږي.

««ـــــ هر انسان د بل انسان دی لکه غړی ـــــ»»

««ـــــ ختيه یوه ده، مشترک د وصل پړی ـــــ»»

ځکه نو د څښتن د بندګانو له مهربانیو ډک تکل ددې غوښتنه وکړه چې خاص د الهي جناب د رضا او د حضرت رسالت پناه د سپېڅلي روح د خوشحالۍ له پاره یو روغتون جوړ او د طبیب او درمل ورکوونکي او درمل او خوړو او د روغتون د نورو اړتیاوو غم وخورو چې د بېوزلو او پردېسو او بې وسو درملنه په ښه بڼه او ډول ترسره شي[.*] یوولس زره کابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار حبیب الله خان او اته زره پخې کابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار نصرالله خان د روغتون د جوړولو له پاره او دغه راز د کال هریو [په وار سره*] پنځه زره او څلور زره روپۍ چې ټولې نهه زره روپۍ شي د خوړو او درملو او د روغتون د وسایلو، او د طبیب، او درمل ورکوونکي او کارکوونکو د تنخواه له پاره له خپلو شخصي حسابو څخه ورکوو او غوښتنه لرو چې تاسې مسلمان وګړي چې زموږ دیني ورونه یاست هم له دې ثوابه بې ګټې او بې برخې پاتې نه شئ[،*] هر څوک دې د خپل وس هومره او په خپله غوښتنه او رضا د روغتون د ودانۍ د لګښت له پاره چې سږکال یې د درملو او خوړو د لګښت له پاره [او بیا یې*] کال په کال نغد یا جنس ډېر یا لږ د خپلې وسې هومره او په خپله خوښه او غوښتنه په دې کتاب کې خپل نوم او هغه نغد یا جنس چې د ودانۍ د لګښت او درملو او خوړو او نورو له پاره ورکوي[،*] ولیکي او مُهر کړي [چې*] که خدای غوښتل د څښتن په خاطر او د رسول په خاطر به ولګېږي او ضایع به نه شي[.*] هغوی چې تنخواه لري په کتاب کې دې په خپله خوښه او رضا لاسلیک وکړي چې سږکال د روغتون د ودانۍ له پاره دومره پیسې ورکوو او وروسته بیا هرکال له خپلې تنخواه نه د تشخیص دفتر او یا د نظام دفتر ته د دومره پیسو لیک ورکوو چې د درملو او خوړو او نورو د لګښت له پاره یې ورسوي او هغوی چې تنخواه نه لري په دې کتاب کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسليک او مُهر کوي چې کال پر کال تــرې واخيســتل شــي او رســيد ورکــړ شــي همدومره[.*] که څوک څه نه ورکوي هم خپله خوښه يــې ده هــېڅ کــړاو ورتــه نــه شته[.*] دا څو کربښې يوازې ستاسې ديني ورونو د خبرتيا له پاره وليکل شــوې کــه ځان په دې ثواب کې راوستل غواړئ هم مو خپله خوښه ده او که نه يې غواړئ هم مو زړه خپل دی[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحـــت

«»ـ ای گرانو همښاریانوـ«»

که ټول عمر د خپل عظیم الشان څښتن د شکر په سجدې ولگــوو لا بــه مــو د هغــه سبحانه تعالی د شکر یو بڅرکی هــم پــر ځــای کــړی نــه وي. لیــدونکې ســترگې، اوریدونکي غوږونه، وسمن وجود، روڼ وجدان، ټینــگ عقــل یــې را پیــرزو کــړی او رالورولی دی. په تیره بیا چې یې موږ د ایمان په نعمت سرلوړي کــړي، او د حضــرت خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه واله وسلم په مبین دین ممتاز کړي یو چې د مهربان څښتن له خورا سترو نعمتونو څخه دی.

د هغه مبین او ډیر کلک او متین دین ټول سپیڅلي حکمونه چې موږ یې پرې ټینــگ درولي یو[،*] په خپله بڼه کې یو حکمت دی. او ددغو حکمونو په پلــي کیــدو کــې د دونیا او آخرت ثوابونه او خیرونه نغښتي دي. د محمدیه غراِ شریعت په هر حکم کــې زرگونه حکمتونه او سلگونه گټې پټې دي. او هر امر او نهې یې د بشر وگړو ته د پیرزو او خوندیتوب لارښود.

ای گرانو همښاریانو! زموږ د حق پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سترو صفتونو کې یو (عظیم خُلق) دی چې خورا سپیڅلي الهي ذات په خپل قدیم کلام کې هغوی په (وَاِنَکَ لَعَلَیٰ خُلُقٍ عَظیمٍ) صفت تر نورو بر کړي دي. حسنه اخلاق یعنې د ښو او منلو خویونــو او عادتونو درلودل، او له قبیحو او ناوړه چارو نه ډډه کول موږ محمدي ناجي اُمت ته له اړینو دیني لوازمو څخه بلل کیږي. د شرم او حیا په آدابو ځان پسولل او له بې ادبۍ او بې حیایۍ نه لرې والی لوی څښتن ته زموږ د منلي حضرت رسول په پله د روانیدو او غاړې ایښودو تر ټولو غوره وسیله ده. د حضرت کبریا د پاک ذات په مخلوقاتو کې تر ټولو دروند او حیاناک د رسولانو لارښود حضرت محمد مصطفی علیه افضــل التحایــا دی چې په دې شریف حدیث یې چې (اَدّبَنی رَبِی فَاَحّسَنَ تادَیَبیّ) د سپیڅلو ادابــو د پاکوالي پوړۍ تر څه ځایه جوتیدلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ادب زده کړه له هغه ګرانه ادیبه»

«چې زده کړی یې ادب دی له ښښتنه»

ای ګرانو همښاریانو، او ای د تمیز ښښتنو ورونو! ستاسې ددې عــاجز موخــه لــه دې دومره سریزې او بیانونو چې وړاندې شول یوه یادونه ده چې اوس یې راوړم. مخکــې مې ویلي و چې د محمدي مبین دین حکمونه له یوې مخې حکمــت، او ګــرد ډک لــه ګټې او منفعت دي. وګورئ یوه بېلګه درته وړاندې کوم:

د بېساري او یواځیني ښښتن عبادت فرض شوی دی. عبادت پر اوداسه یعنې پاکوالي ولاړ دی. که یې په ساده او رانه ډول ووایم نو داسې به ووایم چې لمونځ فرض دی او د لمانځه ادا کول په استنجا او اوداسه کولو پورې اړه لري. هغه ارزښتناک حکمت چــې په استنجا کې شته په هېڅ ډول ترې سترګې نه شي پټېدای. څکه کــه د میتیــازو د راوتلو ځای په وچه خاوره لومړی ښه وچ شي او وروسته په اوبو پرېول شي نو ښــه او غوره اودس یعنې پاکوالی به شوی وي. نو څکه اړینه او ضروري ده چې لومړی پر لوټه استنجا وشي، او وروسته په اوبو پرېول شي او اودس وشي.

خو زرځله افسوس موږ ښاریان په دې نېک کار کــې هــم پــه یــو ډېــر نــاوړه او زړه بدوونکي کار روږدي شوي یو چې له یوې مخې د انساني ادابو مخالف او زموږ د اُمت د لارښود د آدابو له پلي کېدو سرغړونه ده .

ای همښاریانو، ای ورونو! انصاف وکړئ! نو تر دې به ډېر ناوړه او زړه بدوونکي څه وي چې په لارو او سړکونو او کوڅو کې له داسې یوه چا سره مخامخ شئ چــې پرانســتی پرتوګانې یې په ښی لاس نیولی او کیڼ لاس یې دننه په پرتاګه کې له هغه غړي سره چې قلم یې د نامه له اخیستلو شرمېږي په لوبو بوخت وي؟... سمه ده چې د اســتنجا وچول اړین دي، خو نه په دې ډول! بلکې هماغلته چې خپل حاجت پوره کــوي څــان ښه وچ کړي او څو ځله خپله کینه پښه پر ښی او ښی پښه پر کینه کېکاږي، او خپل پرتوګانې وتړي او بیا روان شي.

په خورا خواشینی چې ډېرئ ښاریان وینو چې په لار او کوڅو او د وګړو د تېرېدو پــه ځایونو کې په همدغه حال او ښه چې بیان شول پر لاره ځي، او هېڅ باک او پروا هم نه کوي، او آن له یو بل سره بنډار او خبرې هم کوي. او تر ټولو عجیبه خو یې لا دا چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له چا سره د ستړي مشئ اړتیا پېښه شي: د «معذور یم» په ویلو عذر هم وړانـدې کوي چې په خپلې دې خبرې اقرار کوي او دا ثابتوي چې زه په داسې ناوړه یـوه کـار بوخت یم چې د سلام سنت پر ځای کولی نه شم.

افسوس افسوس! د انسانیت له ادابو څومره لـرې ده چـې پـر عامـه لاره چـې زاړه، ځوانان، واړه، او په تېره بیا مخپټې مسلمانې مېرمنې تېر بـېري راتېر بـېري سـړی پـر داسې یوه ناوړه چلند چې په ویلو یې انسان ته شرم دربېږي[،*] بوخت وي!

ای ګرانو همښاریانو! زما دا خبرې خپل پاک وجدان او راڼه زړه ته حواله کـړئ. خپـل عقل قاضي کړئ [او*] په انصاف او بې غرضۍ حُکم وکړئ چې دا ښه کار دی که بـد؟ که بد دی نو راځئ ټول په ګډه له دې شرموونکي عادت نه لاس واخلو[.*] والسلام

محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالنځی (دارالیتاما*)

سبحان الله! داسې څیزونه اورو چې غوږونه مو په یوه خواږه سلطاني ترنم نري نـري خوځوي او زړونه مو له خوښۍ مستۍ او خوشحالۍ سره غاړه باسي.
پالنځی [دارلیتاما*] یعنې (یتیم تون) دا څه ډول عجیب او ناویات ټکی دی؟
د چا په خیال او خاطر کې به تېره شوې وای چې پـه افغانسـتان کـې روغتونونـه، پالنځي، ښوونځي، ماشینونه، ټېلیفونونه، برېښنایان [برقی هـا؟*]، رامنځتـه شـي؟ پخې لارې، اوسپنیز پلونه جوړ شي؟ ګاډۍ، بای سیکلونه، موټرونه پرې روان شي؟
افغانستان یادوم، نه بل ځای! که لس کاله دمخه چا داسې خبرې کـړې وای چې پـه افغانستان کې داسې کارونه راروان دي[،*] په عقل پورې به یې ورخندل. خو څرنګه چې د حضرت خالق لم یزلي ازلي اراده په کار کې وي له کایناتي ځواکونو څخـه یـو ځواک یې هم مخه نیولی نه شي.
هو! زموږ ببساري حضرت څښتن غوښتل چې زموږ د سپېڅلي هېـواد (افغانسـتان) خاوره په رڼا وځلېږي، نو ځکه یې د ۱۳۱۹ هجري کال د جمادی الثـاني میاشـتې پـر پنځلسمه یو ستوری [سراج*] راوخېژاوه، دین، ملت، وطن یې ورسره رڼا کړ!
هو! د اعلیحضرت (سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) له نېکمرغۍ ډک پېر چې څښتن دې یې دولت اوږد لري د هېواد د پرمختګ پېر، د تمدن پېر، د عدالت پېـر، د خواخوږۍ پېر، د پوهې پېر، د کمال پېر، د ودانۍ پېر، او د خوښۍ او خوشـحالۍ پېـر دی.
د خیرات او مبرات له هغو نښو چې په دې سراجي پېر کې راڅرګندې شوې یوه هم د هېواد له بچیانو نه د بې پلارۍ، او بېکسۍ او بې اسرۍ لرې کول او له منځه وړل دي.
زموږ ستر هوښیار ټولواک له پوهنې یو ډېر خبر او د کمالونو څښتن ټولـواک دی. لـه ډېرۍ پوهو او هنرونو خبر دی. آن په ډېرۍ ښکلو هنرونو کې د بشپړو معلوماتو خاوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. له هغې ډلې يې د فوتوگرافی، يعنې عکاسۍ هنر د بشپړتابه خورا لــوړې لــوړې پوړۍ ته رسولی دی. آن که ووايم چې دا لوړ فن چې د اوسني پېر تر ټولو ارزښتناک ښکلی هنر بلل کېږي[،*] په افغانستان کې تر نورو دمخه زمــوږ ســتر اعليحضــرت ټولواک ذات په خپل نفيس شاهانه نفس رامنځته کړی او بيا ژوندی کړی دی[،*] نــو هېڅ مبالغه به مو نه وي کړې. هغه انځورونه چــې لــه ســپېڅلي پاچــايي (ســتودور) [ستوډيو؟*] نه راوځي په حقه چې د اوسني مهال په خورا ښکلو عکاسيو کې شمېرل کېږي.

له همدې امله و چې څو مياشتې دمخه د مبارک ارگ په بڼ کې يــو ننــدارتون جــوړ شوی و چې زرگونه نوي او ښايسته چوکاټ شوي او بې چوکاټه عکسونه[،*] زرگونــه ډوله نوي او ښايسته عجيب او غريب عکسونه ننداري ته وړاندې شوي وو. د ښار ټول مخور او خانان دغه ډېر ښکلي او ښايسته ننداړتون ته وربلل شــوي وو. اعليحضــرت شاهانه ذات په هغه نندارتون کې د عکاسۍ هنر، او ددې نندارتون له جوړولو څخه د خيررسوونکي شاهانه مقصد په تړاو يوه ډېره اوچته اغېزناکه وينــا واورولــه [او بيــا يې*] نندارتون پرانست.

د پاچايي وينا پايله دا وه هغه پيسې چې ددې عسکونو له پلورلــو تــر لاســه شــي د ټولنې د بېوزلو او خوارانو د يتيمو کوچنيانو په پالنه او روزنه لگول کېږي او يو سمبال (داراليتاما) يعنې پالنځی پرې جوړېږي چې ددغو کوچنيانو ټــولې مــادي او معنــوي اړتياوې راونغاړي. نو په دې راټولو شويو کسانو کې چې هر يو په خپله خوښه ددغــو عکسونو د پېرلو لېوالتيا وښيي هم به د ښکلو او نويو عکسونو خاوند شي او هم بــه د انسانپالو کارونو په ثوابونو کې راشي.

دې خير سنجوونکي پاچايي وينا د راټولو شويو پر زړونو ژور اغېز وکړ او هــر چــا لــه خپل حال او د شتمنۍ له اندازې سره سم په دې نېک او خير کار کې برخه واخيسته.

له دې پلوه راټولې شوې پيسې چې لا هم راروانې دي[،*] په يوه ځانگړي صندوق کې راټولېږي او د (پالنځي) له نېکيو پر ډکه چاره لگول کېږي.

په رېښتيا چې دا ارزښتناک اعليحضرت شاهانه خيريه بنسټ له هغو خير رســوونکو دينپالو پلرنيو بنسټونو څخه دی چــې د دوی د شــاهانه هېــواد او ولــس لــه پــاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغۍ او مدنيت يو غوره فال ګڼل کېږي. په متمدنو هېوادو کې دا ډول انســانپالې چارې چې د ولس د بېوزلو بچيانو له پاره ترسره کېږي پوله او شمېر نه لري. خو او په خواشينۍ سره چې زموږ د وطن وګړي سره له دې چې په طبيعي ډول يې خيراتونــه خوښېږي، خو پر غورو او ګټورو چارو يې د هغو د لګولو لارې لا نه دي زده کړې.
نو ځکه زموږ خيرسنجوونکي او زړه سواند پاچا په دې تړاو د (يتيمانو د پالنځي) پــه جوړلو سره د مرحمت يو ور، او د مدنيت يو واټ پرانست. له احديت دربار نه د دوی د شاهانه عمر او بخت د اوږدېدو غوښتونکي يو چې له دې ډول ډېرو ډېرو نېکو شاهانه چارو څخه يې وطن او ملت ته ناپايه ګټې ورسېږي[.*] امين همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحت

ای گرانو همښاریانو

د سپېڅلي ښښتن ډول ډول نعمتونه مونږ له غفلتونو ډکو بندگانو ته د شمېر له کچې پورته دي. زمونږ تر ټولو سپېڅلي پالونکي پاک بې ساري ذات په خپل قدیم واجب التعظیم کلام کې فرمایلي چي«وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا ۗ» [په ورځپاڼه کې: فَانْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا ۗ راغلی دی*] یعنې که وغواړئ چې د ښښتن نعمتونه وشمېرئ هېڅکله به یې ونه شئ شمېرلای. په حقه چې زمونږ د یواځیني علیم ښښتن دا کلام د غفلت له خوبه زمونږ د ویښولو له پاره د شوق او غیرت یوه متروکه بلل کېږي چي د هغه سبحانه تعالی بې شمېره ستر نعمتونه یو یو د خپل عبرت نظر ته راولو[،*] په طاعت او عبادت، او د انساني کمالونو په لاسته راوړو کې هڅه او غیرت وکړو، او د (انسان) د لوړ نامه وړ وگرځو.

(انسان) څومره یو نوښتي جوهر دی چي نه په شکل او صورت، او نه په ښه او خوځښت، او نه د ژوندانه په ډول، او نه د فضیلت په گټلو کې نورو مخلوقاتو ته هېڅ ورته والی نه لري. هو سره له دې چې په خوړلو، او ښښلو، او بېدېدلو، او ځغستلو او غوسه او شهوت او توالد او تناسل یعنې توکم او نسل جوړولو کې له نورو څلوربولو ځارویو سره نژدې والی او گډوالی لرو خو خوراک مو او ښښاک مو او ویدېدل مو او نسل او توکم مو د ډېرو سمبال قاعدو او قوانینو دننه ترسره کېږي چي له نورو ځارویو سره هېڅ ورته والی نه لري.

له نورو تېر یوازې په یوه (توالد او تناسل) یعنې بچي راوړلو او نسل جوړولو کې ځیر کېږو:

نور ځاروي په دې برخه کې د هغه طبیعي حس له مخې چې الهي ذات یې په فطرت کې راوستي چلند کوي[،*] د خپلو بچو د ډېرولو، او د خپل جنس د توکم د اوږدولو کومه اندېښنه، او کوم هنر او ښه نه لري[،*] حال دا چې انساني توالد او تناسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رباني حکمونو، او انساني قاعدو او دندو له مخې سمبال او په يوه منظم چـاردود او اصولو ترسره کېږي.
څاروي تر هغه وروسته چې بچي يـې د شـيدو لـه عمـره واوښـتل[،*] هـېڅ ډول پېژندگلوي او حقونه يې ترمنځ نه پاتېږي هر يو په خپله مخه ځي. حال داچې انسان دا ډول نه دی: بلکې انسان چې کوم توکم جوړوي په هغه کې ډېر څه سـنجوي، او د خپل هېواد د راتلونکي هيلې ورپورې تړي.
ای گرانو همښاريانو! غواړم لږ څه پر خپلو بچو يعنې د خپل ژوندانه پر ميوو يـو څـه خبرې وکړم او وغږېږم:
اولاد، د (هېوادني) چمنبڼ تنکي او زرغون نيالگي دي چې که ښه وروزل شي، او ښه پالنه يې وشي، وطن ته ډېرې خوږې ميوې کوي. او که د روزنې او خړوبولو دنده کـې يې پام او غور ونه شي[،*] له وچ لرگي پرته ترې بله گټه نه ترلاسه کېـږي چـې پـر داسې مهال يې يوازې وبال پر موږ [نه راځي*] چې د مضرت له پايلو يې دولت، ولس او هېواد ته زيان اوړي. بچيانو ته مو د پوهې رسول، د هنر او صـنعت زده کـړه[،*] د اخلاقو روزنه، د ادب ښودنه د هغوی د کاليو، او خوړو تر چمتو کولو موږ ته ډېر اړين او ارزښتناک گڼل کېږي. ځکه چې که پوهه او هنر زده کړي، او اخلاق او اداب يې بشپړ شي[،*] سربېره پر دې چې خپلې او د خپلې کورنۍ او د مور او پلار اړينـې اړتيـاوې پوره کولی شي[،*] د پوهې هنر له ثمره يې دولت، ملت، وطن هم گټه پورتـه کـولی شي. او که موږ د مال او زرو او دينارو ټولول د خپلو بچيانو د استقبال يعنې راتلونکې له پاره د نعمت او راحت بنسټ وبولو نو تېروتي يو. ځکه چې د نعمت او وسمنۍ اصلي تومنه کمال دی نه مال! مال د پوهې او ادب په نشتوالي، او د هنر او صنعت په فقدان کې په لږه موده کې له منځه ځي. حال داچې پوهه او هنر هغسې يوه پانگـه ده چـې هېڅ خلاصېدل نه لري.
ای گرانو همښاريانو! بويه چې د خپلو بچو د ښوونې او روزنې دنده تر هر څـه دمخـه وبولو: زموږ زړونو ته د رانژدې نياومن خير رسوونکي ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) تر رحمتونو ډک پوهنپال سيوري لاندې الحمدلله زموږ د ښارو په هره محلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کوچنیانو لومړني ښوونځي پرانستل شوي، نو بویه چې تر وسه وسه خپلو بچیانو ته لومړنی لیک لوست وښیو.
ای ګرانو همښاریانو! که څه هم زموږ ګران هېواد د پوهې او هنر سرچینو یعنې لومړنیو او نورو ښوونځیو ته تر حده ډېره اړتیا لري، او زموږ سپېڅلی متبوع دولت یې په ډېرولو کې خپلې هڅې کوي خو دا هم بویه هېره نه کړو چې په دې برخه کې یوازې د دولت هڅې بس نه دي. بلکې موږ د ولس وګړي هم که په دې برخه کې هڅه او زیار وکړو، او د خپل خورا مهربان او زړه سواند غمخور پلار د هوډونو او تکلونو پر لاره ولاړ شو[،*] د یووالي لاسونه سره ورکړو او د همت ملاوې وتړو او یوازې هماغه پیسې چې شریفې شرعې مو د مال د زکات له پاره پر موږ غوڅې ایښې، او د زکات ورکړه یې د صلاه [لمانځه*] د ادایني هومره راباندې فرض کړې یو ځای راټولې کړو او په رانه زړه او نړه هوډ یې په غوره لار د وطن د بچیانو پر ښوونه او روزنه ولګوو[،*] د نوي ډول ګڼ ښوونځي به پرې جوړ او ودان کړی شو[.*] خو زر ځله افسوس چې موږ لا تر اوسه د پوهې او پوهنې قدر او د هنر او صنعت ارزښت نه پېژنو!
ای ګرانو همښاریانو! کله چې پر لاره ځئ په کومه کوڅه یا میدان کې د کوچنیانو له کومې ډلې سره چې غوزان [جوزبازي*] کوي مخامخ شوي یاست که نه[؟*] « البته چې مخامخ شوي یاست[،*] ځکه داسې کومه پیښکه او ګوټ نه شته چې د غوزانو له پاره دې د هلکانو یوه ډله نه وي راټوله شوې. اوس راځئ لږ غوږ کېږدو، او لږ تم شو او وګورو چې څه کوي او څه وایي!....
نه نه! غوره به دا وي چې تېر شو او وانه ورو! سبحان الله! څومره له رذالته ډک ټکي، څومره ناموس ویجاړوونکې کنځاوې، څومره کرکجنې خبرې چې سړی یې له اورېدو په رېږدېدا راځي!
بېوزلې مورا! په زرو کړاوو کالي ورپر بوي، د کالیو خیري ځایونه او سوري ورګنډې، پلار د تندي په زرګونو څوَلو دا کالي چمتو کوي[،*] زر افسوسه چې هلک د ناپوهۍ او بې هنرۍ له امله د غوزانو په یوه لوبه چې که رښتیا شي د جوارګرۍ یوه بڼه ده[،*] دغه کالي په خاورو او ختو لړي، او له نورو هم بڼو سره په کنځلمارۍ لاس اچونې کې کالي خیري خیري کوي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځومره له افسوسه ډک يو حال!!...

ای ګرانو همښاريانو! که نور هېڅ نه وي راځئ ددې کنځلمارو ټکو د ورکولو او له منځه وړلو له پاره چې زموږ بچيان يې يو بل ته کاروي[٭،] يو څه وسنجوو. زه وايم راځئ چې په ګډه خپلې ژبې له داسې سپکو کنځلمارو رذيلو کرکجنو ټکو وساتو چې بچيان مو زموږ پېښې ونه کړي!....

««««««««««««»»»»»»»»»»»»»»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني وينا متن

[د امطلب د نورو ګڼو خلاف د دوو پر ځای په یوه ستن [ستون] کې راغلی دی*]

د (افغانستان) تر واک لاندې شاهانه هېواد د ټولو اوسېدونکو د هرې دلې او پاټکي د ټولو مخورو او اشرافو، او ربښتين صفته وګړو له دينپالو ضميرونو څخه دې پټه نه وي. هر انسان چې په دې فاني نړۍ کې اوسېدنه او ژوند لري په خپلو ټولو چارو او اعمالو کې دوه موخې په پام کې نيسي: يوه مادي يعنې جسماني، دويمه معنوي يعنې روحاني[.*] انسان په دواړو حالاتو کې د خپلې هرې چارې له پاره په ګڼو کارونو بوخت، او د ګڼو چارو سرته رسولو ته ګومارلی دی چې د هغه بروالي او لوړوالي د غوښتنې له مخې چې د حضرت (احسن الخالقين) جل وعلا تر ټولو سپېڅلي ذات پر انسان پېرزو کړي ددغو دندو په بشپړولو او ددغو چارو په کولو سره هم د خپلو جسماني اړتياوو او غوښتنو پر لرې کولو بريالی کېږي، او هم له خپلو اُخروي روحاني ثوابونو برخمنېږي.

لکه هغسې چې د معبود رب طاعت او عبادت انسان د لوړو روحاني درجو په ترلاسه کولو سرلوړی کوي[،*] دغسې له خپلو هم بنو سره د انسانانو لاسنيوی هغوی د خپلو ګډو ستونزو پر لرې کولو اوچتوي.

دلته يو دوې بېلګې راوړو: که يو ښار فرض کړو چې درې لکه وګړي لري، او پاکې او رڼې اوبه چې د څښاک، او کارونې له پاره اړينې دي په کې نه وي خو شپږ کروه وړاندې ترې ډېرې رڼې او خوږې اوبه وي چې روغتيا ته يې سمې او ګټورې وي[،*] البته چې ددغه ښار وګړي اړوځي چې خپل منګي راواخلي شپږ کروه لاره ووهي، او خپل منګي له دغو اوبو ډک کړي او راوړي. پر دې مهال دوه زيانونه پېښېږي چې يو په کې د بدن کړاو او خواري دي او بل د (وخت) بې ځايه ضايع کېدل[.*] حال دا چې د وخت په ضايع کېدو سره د انسانانو د ډېرو اړينو اړتياوو پوره کېدل هم ځنډېږي، ځکه بنيادم د ژوندانه له پاره يوازې د اوبو څښاک ته نه چې ګڼو نورو شيزونو ته هم اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو که انسان د ورځې څلور پنځه ساعته یوازې د خپلو اوبو په چمتو کولو لګوي نو د نورو اړینو اړتیاوو د پوره کولو له پاره به څه وخت ومومي؟

نو پر دې بنسټ که ددغه ښار وګړي خپله (طبیعي مدني) دنده ترسره کړي او په ګډه سره لاسونه ورکړي [او*] هر وګړی دوه دوه روپۍ سره واچوي شپږ لکه روپۍ ټولېږي چې ښار ته ددغو اوبو په رسولو، او د څړوبیو، او ویالو په بهولو کې پــه ډېــره آســانۍ بریالي او موفق کېږي. حال دا چې په دا ډول مالي مرسته بې له دې چې ددغــه ښــار وګړو ته کوم تکلیف او کړاو واوړي له یوه لوی احتیاجه هم ځان ژغوري. د ساري پــه ډول ددغه ښار ډېرئ وګړي د کال اووه اته روپۍ په میوې خوړلو لګوي چې که یوازې دا میوه خوړل لږ را ټیټ کړي [او*] د کال د پنځو روپو مبــوه خــوړل بــس وبــولي او راټولې شوې پیسې د خپلو ګډو اړتیاوو په لېرې کولو ولګوي[،*] ګڼې ګټورې او غوره چارې به ترسره شي.

بله بېلګه دا چې انسانان د وچې او اوبو د خالق په ازلي اراده له یوې مور او یوه پــلاره پیدا شوي، او په بېلو بڼو او ټبرونو ویشل شوي دي چې په ټوله کې یــو وجــود ګڼــل کېږي. په تېره بیا چې د ورته والي او مذهبي یووالي تړاو هم په کې وي. نــو پرداســې مهال ددغه جنس او مذهب له وګړو څخه هر وګړی د یوه وجود په غړو کې یو غــړی بلل کېږي چې د یوه غړي په خواشینۍ او غم نور ټــول غــړي خواشــیني او نــاکراره کېږي. د ساري په ډول که د بنیادم له پنځګونو حواسو څخه په یوه حس کې خّــوَږ او غم پیدا شي نور څلور غړي ټول غمجن او اغېزمنېږي. سترګې کــه خّــوَږ وي [نــو*] غوړو ته خوږې نغمې لکه د اغزیو څوکې بربښې چې د غوږ پردو کې ننوځي، پــوزه د ګلونو د خوږو وږمو په راتلو کړېږي، په څکلو کې خوږ خوند تریخ ایســي، پــر خّــوَږ شوي غړي د پنبې او وربښمو لګېدل [ته وا*] د غم سوهان چلوي. یوازې په پنځګونو حواسو کې نه چې د بدن په ټولو برخو کې همدا چاره روانه وي.

ای دینپالیه ربښتینی ولسه، او دنېکو عقیدو افغان ملته! له دې دومره سریزې څخــه زموږ شاهانه موخه داده چې تاسې ته د یوه ډېر نېک او لــه خیــر او ګټــې ډک عمــل یادونه وکړم او یوه ډېر سم او انسانپال کار ته مو وهڅوم چې له معنوي او مادي پلــوه په کې تاسې ته د دونیا او آخرت خیر وي. پخپله د ښبنتن د پېرزو او مهربانۍ شــکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې تر اوسه مې تل د خپل ربښتوني او دينپال ملـت لـه روحـاني او جسـماني ښېګڼو او نېکيو پرته بل فکر نه دی کړی او نه به يې وکړم.

ای ملته! خبر شئ چې دا مهال لوړ عثماني دولت چې زمونږ هم جنسه او هم مذهبـه دی له يوه ناڅاپي ناحق او ناروا يرغل سره مخامخ شوی دی چې فلاکت او دهشت غم او خپګان يې مونږ هم خواشينې او غمجن کړي يو. ددغو دينـي ورونـو لاسـنيوی او مرسته له ديني او انساني پلوه پر مونږ واجب او اړين دي. د واټن ډېروالي مونږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته راباندې لازمه شوې ده. څرنګه چې تاسې تر اوسه هغه خوند چې ددې ډول مرستو او خواخوږيو له ګټو تر لاسه کېږي نه دی څکلی[،*] نو ځکه دا لـومړی ځـل دی چـې تاسې ته مخامخ پخپله ددې ډول نېک او ګټور کار د کولو سپارښتنه او لارښوونه کوم او د (بسپنې) يعنې چندې دفتر يې په خپل همايوني لاس پرانيزم. او لومړی ورته لـه خپل شخصي شاهانه صندوق [عين المال*] نه (شل زره) کابلۍ روپۍ اچوم او ثبتوم. او ستاسې ربښتوني شاهانه ولس له ديني غيرت او ملي ځوانۍ نه مې تمه داده چـې هېڅوک دې هم د خپل حال او احوال او د مال او منال د وس هومره د خير په دې کار کې ناغېړي نه کوي.

په دې برخه کې پر تاسې امر او جبر نه شته. ځکه چې دا داسې يو کـار دی چـې پـر وجدان او انسانيت اړه مومي. د وجدان هر خاوند او د ايمان هر څښتن هر څومره چې د خپلې کورنۍ او بچيو له نفقې پورته اضافي مال څخه دې برخـې تـه ورکـوي[او*] خپل نوم په دې دفتر کې ثبتوي دوه کارونه به يې کړي وي: يو دا چې د څښتن تعالی په لاره کې به يې په خپل مال باندې هڅه او زيار کړی وي چې د الهي امر پر ځای کول او له هغه نه د روحاني خوندونو اخيستل دي. دويم دا چې د خپلـو همښـو همـدينو لاسنيوی به يې کړی وي چې د انساني عادت ترسره کول او له دې لارې د ملي غيرت او درنښت پر ځای کول دي.

ای ربښتونی ولسه! ددې کتابچې نوم: (د لوېديځ طرابلس د شـهيدانو لـه يتيمـانو او تپيانو سره د بسپنې کتابچه) ده. د غيرت جېبونه مو پرانيزئ، زړونه مو د وروږګلويزې مهربانۍ په اوبو خړوب کړئ، د خپلو همدينو مغدورو [له خيانت سره مخامخ شويو*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهيدانو له يتيمو بچو او سقيمو [رنځورو*] کونډو سره چې د خپـل هېـواد او ملـي درنښت د ساتلو لار کې يې سرونه ښندلي د وس تر کچې يوه مرسته وکړئ. د ټپيانو د ټپونو له پاره يې يوه پټۍ چمتو کړئ. په ډېر او لږ پسې يې مه ګرځئ[،*] په هر هغه څه چې په لاس درځې هڅه وکړئ او نوم مو په دې دفتر کې ثبت کړئ. څـوک چـې ليکل کولی شي خپل نوم او هغه اندازه پيسې چې په وجداني خوښه او ايماني مينـه يې ورکوي او خپله دنده او منصب او د اوسېدو ځای دې روښانه او مُفَسِره [رڼه*] پـه خپل ليک وليکي، او په خپل لاس دې يې لاسليک کړي. او چاته چې ليک نه وي زده بل دې يې ورته وليکي، او که لاسليک يې کولای شو لاسليک دې يې کړي، او که نـه يې شوای کولی مُهر دې يې کړي، او که مُهر يې نه درلود خپله ګوته دې په رنګ کړي د مُهر پر ځای دې يې تر دغې ليکنې لاندې ولګوي. نور نو په هره چاره کـې ځـان او تاسې او ټولو همدينو او آن ګردو انسانانو ته ښېګنې او نېکې چارې او خير او صـلاح غواړم[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، پنځمه ګڼه، ۶ مخ
مقاله

اوسنۍ جګړه

د روس او جاپان تر جګړې وروسته زموږ غوږونو بیا د توپ او توپک غږ نه و اورېدلی. بشریت په چوپتیا او هوسایۍ کې ژوند کاوه. ناڅاپه د (لوېدیځ طرابلس) لـه لـوري د جګړې او ټګۍ هنګامه راپورته شوه. خو څنګه یوه جګړه! داسې جګړه چې د انسانانو د وحشت د پېر له لرغونو نکلو پرته د تمدن او پرمختګ په دې پړاو کې يې په اړه چا نه و اورېدلي.

نو دا څه ډول جګړه ده؟ یو سړی دې پاځي او بل ته دې ووايي چې کور مې وړوکی دی او زما وګړي، او مالونه او شته په کې نه ځايېږي، زه دې کور درنه په زور اخلم چـې د وګړو او مالونو له پاره مې ځای پیدا شي. او چې وپوښتي: ولې؟ ووايي ځکه چې تر تـا زورور یم!

هو! سره له دې چې (زور) يې پر (حق) لوړ بللی خو په خواشینۍ سره چې دا حکم هم زوروره کړی، حال دا چې د ایټالیا دولت د هغو متورو زورورو په ډله کې هم نه دی چې پخپله يې ځانته تمه پیدا شوې وه. څومره ناسمه دعوه! څومره اوّم خیال!

د ایټالیا دا ناوړه کړنه د تمدن نړیوال حقوق خورا سپک کـړل. آن لا دا چــې د یــوې ډېرې ارزښتناکې پوهې (حقوقو) پر لړمون يې چې د نړۍ د ټولو عدلي ادارو بنسټ او چورلیز بلل کېږي[*،] یو خورا ویجاړوونکی ګوزار وکړ. د اروپا په څېر په یــوه بســیا لویه وچه کې، او د حقوقو په یوه پېژندونکي متمدن ولس لکه یوروپینانو [اروپاییانو*] کې دداسې یوه حق نه پېژندونکي او خپلسري ملت لکه ایټالویانو شتوالی په حقه چې یوه کرغېړنه رَټه [داغ*] بلل کېږي.

ایټالیا په خپل دې ناوړه او وحشي حرکت سره د دري سوه میلیونـو مســلمانو وګــړو کرکه او لعنت چې د ځمکې پر کُرې مېشت دي[*،] وګاټه. لا که يې مسالې ته دیني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي رنګ نه وای ورکړی[،*] هر څه چې و[،*] و به. خو د خپلو جنګي ببرېـو پـر بازوګانو د ښاغلي پاپ د تسپو [تسبیحو*] راځړولو، او مسـلمانانو تـه د وحشـي او نامتمدنه خطاب کولو، او پر اسلامي کلاوو د صلیبي بیرغونو پر ځړېـدو د قیسـانو او پاپاسانو [د ختیځ مسیحي راهبانو*] له خوا یو بل ته د مبـارکیو ویلـو او د مسـلمانو ښځو او سړیو او کوچنیو د یومخیزې وژنې روا بللو[،*] اوسنی جګړې تـه یـو دینـي رنګ ورکړی دی چې د اوسني تمدن په دې شلمه پېړۍ کې یې په دې جاهلانه کړنې سره د مخکنیو پېړیو د صلیبي جنګونو خاطرې بیا را په زړه کړې.
له همدې امله و چې پر ټولو مسلمانانو یوه لویه وېره راخپره شـوه. زمـوږ مصـري، او یمني، او هندي او ایراني ورونو چیغې او فریادونه او نارې وکړې. البتـه چـې افغـاني ورونو یې هم چوپ پاتېدل روا ونه بلل. د هغې ډېرې اغېزناکې او اوچتې وینا له املـه چې د سراج الاخبار د (۵) ګنې لومړي مخونه پرې وپسولل شول[،*] ګرد زړور او ستر افغان ملت په یوه ژبه او یوه زړه د خپل سپېڅلي او درانده پاچا، او د دینپـالي افغـان ملت د ټولو وسله والو ځواکونو د اعلی سرقوماندان پر پله له روانېدو سره سـم ټولـو خپل ځانونه یو لوی پوځ او برې وباله او په خورا ولولو او ایشېدو په عملي ډول د خپلو عثماني ورونو مرستې ته چمتو شول. او که چېرې د ملي روح، ولسي هستۍ، د هېواد د زړه یعنې زموږ د سپېڅلي متبوع (اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیـب الله خان) له فیوضاتو ډک کلام چې ویې فرمایل: « د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي یو خو په پیسو له هغوی سره مرسـته رابانـدې لازمه شوې ده.» عمومي ولولې سړې کړې نه وای او د لارې د نشتوالي څرنګوالی یـې په ډاګه کړی نه وای. د دوی یو کروړ ریښتونی شاهانه ملت د خپـل سـپېڅلي سـتر زړونو ته راتېر قوماندان په یوه قومانده د خپل دیني پت د ساتنې لـه پـاره هـرډول سرښندنې ته چمتو او سترګې پر لاره وو. افغانان ټول پېژني چې یو وطنپال، ټولـواک پلوی او پر دین ډېر ټینګ ولس دی. پاچـا خپلـه سـاه او ځانونـه جسـم بـولي. پـر اولوالامرۍ ټینګ پاتېدل د پتمن افغان ولس هومره بل هېڅوک نه لري. له همدې امله وه چې د لوېدیځ طرابلس د شهیدانو یتیمانو او ټپیانو ته د بسپنې په اړه همایوني وینا د ولس پر زړه ژور اغېز وکړاود مالونو په ښندلو د خپلو دینـي ورونـو لاسـنیوي تـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړاندې شول. او د همايوني وينا تر پايه يوازې په هماغه غونډه کې اتيا زره کابلۍ روپۍ راټولې شوې او لاهم راټولېږي.

د مسلمانانو ددې ټولو هيجانو، او ايشېدنې، او ولولو پړه پر ايټالويانو راځي. د تمدن په دې روښانه پېر کې د هغوی خرافات پالنې د ختيځ او لوېديځ ټلواله ورېږدوله. ټولو سترو مدنيت پالو دولتو په تېره بيا د بريتانيا ستر دولت ته چې مورږ ټول يې په حق پېژندنه او نياومنۍ او د نورو پر حقونو په نه تيري مشهور بولو[،*] په کار وه چې د ايټاليا خپلسری ماشوم چې د مدنيت د حقوقي قوانينو دښوونځي پر خلاف روان دی[،*] له لاسه ونيسي او د تاديب يوه کړنګېدلې څپېړه پر مخ وروهي، او د حق ماتونې له تېريو يې راستون کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټُرکي ورځپاڼو څخه

د هغه لیک ژباړه او متن دی چې د (سید امیر علي) په لاسلیک

په تایمس ورځپاڼه کې خپور شوی دی

صاحبانو!

که د عمومي سولې او صلاح له پلوه وي، او که د هغو جنایتکارو کړنـو لـه املـه چـې ایټالیا په ختیځو هېوادو کې ځانته غوره کړي دي[ــ*] په دې دواړو دلیلونو بویه چې برتانیا په هېڅ ډول پر دې جګړې خوشحاله او منندویه نه شي. ځکه برتانیا ته هـېڅ ډول مادي او معنوي ګټه او فایده نه لري. لا دا چې روښانه ده چــې د ګڼـو ضـرورونو سبب ګرځي. په دې مساله کې دوه مهم ټکي شته چې په رېښتیا سـره د څېړنــې او یادونې وړ دي:

لومړی: ددې جګړې له امله ټول مسلمانان ایشېدلي او پاڅېدلي او قهرېدلي او غوسه شوي دي [او*] په ډاګه او ښکاره ایټالیا ته د جنایتکار او لاس وهــونکي پــه ســترګه ګوري چې په دې برخه کې ټول مسلمانان ښکاره حق هم لري. ځکه سره له دې چــې د ایټالیا حکومت د نړیوالو حقونو ټولې قاعدې، او ټول وضع شوي مــدني قــوانین تــر پښو لاندې کړي [نو*] خورا تعجب دی چې اروپایي دولتونــو د حــق او حقیقــت پــه التزامي کولو کې بې قیدي او بې غوري غوره کړې ده.

ټولو مسلمانانو چې په بمبئي، لاهور، کلکته، لکنهو، او د هندوستان په ټوله لویه وچه، او مصر او نورو اسلامي هېوادو کې اوسېږي[،*] د ایټالویانو پر دې بېځایه کړنو په ډاګه خپله کرکه او ترهه څرګنده کړې ده چې دا هم زما د مدعا د اثبات له پاره چې برتانیا ته په کې د ګټې د نشتوالي په اړه ده[،*] بس دي. په همدغو ځایو کې چې یادونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه لویې غونډې او ټولنې جوړې شوې [او*] په ډېرو اورنیو نطقونو او ویناوو یې د خپلو زړونو احساسات بیان کړي او په یوه اغېزناکه او له ټګیو پاکه ژبه یې د برتانیا له دولت غوښتنه او هیله کړې چې ایټالیا له خپل دې ناحقه او بې لارې کړنې راوګرځوي.

دویم: دا ده چې ایټالیا د خپل دې ناحقه او ناوړه کړنې له امله دا جګړه یوې بلې بڼې او شکل ته اړولې [او ورسره یې*] اسلامي احساسات راخوځولي او ولوله ییز کړي دي چې له هغې سره یې دا جګړه (د اسلامیت او نصرانیت) جګړې په بڼه راځلولې ده، حال د اچې د وېرې او اندېښنې اصلي ځای هم همدا ټکی دی.

په تېره بیا د ایټالیا د جنګي بېړیو پر بازوګانو د راځړولو له پاره د پاپ له خوا د خپلو تسپو [تسبیحو*] استول په رښتیا چې د هېښېدنې او ترهېدنې سبب بلل کېږي. هغه پادریان چې د پاپ استازیتوب کوي د طرابلس کلا پر دېوالونو یې د صلیبي بیرغونو د ټومبل کېدو مبارکي پاپ ته ویلې ده. په دې هم بسنه نه ده شوې [،*] څه موده وړاندې په لندن کې د ایټالیا په سفارت کې یو جشن جوړ شوی [او*] ډېرې ایشېدلې خبرې یې په کې کړې دي چې په دې ډله کې د (اروپا) له لویې وچې د تُرکانو شړل او د یهودانو په څېر د ځمکې کُرې نورو برخه ته خپاره واره کول په کې یاد شوي او څېړل شوي دي چې دا خبرې له چټیاتو او لېونتوب پرته بل څه نه دي.

له هغو کسانو چې د برتانیا ګټې سپېڅلې بولي، او د هغوی دفاع او ساتنه د ځان له پاره یوه پاکه دنده بولي ددې ټکي په پوښتلو اړ کېږم چې: «آیا ددې حالت پای او پایله د برتانیا له پاره ښه او نېک بولئ او که نه؟»!

په داسې حال چې د برتانیا دولت ځان د یوه خپلواکې پلوي دولت او ولس په توګه ټولو ختیځو هېوادو ته پېژندلی دی، او ځان یې هر مهال په حق او حقانیت مشهور کړی دی نو څنګه کېدای شي چې پر دې ناحق او رذیل حالت غلی پاتې شي؟ او که پوښتنه وشي چې «که چوپتیا یې غوره کړه نو څه به وشي؟» په ځواب کې یې وایم چې د برتانیا چوپتیا ناشونې ده ځکه د برتانیا دولت د نړۍ د (۴۰۰) میلیونو وګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن او آمر دی چې څلورمه برخه یې مسلمانان دي. او دې مسلمانانو له اوړدو کلونو د ختیځ او لوېدیځ ترمنځ د یوه ټینګ تړاو له پاره هلې ځلــې کــړې دي، او ددې دوو خواوو د مینې او محبت د ډېروالي له پاره یې هڅې او غیرت کړی دی. نو که د برتانیا دولت چې د ټولو مسلمانانو له نظره تر ټولو دولتونو خورا اوچت او ډېر حقپــال ګڼــل کېږي[،*] د ایټالیا ددې خیانت په وړاندې څه ونه وایي نو ځان به یې پخپله تر پښــو لاندې کړی وي. نو ځکه ددغو ښکاره دلیلونو له مخې چې وړاندې شول بویــه چــې د برتانیا دولت له خپلو جنګي بېړیو سره په مېړانه راوړاندې شــي او دا کــار پــای تــه ورسوي. او په دې ډول روښانه کړي چې نصارایان حق او حقیقت ته ارزښت ورکوي او د کمزورو د لاندې کولو خیال نه لري. د وجدان، انصاف، انسانیت غوښتنه هــم همــدا ده.

[دا مطلب چې د پېښو [خبرونو] په برخه کې راغلی اصلاً مقاله ده او ځکه یې یوه کاپي هغه ځای ته هم ولېږدول شوه]

«««««««««««««««««««««««

ډاګ [پوسته]

یو روښان او ځلاند ټکی چې د اوسني مهال پر هسک وړانګې ښندي[،*] د ډاګ ټکی دی. ډاګ او ډاګخونې اوس مهال د مدنیت په غوړولو کې خورا ډېره ونډه لري.

دا څو جوتې او ښکاره ګټې یې بیانولی شو چې ووایو که ډاګ نه وای[،*] او که وای خو سمه قاعده او سمبالښت یې نه درلودای[،*] دولتــي پولیتیــک یعنــې سیاســتونه د بېخبرې په ډنډ کې ایسارېدل [او*] دوستانه مکالمې، سیاسي مخابرې[،*] اقتصادې مذاکرې او نور له یوې مخې ګډوډېدل.

د سوداګرۍ نړۍ پر داسې یوه ناوړه حالت کېوته چــې د ســوداګرو د دیــوالي کېــدو [افلاس] اعلان به لکه د کوچنیانو د نانځکو په څېر وای. هــوا! ځکــه کــه ســوداګریز شریکان د ډاګ په مټ د سوداګریزونو مالونو او څیزونو د څرنګوالي، او د بیې د ختلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا لوېدلو او نورو خبر ورنه کړي، او په ړنـدو سـترګو پېـر او پلـور، او لېـږد رالېـږد وکړي[،*] له زيان پرته به بل څه په لاس ورنه شي.

او لنډه داچې ډاګ د يوه هېواد د هوساينې، او شتمنۍ، او نېکمرغۍ پـه وسـيلو کـې راځي. د ډاګ په ګټو کې به يو وړوکی شاعرانه ټکی هم ورګډ کړم وبه وايم: که ډاګ نه وای نو د يوه بېلتون وهلي[،*] غملړلی له يار بېل شوي مين د بېلتانه ليک به د صـبا کوم باد او د کومې کوترې وزره تر غمشريک ياره رساوه؟......

که څه هم ټيلګراف په چټکتيا او ژر رسونې کې تـر ډاګ پـه ځلونـو ګټـور دی، خـو ټيلګرافي مخابره د ډاګ تر مخابرې تنګه ده چې ډېر څه په کې نه ځايېږي. څرنګه چې دلته مو د بحث موضوع ټيلګراف نه او ډاګ دی[،*] نو ځکه به تر دې وروسته بيـا پـر ټيلګراف خبرې وکړو، او تر هغه وروسته به پر لېږدوونکو وسايلو يعنې چټـک تلونکـو شيانو لکه اورګاډي، او موټر او ګاډۍ چې د ډاګ د ليک رسونې د آسـانولو يـواځينۍ وسيله ده[،*] خبرې وکړو. اوس يو څه د خپل ګران هېواد د ډاګ پر مخينې او اړوندو مسالو تېر ېږو او وايو چې زموږ په هېواد کې زمـوږ زړونوتـه د رانـژدې نېـک خويـه شهريار اعليحضرت تر نېکمرغې تخت کېناستنې دمخه د ډاګ چارو ځانګړی نظم نه درلود. آن يو سم ټکټ يې هم نه درلود. که څه هم پوستي ټکټ لومړی ځل د خـدای بښلي امير (شېر علي خان) د حکومت پر مهال رامنځته شوی، او د زړور خدای بښلي ټولواک (ضياٴالملة والدين امير عبدالرحمن خان) په پرتمين سلطنت کې په يوه بله بڼه اصلاح شوی او خپور شوی دی[،*] خو کومه ښکلا او نظم چې پوستي ټکټونو تـه زموږ د پرمختګپال ترقي غوښتونکي هوښيار اعليحضرت ټولواک په دې پېر کې پـه برخه شوی[،*] زموږ د لوړ متبوع دولت په يوه مخکني ټکټ کې هـم نـه دی ليـدل شوی[.*] هغه رنګارنګ او له هنره ډک ټکټونه چې په همايوني نېکمرغـه پېـر کـې رامنځته شوي[،*] نه په انځورونو او نه په ليک او نه د جوړښت په بڼه او نه په ظاهري ښکلا کې د متمدنې نړۍ له نورو ټکټونو هېڅ لږوالی نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سملاسي د افغانستان د لوړ سلطنت په ډاګ خونو کې اووه ډوله ټکټونه کار ېږي: یــو مروج ټکټونه دي چې په کوچنۍ کچه په دریو بڼو جوړ شوي[:]، یو یې د یــو مثقــالي ټکټونو له پاره چې یوه عباسي بیه لري او بڼه یې لاجوردي ده. دویم یې د عــادي دوه مثقاله لیکونو له پاره دي چې بیه یې دوه عباسۍ او رنګ یې زرغــون دی. درېــیم د درې مثقاله عادي لیکونو له پاره دي چې یوه روپۍ بیه او قهوه یي رنګ لري.

د ټکټونو دویم ډول د پارسل یعنې امانتونو له پاره دی چې تر هغوی لږ څه پــه لویــه کچه په دریو رنګونو جوړ شوي دي.[:] یو د هغو پارسلونو له پاره چې یــو خــورد وزن لري[،*] بیه یې یو قران [نیمکه] او رنګ یې زیره یي دی. دویم یې د هغو امــانتو لــه پاره دي چې له یوه خورد پورته تر نیم پاوه وزن ولري. د هغو بیه یوه روپۍ او رنګ یې طلایي وزمه دی. درېیم د هغو امانتو له پاره دي چې یو پاو وزن لري. بیه یې دوه روپۍ او رنګ یې سور دی. سربېره پر دوی یو بل ډول ټکټ هم رامنځته شوی چې یوازې د دولتي اړوندو چارو لیکونو ته ځانګړی شوی دی.

د ډاګ یو قانون هم د همایوني اعلیحضرت په لوړه اراده چاپ او خپور شــوی چــې د ډاګ او ډاګ خونو چارې یې تر یوه ډېر سمبال نظم لاندې راوستې دي. نو ځکه ویــل کېږي چې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې هماغسې چې زمــوږ زړونــو تــه د رانژدې اعلیحضرت ټولواک په نېکمنرغه پېر کې د پرمختګ او تمــدن خــورا ډېــرې نښې را ښکاره شوې[،*] د افغانستان د لوړ دولت د ډاګ چارو سمبالښــت هــم ددې (سراجیه پېر) د پرمختګونو له خورا ګټورو ښېګڼو څخه ګڼل کېږي چې پخوا نه و.

په دې برخه کې کوم خدمتونه چې عزتمند (حسن حلمي افندي) طرابزوني د ټکټونو په طرحه او د ډاګ د قانون او نورو اړتیاوو په چمتو کولو کې د همایوني فرمان له مخې ترسره کړي[،*] په حقه چې د ستاینې او پېرزو وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پرمختګپال او عدالت خپروونکي اعليحضرت پاچا دا مهال د روپيو د سکې او د خپل لوړ شاهانه دولت د نورو مروجو وسيلو د سمولو هوډ هــم کــړی او فرمــان يــې ورکړی او دغه افندي يې د وسايلو پر چمتو کولو ګومارلی دی.

حضرت منان ښتن موږ د افغانستان خلکو ته دداسې يوه پوه او پرمختګپال پاچا تر سيوري لاندې د راحت او نېکمرغۍ هوسايي را په برخــه کــړې چــې د پرمختګونــو شاهانه عصر ته يې د افغانستان د تېرو پېرونــو رخــه [حســد] راځــي[.*] د دوی د شاهانه تخت کېناستنې له بريالۍ ورځې راهيسې کال په کال، مياشــت پــه مياشــت [او*] ورځ په ورځ د يوه نوي پرمختګ نښه او د نوي مــدنيت ښېلګــه د دوی تــر لاس لاندې شاهانه مملکتو کې راځلېږي چې (سراج الاخبار) به انشاءالله تل خپل لومړني مخونه د هغوی د يادونې او ذکر په ګاڼه پسولي او درنښت او وياړ به تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټېلیفون او موټر

یو دوه لنډ ټکي! چې یو یې له څلورو او بل یې له پنځو {پښتو کې له اوو} او بل یې له څلورو تورو جوړ دی، خو د مدني نړۍ په دغو دوو نویو ټکو کې څومره ګټې نغښتې دي! د مدني اختراعاتو په دغو دوو اغېزناکو آثارو کې د واټن لېرې والی یې د واټ د وهلو په زور له عالمه لېرې کړی او د انسان غږ یې دومره لوړ کړی چې له لېرې واټنو او لارو څخه د یوه غږ بل ته اوروي.

له هغو ګټو چې ټلګراف یې رسوي، سترګې نشي پټېدای. د ټلګراف سیمانو لکه د غنې جال د ځمکې مخ نیولی دی. آن د چاپېرو سمندرونو تل یې هم د یوه اوسپنیز جال په بڼه اړولی که چېرې هغه توري چې د نړۍ ټلګرافونه یې هره ورځ له ختیځ نه لوېدیځ او له شمال نه جنوب ته استوي- راستوي، و شمېرو نود حساب علم به یې د شمېر وس ونه مومي او ددغه شمېر لپاره به نوم او عدد ونشي موندلای. خو په ټلګراف او ټېلیفون کې توپیر دادی چې ټلګراف دمخابرې او ټېلیفون د مکالمې وسیله ده. که مکالمه(خبرې) له مخابرې (لیکتورو له استولو) څخه ارزښتمند نه وای، نو به بویلچې "المکتوب نصف الملاقات (لیک نیم لیدن دی) یا دا چې "المخابره نصف المشاهده" (لیکتوري استول نیم لیدل دي).

بر ښښنا د دوو تنو د افادې د حرکاتوځرنګوالی او ټکي او خبر د لید شېبو په چټکتیا د لیک او کتابت په بڼه رسوي چې د بر ښښنا دا صنعت پ ټلګراف کې رابرښښي. او په عجیبې چټکۍ سره له لېرې واټنو څخه د یوه تن له خولې نه راوتلې خبرې په همدغه بڼه او ټکي په ټکي دبل د غوږ پردو ته په مقناطیسي ټېلیفون کې راڅرګندېږي.

ځکه نو په ټېلیفون کې د بر ښښنایي صنعت مهارت ډېر کاربدلی دی، ځکه چې ټېلیفون له د لیک له منځګړیتوب پرته او د یونکي د خبرو د بنې له اړولو پرته په هماغه بڼه او ټکي په ټکي د اورېدونکي د غوږ پردو ته رسوي او په خپلې دې چټکۍ سره یې له ټلګراف نه میدان ګټلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلو رېل (اورګاډي) او موټر ته: په اورګاډي او موټر کې هم چې ددې مدني پېر لـه نويو اختراعګانو څخه دي، يوه ځانګړې او يوه عامه ځانګړنه رابرېښي.
د اوسپنې پټليو د نرۍ د مخ ډېرې وچې د اوسپنې په يوه جـال کـې رانغښـتي دي. اورګاډي چې کومې ګټې مدني نړۍ ته رسولي، د يادولو اړتيا نه لري. د اورګاډي ډبـې (واګونونه) ډېر وګړي او مالونه په ښه چټکتيا سره له يوه ځايه بل ته لېږدوي چې پـه دې ډول سره يې له عامو ګټو څخه سترګې نشي پټېداى.
خو راځئ اوس داسې وبولو چې په يوه ښېرازه او زرغونه دره کې چې بهاندې اوبه لري او يا په يوه هواره او زرغونه ښېديا کې يو پوخ سړک غزېدلى او پر دغه سړک شپږ يـا اووه موټرې چې د يوه خصوصي اورګاډي د ډبو هومره کېږي، پـه بېسـارې چټکتيـا روانې دي. په هر موټر کې پنځه شپږ تنه ناست او د زړه خواله کوي او هم د برېښنا په چټکتيا واټنونه رالنډوي او د شاوخوا ښکلو منظرو له ليدلو خوند اخلي.
که څه هم د اورګاډي د لومړۍ درجې ډبې کې د "فيتن" يا "ليندوى" مورونو پرتلـه د هوسايۍ آسانتياوې بشپړې او ډېـرې دي، خـو زرځلـه افسـوس دى چــې د دغــې هوساخونې واک د هغو څلورو پنځو تنو په لاس کې نه دى چې ددغې خونې څښتنان بلل کېږي. په داسې حال کې چې د ليدنې او ګرځېدنې واک پخپله د سپرليو په لاسو کې دى. نو که چېرې د اورګاډي پر عمومي ارزښتونو سترګې نشي پټېداى، موټر هــم ځينې داسې ځانګړې کمالونه لري چې د هېرولو نه دي.
ددې مدني پېر دا دوه اثره يعنې ټېلېفون او موټر هم د اعليحضرت اميـر حبيــب الله خان سراج المله والدين د واکمنۍ پر مهال د افغانستان په لوړ دولت کې د پرمختګ د نورو نښو په څېر د ګټې او خير رسونې ډګر ته راوتلې دي.
لومړۍ ځل مبارک ارګ او د پلازمېنې حکومتي اداري د ټېلېفون پـر مـزو ونښـلول شوې چې چارې يې چټکې او آسانې کړې. تر دې تجربې وروسته د ټولواک پرمختګ غوښتونکى نظر دغې ګټورې وسيلې ته ورواوښت او په درې څلورو کلـو کـې يــې د جلال آباد لوى ولايت، د لغمان {لمقان} "سراج کلا"، د کوهستان ولايت جبل السراج او د پغمان {پمقان} ښايسته کلى له مبارک ارګ سره دټېلېفون پـه مـزو ونښـلول شول. او هيله ده چې زموږ د لوى او ترقي غوښتونکي ټولواک له برکته، دده د شاهانه هېواد نور ولايتونه هم په دغو حياتي مزو ونښلېږي او د هېوادو تـولې سـيمې د يـوه مينه ناک محفل بڼه غوره کړي، {داسې} چې د شاهانه هېواد د لېرو سيمو وګـړي د يوه مينه ناک محفل په څېر يوه له بل سره د زړه خواله وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چټکو موټرو راتګ هم د سراجي پېر له پرمختګونو څخه دي چې زمـوږ سـپېڅلي هېواد ته د پرمختګ د خپرېدو په دې پېر کې را رسېدلي چې تفصيل به يې که خدای کول د سراج الاخبار په راتلونکو ګڼو کې د نظر د خاوندانو پام ته وړاندې شي.

زموږ ستر او ګران ټولواک په خپل شاهانه هېواد کې د ټېلېفون د مزو په غزولو سره د پرمختګ او تمدن يو لوی واټ پرانستی چې لويې ګټې او بېشــمېره ښــېګڼې يــې د مدني نړۍ له قدر پېژندونکو څخه پټې نشي پاتېدای. پــر هغــو ګټــو ســربېره چــې ټېلېفون يې سوداګرۍ او سياست ته رسوي، په هېود کــې يــې داســې يــو روحــاني نژدېوالی هم راوستی چې د جسم لېرې والي يې له منځه وړی دی. ددغې وسيلې پــه مرسته د جلال آباد ښار چې له کابل څخه نژدې پنځوس کروه واټن لري، يــو لــه بــل سره غږېږي او خبرې کوي. چټکې موټرې هم د پېښور او کابل ترمنځ د دولسو ورځو واټن چې نژدې سل کروه کېږي، په اتو يا لسو ساعتو کې وهي. او سره له دې چــې د مدنيت دا دوه وسيلې لا هم د ځينو لپاره ځانګړې دي او ټول يې نشي کارولی، خــو د ښار په زړه کې د ټېلېفوني مرکزونو په جوړېدو سره چې د اورېدو له مخې يې کارونه د پيل په درشل کې دي او د "موټري شرکت" د ګاډو په رارسېدو سره چې دغه شرکت د ټولواک په لاسنيوي جوړ شوی او تفصيل يې وروسته راتلونکی دی، که خدای کول دا دوه ګټورې وسيلې به په شاهانه هېواد کې د خبــرو او مخــابرې او تــګ راتــګ او سوداګرۍ په برخه کې عامو وګړو ته ستر چوپړ وکړي.
پر موږ ده چې د خپل سپېڅلي او ګران ټولواک د اوږده عمر او روغتيا دوعــا د ايکــي يوه څښتن دربار ته وکړو او غوښتنه وکړو چې پاچا په خپل پاچايي همــت اوغيــرت سره د خپل شاهانه هېواد او ملت د پرمختګ او رېښتوني مدني ترقۍ لپاره پېرزوينې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل

هغوی ته چې د افغانستان پر جغرافیایي موقعیت تر څه ځایه پوهېږي، پټه نده چې زموږ د ګران افغانستان سپېڅلې خاوره د منځنۍ آسیا یوه لویه ټوټه جوړوي او د خپل آزاد سلطنت، یو والي او مذهبي ګډوالي، پرتم او ودې له پلوه په مرکزي آسیا کې یوه لوړه مادي او معنوي درجه لري او د ځکمني موقعیت له پلوه هم ډېر پورته او لوړ پروت دی.

ددې سپېڅلې خاورې ځرنګوالی لکه د یوه لوړ بام دی چې د مرکزي آسیا په لوېدیځه خوا کې پرته ده. دا بام له شمال ختیځې خوا څخه د هندوکوه یا په بل نامه د "هندوکش" او له لوېدیځ پلوه د "بابا غره" له لړیو او د غور له غرونو سره چې لوېدیځ پر لور غزېدلي پراته دي، تړلی دی. په ختیځه خوا کې ورو ورو ټیټ شوی، له "سلیمان غره" سره چې له شمال څخه د جنوب پر لور غزېدلی دی، تړاو مومي.

له دې لوړ او ستر بام څخه دوه کړې سطحې جوړې شوې چې د افغانستان ټولې اوبه له همدې کړو سطحو څخه بهېږي. له دې کړو (مایلو) سطحو څخه یوه د جنوب او جنوب لوېدیځ پر لور را کوزه شوې چې ټولې هغه اوبه چې د هېواد له ختیځ او شمال څخه را بهېږي، دې کړې سطحې ته راکوزېږي او د "زرې" یا "سیستان" ډنډ {جهیل} ته تویېږي. په هغو سترو سیندونو کې چې دا جنوب لوېدیځه حوزه یې جوړه کړې او د "زرې" ډنډ ته تویېږي، د "هلمند سیند" راځي.

بله کړه سیمه د کابل حوزه ده چې ختیځ پلو د "هندوکش" او "سپین غره" تر راغلې ده. هغه ډول ډول او چټک بهېدونکي رودونه چې د "هندوکش" د غرونو له لړۍ څخه د ډاروونکو او بوړنوونکو درو له منځه رابهېږي د "پنجشېر" ، "غوربند" او نورې اوبه له ځانه سره رانغاړي او د "دوآب" په نامه سیمه کې، د کابل له اصلي رود سره ګډېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لوی سیند ترې جوړېږي چې د "ننګنهار" {ننګرهار} په نامه د "مشرقي" لــه لــوی ولایت څخه تېرېږي او پېښور ته نژدې له اټک سره ګډېږې او د سند په حــوزه کــې سمندر ته لوېږي.

د ابل دې لوری سیند د "ننګنهار" ستر ولایت په منځ دوه کړی، چې د "جــلال آبــاد" لوی حکومت {لویه ولسوالي} یې پر یوه خــوا د "لمقــان" {لغمــان} د ســیمې لــوی حکومت یې پر بله خوا پرېښی دی. ددغو دوو ولایتو ترمنځ له سین څخه د خلکــو او څارویو تېرېدل په جالو او بېړیو کې شونی کېږي. که څه هم کله کله په ځینــو ځــایو کې سین پر خپل سر د تېرېدو لار ورکوي، خو دغه ګودرونه له خطر او وېــرې څخــه تش نه دي. د جالو او بېړیو د تېرېدو سیمه هم معمولا" په درونټه کې وي چې له جلال آباد ښار څخه نژدې یو نیم ساعت واټن لري.

د درونټې دا سیمه د خلقت له عجایبو څخه یو ځای دی چې د طبیعت فرهاد په خپلې پیاوړې ترخځې {تېشې} سره له ترو ډکې دوه غرنی توټې په یوه شیرین {خواږه} او زړه راښکونکي ډول دوه ځایه کړي او د کابل د لوی سین اوبو ته یې د هغو له منځه د تېرېدو لار ورکړې ده.

له همدې کبله وه چې زموږ سپېڅلي واکمن (سراج الملــة والــدین) او زمــوږ پــوه او دینپالي ټولواک د درونټې په همدې سیمه کې یو پرتمین بې ستنو اوسپنیز پل جــوړ کړی چې ساری به یې د هېڅ نړیوال ګرځندوی سترګو په منځنۍ آســیا کــې نــه وي لیدلی.

داسې دوه غرونه په نظر درولئ چې د دوو ډېرینو دیوالو په بڼه د طبیعت معمار له دوو خواوو هسک درولي وي. ددغو دوو حیرانوونکو دېوالونو په منځ کې یو لوی او ژور رود په خورا کرارۍ سره ته وا چې ډنډ دی، بهېږي. دغه تنګی چې که "آبنا" هم وبلل شي پر ځای ده، نژدې نیم میل اوږد شوی چې که یو څوک ددې دوو حیرانوونکو طبیعــي دېوالونو په منځ کې ددې تنګي په خوله کښې بېړۍ ورګډه کړي، نو ځان به ورته په یوه بله دنیا کې وبرېښي د خلقت د رنګارنګو چارو دې کوډګریو ته به یې ګوته پر غــاښ شي او د حیرانتیا په دې نړۍ کې به یې بې اختیاره د "هــوو" یــوه چیغــه لــه خــولې راووځي چې ددغه "هوو" انګازه به ددغې زړه وړونکې درې په ترو کې زرګونه نــورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیغې راوزېږوي او سړي ته ددغه حالت په لیدو او ددغو انګازو په اورېدو د خوښۍ او سرمستۍ یو حالت پیدا کېږي.

په زړه مې دي چې د ۱۳۲۴ کال په لومړیو کې له بختور سلطنتي پوځ سره یو ځای په همدغه سیمه کې چې اوس پرې د "درونټې" ستر پل درول شوی، له جلال آباد نــه د "لمقان" پر خوا اوښتو. خو څه اوښتل! یو لوی پاچایي پوځ و چې پلي او سپاره عسکر، توپخانه او ورسره مله پلي او سپاره پوځیان پکې راتلل او شمېر یې نژدې پنځه - شپږ زرو سړیو، او شپږ - اووه زره دواب (؟) او څارویو ته رسېده. د اوښتو لپاره لــه جــالې پرته بل هېڅ نه و. جاله له شنازو (ډکو شــویو مشــکونو) څخــه جــوړه وي او پنځــه ویشت- دېرش شنازونه یې په لرګیو او تختو سره یو له بل سره نښلولي او پر مخ یې د تختو یوه سطحه (ماسدیر؟) جوړه کړي وي چې سړی له اوبو پورې باسي.

اوس نو تصور وکړئ داسې یو څپاند سیند او دومره ګڼ او لوی پوځ او د اوښتو دومره عجیب او غریب وسایل!

دغه ډول راته په زړه دي چې زموږ سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک پر یوه لویه ډبره چې اوس پرې د درونټې د پرتمین پله بنسټ ایښودل شوی، ناست و او د خپل ســلطنتي پوځ د اوښتو ننداره یې کوله. د پوځ تر اوښتو وروسته چې د سر له زیان پرته تر سره شول، زموږ زړور او سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک دغه ځای ته بیا د مهربانۍ یــو نظــر ورستون کړ او د خپل لوړ نوراني حضور حاضرینو ته یې وویل:

"د څښتن په غوښتنه به مې په کلک هوډ، د تېرېدو په دې ګران ګــودر کــې د خپــل رېښتوني ولس د اوښتو - راوښتو د لارې خنډونه له لږ مهال وروسیته لېرې شي."

هغه مهال ددغه نېکمرغه پاچا د تخت ناستې څلورم بختور کال و. پروســږکال چــې کله په موټر کې له ټولواک سره پر پله د ګډې تېرېدنې نېکمرغي را په برخه شوه، نــو هغه ځای ته مې ور وکتل او درې کاله دمخه له هغــه څخــه وېروونکــې او خطرناکــه تېرېدنه مې هماغه شېبه را په زړه شوه او بې اختیاره مې ددې خبرې پر رېښــتینولۍ اعتراف وکړ چې "د ټوالواکانو خبرې د خبرو ټولواکانې دي" (کــلا م الملــوک ملــوک الکلام). او د خپل سپېڅلي ټولواک له حکمته ډکې هغه خبرې را په زړه شوې، دده د سپېڅلو شاهانه ټکو سترواله او پرتم مې په یوه بې ریا دوعا کې یاد کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل د درونتې په نامه درې په بهرنۍ خوله کې په څلــورو پــولادي منــارونو باندې په اتو رسيو کې پر هوا ځوړند ساتل شوی دی. دوه ډېرې پياوړې ستنې (پايې) چې له سمنتو او ډبرو او لويو اوسپنيزو ميخونو څخه جوړې دي، يوه د سيند پر دې او بله پر بله غاړه درول شوې دي او پر دغو ډېرو پياوړو ســتنو دوه ډېــر لــوړ ښــکلي مشبک {په تزييني ليکو ښکلي شوي) پولادي منارونه د سيند پر دې خوا او کټ مټ همداسې دوه نور پر هابلې خوا جوړ شوي چې دا ټول پل له دې ټول اوسپنيز ستروالي سره همدې دوو ستنو او او څلورو منارونو په اتو پولادي رسيو کې نغښتی او پــر هــوا پورته کړيدی. ددې پله اوږدوالی چې د Suspension Bridge (د ځوړند پلــه) لــه ډول څخه دی، ۳۰۶ فوټه { ۹۳متره} او د پله پر مخ د سړک پسور ۱۰ فوټه {درې متــره} دی. ددې گټور پله انجنير ښاغلی هاليډی انگرېز و چې په حقه يې د مسلک له مخې د صنعت ټول مهارتونه پکې کارولي دي.

پر کابل سيند ددې پله د ترنې په اړه د ټولواک پېرزوينه سربېره پر دې چې زرگونــه سياسي، سوداگريزې او پوځي گټې لري، د رېښتيني ولس د وگړو لپاره يې د تېرېدو- راتېرېدو زرگونه آسانتياوې هم چمتو کړي چې زړونو ته د نژدې او مهربان ټولواک په حق کې د کايناتو د هستوونکي خالق درگاه ته زرگونه زره گرځنده وگــړي بــې ريــا دعاوې کوي. سراج الاخبار هم د زړه له کومي او د روح له رېښتينولۍ، له لوی ښتن څخه د خپل دې ترقي غوښتونکي سپېڅلي پاچــا د اوږده ژوندانــه او روغــې ســتې غوښتنه کوي چې ډېر کلونه خپلې پانې د دوی د شاهانه مدنيت غزونې او ودانپــالنې په يادولو سره ښايسته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي مصاحبه

د هند چاپ «ايډيوکيټ» ورځپاڼې چې په انګرېزي راوځي او خپرېږي، د سراج الاخبار په اړه يوه اوږده مقاله ليکلې، چې موږ يې پر ځينو فقرو يـو څـه تفصـيل او شـرحه وړاندې کوو:

«اټکل دی چې د کابل نوې ورځپاڼه به د هند د مطبوعاتو په څېر آزادي تر لاسه نشي کړای- يعنې هغه آزادي چې د اعليحضرت امير صاحب قدرت ګډ وډ کړی شي.»

ددغې ورځپاڼې دا فقـره ددې خبـرې ښـکارندويه ده چـې د ورځپـاڼې خبريـال د افغانستان د ستر اعليحضرت ټولـواک د قـدرت پـر ځرنګـوالي او زمـوږ افغانـانو د دينپالنې پر رېښتينولۍ او اخلاقو سم نه پوهېږي او خبر نه دی. نو ځکه مو وړ وبللـه چې ددې حالت او حقيقت په اړ يو لنډ معلومات وړانـدې کـړو: د اعليحضـرت اميـر صاحب قدرت داسې شی نه دی چې د کوم خبريال د قلم څوکه يا د کومې خپرونـې پاڼې يې مخه ونيسي يا يې ګډه وډه کړي. ځکه چې پخپله ټولواک ذات اعليحضـرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان د اسلام يو پاچا دی او د افغانستان خاوره لـه اوږدو زمانو راهيسې يو اسلامي هېواد دی. د افغانستان د ولس ډېرئ مسـلمانان دي. تر هغو چې د اسلاميت دا ستر درنښت په دې دريوړ ټکو کې پاتې وي- چې انشـاالله تر پايه به پاتې وي- د افغانستان د اعليحضرت ټولواک ذات واک او قدرت تـه هـيڅ څيز او هيڅ ځواک زيان نه شي اړولی. ځکه چې د اسلام بنسټ د څښـتن، د هغـه د استازي او ټوالک پر اطاعت ولاړ دی. د هېڅ مسلمان قلم او د هېڅ مومن زړه او ژبه د خپل دين او مذهب بنسټ ته د زيان اړولو پر لور نه کږېږي او نه راضي کېږي، مګر دا چې د ايمان څښتن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې فقرې وروسته ليکي: «شونې ده چې دا ورځپاڼه تر يو څه مهال وروسته آزادي تر لاسه کړي (لکه په ايران کې چې له مشروطه حکومت نه وروسته وشـول)، خـو د آزادۍ د مخنيوي له پاره د کابل قوانين د هند تر قوانينو کلک او اغېزناک دي».

د ايډيوکېټ ددې فقرې په ځواب کې وايو: د ښېښتن زرځله ستاينه چې سراج الاخبار يوه آزاده ورځپاڼه ده چې د يوه ډېر آزاد ټولواک تر معارفپال سيوري لاندې يوه خورا آزاد ملت ته په يوه خورا آزاد هېواد کې د پوهې او پوهنې ځلاوې خپروي. که آزادي د الهي حقونو او نواميسو خوندي کول، د محمدی صلی الله عليه وسلم د غرا شـريعت، دولتي او ملي خپلواکۍ ټينګوال او د پرديو حکومتو له مرييتوب نه ځان سـاتل وي- چې له آزادۍ نه د مسلمانانو اصلي اخيستنه همدا ده- نو لله الحمد افغانستان يې په خورا بشپړه بڼه درلودونکی دی. خو که د آزادۍ موخه د انسانانو په «لائل والـي» [؟] کې وي او د هېواد خپ ځپانده کولو او خوځولو او د ولسي افکارو ګډوډولو تـه آزادي ووايو، نو له دغسې يوې آزادۍ نه د رېښتوني ساتندوی او مرتسندوی ښېښتن لور تـه پناه وړو. په ايران کې بې بنسټه ګډوډي او مشروطه حکومت د افغانستان له پاره نـه يوازې يوه بېلګه نه ده چې د عبرت درس دی. نژدې څلور کاله کېږي چې له ويجاړۍ او خپ ځپاندۍ پرته ددغې آزادۍ بله ګټه چا ونه ليده. خوندي لارې يې نا امنه شوې؛ هوسايي او سوکالي يې ګډه وډه شوه؛ په هېواد کې يې د پرمختګ او تمدن يوه نښـه هم رامنځته نه شوه؛ او په پای کې يې نتيجه داشوه چې پردي حکومتونه پرې يرغـل وروړي. په داسې حال کې چې د ايران وګړي د افغانانو پـر تلـه زغـم لرونکـي، بـې خوځښته او پاسته دي او د لوستو کسانو شمېر هم په کې تر څه ځايه ډېر دی. لاسَمَحَ اللهَ اَعُوذُ بالله! که دا ډول واهي او بې بنسټه افکار افغانستان ته رامات شول، د کايناتو له مخ نه د افغانستان له ورکولو پرته به بله نتيجه ونه لري. ځکه د افغانـانو غـاړه نـه ايښودنه، تند خوی او اورپکی مزاج به د هغوی له ناپوهۍ او بې خبرۍ سـره لاس يـو کړي او تر هغو چې خبر بړي، ځان او وطن به يې په سين لاهو کړی وي. هغه قلم چـې ددې ډول فتنې او فساد په برخه کې خوځېږي، او ليکنې کوي، د خپل ملت او هېـواد غليم به وي، چې الحمدلله هغه قلم چې سراج الاخبار راباسي، د وطن مـين، د ملـت خواخوږی، ټولواک ته صادق او داسې يو قلم دی چې يواځينی مسلک يې ملت تـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ټولواک د ګرانښت او زړه سوي ښکاره کول، د ولس په زړه کې د وطن او پاچــا د مینې ځایول او د وطنوالو ویښول او تر شونې کچې د هغوی په خبرولو کــې هڅــه او هاند دی.

د ایډیوکېټ خپرونه، وړاندې وایي: «پر هنــد د کمپنــۍ د واکمنــۍ پــر مهــال چــې مطبوعاتو پر حکوکت نیوه کې کولې او د کمپنۍ حکومت نیوه کــې ځــان تــه زیــان رسوونکې بللې، نو اعتراض کوونکي تل زندانو ته استول کېدل. په داسې حال کې چې په افغانستان کې سزاوې تر دې هم سختې دي.»

په دې فقره کې، سره له دې چې زموږ ملګرې [خپرونه] ځان په ښکاره زموږ سپېڅلي متبوع حکومت ته خیر غوښتونکې او لارښوونکې بر بېښوي، خو ورسره ورسره اشــاره دې ته ده چې حکومت پر سراج الاخبار بدګومانه کړي او له منځه یې یوسي او په دې وینا کې یې د ښکاره او پټ نیت (د اسم او مسمِی) ترمنځ توپیر بر بېښي.

هر څه چې دي، له دې به تېر شو او دا به واورو چې وایي: «که څه هم دا نوې خپرونه د لومړنیو زده کړو له پلوه ګټوره پر بوزي او د افغان ولس د فکري ودې له پاره چې نــیم وحشیان (!) دي، په زړه پورې بلل کېدلی شي، خو موږ دا خپرونه د افغانستان لومړنۍ خپرونه نه شو بللی».

اوس نو که افغان ولس نیم وحشي بولئ نو ایټالویانو ته څه وایاست؟ البته چې هغــوی خو متمدن بلل کېږي! ځکه چې د اروپا په سترو ځواکونو کې راځي او په اروپا کې بــه له بشپړ تمدن پرته بل څه وي؟

افغان ولس هېڅکله هم، نه په کورنیو شخړو او نه له پردیو سره په جګړو کې انسانان ژوندي په اور نه دي سوځولي؛ د ښځو تیونه، لاسونه او پښې یې پرې کړي او پــه دې دول یې هغوی وژلي نه دي؛ نا بالغه کوچنیان یې نه دي وژلي؛ ناحقــه یــې پــر پــردو ملکونو تېری نه دی کړی؛ که بل تېری کړی یوازې یې د ځانونو دفاع ته وردانګلي دي؛ عجیب وحشت! غریب مدنیت!!

تر هغو چې د طرابلس پر مسلمانانو د ایټالویانو له خوا راغلی وحشت د یادونو له پاڼو پاک شوی نه وي، شرم دی چې څوک د مدنیت او انسانیت نومونه اخلي. [داسې چــې ده] ټول بشریت یا بشپړ وحشي بلل کېږي او یا نیم وحشي والِسلام!

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ایډیوکېټ» چې سراج الاخبار د افغانستان لومړنۍ ورځپاڼه نه بولي، دلیل یې دا راوړي چې ګواکې پنځلس کاله د مخه د خدای بښلي او جنت ته تللي پاچا اعلیحضرت ضیاءالملة والدین [امیر عبدالرحمان خان] پر مهال لومړنۍ خپرونه راوتلې وه او بیا دا هم وایي چې د هغې خپرونې عمر یوازې څو ورځې و او د بندېدو دلیل یې همداسې تت [ګونګ] بیانوي او د خپلو جملو په پای کې د پنځلس کاله مخکنۍ خپرونې د بندېدو پر دلیل داسې لیکي: «وایي چې افغان ملایانو د ورځپاڼې راوتل د پیرنګیانو دود باله او کرکه یې ترې کوله او داسې یې ګڼله چې د ورځپاڼې خپرېدل به پر افغانانو د هغوی اغېز له منځه یوسي».
لومړی به دا ووایو چې پنځلس کاله دمخه د کومې خپرونې په اړه مو معلومات ترلاسه نشوای کړی. له هغو کسانو څخه مو چې په پلازمېنه کابل کې د مطبعې د جوړېدو له لومړۍ ورځې همدلته و، وپوښتل، هېڅ په دې اړه معلومات نه درلودل او ددې ډول خپرونې شتوالی یې رداوه. که په پام کې هم وه چې راووځي، پر هغه مهال د خپرېدو ډګر ته نه ده راوتلې. او[له بلې خوا] زموږ د ګران هېواد درانه عالمان هېڅکله هم د خپل متبوع دولت د سیاسي افکارو خنډ شوي نه دي او نه کېږي.
د افغانستان درنو عالمانو هېڅکله هم د ورځپاڼو راوتل د پیرنګیانو کار نه دی بللی. هغه خپرونې چې له پیرنګي هېوادو څخه راځي هغوی ته پیرنګي او هغه چې له مصر او سوریې نه په عربي ژبه خپرېږي، هغوی ته عربي او د ترکیې او فارس خپرونو ته ترکي او فارسي وایي او سراج الاخبار ته چې نوم یې د برکت له مخې زموږ د سپېڅلي پاچا له نامي نامه (سراج الملة والدین) څخه د اخیستنې ویاړ ګټلی دی، ډېرئ ښه پام لري او په ښه سترګه ورته ګوري، داسې چې له سترو استادانو څخه ځینو په لیکلې بڼه او ځینو په خولې ستاینې هم ورته ویلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشت او مدنيت

د «وکيل» ورځپاڼې د وحشت او مدنيت پر تولې (توازن) يو په زړه پورې بحث کړی او د اسلامي نړۍ د پخوانيو زمانو د وحشت مقابله يې د اوسني مهال د متمدنو هېوادو له تمدن سره په ښه ډول روښانه کړې او وايي چې د اروپاييانو په ادبيــاتو، تــاريخونو او روايتونو کې د مسلمانانو د وحشت په اړه له مبالغې ډکې افسانې راغلي چې د خپلــو متمدنو اروپايي ملگرو د ډاډ له پاره دا منو چې موږ مســلمانان پــه تېــرو زمــانو کــم ظالمان، تېري کوونکي او حشيان وو او د هغوی د تمدن او تهذيب لارويان، خو غواړم د مسلمانانو وحشت او د اروپاييانو مدنيت په لږ تفصيل سره پرتله کړم.

په ۱۳ کال کې حضرت ابوبکر صديق رضیَ الله عنهُ چې هغه مهال د خلافت پر گــدۍ ناست و، په شام کې د رومي واکمنو له ناوړه ظالمانه کړنو ځخه پــه تنــگ شــو او يــو کوچنی پوځ يې اسلام ته د بلنې په موخه شام ته واستاوه. کله چې پــوځ وخوځېــد، پخپله داحضرت د لښکر له مشر سره چې پر آس ســپور و، يــو ميــل پلــی ولاړ او ورړ نصيحتونه يې ورته وکړل. کله چې لښکرمشر حالت دا ډول وليد، نو لاس ترلــی يــې داسې عرض وکړ چې ای اميرالمومنين رضیَ الله عنهُ: نور دا حالت زغملی نه شم چې ته به پلی روان يې او زه به پر آس سپور يم. اميرالمومنين رضیَ الله عنهُ و فرمايل چې مه ته کښته کېږه او نه زه سپر ېږم او په رېښتيا چې زه داسې بولم چې د ښښــتن لــه پاره پلی خوځېږم. او وروسته يې دا لاندې نصيحتونه واورول:

۱ــ هېڅکله به له چا سره غدِاري نه کوئ،

۲ــ د غليم له پوځ نه چې څوک وژل کېږي، د بــدن د غــړو د پــرې کولــو پــه ځېــر د هغوی له مړو سره به ناوړه چلند نه کوئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زاړه کسان به سره له دې که پخپله یا یې خپلوان په جګړه کې درسره مخامخ وي، نه وژنې،

۴ـ پر ښځو به برید نه کوې،

۵ـ د شیدو بچیانو او کوچنیانو ته به لاس نه وروړې،

۶ـ خاروي به نه ځوروې او د وزو او پسونو پښې به نه پرې کوې،

۷ـ اوښان به نه ځوروې او که چېرې مو غوښې ته محاله اړتیا پیدا شوه، نو بویه چې په روا ډول ترې یو حلال کړې،*

۸- هېڅکله هم د کجورو (خرما) ځنګل ونه سوځوې او نه زرغونه ونه پرې کړې او نه اور ورواچوې،

۹- آباد ځایونه ویجاړ نه کړې،

۱۰- له غلا او د چا پر مال له تېري ځان وساتې او په یوه خبره کې هم ډار او نامردي له ځانه څرګنده نه کړې.

* [د ورځپاڼې په اصلي متن کې ددې نصیحتونو پرله پسې شمېره له اوومې وروسته مخامخ نهمې ته اوښتې او اتمه غورځېدلې ده. په دې ډول هلته ټوله شمېره یوولسو ته رسېدلې ده.]

دادي هغه قاعدې چې د اسلام ستر خلیفه جګړې ته تر روانېدو دمخه خپل پوځ ته د لارښوونې په ډول اورولې وې او مسلمانانو هم ټولې په هغه جګړه کې ټینګې په پام کې نیولې وې. د خدای د هغه بندګانو حال ګورئ چې که چا به غشی درلود د ایښودو چانټه به یې نه وه؛ که چا به نیزه درلوده، توره به یې نه وه؛ که توره به وه ډال به نه و؛ د ونو څانګې به یې رانیولې او غشي به یې ترې جوړول او نه یې زغرې اغوستلې او نه جوشن- ساده او څیرې کالي به یې وو، زېرمه به یې کجورې وې او هر چا به خپله برخه پورته کوله او جګړې ته به روانېده. هر کلي او ښا رته چې به رسېدل، نو دا ټکی به یې ویل چې: «راځئ ای خلکو چې له یوه څښتن پرته د بل چا عبادت و نه کړو او شریک ورسره ونه نیسو». که به مشرکانو دې الهي بلنې ته په نیزه ځواب ووایه، نو زړورو مسلمانانو به هم تورې له تېکو وایستلې او پرې ور وبه ځغستل او تر جګړې وروسته به سملاسي دا نتیجه برسېره شوه چې د «اللهُ اکَبرّ» د غږ له ستروالي او درندوالي به د کفر او الحاد نښې نسکورې شوې او له څه وخت وروسته به ټول مشرکان د باطلو معبودانو له ننګې واوښتل او د لوی څښتن د خوندیتابه تر سیوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې به چې د ځمکو او آسمانونو خاوند دی، راغلل او د اسلامي جنډې له هسـکېدو سره سم به د ښار وګړو خپلواکي تر لاسه کړه او اسلامي بریمنو بـه خپـل بروالـي او واکمنۍ ته په پام سره، د نیول شوي ښار وګړو ته هېڅ نه ویل او آن دا چې د هغوی په ساتنه کې به یې خواري کوله او جزیه به یې ترې اخیستله. که به د بل دیـن کسـانو غوښتل چې د اسلامي عبادتځایونو تر څنګ خپل معبودونه جوړ کـړي، نـو اسـلامي بریمنو به په خوښۍ لاره ورکړه. سربېره پردې مسلمانانو به د بېوزلو لاسنیوی کاوه او د کونډو او یتیمیانو په پالنه کې به یې هڅې کولې او د سپینږیرو او کمزورو د مرستې له پاره به یې د خیرات خونې جوړولې، بچیانو ته به یې زده کړې ورکولې او کلیساګانو او بتخانو ته به یې ځمکې وربښلې.

تېرې زمانې به پر بېږدو، همدې اوسنۍ جګړې تـه بـه چـې د عثمانیـانو او ایټالویانو ترمنځ پېښه شوې، نظر واچوو: د لوېدیځ طرابلس په دې جګړو کې اد ایټالیا اووه زره اسیران د مسلمانانو پـه لښـکرکوټ کـې بنـدیان دي. ددغـوړ اسـیرانو د هوساینې او ښېګڼې له پاره، د عثماني لښکرمشر نشأت بېګ په لارښوونه په توقیف ځای کې روغتونونه ودان شوي او ایټالوي ټپیان په منظم ډول درملل کېږي. سـربېره پردې د کلیساوو پر ځای څلور کېږدۍ درول شوي او لـه تـونس نـه ورتـه پادریـان راغوښتل شوي او ټول ایټالوي اسیران پر یکشنبه پر ښودل کېږي چې خپل مذهبي دودونه او فرضونه پر ځای کړي. په داسې حال کې چې اروپایي دولتونه لـه دې سـره سره هم پر مسلمانانو د وحشت تور لګوي. اوس راځئ چې د لوېدیځ پر تمدن یو ځیر نظر واچوو: ښاغلی فرانسېس میکلاګ چې د امریکـا یـو نومیـالی قلمـوال دی، پـه نیویارک ورکیډ[؟] ورځپاڼه کې لیکي چې د ایټالیا پوځ د وسله والو لاروهونکـو یـوه غدۍ ده. د مسلمانانو نژدې څلورسوه ښـځې او او کوچنیـان او څلـور زره مسـلمان زلمیان یې په لوی لاس په ننبه کړي او ویشـتلي دي او ام دغـه ویروونکـي صـحنې پخپله لیدلي او عکسونه مې یې اخیستي دي. د ایټالیا وینې تویونکي عسکر د عربـو پر کورونو له یوه لوري نه بل ته ورختلي او هر عرب نر، ښځه یا د غېږې کـوچنی یـې چې لیدلی، ډزې یې پرې کړې دي. د ایټالوی افیرانو حالـت تـر عسـکرو لا بـد و- د ایټالوي پوځ اخلاق له منځه تللي او د طرابلس د جګړو حالت د ارمېنیـا تـر خونړیـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښتو ډېر خراب دی. جنرال کانيوا حکم کړی وچې موږ له ترکلنو سره په جګړه يو او ځرنګه چې عربان د عسکرو په رسمي کاليو کې د پوځ په ځېر لـه مـوږ سـره نـه جنګېږي، نو په کار ده هغه ټول عرب چې رسمي کالي ونه لري خو وسلوال وي، ووژل شي، آن که د سپينه جنډه هم پورته کړي. ځو عرب مې وليدل چې د يوه کور په انګړ کې ايسار پاتې وو او بشپړ دولس ساعته يې له خپل سيال سره نښته وکړه. کله چـې يې مهمات خلاص شول، ايټالويانو ونيول او يو ځای يې حلال کړل. د شرارت تر ټولـو يوه ناوړه بڼه يې چې ما ليدلې دا وه چې د عربو د ټولوژنې پرمهال چې يو بېګناه هلک او يوه نجلۍ او دوې سپين سرې مېرمنې د ايټالوي روغتون وره ته ځېرمه د مـړو تـر ډېرۍ لاندې د ځنکدن پر حالت وو او کمزورې غږ به ترې راپورته شو. کله چې مې دا غمجن حال وليد نو بېصبره شوم او يوه پوځي ډاکټر ته مې چې دغه روغتون ته نژدې ولاړ و او په ښکاره داسې بر ښېښېده چې د ټولوژنې د ډارونکو صحنو عکسونه اخلـي، له دغوبېوزلو سره د مرستې له پاره زارۍ وکړې، خو ډاکټرانو هېڅ غوږ پرې ونه ګراوه. بل ځل مې د سره صليب له يوه کارکوونکي نه د مرستې غوښتنه وکړه چې لـه دغـو غمځپلو سره مرسته وکړي، خو هغه په سخت زړه ځواب راکړ او ويې ويل: هېڅ پروا نه کوي، چې مري ودې مري. يوازې دا نه و، هغو ايټالوي پوځيانو چې ددغـو غمځپلـو د خارنې له پاره ګومارل شوي وو، ځوک پر ښنښودل چې هغوی تـه يـو ځـاځکی اوبـه ورکړي. دغه مهال دغو مظلومانو د بېوزلۍ په يوه يوه بوږنوونکي حالت کې ساه ورکړه. سربېره پردې، ايټالوي پوځيانو د بېشرمۍ او بې ايمانۍ کړنې هم ترسره کـړې دي او ددې ټولو تېريو پړه د جنرال کانيوا پرغاړه ده. دغه جنرال په يوه کلا کې بند دی چې ځلور خواوې يې په«بم پروف» سره خوندي دي (يعنې له داسې مسالو او موادو جوړې دي چې هېڅ بم پرې اغېز نه کوي). جنرال کانيوا له خپلې کلا نه بيخي بهر نه راوځي او په مخامخ جګړو کې ګډون نه کوي، نو ځکه د جنرال په نشتوالي کې د ايټالوي پوځ حالت خورا بد دی او ما په خپلو سترګو ليدلي چې ايټالوي پوځيان د ټولـو کليـو پـه شاوخوا کې وو او چې عرب به يې ليده، ويشته به يې. ډېرځله يې خپل ملګري چې له ليرې ورته عرب بر ښېښېدل، په تېروتنه ويشتلي دي. دا وګړي د ډېرو وينو لـه ځښـلو مست او نشه و او خبرې او کړو وړو يې د مستۍ نښې بر ښېښېدې. مـا وليـدل چـې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایټالوي پوځ نژدې پنځوس عسکر لګسا وو د لس- دولسو جنګي بندیانو پښو ته یــې ځنځیرونه اچول او ترخپلې ځارنې لاندې یې بېول. دغه ټول عسکر له خپلو افســرانو سره په نشه کې ډوب وو او چې یو خونې ته ورسېدل ودرېدل، مظلوم عرب یــې پــر لیکه ودرول او ډزې یې پرې وکړې.

اروپایي دولتونه خپلو دې ډول کړنو ته تهذیب او تمدن وایي او مســلمانان وحشــیان بولي. نو د وحشت او مدنیت ددې معیار له مخې ویلی شو چې توپیر له کومه دی تــر کومه. همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج

د اعلیحضرت سراج الملة والدین ددې نېکمرغه پېر چې څښتن دې یې واکمني اوږده لري، د سترو او ګټورو آثارو یوه بېلګه د اوبو هغه لویې ویالې دي چې د هېواد په هر ګوټ لکه په بدن کې ساه داسې بهېږي. په دوی کې یوه هم د جلال آباد همدا نهر سراج دی.

له چا نه پټه نه ده چې اوبه د ژوند یواځینی بنسټ ګڼل کېږي. لوی څښتن جَلَّ و علی په خپل ستر لرغوني کتاب کې د ټولو شیزونو د ژوندانه له اوبو څخه بللې ده. اوبه زموږ د مهربان څښتن یو لوی جوهر او یو ستر نعمت دی چې تر مرګ وروسته یې ځمکه پر همدې جوهر له سره ژوندۍ کړې ده. د ځمکې پر مخ بوټې د همدې پر مټ زرغونیږي؛ د ونو میوې د همدې له برکته خوند مومي؛ الوتونکي، څربدونکی او خوځېدونکي ټول له همدې نه ژوند تر لاسه کوي؛ انسان، څاروي او آن جامد شیزونه له هغه ژوند او ښېرازي تر لاسه کوي.

که هغه ستر نهرونه نه وای چې د ځمکې پرمخ غرونه، تړې، بېدیاوې او دښتې د مطلق حکیم ذات جَلَّ و علی د بالغ قدرت له مخې شیروي او بهېږي، له نړۍ نه کر کیله ورکېده او انسان له هوساینې او ژوندانه نه بې برخې کېده. او بیا که چېرې د انساني متو او انساني کمالونو یووالی نه وای ن چا به له دې لوی نهرونو څخه ویالې او کانالونه را ایستل. ورسره به د انسانانو له خوا کر کیله چې په غلو دانو او ځمکنیو محصولاتو ژوند کوي، له پراخېدو وتلې وای. له دې امله به نو د انسانانو د ژوندانه کړۍ ډېره تنګه شوې او ددغو سیندونو او نهرونو تر څنګه به د دوی په راټولېدو پورې محدوده شوې وای چې د ډېرو بدمرغیو سبب ګرځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې سیندونه هم شته چې زرګونه میله د ځمکــې مــخ څېــري او تــر ســمندرونو رسېږي. خو له دې سره سره هم تر هغو انسان به خپل کمال سره لــه دغــو ســنیونو څخه ویالې نه دي ایستلې، تر هغو ترې بشپړه ګټه نه ده اخیستل شوې.

د کابل نهر چې د ننګهار [ننګرهار] خلک یې په پښتو ژبه «سین» بولي، سره لــه دې چې پرخې ځمکې ورسره اوبېږي، خو تر اوسه داسې یوه ویاله چې زرګونه جریبه شړه ځمکه ورسره اوبه شي، په پېړیو پېړیو له دغــه ســینده نــه ده را ایســتل شــوې. د سپېڅلي نهر سراج په ایستل کېدو سره جلال آباد د یــوې پرمختللــې راتلــونکې او هوسا ژوندانه وړ وګرځېد.

کله چې الهي سپېڅلی ذات وغواړي چې یو هېواد او ولس ښېرازه کړي، نو واګې یې د خپل سپېڅلي رباني ذات په غوښتنه یوه خیرغوښتونکي نیاومن واکمن تــه ســپاري. همداسې وه چې افغانستان یې د امیر حبیب الله خان په څېر د یوه عــدالتپال، دیــن خوښوونکي او ترقۍ غوښتونکي اعلیحضرت ټولواک په شتوالی ســپېڅلی او ویــاړلی کړ.

زموږ دې ستر او سپېڅلي ټولواک د خپلې همایوني تخت کېناستنې له هماغــه پیلــه ورځ تر بلې او کال تر بله د رغونې او مدنیت نوې نوې بېلګې په خپل پاچــایي هېــواد کې رامنځته کړې دي. په دې ډله کې، پروسږکال یې پــه جــلال آبــاد کــې د خپلــې بختورې همایونې اوسېدنې پر مهال، د نهر سراج د کار پیل په پوره پــرتم او ښــادیو سره کړی و. پر هاغې بریالۍ ورځ، ټول لویان، مخور دیني عالمان، درانده سپین روبي او د ختیځو شتمنی زېږوونکو ولایتونو له ګوټ ګوټ نه د قبیلــو مشــران، ملکــان او مخور او د رېښتینو شاهي اتباعو یوه لویه ډله پر همدغه ځای چې [اوس] پرې د نهــر سراج لومړنی پیلېدونکی سربند جوړ شوی، را ټول شــوي وو.د همــایوني [ټولــواک] کېږدۍ او د اوسېدو او دربار خیمې همدلته درول شوې وې. مېوې، خواږه او خواړه پر ټولو وویشل شول. پوځي موزیک غږېدهد ځانګړي ګارډ سرتېري پر لیکه د ردناوي له پاره ولاړ وو. ټول پوځي او عسکري افسران په خپلو نیمه پوځي کالیو کې حاضــر وو. تر هغه وروسته چې اعلیحضرت شاهانه ذات ددغې ویالې د ګټو او نېکو پایلو پــه اړه یوه اغېزناکه وینا واوروله، بیا یې له سپینو زرو جوړ یــو یــوم [بېــل] چــې ځــانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدې ورځې له پاره جوړ شوی و، په خپل مبارک لاس کې واخیست او د نهرسـراج په کیندلو یې پیل وکړ.

د جلال آباد د نهر سراج پیل ټکی د درونټې له پله نه نژدې دوه سـوه ګامـه کښـته پروت دی. ویالې ته د اوبو د ورماتېدو خوله د نوې معمارۍ له اصولو سره سم په پاخه آو ټینګ ډول جوړه شوې ده. دا ویاله نژدې څوارلس میله اوږده ده چې په دې حساب ورسره نژدې پنځوس جریبه شاړه، بې اوبو او بې کرکیلې ځمکه چې له ژوندانـه بـې برخې بلل کېده، اوبېږي او ژوند مومي. تر مجرا لاندې د ویالې پسور پنځلس فوټه او د سطحې پسور یې پنځه ویشت فوټه دی. د اوبو ژوروالی یې پنځو فوټو ته رسېږي چې له دې نه یې د اوبو د ډېروالي کچه تر څه ځایه جوتېدلی شي.

د کیندنو پر مهال د ځینو لرغونو آثارو لکه پخوانیو سکو او ځینو نورو نښـو برسـېره کېدو، او د درونټې پله د جوړېدو په ترڅ کې د یوې پخوانۍ ویالې ډ پیل په ټکي کې د پخو جوړښتونو موندنې اعلیحضرت شهریاري ذات د هغې پوهې او سـلیم عقـل لـه مخې چې لوی څښتن دغه شاهانه ذات ته وربښلی، دې اټکل ته راړست چې ښـایي پخوا به هم دلته کومه ویاله جوړه شوې وه. لا رښوونه یې وکړه چې ددغو لرغونو سکو [راز] چې پر سانسکرېټ لیک وې، وسپړل شي. له دغو سکو جوته شوه چې لـه نـن څخه یو زر او څو سوه کاله لرغونتوب لري.

خو د جلا ل آباد نهر سراج نه د پیل په ټکي او نه د خپل ګټورتوب له پلوه له پخـوانۍ ویالې سره چې ځینې نښې یې شتوالی ښیي، ورته والی لري. دا ویاله به له کرنیزو ګټو پرته چې تمه یې کېږي، د جلال آباد د هوا په اړولو او د ګرمۍ په کمولو کې لوی لاس وکړي. ځکه چې ددې ویالې پیلېدونکې برخه د ښار د شاوخوا پر وچو او شګلنو سیمو اوړیچې دا وچې او بې اوبو ځمکې له یو څه واټن وروسـته کرنیطـو ځمکـو، بڼونـو او بڼګیو ته ځلا او لندوالی وربښي او ځکه به ورسره د ښار هوا ښه شي.

ددې ویالې په کیندلو کې زموږ د ګران او زړونو ته نژدې ستر ټولـواک د نیـاومنۍ او رعیت پالنې مهربانۍ د هغه رېښتونو شاهانه اتباعو تـه ډېـرې آسـانتیاوې او ګټـې برسېره کړې دي. ځکه که وګړي پخپله مخامخ په دې چاره کې ونډه واخلي، نو شاړه ځمکه به پرې وویشل شي او د کورونو د آبادولو او د ځمکو د ښېرازه کولو له پاره به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغدو پیسو پورونه هم ورکړل شي او چې کله يې ځمکه په حاصل راغله نو به بــه ورو ورو دا پورونه او د ځمکو ماليه پرې کوي. له دې سره ســره، د ويــالې د خــولې پــوخ سربند اتو يا په هر ځای کې چې پله يا مجرا يا تونل ته اړتيا وي چې د ولس وس پرې نه رسيږي، دا ټول دولت [پخپله] تر سره کوي. نو اوس چې ورته ســړی د... پــه نظــر وګوري، نو د يوې بدني هڅې په بدل کې چې د بشر د سپېڅلې بنې له طبيعي اړتياوو څخه دي، پاچايي رعيت ته مالي، ځاني او روحاني ګټې رسول کېږي.

نو په دې توګه پر موږ ټول ولس واجب ده چې د الهي سپېڅلي ذات ددې ستر نعمــت منندويي وکړو چې موږ يې دداسې يوه ودانپالي او د ويجاړيو د يوه غليم او نياومن او مهربان پاچا تر لاس لاندې کړی يو او دغه راز زړه ته د رانژدې او ګــران او ســپېڅلي ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو دعا پر خپلو ژبو جاري کړو چې د شــاهانه مهربــان لاس د پالنې او روزنې تر سيوري لاندې يې زموږ هېواد او پخپله مــوږ پــه ټينګــو او متينو ګامونو سره د پرمختګ او تمدن پر واټ مخې خواته د تلو په حال کې يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي سړکونه

زموږ د ستر ټولواک د پرمختيايي پېر د خير رسوونکو آثارو يوه ښه سـړکونه يعنـې کلک پاخه سړکونه دي چې د ژوندانه د رګونو په دود د دوی په شـاهانه هېـواد کـې غزېدلي دي.
که څوک ووايي چې ويجاړې لارې تر روغو ښې دي، دا به داسې وي لکه چـې وويـل شي: د پلي تګ هوسايي په ګاډي او موټر کې تر تګ ډېره ده. هغه وختونه چې د لارو تړل او بندول په کار و، تېر شول، ځکه چې يوازې د ځمکې پر کرِې نه چې په هوا کې هم د تګ راتګ ښغ سړکونه پرانستل شوي چې د هغوی تړل شوني دي خو يـوازې د زوررو هوايي جهازونو [الوتکو] په مرسته!....
د نړۍ په ټولو دينو کې به يوه هم د اسلام د سپېڅلي دين هومره خپلو لارويانو تـه د خيرات او صالحه باقياتو د مبرات لارښوونه نه وي کړې. «رفع اذای سبيل» يعنـې لـه لارې نه د ضرر او آزار لرې کول او «اماطُة الاذاعَن الطريق» پـه ټينګـار سـره شـوې لارښوونې دي چې د اسلامي نړۍ عقيـده پـرې ولاړه ده. کـه چېـرې د اسـلام هـر اعتقادي، اخلاقي يا ادبي اثر ته نظر وشي، پرانستې، هوارې، پاکې او خوندي لارې په کې د عدالت له ارزښتنکاو اړتياوو څخه بلل شوي دي. د پلونو پر نشتوالي او پـه لارو کې د ځنډتن د مخلوق د کړېدو له امله په شريفه شـرعه کـې واکمـن مسـوول او د پوښتنې وړ بلل شوي دي. ځينو لويو مفسرينو «باقيات الّصالحات» د آبادۍ پر ښـو، لکه پلونو، لارو، ويالو، سلسبيل ها (؟) او جوماتونو، خيراتځايونو، ښـوونځيو او نـورو تفسير کړي چې تر دې به نو بله غوره ښېګڼه څه وي؟ د دواړو نړيو د ښاغلي سـردار عليه اکمل اِلتحايا په سپېڅلو احاديثو کې «صَدَقه جاريَه» راغلې چې مانا يې تلپاتې او روان خيرات دی چې دغه جاريه صدقه له دغه ډول آثارو پرته چې ګټه يې ټـوليزه او ښېګڼه يې د انام(؟) د هوسايۍ او سوکالۍ سبب ګرځي، بل څه کېدلی شي؟ پر همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ ده چې مسلمان ټولواکان پرله پسې د دا ډول جاري صدقو په برخه کې هڅې او هاند کوي چې نښې يې موږ ته ښکاري.

لږ انصاف په کار دی: د تګ راتګ يوه عامه لاره فرض کړئ چې له يوه ښار نه بل ته او يا له يوه کلي بل ته غزېدلې وي او جوړوونکی يې هم د پليو ګامونه او د آسونو د پښو خاپونه وي او د پښو دا خاپونه هم کاږه واږه په غرونو او بيدياوو کې د مزو [تارونو؟] په دود غزېدلي وي او تيرې، کاڼي، شګې، ګلان، اغزي، ماران او ضرورونه له دغو ليکو سره نښتي تړلي وي او د انساني لاس د هنر يوم او تسکوره او د ماهر مهندس نقاله په کې بيخي کارېدلې نه وي!

اوس نو دغه کړې وړې او اوښتې راوښتې لارې چې شاعرانو له خپل زړه چاودي فرياد سره تشبيه کړي، له هغه پاخه او په ډېرو پوښلي، پرانستي، هوار او پراخ سړک سره [پرتله کړئ] چې غرونه يې څيرلي او له خوړونو او سيندونو نه د څوړندو اوسپنيزو پلونو په مرسته تېر شوی او د جوړوونکي د هندسې نقالې د هندسي اصولو پر بنسټ په غرونو او درو کې ځغلولی، نو که شاعران يې د محبوبو د زلفو له تاو او پېچ سره تشبيه کړي، حق لري. که [دا دوه ډوله سړکونه] خوا پر خو کېږدو او په يوه ځغلنده نظر ورته وګورو نو د وجدان، عقل او نقل له مخې به کوم يو د عدالت پر منطق سم ومومو؟

تر دې ځايه مو له معنوي اړخه پر لارو يو څه خبرې وکړې، اوس به يې له مادي او جسمي پلوه ګټو ته کتنه وکړو:

نن که په موږ څوک يوه اروپايي [پېرنګي] هېواد ته ولاړ شي، نو خارق العاده لارو ته به يې ګوته په غاښ پاتې شي. ددغو ملکونو ټول سيندونه به د بېړۍ د چلونې وړ ومومي. يعنې هغسې چې په ګاډيو او موټرو کې پر سړکونو تګ راتګ کېږي، په سيندونو کې هم په وړو انجني جالو، دواپورها [؟]، بخاري بېړيو، کښتيو او نورو کې له يوه ښار نه بل ته او له يوه کلي نه بل ته نګ راتګ کېدلی شي. د پليو له پاره زرګونه لارې چارچاپېر لکه د يوې پخې ډبرې په څېر په ښارونو او کليو کې تېر شوي دي. د تګ راتګ زرګونه زره وسيلې لکه ګاډۍ، ميني بسونه، برېښنايي تراموای او ډلو ډول موټرونه پر دغو سړکونو تېرېږي را تېرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويې وچې او سيمې له خپلو غرونو، بېدياوو او ځنګلونو سره د لارو په مرسته- خو څه ډول لارې! - په اوسپنيزو لارو له يوه بل سره ترلې ليدل کېږي. لوی ښارونه يې وينئ چې يوازې پر ځمکنيو لارو بسنه نه کوي، د خپلو ښارونو تر ځمکې لاندې د تونلو له لارې او د ښارو پر ځمکه د ډېرو لوړو اوسپنيزو پلونو په مرسته يې د خورا عجيبو او چټکو ځغلېدونکو و سيلو د تګ راتګ لارې کارولې دي. او دا هم لا ورته نه بس نه دي بر ېښېدلي او اوس اوس يې د هوا له ستر، پراخ او ناپايه ډګر نه هم کار اخيستی دی او «اوروپلانونه» [الوتکې] يعنې التونکي ماشينونه او بالونونه يې جوړ کړي دي چې سر له همدا اوسه د هوا له لارې د ګرځندويۍ شرکتونه په جوړ ېدو دي.
اوس به دا وګورو چې دې دومره لارو دغو هېوادو ته څه ګټې ورکړې دي. لومړی يې ترې د «وخت» ګټه اخيستې چې «سره زر» دي، يعنې که يو سفر چې مياشت يې غوښته اوس په يوه ورځ کې کېږي. د يوې ورځې کار په يوه ساعت ، د يوه ساعت کار ی په يوه دقيقه کې کېږي او په دې ډول شتمني او هوسايي تر لاسه کوي. دويم دا چې له دغو هېوادو څخه د قحطی او ګرانی بلا له يوې مخې ورکه شوې ده. همدا چې په يوه ېاود کې قحطي او ګراني راشي، نو د سترګو په رپ کې غلې او خواړه له هرې خوا ورمات شي. او که دا حال د خپل سپېڅلي هېواد د ترکستان له ښېرازو بېدياوو او د ځينو غرنيو سيمو له کمو غلو دانو سره پرتله کړو، نو د لارو ارزښت او ګټه به راته تر څه ځايه روښانه شي.
دريېم دا چې ددغو ملکو سوداګری او صنعت ته يې سترې ګټې رسولې، اومه او ارزان مواد له ډېرو ليرې سيمو او اوږدو واټنو څخه په چټکۍ او آسانۍ سره رارسوي او دبېلابېل صنعت په خپلو فابريکو کې يې په ډول ډول ښو راباسي او بېرته يې په چټکۍ سره دغو ليرې سيمو ته رسوي او په دې ډول د نورو ملکونو نغد سره زر خپلو جيبونو ته راټولوي او په دې ډول نور بېوزلي او اړمن او ځانونه لاس نيوونکي او شتمن ګرځوي. څلورم ټکی چې ډېر مهم هم دی، پوځي ګټه ده: په اوسنيو جګړو کې له بري سره تر ټولو ډېره مرسته دا څو څيزونه کوي چې دلته يې راوړو: په هماغه لومړنی شونې شېبه کې تر غليم ډېر ځواکونه په چټک ډول تر خپلې پولې ورسوي؛ او تر غليم دمخه ارزښتناکې سيمې تر ګوتو کړي؛ او د غليم پر کوچنيو ټولګيو په لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواک سره ګوزار وکړي او لار ترې ورکه کړي؛ په دې ډول نو چې څومره لوی پوځي ځواک په چټکۍ سره واستول شي، هومره بری هم چټک تر لاسه کېږي. له روسیې سره په جګړه کې د ترکیې د ماتې یواځینی دلیل او له جاپان سره په جګړه کې د روسیې د بربادۍ لوی لامل له دې پرته بل څه نه و چې ترکیې سمې لارې نه درلودې چې خپل ځواکونه په چټکۍ تر پولو ورسوي؛ دغه د منچوریا د اوسپنې پټلۍ ددې له پاره بس نه وه چې د روسیې ستر پوځونه پر وړ مهال د جګړې تر ډګره ولېږدوي. که یو هېواد زرګونه توپونه هم ولري، خو چې ښه سمبال پاخه سړکونه چې دغه توپونه پرې ولاړ شي، ونه لري نو له دغو توپونو هېڅ ګټه نه شته.

نو پر همدې بنسټ و چې زموږ ستر، سپېڅلي، هوښیار او پوه ټولواک پر تخت له بختورې ناستې له ورځې څخه یې ددې ټکو پر څېړلو پام کاوه او د سمو او پخو سړکونو په مرسته یې د خپل سلطنتي هېواد د خپلمنځي نښلېدو په برخه کې شاهانه هڅې او هلې ځلې پیل کړې وې.

په لومړي سر کې یې په یوه زړه پورې بڼه د خپلې پلازمېنې او د هغې د شاوخوا سیمو د سړکونو په سمولو او جوړولو تکل وکړ او په لنډ وخت کې زموږ د ګران ښار د شاوخوا مانۍ او هوساځایونه په پخوا زړه راښکونکو او کلکو موټري سړکونو پخپله له پلازمېنې سره ونښلېدل.

د اسلامي پلازمېنې کابل سړکونه داسې سړکونه نه دي چې په هر هر ځای کې یې څوک بېلګې وموندلی شي. له هغې خدای ورکړې ښکلا سره چې د طبیعت هنرمند خورا ډېره او وړیا پر دې سپېڅلې خاوره پېرزو کړې، د مهندس بوختـه نقاله هم غاړه غړۍ شوې او داسې ښکلي سړکونه ترې جوړ شوي چې پر دواړو غاړو یې د ولې او چنار ونې او ویالې په یوه ځانګړې ښکلا تر اوږدو واټنو په زړه راښکونکي ډول همداسې غزېدلې دي. په تېره بیا که ځینې سړکونه یې چمتو ښایسته باغچې وبولو، نو هم به سمه خبره وي. د ساري په توګه هغه سړک چې د سپېڅلی ارګ له وره [دروازې] نه تر لوی جامع جومات (عیدګاه) پورې تللی او بیا له هغه ځایه د لاهوری دروازې تر څلور لارې اوږد شوی، داسې یو ښکلی واټ دی چې زړه راښکونکی انځور یې زړه په خوښیو او ښادیو کېباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاخه او منظم سړکونه چې «چاردهي» سیمه کې د «چهلستون» تر مانۍ او «ځنګل باغ» او «مهتاب باغه» او نورو ځایو کې جوړ شوي، داسې سړکونه دي چې ساعتونه په کې سړی د باغونو او ډول ډول مېوه والو ونود ځنګلونو او ځړوبیو (آبشارونو) او شوخو ګلبڼونو له منځه تېر بېږي.

د پغمان د «سهیل» او «ستاره» بې عیبه ماڼیو او «بیک توت» او نورو سیمو پاخه موټري سړکونه هم دا ډول ښایسته، زړه راښکونکی او خوشحالوونکي سړکونه دي چې سړی په ګاډۍ کې د څو ساعتو او په موټر کې د نژدې یوه ساعت په مزله په اوړي کې له تودې هوا نه د لوړو غونډیو خوندورې خورا سړې هوا ته رسوي.

اوس به راشو هغو سړکونو ته چې زموږ د سني سلطنت پلازمېنه د شاهانه هېواد له ولایتونو سره نښلوي:

په دوی کې تر ټولو مهم هماغه د جلال آباد سړک دی چې د کابل له لاهورۍ دروازې نه پیلېږي او پر بګرامیو، بُتخاک، خاک جبار، باریک آب، جګدلک، سرخ پُل، نمله او باولۍ جلال آباد ته رسېږي. دا ځایونه چې نومونه یې یاد شول، هر یو یې یو منزل بلل کېږي چې کاروانونه په کې اړوي. په ټولیز ډول د منزلونو تر منځ واټن شپږ «کُرُوهٓ» دی چې له یوه پاچایي «منزل» سره سمون خوري او په هر «منزل» کې د همایوني ټولواک د تمبدو له پاره منظمې ودانۍ جوړې شوې دي چې له ټولواک سره د ملګرو کسانو د استوګنې ټولې اړتیاوې په ښه ډول پوره کولی شي. د اعلیضرت د تمبدو را «منزلونه» په رېښتیا هم ښایسته ودانۍ شمېرل کېږي چې په هسې یوه هندسي ترتیب چې پخپله همایوني اعلیحضرت یې سپارښتنه کړې، جوړې شوې دي. اصلي ودانۍ د ډوډۍ خوړلو له یوه سالون او د ناستې له یوه سالون او د خوب له ګنو خونو او تشنابونو څخه جوړه وي. د ودانۍ یوه څنګ ته په خورا منظم ډول د چوپړیانو د اوسېدو خونې دي چې له اعلیحضرت سره د راغلو ځانګړو کسانو له پاره په پام کې نیول شوې دي. ددې شاهي «منزلونو» یوه بله ښکلا داده چې ډېرې ودانۍ په هماغه یوه ډول او بڼې جوړې شوې دي چې سړي یې په ډېرو کې تېروځي.

دا ودانۍ چې یادونه یې وشوه د همایوني اعلیحضرت د تمبدنې له پاره ځانګړې دي. سربېره پر دې په هر «منزل» کې رباطونه جوړ شوي چې د کلا بڼه لري او کاروانونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له یوه وره ورننه وځي. ددې رباط چارچاپېر کوټې دي چې د مسـاپرو او لارویـو او د هوسايي له پاره دي او جومات، اوبه، چایخانه او غله او خـواړه پـه کـې د مسـاپرو د اړتیاوو د پوره کولو له پاره شته چې مساپران یې د ورځې په بیه پېرلی شـي. خـو د اوسېدو خونې مساپرو ته وړیا ورکول کېږي.
دا سړک چې د هوساینې او آسانتیاوو یوه برخه یې بیان شوه، یو کلک او پوخ موټري سړک دی چې په خورا سمو هندسي اصولو جوړ شوی دی او ډېرې شـېلې او درې او غرونه او ژورې او لوړې غوڅوي او له ځینو خوړونو څخه پر کلکو پلونو اوړي او د جلال آباد ښار له پلازمېن کابل سره نښلوي. په جلال آباد کې بیا دا سړک دوه ځایه کېږي: یوه برخه یې د درونټـې پـر سـتر اوسـپنیز پلـه اوړي او د لمقـان [لغمـان] ایالـت قلعةالسراج [سراج کلا] له جلال آباد سره تړي او بله څانګه یـې تـر «ډکـې» پـورې غزېږي چې له پېښور سره راشه درشه خوندی کوي چې کـه د خـدای رضـا وه پـه راتلونکو ګڼو کې به دا او نور سړکونه درته بیان کړو.
په حقه چې د خپل شاهانه هېواد نښلووونکو لارو ته زموږ د ستر، سپېڅلي، او زړونـو ته رانژدې ټولواک پاملرنه، یوه لویه پرمختګ پالنه بلل کېږي چـې دد وی د شـاهانه هېواد د مدنیت، کرنې سوداګرۍ، صنعت او امنیت د پرمختیا یواځینۍ لار بلل کېږي.
په تېره بیا که د منظمو او پخو سړکونو ګټه او چوپړد خپل سپېڅلي هېواد د شـرف او ناموس د ساتنې له مخې په ځیر سره وګورو، نو ځان به راته پر دې مکلـف وبرېښـي چې له واړه تر زاړه د خپل ستر هېوادپال او نیاو پلنوونکي، زړه تـه رانـژدې ټولـواک ددې خیر رسوونکې موخې له پاره چې یوه شېبه هم د خپل شاهانه هېواد او ولـس د پرمختګ او هوساینې له فکر نه وزګار نه دی، په سر، مال، تن او ځان سره د ټولو هڅو سرښندنو هڅه وکړو چې اړتیا یې وي او د هغه د عمر د اوږدوالي او د دولت د لا پرتم له پاره د بې نیازه څښتن دربار ته د دوعا لاسونه پورته کړو او ویې غواړو. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، لسمه ګڼه ۴-۶ مخونه

د فکرونو سمول

(په افغانستان کې د مخالفو ډلو د شتوالي په اړه د «پایونیر» ورځپاڼې د [تبصرې] ردول)

پایونیر ورځپاڼې زموږ د ګران هېواد افغانستان د کورني حالت په اړه یوه څــه لیکلــي چې د عجیبوالي له امله یې اړ شو چې ددغې تبصرې ځینې برخې وخېړو او وارزوو او له حقیقت نه یې لرې والی خپلو ټولو درنو لوستونکو ته وښیو او په دې ډول تــر څــه ځایه د عامه افکارو په سمولو کې ونډه واخلو:

ددغې ورځپاڼې ژباړه داسې راځي:

«اوس مهال په افغانستان کې د افغانانو یوه داسې ډله په قدرتي ډول پیدا شوې چې د کابل د امیر صاحب له خوا د خپلو وګړو د ښېګنې او هوساینې له پاره د پیــل شــویو تکلونو مخالفت کوي.»

دا پاس لیکلې ټوټه له شورماشوره او له اوږدو خبرو پرته له همدې پیلــه ردوو. ځکــه چې په افغانستان کې د ډلو او ډلبازیو او د فتنو او فساد اچولو هېڅ نښه او خبــره نــه شته. او هغه هوډونه چې زموږ په زړونو کې ګران ستر ټولواک د خپلو صادقو وګــړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېګڼې له پاره پلي کوي، ټول ملت ورته په منه او ناپایه خوښنه ګوري او هېڅـوک یې هم پر خلاف نه خوځېږي. خبریال تر دې وروسته

لیکي:

«دغه ډله چې له محافظه کارو سردارانو او پوځي افسرانو جوړه ده، د موټر او ټېلېفون او د لوېدیځ تمدن د نورو نښو په راتګ اندېښمن شوي او یـوازې د وسـلو او پـوځي تجهیزاتو جوړول چې خدای بښلي امیر عبدالرحمان خان خوښول، ښه بولي».

څومره عجیبه! که چېرې د ښاغلي خبریال د قلم څوکې د «ړُونتَن ګَن» (؟) د وړانګې ځانګړتیا هم درلودای، بیا یې له دې زرګونو میله واټن څخه زموږ د هېواد د سردارانو او پوځي افسرانو د زړونو دننه راز نه شوای موندی! نو آیا ښاغلی خبریـال د زړونـو د دننني رازدا سپړنه د کوم لامل او دلیل له مخې توجیه کولی شي؟ نو آیـا دا څـه ډول خبریالي ده چې له دومره ډېرو سردارانو او افسرانو سره شپه او ورځ په یوه خونه کې اوسېدلې او پر یوه دسترخوان ناست دی او بیا د زړونو رازونه ترې را ایستلي دي؟ هو، هېڅ شک نه شته چې له دغو وګړو سره د کتنې اندېښنه یوه داسې مساله ده چې په ما فی الضمیر پورې اړه مومي. ځکه کوم څه چې موږ افغان ولس یې په غوږونو اورو او په سترګو وینو دادی چې ټول سرداران او پوځي افسران او درانده مخـور او د خپـل متبوع او سپېڅلی هېواد او دولت اشراف، په هغه غونډه کې چې پروسږکال د «افغان موټر شرکت»په اړه د اعلیحضرت ټولواک په مشرۍ جوړه شوې وه، ټولو په یوه زړه او یوه خوله او د وجدان په ښه شوق او ذوق په دغه ګټور شـرکت کـې ګـډون وکـړ او خوښې او خوشحالي یې څرګنده کړه او خپل ټولواک ته یې مبارکۍ او منڼې وړانـدې کړې. خو د پایونیر ورځپاڼې د خبریال دا خبره ردولی نه شو چې د افغانستان ولس له وسلې او جنګي تجهیزاتو سره مینه لري، ځکه چې له شاه نه تر ګدا پورې هر افغـان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وسلې او پوځي تجهيزاتو لکه مين داسې دي. ځکه چې خپل هېواد پرې ګران دی او د هېواد ساتنه له وسلې پرته شونې نه ده.

بيا ليکي: «او دغه ډله سربېره پر دې دا وېره لري چې هسې په افغانستان کې د اوسپنې پټلۍ وغزېږي او د انګرېزي انجنيرانو لا نور بوختېدل د هېواد د خپلواکۍ لـه منځه تلل له ځانه سره راوړي.»

خومره اوم [خام] خيال! د افغانستان د اوسپنې د پټليو اوسپنه لا په کانو کې، انګرېز انجنيران لا په انګلستان کې! نو دا څه ډول وېره ده چې په دې ببوزلو افغانانو پـورې تړل کېږي؟ هو، په افغانستان کې د اوسپنې د پټلۍ تېرېدل شونې دي، خو سم بايـد ډاډه شو چې دا اوسپنسزه پټلۍ د افغانستان له خپلـو کـانو څخـه ده او د اورګـاډۍ انجنيران پردي نه چې د افغانستان له خپلو بچو څخه دي.د افغانستان ټول ولس پـر خپل ټولواک ديني اعتقاد او ايماني باور لري او سم د شاهانه ذات په افکارو پـوهېږي چې دا شاهانه ذات يو خورا پرمختګ پلوی، هېواد پالی، متـدين، او زړور سـتر پاچـا دی.نو ځکه له دې پلوه يې زړونه ډاډه دي چې د خپل هېواد له بچيانو څخـه د کـاني انجنيرانو او د اورګاډي د انجنيرانو تر چمتو کولو پورې چې که خدای کول دغه وخت هم لرې نه دی، هېڅکله به هم د اورګاډي په جوړولو کې نور هېوادونه را ښـکېل نـه شي.

تر دې وروسته خبريال ليکي: «متعصب ديني عالمان او ملايان هم لـه دې [مخـالفو] فکرونو سره ملګري شوي او عادي وګړي د نوي والي او تمدن پر خلاف هڅوي.»

د سراج الاخبار افغانيه خبريـال د پـايونير د خبريـال دا خبـره پـه ډاګـه ردوي. د افغانستان دراندہ علما هومره چې د پايونېر خبريال ګومان کړی، له نړۍ نه بې خبـره نه دي. پوهېږي چې د اوسنۍ زمانې اړتياوې او ښتنې پر څه ښې تړلې دي. نو ځکـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅکله هم د خپل ټولواک فعالو هڅو ته د رد یا نه منني په سترګه نه ګوري. د افغانستان عالمان د تمدن هڅونه کوي، نه دا چې مخالفت یې وکړي.

دغه خبریال د افغانستان د مخالفو ډلو د بېلولو په تړاو لیکي: «[...] او ویل شوي چې ایشیک آقاسي [د دربار رییس] عبدالقدوس خان چې په تېر یې خورا ډېر واک درلود، او د پوځ پخوانی مشر ایرمحمد خان او مستوفي محمد حسین خان او نور مخور کسان د لومړۍ ډلې پلویان دي.»

دا هم په هغو بې نوم و بې نښانه او خارق العاده خیالي کشفونو کې راځي چې یوازې د پایونیر د خبریال په «انتریکه» لیکونکي (؟) قلم پورې اړه مومي. لومړی به دا ووایو چې دا یاد شوي شخصیتونه په هغو کسانو کې راځي چې د اوررېدو له مخې یې د افغان سني سلطنت د چوپړ او ټینګښت او له هغه سره د نه مخالفت لوړه هم د خدای بښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] د پاچایی په کلونو او هم واک ته د همایوني ټولواک د رسېدو پر مهال کړې وه او دوی دینپالي او هوښیار کسان دي او هېڅ ګومان نه کېږي چې خپل سپېڅلي دین ته به له سلطنتي مقام سره په مخالفت او د لوړې په ماتولو سره زیان واړوي. له بلې خوا دا هماغه کسان دي چې د همدې ستر پاچا په سیوري کې دومره لوړو څو کیو ته رسېدلي دی، داسې چې ایشیک آقاسي عبدالقدوس خان ته د «اعتمادالدوله» او نایب سالار امیر محمد خان ته د «سپه سالار» [د پوځ مشر یا لوی درستیز] او میرزا محمد حسین خان ته د «مستوفی الممالک» منصبونه [ورکړ شوي دي] نو ځکه به یې له خپل پاچا او پالونکي سره مخالفت هېڅکله هم پر وجدان سم رانه شي.

تر دې وروسته د دویمې ډلې نکل راخلي او لیکي: «[د هغوی] خلاف دا بله ډله ده چې د امیر صاحب په پلولۍ زیار باسي او اورېدل شوي چې د کابل والي لوی ناب او د کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنسیه قوماندان [کوتوال] او ایشیک آقاسي علي احمد خان او ایشیک آقاسي محمد سلیمان خان ددې دویمې ډلې په مهمو غړو کې راځي.»

او ښاغلی پایونېره!

هغه څوک چې یو څه پوه وي په دې ښار

نو خبر دی چې راځې له کومې لار

که څه هم د مراکش له مسالې دوه ردې کاله تېر شوي او دا خبره چې یوه مو د مولا حفیظ او بل مو د مولا عبدالعزیز ملاتړ کاوه یو څه له خلکو هېره شوې ده، خو نن راته «ایران» پروت دی. ټوله نړۍ خبره شوه او وپوهېده چې یوه درکې د پاچا خوا ونیوله او بل مو د شوراییانو د پلوۍ په جامه کې راغی او شوراییان یې ولمسول او هغه دواړه لوري مو په ټګۍ ونه پوهېدل. او ومو کړل هغه څه چې کولی مو شول. سم پوهېږم او په خورا آزادۍ مو خبره ردوم او وایم چې خپل نازولی خاطر مو جمع لرئ. په افغانستان کې یو د بل مخالفې ډلې نه شته. پاچا د ملت خواخوږی دی؛ او ملت د پاچا ملاتړی؛ او دواړه د وطن ساتنې ته هوښیا دي او دا ستاسې په خیالونو کط راټوکېدلې ډلې دي او بس.

او بیا د دویمې ډلې په ستاینه او پالنه کې خپله ژبه اوږدوی او داسندره وایي: «دغه ډله له ځینو نورو پوځي افسرانو سره د مرحوم امیر صاحب [عبدالرحمان خان] پر مهال په هندوستان کې فراري وه او اوسني امیر چې پرتم دې یې تل وي، د افغانستان پلاز ته تر پورته کېدو وروسته، د رحم او زړه سوي له لارې ټول فراریان پر ېښودل چې خپل هېواد ته ستانه شي. دا ډله د افغن ښارونو د سردارانو پر تله ډېر تعلیم کړي او متمدن دي او غواړي چې د افغانستان هرې سیمې ته پاخه سړکونه وغزول شي او موټرې پرې روانې شي او د ټلګراف مزي هم تېر شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هسې يوه ستاينه ده لکه وژنه. ځکه په هغو کسانو کې چې د پايونېر خبريال ياد کړي يو هم ښاغلی لوی نـاب صـاحب دی چــې د افغــان دولــت لــه پخوانيــو درنــو شخصيتونو څخه دی چې د خدای ښنلي امير شېر عليخان له مهاله هم د دولــت پــه مخورو څېرو کې راته او کله چې هندوستالن ته ولاړ نو مبارک عمر يې د ښوونځی له تگ او د علم له تحصيل نه تېر شوی و. ښاغلی امين العسس صاحب يعنــې کوتــوال [امنيه قوماندان] هم د هندوستان يوه ښوونځي ته هم د زده کړوله پاره نه دی تللی. نو اوس چې دا خبره رڼه شوه نو په کارده بوه شو چې بوهه دوه ډوله ده: يوه «موهبي» [ورکړ شوې] او بله «تحصيلی» [تر لاسه شوې]. موږ د افغانستان ولس پر دې ټينــگ باور لرو چې «موهبي» پوهه حق ده. زموږ سپېڅلی او زړونو تــه را نــژدې ټولــواک د موهبی پوهې يو ښکاره ازلي عالم دی. د پرمختگ دا ټولې نښې چې ليدل کېږي، دده د شاهانه ذات د خپلو ټينگو هڅو له برکته دي چې زموږ به گران هېواد کې رامنځتــه شوې دي. او ټول سرداران او پوځي افسران، علما او مخور، او ان دا چې ټــول افغــان ملت دا پاچايي اقدامات د دولت و ملت و وطن له پاره گټور بولي او د خپل ټولواک پر پله پل ږدي او تر اوسه دا کومه مخالفه ډله چې د شاهانه هوډ او نظــر پــر خــلاف دې تللې وي، نه ليدل شوې او نه چا اورېدلې. دغه جلا وطني يوازې د شاهانه زړه شوی له مخې راغوښتل شوي او نه د هېواد د پرمختگ له پاره.

اوس به د خپل هممهالي ملگري له دغو ټکو او ټوکمارو [انتريکه ربزو] خبرو تېر شــو او په وروستي پاراگراف کې به يې پر رېښتياوو اعتراف ته راشو چې وايي:

«په حقيقت کې د افغانستان اوسنی حالت ډېر په زړه پورې دی. او دا د امير صــاحب نېکمرغي ده چې په گاونډيو هېوادو کې يې شخړې، فتنې او شر له منځه تللي دي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ترکيپ په خبر د يووالي او پرمختګ هېڅ داسې کومه جرګه ګی نـه شــته چــې د امير صاحب زورواکي حکومت ته ګواښ پېښ کړي.»

آفرين پر تا ای خبرياله! ستاسې دا خبره رد نه، چې تاييدوو. يوازې دومره وايو چې دا د افغانستان نېکمرغي ده چې د نړۍ لوی ښتن د اعليحضرت امير حبيب الله خــان په خبر يو دينپالی او ښېګڼوال پوه ټولواک پرور پېرزو کړی دی.

د پايونېر ورځپاڼې وروستی پارارګراف وايي:

«[...] او که امير صاحب ملايان په خپله ولکه کې خوندي کړل نــو «هيــز ميجســتي» يعنې اعليحضرت به د پرمختګ او سمون له پاره خپلو هيلو ته بــه رســېدو بريــالی شي.»

ددې فقرې په ځواب کې يــوازې دومــره ويلــی شــو چــې «هيــز ميجســتي» يعنــې اعليحضرت د پايوتېر د خبريال دې لارښـوونې او سپارښــتنې تــه اړتيــا نــه لــري. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن يوه نښه

ځينې ښيزونه شته چې په ښکاره کوچني او بې ارزښته بريښي، خو چې رښتيا شي د تمدن يوه نړۍ، د صنعتونو او حکمتونو يوعالَم په کې نغښتې وي. د ساري په توګه د «ساعت يو برج»! په هغو ښيزونو کې چې د نړۍ د لويو ښارونو ښکلا او ځلا يې ډېره کړې، ځينې يې هغه څوکې او منارونه وي چې کله په کې يو لوی ساعت هم ځای پر ځای کېږي چې هم د ښار پرتم او ځلا دوه ځله ډېروي او هم يې شاوخوا کورونه او کوڅې د خواږه زنګ په خوندور او ښېه ييز غږ له وخت او د خپل کار او عمل له مهاله خبر ېږي.
زموږ ګران او مشهور ښار د ساعت په هغه برج سره چې د «دل کشا» د بې عيبه لوړې مانۍ مخامخ جوړ شوی، يوه ښکلې او ارزښتناکه ځلا او زړه راښکونکی سينګار تر لاسه کړی دی. د اعليضرت د مدنيت پالنې فيض د مدنيت ددې وياړمنې او پرتمينې نوې منظرې په ليدو زموږ سترګې روښانه کړي او غوږونه مو هم د هغه له موسيقۍ ډک پاسته غږ په انګازو په شکر او ثنا راغلي دي.
موږ د لمانځه او عبادت له وختونو خبروي، د کارونو او عملونو وخت راته راښيي، د جوړښت پرتمينه بڼه يې زموږ د ښار ښکلا ډېروي، خوږ غږ يې زموږ زړونه په خوښۍ کېباسي، د ګريال (؟) له درانده غږه مو خلاصوي، بې ساعته وګړي چې ډېرځ دي، د ساعت له اړتيا ژغوري؛ دا ټولې ګټې د ساعت يو برج چمتو کوي. نه، نه، دا زموږ زړونو ته د نژدې سپېڅلي ټولواک د مدنيت پالنې ګټه ده چې رارسېږي.
د هغو معلوماتو له مخې چې له مستېر [ښاغلي] ميلر څخه مو چې دا ساعت يې راغوښتی او لګولی دی، تر لاسه کړي دي، د ساعت دا برج د ځمکې له مخ نه د پوښښ تر کچې، سل فوټه او د ساعت د عقرب د تنې تر منځنۍ ليکې پورې اتيا فوټه لوړ دی؛ د برج دننني پسور [عرض] دولس فوټه په دولسو کې دی. په دې برج کې لګيدلی ساعت، له خورا لوړو ساعتونو څخه دی. د لندن د جويس شرکت جوړ کړی دی. شاوخوا د نهه زره او ۵۰۰ کلدارو روپو په بيه پېرل شوی، د ساعت مخ له يوې رڼې مينا (؟) څخه جوړ دی چې شاته يې د شپې له خوا يو څراغ لګېږي او د ساعت او دقيقو شمېرې روښانوي. ددغه ساعت د زنګ وزن نژدې دوه خرواره دی چې له دې څخه د هغه د ښکلي غږ هيبت جوتېدلی شي. له لوړوالي سره سره يې غږ پر غوږونو بد نه لګېږي او بلکه د پيانو له غږ سره ورته والی لري. د ښار د ډېرځ سيمو وګړي د شپې او ورځې خپل وختونه د هغه له مخې جوتولی شي. او د وګړو د وړو او زړو د دوعاګانو خواږه غږونه له شهنازي ترانو سره مخالف رښتينې آوازونه د هغه له غوږ پالونکو غږونو سره غبرګېږي، د ورځو او شپو د ايکي يواځينی ښتن دربار ته پورته کېږي [رفع بارګاه... ميګردد؟] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوال سیاست لنډیز

کله چې د نویړالو پېښنو پاڼو ته نظر واچوو، نو نړۍ راته له الو ګولو ډک یو کړکېچ کې وبرېښي، چې له هرې خوا د سیاست د ځپاند سیند ویروونکي سیلابونه په کې په غړمبا را بهېدلي او د ځمکې په زړه کې د بړاسونو او غازونو او ویلي شویو او اوبه شویو موادو په دود یې د نړۍ پر هره خوا لړزې او زلزلې راوستې دي. او هغه لویه سیمه چې دا له شورماشوره ډکه زلزله په کې په ویجاړیو کېوتې ده، د عثماني [ترکیې] او ایران اسلامي دولتونه دي او که لږ ور هاخوا سترګې وغړوو، نو د چین پراخې سیمې هم د کړکېچ په یوه بېساري ګرداب کې نښتې مومو. او چې کله بیا د نژدې لوېدیځ لور ته ځیر شو نو هغه ځای هم د زلزلو له اغېزه وزګار نه وینو.

عثماني دولت په دوو ډاروونکو او پېچلو کړکېچونو کې ښکېل دی چې یو یې بهرنی فتنې او بل یې د بېلابېلو کورنیو ډلو اختلافونه دي. په ربښتیا سره چې دا دویم کړکېچ تر لومړني دا ډېر وېرووونکی دی او د اسلامي یووالي ټول پلویان یې اندېښمن کړي دي. په اوسني وخت کې هغه ټاکلې ډلې چې یو بل یې سره له ستوني او ګرېوانه نیولی، د «یووالي او پرمختګ» او «حریت او ایتلاف» ډلې دي او پر دې سربېره یوه بله ډله هم شته چې «خپلواکه ډله» یې بولي. د ډلو ترمنځ دا توپیرونه د یوه مشروطه عثماني حکومت د ټینګېدو او پر یوه وړ محور د دولتی ادارې د راڅرخېدو په مخ کې یوه لویه ستونزه ده.

بهرنۍ غائلې چې د مشروطیت تر اعلان را وروسته یو په بل پسې پر دغه دولت راغلې، د هغو ځواک ماتوونکو غایلو په ډله کې نه دي چې هر متهور او زړور یې مخې ته د درېدو وس ولري. د ارتجاع مساله، د بوسنیا هرسک [هېرڅو ګووینیا] جلا کېدنه، د بلغاریا د خپلواکی اعلان، د ګرېد (؟) پېچلې لانجه، د ارنادو (؟) بغاوت او د یمن پاڅون بس نه وو چې د اروپا یوه لوی دولت چې د درې ګوني اتحاد له املـه درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولته بلل کېږي، ناڅاپه او ناحقه یو بې رحمه یرغل وکړ او د هېواد یوه برخه یې یعنې د بدن یوه ټوټه غوښه یې ترې یوړه.

تر عثماني وروسته ایران په یوه لوی اړودوړ او کړکېچ کې وینو چې د روس او انګلیس سیاسي ډاینامیټو په یوې لړزوونکې تبې د مرګ تر پولې رسولی دی. که عثماني ملت د مشروطیت دعوه کړې او د اساسي قانون پلي کېدو غوښتنه یې کړې چې له اوږدو کلونو اجرا وروسته په کې په ځینو دلیلونو ځنډ راغلی و، نو د ایران ملت خو مخکې تر دې چې یو اساسي قانون ومومي او د خپلو ښوونځیو او پوهانو او هوښیارانو شمېر د عثماني دولت تر کچې ورسوي او ځان پر مشروطیت یو څه وپوهوي، د مغنم پېژندنې جَر د سیاسي میکروبونو پر چلونو او ټګیو تېروت [به انتریکه و نیرنګ های میکروبهای سیاسی جَر مغنم شناسی فریب خورده...] او پاڅونونه یې پیل کړل او چیغې او نارې یې سرکړې. او بیا نو ددغو میکروبونو اغېز ددغه کیاني لرغوني دولت پر ښایسته بدن ډول ناروغۍ ورخپرې کړې او د مرګ پر پوله یې ودراوه.

د نژدې لوېدیځ حالت چې یو خپلواک اسلامي هویت و، د جرمني او فرانسوي مېس میریزمي (؟) له خوا په داسې یوه کوډګره بنه حل شو چې پخپله هغه پنځلس شپاړلس میلیونه وګړي ونه پوهېدل چې څه و او څه وشول. او تر هغو چې پوهېږي چې څه کېږي، د یوه مچ په څېر به د غښو په نښلوونکو جالونو کې له سره تر پښو بند شوي وي. سبحان الله! خبرې د خپلواکۍ کوي خو هره شېبه د ملتونو په اسیرولو پسې دي!...

د چین حالت هم که د لرلید په سترګو وګورو، نو دغه لویه برستن د ځینو ګټو له پاره چې که د یوې سپږې هومره هم وي، د ځینو خپلچارو په اوربلوونکو لمبو کې مومو، لکه د روس له خوا د منغولیا (منګولیا] د لاندې کولو تکلونه!...

دا ده د نړۍ د سیاسي حالاتو د لنډیز یوه برخه چې په لنډ ډول مو خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه. همدومره.

(پورتنی لیکنه چې د بهرنیو پېښو تر سرلیک لاندې راغلې، د نړۍ پر حالاتو د یوې تحلیلي مقالې بڼه لري چې دغه راز یې د مقالو برخې ته هم یوه نسخه لېږدوو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال دولسمه ګڼه

د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک تولواک منندويي

پوهه او پوهنه د مهال او مکان د هستوونکي له هغو ځلاندو وړانګو څخه دي چې کله يې رڼوونکې ځلا پر يوه هېواد او ولس او يا قام او ټولنې د ګټې رسولو لـه پـاره وړيـا خپره شي، نو د ناپوهو او بې لارو زړونو تیاره تل کې تور تورتم او د شقاوت او بې لارۍ جهالت ته ورته دهشت له هغه هېواد او ملت او قام او ټولنې نه د تـل لـه پـاره کـډه وکړي، د مدنيت او نېکمرغۍ، ښېګڼو او هوسايۍ او پېرزوينو وړانګې د هغې ټولنې او ولس ټولې خواوې راونغاړي.

پوهه او پوهنه د حضرت سبحان دومره بېعيديله (؟) ښکلې پېرزو ده چې که يـې ښېرازوونکې او ژوندبښونکې ورمه د يوه هېواد پر ترې او له اغزو ډکه کرونده ولګېږي او د حکمت او معرفت ګټور څاڅکې يې دانه دانه پرې راتوی کړي، ددغه هېواد د ټولو هيلو کروندې د ښېرازۍ په ازهارو (؟) اود هوسايۍ په نازکو اثمارو (؟) زرغونې اړوي.

پوهه او پوهنه د منان څښتن داسې يو قيمتي نعمت دی چې کـه د ټولـو مخلوقـاتو مطلق روزي رسوونکی د انسانانو پر شريفې بنې له دغـې خونـدورې ژوندبښـونکې مادې څخه د خوړو او انفاق (؟) پېرزو وکړي، انسان تلپاتې ژوندانه او د نېکمرغـۍ او خونديتوب اصلي مقصد ته رسوي.

له عُجم (؟) څارويو نه انسان پر څه بېلېږي؟ پرعقل او منطق! د عقل او منطق هنداری صيقل څه دی؟ پوهه او پوهنه [علم او معرفت]! د پوهې او پوهنې سرچينه څـه ده او له کومه راوځي؟ له ښوونځيو او مدرسو! له بدويت او وحشـت نـه انسـان څـه شـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژغوري؟ مدنيت! د مدنيت ښکنه په څه جوتېږي؟ د حکمت او پوهنې [معرفت] پــه ډېر ېدو! د حکمت او معرفت د ډېرولو چاره د چا ده؟ د هوښيار روزونکي او د هېواد او ولس د ټينګ ساتونکي!

د ايکي يواځيني او بېساري ښتن زرګونه زره شکر او ستاينه ده چې د افغانســتان هېواد او ولس يې د اعليحضرت سراج الملة والدين په څېر د برم او پرتم خاوند او پــه کمال او پوهې سبمال شهرياري ټولواک په سپېڅلي وجود وياړلی او ســرلوړی کــړی چې دده د همايوني فيضونو تر سيوري لاندې هماغسې چې د پرمختــګ او ســرلوړۍ ډېرې نښې را ځرګندې شوې، د پوهې او پوهنې د وړانګو د خپرولو له پاره هم هېــواد او ولس ته يو خورا لوی واټ پرانستل شوی دی.

د دوی د همايوني بختورې تخت کيناستنې راهيسې چې په هېواد کې د نېکمرغۍ او هوسايۍ پيل دی، په نويو اصولو د ښوونځيو او مدرســو د پرانســتنې پــه اړه شــاهي حُکمونو او فرمانونو د راوتلو وياړ موندلی، لومړنی ښوونځی چې پــه مســلکي بنــه د افغانستان د سُني سلطنت په پلازمېنه يعنې زموږ په ګران ښار کابل کې جوړ شــو، د «حبيبيې سپېڅلی ښوونځی» دی چې د دوی په وياړلي ټولواک نامه يې د نومېدو وياړ ګټلی دی.

دا ښوونځی سره له دې چې په لومړي سر کې د ببلګې په ډول کوچنی جوړ شو، خــو ورو ورو د پوهنې د خپل ستر پالونکي د مهربانۍ پاملرنې تر سيوري لانــدې پــراخ او عام شو او د «بيت العلوم مبارکه حبيبيه» وياړلی نوم يې وګاټه او د ښــار پــه [نــورو] سيمو کې يې د لومړنيو صبيانيه (؟) ښوونځيو ډېرې څانګې وغزولــې چــې هېــواد او ولس ته د لومړنيو صبيانيه ښوونځيو د ډېر ېدو ګټې هغه څه نه دي چې سترګې پــرې پټې شي، ځکه چې لومړني ښوونځي د يوه هېواد د نېکمرغۍ ماڼې تــه د [ختــونکې] زينې لومړنی پاټکی دی.

تر دې وروسته يو ډېر لوړ عسکري ښوونځی د «مکتب فنــون حربيــه ســراجيه» [«د حربي علومو سراجي ښوونځي»] په نامه د لوړو پوړيو او سلطنتي کورنۍ د بچيانو لــه پاره زموږ د سپېڅلي او معارف پېژندلي اعليحضرت ټولواک تر مخامخ پــالنې لانــدې جوړ شو. په «حضوري چمن» کې د هېواد لويانو او مخورو ته د همايوني اعليحضرت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیاوړې او اغېزناکې وینا وروسته د هېواد ټولو لویانو او مخورو د خپل ستر او زړه ته نژدې ټولواک له سپېڅلتیا ډک پیغام هیلو ته د رسېدو له پاره یو ستر فوز او نجاح (؟) وباله او د پاچایي لارښوونې د پلي کېدو په لړ کې یې دغه لوړ ښوونځي ته د خپلو بچیانو په اچولو کې له یو بل نه د مخکې کېدو سیالي پیل کړه. ستر شاهزادګان هم ددغه ښوونځي د زده کوونکوپه ډله کې راغلل. آن پخپله شهریاري اعلیحضرت هم د ښوونځي د پرانستنې پر ورځ، خپل ښېګڼوال وجود د ښوونځي د زده کوونکو په دریشۍ پسوللی او ددغه لوړ ښوونځي په درنښت او پرتم کې یې نور ډېروالی راوستی و.

«د حربي علومو سراجي ښوونځي» د پرانستنې پر مهال د [ورځپاڼې] ددې خوار محرر [مسوول مدیر] له نیمګړې طبعې یو ټوټه نظم راوتلی او څرنګه چې په دغه نظم کې د ښوونځي د جوړېدو نېټه د هغه د سپېڅلي پالونکي له ستاینې سره راغلې، کټ مټ دلته راوړل کېږي:

قطعه

پوهنه چې پالي زموږ پاچا سراج الملة والدین
د «ملت ژوندی کوونکی» یې نامه شوه په تاریخ کې د افغان
د انسان ژوندون تړلی په کمال دی، په علم او په عرفان
چې یې علم او پوهه نه وي، بوله یې کاڼي د سارا د بیابان
د «ملت ژوندی کوونکی» یې بولم پر دې چې یې له مینې
د هنر او پوهې ور پرانست هر وګړي ته د افغان
د «حربي ښوونځي» بنسټ یې کېښود په کابل کې
ورته ټول کړئ له هرې خوا او ډلې شاګردان
پر هجرت تېر وو زر و درې سوه هم اووه ویشت کاله
چې جوړ شو دا ښوونځی په لاس د پاچا چې غواړي عرفان
۱۳۲۷

زموږ سپېڅلي او له رېښتیاوو خبر پرتمین پاچا د پوهې مبارک مسلک ته یو زورور پام لري او پوهې او پوهانو ته خورا په درنده سترګه ګوري او درناوی یې کوي. په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمېنه کابل او په پاچايي ولايتونو کې يې ګڼ او ښـه ودان او سـمبال ښـوونځي شته. زموږ د ګران وطن درانده علما تر ډېره د دولت په لوړو ادارو کې له تنخواه سره په بېلابېلو منصبونو او ماموريتونو لګېدلي دي. پـه سـفر او حضـر کـې د ټولـواک د همايوني نوراني حضور غونډې هېڅکله هم د يوه يا دوو تنو علماوو له شتوالي تشې نه وي. د مجيد کلام د حافظانو په هڅونه او پالنه کې هم چې زموږ ستر دينپالي ټولواک کومې هڅې کړي، په رېښتيا چې د شکر او وياړ وړتيا لري. د حافظانو لـه پـاره يـوه ځانکړې اداره جوړه شوې او د وحيد هستوونکي د مجيد کلام د حفظولو په برخه کې لا نورې هڅې کېږي. د ستر قرآن حافظانو ته تر ازمويني وروسته يوه ټـاکلې انـدازه تنخواه ورکول کېږي او له دې لارې ورځ تر بلې يې په شاهانه هېوادو کې د پاک قرآن د حافظانو شمېر ډېرېږي.
په هغو ارزښتناکو علمي تاسيساتو کې چې په وياړلي سراجي پېر کې رامنځته شوي، [يوه هم] په خپله سُني سلطنتي پلازمېنه کې د ورځپاڼو د چاپ او خپرېدو اجازه ده.

سراج الاخبار افغانيه

يو داسې لوړ خير رسوونکی ښوونځی دی چې د هيوادنيو ورونو زرګونه يې د پوهې او خبر بېدو په ښوونځي کې د ګټورو معلوماتو لوست وايـي او پـر بېلابېلـو مقـالو ځـان خبروي. زوړ او ځوان، ملا او عامي، کبير او صغير، ښځې او نارينه[-] هر ډول وګړي د پوهنې په دې ښوونځي کې د بېلابېلو نړيـو پـه ننـداره بريـالي کېـږي. ددې خيـر رسوونکي ښوونځي پراختيا د ټول افغانستان د پراختيا هومره ده، نه،نـه ددې ګټـور ښوونځي د قلم ږغ د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېږي. بېشکه چې زموږ د ستر زړونـو تـه نژدې خورا مهربان او رحيم پاچا دا پوهنپالنه چې خپلو رېښتينو او وفادارو وګړو تـه يې د ورځپاڼې د خپرېدو اجازه ورکړې ده، په هغو احسانمنو او پرمختګپالو پېرزوينـو کې راځي چې په ولس او هېواد کې يې د شکر د ايستلو وس نه شته.
زموږ سپځلي ټولواک د پوهنې د خپرولو او د نړۍ له حالت نه د خپلو صادقو وګـړو د خبرولو له پاره ورځپاڼه خورا مهمه وسيله بولي چې د خپرولو اجازه يې پر دې خوار او له خاورو سره برابر بنده (محمود طرزي) پېرزو کړه چې تر همايوني عـدل ښـوونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظليل (؟) سيوري لاندې يې په خپلې دې دولسمې ګڼې سره يوه شپږ مياشتنۍ دوره بشپړه کړه او له يو ځه

پرمختللي نوي والي

سره د مطبوعاتو په ذکر کې د ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو پام ته وړاندې شوه. د سراج الاخبار افغانيه په پرمختللي نوي والي کې دا څو شيان راځي:

لومړی- سر له همدې ګڼې يې د خپلې ورځپاڼې مخونه څلور ډېر کړي او خپلې دولس پاڼې يې اوس شپاړلسو [ته رسېدلې] اعلانـوي او پـه ډول يـې د خپلـو مطـالبو پـه رنګارنګۍ او خوند کې ډېروالی راوستی او له دې وروسته به يې يوه ګڼه هم لـه هغـو پرله پسې مقالو څخه چې پاتې يې بيا راځي، تشه نه وي.

دويم- له دې ګڼې سره د «پوهې او اسلاميت» په نامه يوه ډېره ګټوره رساله هم ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو ته د ډالۍ په توګه وړاندې کېږي. دا ګټور اثر د دوو دليلونو له مخې ليکل شوی دی: يو خو دا چې د هغو مخالفينو نظر په کـې رد شـوی چـې د اسلام سپېڅلی دين د پوهې او هنر غليم انځوروي. بل دا چې ټولو ته روښانه شي چې د اسلام سپځلی دين د هغې پوهې او هنرونو چې په اوسمهال کې يې غليمان پر موږ برلاسي کړي، مخه نه نيسي، بلکې د دين او وطن د چوپړ په خالص نيت ددغو علومو او فنونو لوستل اوزده کول واجب او اړين ګڼل کېږي. او دا هم په دې دليل چې که لـه دې وروسته له حَکَمي او طبيعي علومو او فنونو څخه کوم څه د سراج الاخبار په پاڼو کې راشي چې دا اثر يې د سپينولو او استدلال وسيله وي.

د پرمختګ دا نوی والی چې سراج الاخبار افغانيه يوازې د خپلو ګرانو لوستونکو د پام اړونې او خوښونې له پاره د شپږو مياشتو په ترڅ کې را پيل کړی، هيله لرو چې ګران هېوادوال به يې د بيې د لوړېدو له فکره اړولي وي او سراج الاخبار افغانيه لـه خپلـو ګرانو ګډونوالو سره دا ژمنه هم کوي چې که خدای کول په الهـي فضـل او کـرم او د اعليحضرت ټولواک په پېرزوينو به په هرو شپږو مياشتو کې د پرمختـګ دا ډول يـو نوی والی راولي او د ګرانو لوستونکو د پام راړونې او ګټې اخيستنې له پاره لا نور چوپړ کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څه زموږ د ستر او سپېڅلي، له رېښتياوو خبر، پوهنپال، دينملګري او نياو خپروونکي ټولواک له پام او پېرزو پرته بل څه نه دي چې دې سپېڅلې ورځپاڼې ته د مهربانۍ يو ځانګړی شاهانه نظر لري. نو ځکه د خپل سپېڅلي، زړونو ته نږدې او پرمختلونکي ټولواک د برم او پرتم د لا ډېرېدا او د روغتيا او بخت د بقا له پاره په بې ريا دوعا سره دا مقاله بشپړوو او د نړۍ ساتونکي ټولواک له پاره صمداني (؟) بريا او د خپل عبيدانه ځان په حق کې يې د پاملرنې زارۍ او هيله کوو چې په دې عاجز قلم سره د خپل هېواد د ګټې او خبرولو په له پاره يو څه چوپړ وکړی شو. ومن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د نړیوالو سیاسي پېښو لنډیز

کله چې د نړۍ سیاسي اُفق ته وکتل شي، د آسیا لویه وچه په تیارو او تورتم لړو [غبار] کې پوښلې بریښي چې د تیارو د توپاني وریځو تهتو د هغې هر لوری پوښلی، د یوې توپاني بوړبوړکۍ نښې یې برسېره کړي، هغه بلا زېږوونکی سیلاب چې له څو پېړیو راهیسې د شمال له لیرې پرتو سیمو نه د هند د پراخې ورشو د ډکولو [نیولو] له پاره راخوځېدلی او د تاتار او ققفاز سیمو او ماوراءالنهر او ترکمان او نورو پراخو بیدیاوو ژورې کندې یې ډکې کړي او په پای کې یې د نړۍ د بام- د پامیر د غرونو لوړې څوکې د خپل ډاروونکي بهیر په وړاندې بېلوونکی خنډ وموند. څرنګه چې د سیلاب طبیعي عادت دی چې که له خنډ سره مخامخ شي نو شاته ګرځي او شاوخوا نورې سیمې او کندې ډکوي. له همدې امله یې چې کله د پامیر او چترال د تېربدو ګودرونه د بهیدا په لار کې د خپل سیال په مهارت د جوړو شویو خنډو په وړاندې تړلي وموندل، نو عجیب وپړسېد او د سایبریا له لارې د منچوریا پر حوزه توی شو او غوښتل یې چې له آرام سمندر سره ګډ او له دې لارې خپلې موخې ته ورسېږي. بیا یې هڅاند او ماهر سیال د جاپان ټینګ اوسپنیز زغره وال خنډ د پرمختګ د موخې او نښې مخې ته ور ودراوه. په دې سره له هغه ځایه هم نهیلی شو او ناڅاپه یې د اسلامي نړۍ پر ښېرازه، آباده او له هار او ګلزار نه پر ډکه حوزه (ایران) یرغل وروړ. خو څه یرغل! له غدارۍ او بېرحمۍ ډک وینې تویونکی یرغل.....

خو فکر ونه شي چې ددې سیلاب اوبه به رنې، ځلېدونکې او خوږې وي. نه، نه، دا سیلاب له هغو ناولو، بوینو او ساه نیوونکو اوبو جوړ دی چې د دین او ناموس له ویجاړوونکو او د خپلواکۍ له پاره د هېوادونو او ملتونو د حق له ځپونکو سوړو څخه راوځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران دا مهال په بربادۍ کېوتی، روس په تبریز او رشت او استرآباد او مازندران او مشهد کې تر لسو پنځلسو زرو عسکر راټول کړي دي. په تبریز کې روسي حکومت درول شوی دی. نو دې ته څه نوم ورکړو؟ د برتانیا دولت که څه هم د روس دې تړون ماتونې ته په سړه سینه او صبر سره ګوري، خو دې سړې سینې او زغم ته څه مانا ورکول کېدلی شي؟ آیا دې دولت د ایران د خپلواکۍ او شتوالي په اړه د ایتلاف یو تړون نه و کړی؟ هغه ایتلاف څه شو؟ ښکاره ده چې دا ډول تړونونه او ایتلافونه د توپکو د برچې د قلم پر څوکه او د توپونو د لوګي په رنګ د جګړې د ډګر پر کاغذونو باید ولیکل شي!

د چین اړودوړ او انقلابونه او جمهوریت ته د شهنشاهي نظام اوښتو سملاسي همدا پایله را ایستلې چې د یاد شوي بلامـآب (؟) سیلاب له پاره د منګولیا او چیني ترکستان له لارې، د همالایا په ډاروونکو دَرو کې شلاَله های عظیمه مهمه (؟) جوړ شي چې د خپلې خوښې بستر ته یې وغوروځوي. خو له دې خبر نه دي چې تر هغو دوی خوځېږي، د هغه زیارکښ او ماهر سیال (دالای لاما) یې ورته په تبِت کې چمتو کړی او بیا یې د هغه د هیلو غشی په ختېو کې ونښلاوه.

راغلو ایټالیا ته: د روم په تاریخ کې مو لوستي و چې په تېرو زمانو کې په روم کې یوډول تیاترې ننداري ترسره کېدې چې «د وینو تیاترونه» یې بلل او هغه داسې وو چې یو وږی زمری یا لېوه یا پړانګ به یې په یوه انګړ کې چې ځانګړی د تیاتر له پاره جوړ شوی و، خوشی کړ. وروسته به یې یو مظلوم، مغدور (؟) محکوم د زندان له خونې راوست او ورته وبه یې ویل چې دې مفترس (؟) ځناور ته په زړورتیا ورغاړې وځه، که بریالی شوی له وژلو خلاصېږې. بېوزلي محکوم به چې د ځان خلاصون په دې کې لیده، تر وروستۍ بشري کچې هڅه کوله او نندارچیانو به یې په پوره خوند او شوق د بدن د ټوټې ټوټې کېدو او د وینو د بهېدو ننداره کوله. ددغه ډول تیاترونو کنډوالې لاتر اوسه د روم ښار له ارزښتناکو لرغونو آثاروڅخه دي چې هره ورځ ایټالویان د ننداري له پاره ورځي. له همدې ځایه ده چې په دې شلمه پېړۍ کې د ایټالویانو مدنیت یو ځل بیا ددغو تیاترونو د دیرکتورۍ [ډایرکټرۍ] دنده د وحشت په خپلو ماهرو لاسو او له وړتیا ډکو ورغویو کې اخیستې، په سره سمندرګي او سپین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندرګي کې يې خپل داړونکي عقور شوي (؟) سينګړاوان [اســګماهيان] د يمــن او حجاز له لوري د عاجزانه مدافعې له پاره پر سمندري ښنډو ګومارلي دي. د وينو ددې تياتر ننداراچيان په خورا بې پروايۍ سره به ننداره بوخت دي. تر ټولو عجيبه دا چې دا داړونکي سينګړاوان له ډېرې عقورۍ (؟) کله کله پر نندارچيانو هم بريدونــه کــوي- لکه هغسې چې يې د فرانسې او انګرېز پر بېړيو بريدونه وکړل- نندارچيان بيا هــم د هغه پوره خوند له امله چې له دې ننداري يې اخلــی، د وينــې تويېــدنې ددې ډرام د پايته رسولو ملاوې نه تړي.

دا و د نړۍ د سياسي پېښو لنډيز چې د خپل نيمګړي فکر له مخې مو يې لنډه بڼه په پورته ډول انځور او خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا]

د افغانستان د خدای ورکړي له برمه ډک دولت په اړوندو تودو، ښېراز، له اوبو ډکو او زرغونوسیمو کې یوه هم د لمقان حکمراني ده. د لمقان ځمکنی جوړښت یوه زرغون او ښېرازه مستطیل ته ورته دی چې له یوې مخې له ختیځ نه د لوېدیځ پر لور غزېدلی دی. ددې ښېرازې وادۍ شاوخوا لوړو او ټیټو غرونو او غونډیو چاپېر کړې چې په ټولیز ډول خورا یو ښایسته زرغون انځور جوړوي. ددې وادۍ محصولات تر ډېره په شولو (وریجو) پورې محدود دي، سره له دې چې نورې غلې لکه غنم، جوار او اوربشې هم په کې کرل کېږي. خو د لمقان غوره محصول وریجې دي.
د لمقان ښېرازه او پسته (نرمه) وادي دوه ځلاند او رانه سیندونه اوبوي چې یو یې د «آلنګار» [الینګار] او بل د «الیشنګ» سیندونه دي. د الینګار اوبه د لمقان له شمال ختیځ لوري ددغې سیمې له لیرې پرتو غرنیو سرچینو نه راوځي او د لوېدیځ پر لور بهیږي چې د«قرغه یي» کلي شاوخوا له الیشنګ سیند سره چې ددغې سیمې له شمال لوېدیځو درو څخه راوځي، ګډېږي او یوه لوی سیند ته چې «د کابل نهر» یې بولي، ورتوییږي.
ددې وادۍ په پراخه برخه کې، د الیشنګ او الینګار د دوو سیندو ترمنځ، پر یوه پاکه اوهواره ځمکه، د دواړو درو په خوله کې «قلعة السراج لمقان» [د لغمان سراج کلا] جوړه شوې ده. دا خورا یوه ارزښتناکه ودانۍ ده چې زموږ ستر سپېڅلي ټولواک ذات اعلیحضرت سراج الملة والدین یې د ډېر ګټورتوب له امله د جوړولو فرمان ورکړی دی.
لومړی د سیمې د موقعیت له پلوه چې د لمقان ایالت یې لري، ددې ډول یوې پیاوړې عسکري کلا شتوالی اړین و. ددې کلا له لارې ښلابېلې عجیبې درې چې تر نورستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پخوا «کافرستان» بلل کېده، آن تر چتراله همداسې غزېدلې تللې دي، تر امنيتي [سپر] لاندې راځي او دغه راز د جلال آباد لوی ولايت چې يو حاکم يې په سر کې دی، له شمالي پلوه پياوړی کېږي.

دويم، پر کابل سيند چې د جلال آباد او لمقان ولايتونه يې سره ويشلي، د درونټې د لوی پله تر تړل کېدو وروسته، په طبيعي ډول دغه دوه ولايتونه سره وتړل شول او اړيکي يې پيدا کړل. او څرنګه چې اعليحضرت شاهانه ذات هر کال ژمی په جلال آباد کې تېروي، او دا چې په جلال آباد کې د شاهانه استوګنې پر مهال د لمقان ولايت او د هغه عجيبې زړه راښکونکې درې هم په طبيعي ډول د اعليحضرت د سيل او ګرځېدو په کړی کې راځي، نو ځکه د حکم چلونې يو مرکز او يو شاهانه مَطّرَح (؟) په دې سيمه کې خورا اړين او ارزښتناک بلل کېده. نو پر همدې بنسټ اعليحضرت شاهانه ذات دوه کاله وړاندې ددې ډېرې بديع [نوې؟] ودانۍ «قلعة السراج لمقان] د جوړېدو لارښوونه وکړه چې اوس بشپړه شوې ده.

ددې لوړې [عالي] ودانۍ د جوړونې نقشه هم د همايوني پېر د نورو ودانيو په څېر پخپله اعليحضرت شاهانه ذات تر خپل همايوني څار لاندې ايستلې او يوه پياوړې او زړه راښکونکې ودانۍ يې چې د رزم او بزم [جګړې او هوساينې] ټولې ښېګنې په کې دي، رامنځته کړې ده.

اوس دا پر تمينه ودانۍ هومره چې تېر کال د اعليحضرت د شاهانه ملګرتيا پر مهال مې ليدلې او په حافظه کې پاتې شوې، خپلو ګرانو لوستونکو ته وړپېژنم او انځوروم: [اين قلعه مرکب از دو سور يک بر ديگر محاط شده ميباشد؟] دا کلا له دوو يو پر بل چاپېرو سورونو (؟) څخه جوړه ده چې يويې بهرنی او بل يې دننني سور دی. د توپ له يوه ستر وره [دروازې] نه چې د کلا پر شمالي لوري پرانستل کېږي، کلا ته ورننه وځو. د کلا ددې ديوال او د دنننی کلا د دېوالو په منځ کې يو روڼ، هوار او ښکلی ډګر هرې خواته پلن دی چې پوځي ښوونې او روزنې ته ښه جوړ دی. د کلا ديوال ښه پلن او پياوړی دی چې پر يوه خورا ژور بنسټ له ډېرې او چونې راجګ شوی او وروسته پکې خښتې [کارېدلې دي]. پر دغه ډګر بيا له يوې بلې دروازې دنننی کلا ته ننه وځو. دا دنننی کلا د قلعة السراج په ارګ کې ولاړه ده او ددې دنننی کلا دېوال هم د بهرنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلا د دېوال په څېر دی. کله چې سړی پر وره ننه وځي، لومړی ځیز چې یې پام ور اړوي، هغه ښکلې لوړه [عالي] او بې عیبه مانۍ ده چې د کلا وره ته مخامخ، یعنې د کلا د جنوبي برخې په وروستۍ څنډه کې ولاړه ده. په مهارت جوړه شوې دا سینګار ودانۍ یولوړ دوه پوړیز تعمیر دی چې د نویو اروپایي ودانیو په بڼه[سبک] جوړه شوې چې خورا ګڼ اپارتمانونه [دایرې] لري، چې په هره دایره کې یې د کار خونه، د ناستې خونه، د خوب کوټه، توالت [تشناب] او د ځان مینځلو ځایونه شته. ددې ودانۍ پراخ ښایسته دالانونه او ورسره موازي زړه راښکونکي اوږده دهلیزونه په ریښتیا چې ډېر د خوښېدو وړ دي. لومړی له یوې کفشکن ډوله راوتلې بَرَنډې نه چې له دریو خواوو درې څلور پاټکی زینې لري، یوه اوږده دالان ته ننه وځو چې ددې دهلیز له ښۍ او کینې خوا نه ورته د هغو آپارتمانو دروازې راخلاصېږي چې وړاندې یې یادونه وشوه. د دهلیز له دواړو خواوو نه دوه خورا اوچتې زینې چې ختل پرې آسان کېدلی شي، د ودانۍ پاسني پوړ ته پورته شوې دي. پاسنی پوړ هم د کوزني په څېر پر همدومره آپارتمانو او دالانو او دهلیزو ویشل شوی دی چې په ټوله کې دې زړه راښکونکې ښایسته ودانۍ په حق سره چې ډېر ظرافت او خوږوالی موندلی دی.

په تېره بیا چې کله یو متفکر کس له بَرَنډو نه ووځي پر شاوخوا سیمو یو ځیر نظر وځغلوي، د طبیعت داسې شاعرانه لوحې (؟) به ووینې چې له حاله ووځي. له ختیځ لوري د الینګار زرغونه او لطیفه وادي له ټولو ښایسته منظرو او له شولو او نورو کروندو سره، له دوو خواوو د لوړو او ټیټو غونډیو په منځ کې تر واورینو اوځنګلي غرونو پورې چې له ډېر واټنه بر ېښي، غز ېدلې پرتې دي. له جنوبي پلوه تر قرغه یي کلي پورې، یو ښکلی هوار ډګر تر سترګو کېږي چې د جلال آباد د موټرو پوخ سړک لکه د یوې نېغې لیکې چې پر زرغون کاغذ کښل شوې وي، پر دغه ډګر غز ېدلی او پر یوه ډېر لوی پاخه او منظم پله د الینګار سیند پر سر اوړي او د قرغه یي د غرنیو ترږو خنګ څنګ ته د همدغه سیند په خوا خوا کې درومي او هلته ښه وړاندې له سترګو پټېږي. له لوېدیځې خوا څخه یوه ښایسته غونډۍ چې «بي بي غونډۍ» یې بولي او په لمنو کې یې پراته بڼونه او کروندې تر سترګو کېږي او له شمال لوري د الیشنګ اوږده او ښېرازه او له اوبو ډکه درهِ نظرونه ځانته ورماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ددې کلا نورو فرعي برخو ته ورستنېږو:

د کلا په لوېديځه خوا کې له دوو جلا آپارتمانو څخه پرته چې د ګرانو شــهزادګانو لــه پاره جوړ شوي، د مزدورانو د استوګنې له پاره ګڼې نورې خونې هم شته او په منځ کې يې لږ څه د کلا شمالي لورته يو ښايسته جومات جوړ دی او د کلا شمالي خــوا هــم د مزدورانو د استوګنې خونو نيولې ده. ددغو مزدورخونو له پاره يــو ښايســته او لــوی حمام هم جوړ شوی دی. د کلا جنوبي خوا له برِمه ډک همايوني حرمسرا(ی) [د پاچــا او کورنۍ د اوسېدو کور] چې په خورا ښايست او سينګار جــوړ شــوی، نيــولې ده. دا حرمسرا(ی) هم ګڼ اپارتمانونه، مزدورخونې، دالانونه او حمامونه لري چې په يوه پراخ او هواناک انګړ کې راټول شوي دي.

دا و د «قلعة السراج لمقان» د حال لنډيز [که بدرجات باقيــات نقــش ضــمير تصــوير توانستيم؟] له الهی درګاه نه غواړو چې ددې سپېڅلي او همايون بخت پاچا د بختورو قدمونو په برکت دا او دې ته ورته لوړې [عالي] ودانۍ بېشماره کلونه په پوره پــرتم او برم او سلامتۍ [همداسې] آبادې اوښېرازه وســاتي چــې د نــړۍ د لويــو ښــارونو او ښارګوټو حسد پرې راشي. آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

اسلامي یووالی

په نړۍ کې هغه کلمه چې د «حاصل تحصیل» په بشپړه مانا رانغاړي، همدا د «اسلامي یووالي» ټکي دي. یعنې د اسلام پیوستون اصلاً او اساساً پر دریو ځیزونــو تړلــی دی، چې هغه د «لااله الاالله محمد رسول الله» پاکه او جامعه کلمه او حبل المتــین «مبــین قرآن» او د «سپېڅلې او سترې کعبې» جامعیت دی. د مسلمانانو هر وګړی چې که په ختیځ کې وی یا لوېدیځ کې، د دین او مذهب پر دې معنوي لارو داسې ټینــګ او یــو موټی دي چې بېلتون او جدا والی یې په هېڅ زور او ځواک سره نه شونی کېږی، مګر دا چې پر دغو دریو وسیلواړه ونه لري او چې پر دغو دریو وسیلو اړه ونه لري اسلام نه بلل کېږي چې په دغه حالت کې د «اسلامي یووالي» بلنه هم د هغه له پاره نه ده. حال دا چې له دې دریو بنسټیزو اصولو پرته چې بیان شول، نور ډېر اصلونه چې بیا دا هــر یو خپلې نورې ځانګې لري، اسلامي نړۍ سره یو کوی او نه بېلېدونکې یې ګرځــوي او دا تړاوونه هېڅ زور شکولی نه شي.

نو که چېرې د «اسلامي یووالي» بحث موخه همدا معنوی ځیزونه وی چې بیان شــول، دا له دیارلسو پېړیو له مسلمانانو سره شته او هغوی ته روښانه دي او ډاګیزه کېــدو او تر لاسه کېدو ته یې اړتیا نه شته. خو که د «اسلامي یووالي» موخه د هغــې مــادي او فعلي اړخونه وي، نو دا هم دوې بنې لري چې یوه یې قولي او بله یې فعلــي ده. قــولي هغه دي چې پېښلیکونو یې په ډول ډول معقولو او منقولو دلایلو سره بیــان کــړی او کوي او د اسلامي نړۍ مطبوعاتو یې په اړه ګڼ کتابونه او رسالې په بېلابېلو ژبو خپاره کړی او لا خپروي. که څه هم ددې بحثونو او نظریو پر ګټو سترګې نه شي پټېدای، خو په خورا خواشینۍ لیدل کېږي چې موږ یې [په خولې] وایو او نور یې عملاً پلي کــوي. همدا چې له یو بل سره د غږېدو تکل وکړو، سیالان مو په خپلمنځي یووالي هغه دوه ځلي، درې ځلي او څلور ځلي عملاً تر سره کوي؛ همدا چې له یو بل سره پر همدردۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لاسنيوي د غرېدو تکل وکړو، په سيالانو کې مو هم سيالي او نفاق عملاً په يووالي او اتفاق اوړي او پر موږ د ډول ډول بلاوو د راوستلو ډارولنکې کړنې پيلوي.
نو نا چاره برېښي دا چې لکه هماغسې چې په ډېرو ځيزونو کې وروسته پاتې يو، نو د عملي او فعلي يووالي په برخه کې هم خورا ډېر وروسته پاتې يو. لکه هماغسې چې موږ لا تر اوسه د شوسې [موټري لارو- د.ج.] څښتنان شوي نه يو، خو هغوی پر هوا الوزي، [نو] د يووالي د رېښتوني مانا په پوهېدو کې هم همداسې پر ځمکه پاتې يو.
آيا دا څه ډول نوم سباتي (؟) و چې له پېړيو پر موږ لاسبرې ده او موږ يې نه يو پر ېښي چې خپلې سترګې د ځان لور ته پرانيزو؟ آيا دا څه غفلت او لنډپاري وه چې له آسيا تر اروپا مو سترګې غړولې او نه مو ليدل چې هلته زموږ د ورکولو او پو پناه کولو له پاره کوم چلونه او کومې کوډې کارېږي؟ آيا دا څه لويي او استغنا وه چې د اروپا له لوري مو د عقلونو د تتوونکو وړانګو تر ليدلو او يا اورېدلو وروسته د هغو د لاسته راوړو له پاره په ځان کې يو ټيټوالی او تواضع ونه ليده. او لا تر اوسه يې نه وينو؟ يو مهال و چې له اروپا نه به د پوهې او فن سلګونه زده کوونکي د اندلس، مصر، استانبول او بغداد مدرسو او پوهنتونو ته راتلل او د هغو ځايوپه مدرسو او پوهنتونوکې به يې حکمي او فني علوم زده کول او بېرته به خپلو هېوادو ته ستنېدل او په عملی کولو به يې بوختېدل. هو، هېڅ شک نه شته چې حکمي او فني او ادبي او نور علوم له همدې اسلامي پوهنتونو څخه اروپا ته رسېدلي دی. خو زر ځله افسوس دی چې هغوی دغه علوم او فنون چې له موږه زده کړي، ورځ په ورځ او شېبه په شېبه يې د عملي او نظري پياوړتيا زيار ايستلی او زموږ د بېخ ايستلو له پاره يې ويجاړوونکې وسلې تر لاسه کړې دي. او د دوی پر عکس يې موږ هم ورځ په ورځ او شېبه په شېبه، نه يوازې په عملي کېدو پسې نه ګرځو چې نظري بڼه يې هم رانه لګيا ده هېرېږي.
يوازې حکمی او فلسفي علوم او فنون نه بلکې خپل اخلاقي او حياتي او ټولنيز علوم مو د غفلتونو او نفس پالنې له امله بايللي او اوس راته د غليمانو په لاسو کې زموږ د قتل وسيلې ګرځېدلي چې په ډله کې يې يوه همدا د وروګلوۍ او يووالي مساله راځي.
سبحان الله! په داسې حال کې چې موږيو د بل مرستې، له يو بل سره مينې، له يو بل سره يووالي، له يو بل سره ښې راشې درشې او چلند ته د خدای او رسول او لارښوونکو په وينا د دين له خوا ګومارل شوي او مکلف شوي يو، نور وينو چې لګيا دي زموږ دا مکلفيتونه پلي کوي. د پيرنګ ټول ملتونه د يوې مينه ناکې ډلې په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو چې د بال [نڅا- د.ج.] په یوه پرتمین او ځلاند مجلس کې د ختیځو هېوادونــو د خوندورو خوړو د تېرولو پر دسترخوان ناست دي او چې هرڅوک یې یــوه ټوټــه لــه ستوني تېره کړي، نور یې په روغتیا د خوښۍ یوه پیاله پر سر واړوي او له ټولــو ملــي توپیرونو، ماهوي جلاوالي او مذهبي بېلتون سره سره، همدا چې د ختیځ یوه مســاله رامنځ ته شي، هماغه ګړۍ دغه ټول سیاسي، ماهوي او مذهبي توپیرونه یوې خواته کړي او ټول سره په دې تړاو یو وجود او یو فکر شي او دغه مساله د خپلــو ګټــو پــر بنسټ په خپل منځ کې سره غوڅه کړي.

په داسې حال کې چې اوس یې چاړه هډوکي ته تېره کړې او خبره یې د مســلمانانود دین او ایمان د سپېڅلو عبادتځایونو ویجاړولو ته رسولې ده. اوس نو دلته یوه پوښتنه راپورته کېږي چې که وحشي غدار او ناکار ایټالویان پر معظمه مکه او منوره مدینه د بمونود غورځولو دا ګواښ پلی کړي

نو مسلمانان به څه وکړي؟

هر څوک یو فکر لري او یو اټکل او قیاس وړاندې کوي. که وی او که نه وي خو بیا یــې هم له بیانولو ځان نه شي ساتلی. نو ځکه دا بېوزلی محرر [د ورځپاڼې مدیر- د.ج.] د خپل نیمګړی فکر د بیان په وړاندې کولو کې کوم خنډ نهویني.

لومړی خو دا ووایم چې د ایټالویانو دا ګواښ او وېرول یوه بېځایه او تشه خبره ده چې له څواک نه یې عمل ته اوښتل په سلو کې نوي بیخي ناشوني دي. ځکه چې الوتکې او بالونونه یې د پرمختګ دې پوړۍ ته نه دي رسېدلي چې له روم یا طرابلس او یا مُصَوَع [په اریتېریا کې د سره سمندرګي پر څنډه پروت ښار- د.ج.] نه راوالــوزي او تــر دې سپېڅلو ځایونو پورې را ورسېږي او بمونه وغورځوي. داسې به وګڼو چې دا خیالولی او له شیطانۍ ډک کمال یې هم موندلی، یقین ته نژدې ګومان دادی چې نــور اروپــایي دولتونه به دا عقل بایللی لېونی سپی د خورا خطرناکو پایلو دې کار ته پرېنږدي ځکه چې د هغوی په اوږدمهال سیاسي فکر کې د ختیځو هېوادونو د غوړې او پستې مړۍ ورو ورو تېرول راځي، نه یو ځلي! ځکه ښه پوهېږي چې هضمولی یې نه شي او په نس خوږی به یې اخته او مړه کړي. په تېره بیا چې ځینې مړۍ یې چړو تــه ورتــه اغــزي [ٱلشَکې- د.ج.] هم لري چې تېرول یې د بنیادم ستونی او ځیګر څیروي!... فرض کړو چې دولتونه هم لکه هغسې چې یې ددغه ناکار غدار پر ډېرو وحشــیانه حــق مــاتونو سترګې پټې کړې، دلته هم همداسې وکړي، هله به نو د نړۍ د مخ ټولو مسلمانانو تــه لکه د روښانه ورځې جوته شي چې له ختیځ سره د لوېدیځ جګړه اعــلان شــوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې چوپټیا يې لکه رضا بللې ده. نو ځکه داسې انګېرنه ده چې مسلمانان به خپله لاره واړوی او یوې ویجاړوونکې افراطي «انارشیستۍ» ته به مخه کړي او لکه چې تر دا اوسه يې د هغوی د مهارتونو او مدني هنرونو د تقلید هڅه کړې، له دې وروسته به د ژمن ماتونې، حق ځپنې، وین تویونې، اورلګونې او تولوژنې په تقلید او ترویج په تېره بیا په معبد ورانونې لاس پورې کړي چې په یوه دین او یوه قانون کې هم روایت او جواز نه لري او د آنارشیستۍ تګلاره به د هغې له ټولو مفاهیمو او محتویاتو سره پلې کړي او دغه راز اتکل او قیاس دی چې که (خدای مه کړه) ایټالویان دا وحشي او بېباک جرات او زړورتوب په عملي ډول له ځانه وښيي، چې انشاءالله هېڅکله به هم داسې ونه شي- نو دلته به پخپله په هغوی کې په بمونو د معبدونو ویشتل ونښلي. ګومان دی چې د عثماني هېوادو مسلمانان به په سوریه، اناتول او روم ایلی [هغه اروپایي ځمکې چې عثماني ترکانو په جګړو کې لاندې کړې وې- د.ج.] یوه کلیسا، یا معبد او مناستر [عیسوي معبد- د.ج.] هم پرېنږدی او ټول به پر هوا کړي.

نو بیا به د معبد جنګی په دې کړکېچ کې بریالی څوک وي؟ هېڅ شک نه شته چې عثمانیان! ځکه څومره چې د هغوی ښېرازې، آبادې او ښېړې کلیساوې، مناسترې او معبدونه په عثماني هېوادو کې شته، دومره د هغوی په هېوادو کې د مسلمانانو جوماتونه نه شته. دا دي عاجزانه قیاسونه او اټکلونه چې وړاندې شول، پاتې نو له الهي دربار نه د «اَلَمّ تَرَکَیّفَ... الآیه»د کریم آیت د معجزې د راڅرګندېدو غوښتنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

له طبیعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني یووالي اړتیا

ګران لوستسونکي چې کله دا سرلیکه وګوري له ځانه سره به وایي چې دا څه د لېونو خبرې او چټیات دي؟ یووالی چېرته! انسان چېرته! په داسې حال کې چې په انسانانو کې دوه تنه نه په بڼه او عادتونو او نه په طبیعت او ځانګړنو کې یو ډول نه موندل کېږي. او د بڼې او طبیعت د همدې جلاوالي پر بنسټ یې فکرونه او تصورونه او خیالونه هم له یو بله جلا او بېل مومو نو بیا څه ډول شونې ده چې دا میلیونونه میلیونه انساني وګړي چې په زرګونو ډلو او ملتونو ویشل شوي او بېل شوي دي، او [که] یو ملت هم نه په رنګ او طبیعت او نه په عنصر او جنسیت، او نه په فکر او عادت او نه په دین او مذهب کې ها بل ته هېڅ ورته والی او نژدېوالی ونه لري نو ټول اتفاق او یووالي ته رابلل په حقه چې بېخي ناشونې خبره برېښي.

رېښتیا هم چې په لومړي نظر همداسې برېښي چې دا یوه محاله او ناشونې غوښتنه ده. انسان د پیدایښت له مهاله له ګڼو کورنیو او بهرنیو غلیمانو سره ګډ پیدا شوی راروان دی چې کورني غلیمان یې حرص، تمه، شهوت، غضب، بغاوت، کینه، لویي، رخه او دا ډول نور بد او ناپاک اخلاق دي چې تل له بنیادم سره ملګري او پرله پسې یې په غلیمۍ او بېخ ایستنې بوخت دي. بهرني غلیمان یې ډاروونکی طبیعي ځواک دی چې هره شېبه او هره ګړۍ یې ژوند زېږښي او ګواښي لکه لوږه، بربنډوالی، بې کوري، سمندري توپانونه، اورلګېدنې، زلزلې او نور. بهرني غلیمان پر بنیادم داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برلاسي او غاوره شوي چې لاسونه او پښې او سترګې يې ورتړلي او فکري ځواک يې ورمحدود او کوچنی کړی چې له خپلو بهرنيو غليمانو سره د خپلمنځي يووالي مهلت نه ورکوي!

انسان ته «ذاتي مدني» ويل شوی له «ذاتي مدني» ته يې «په ګډه او يووالي د اوسېدو» مانا ورکړې ده. او په دې اړه له پخوانيو زمانو څخه تر ننه پورې په ميليونو کرښې ليکل شوې او په خروارونو رنګونه لګېدلي دي. او دليلونه او برهانونه راوړل شوي دي. او د انسان د ګډې اوسېدنې مساله يې ثابته کړې چې موږ يې دلته د بيا راوړلو او يادولو اړتيا نه وينو. خو دومره وايو چې انسان لا دغې بشپړتيايي (؟) پوړۍ ته نه دی رسېدلی چې په ګډه د اوسېدو او د خپل اتفاق، يووالي او پوهاوي وړ ګرځېدلی وي.

کورنيو غليمانو بنيادم پر داسې کړو وړو او ناپايو لارو سم کړی [چې] د «ذاتي متمدن» له رېښتونې موخې زرګونه فرسخه لېرې وتی دی. داسې بربښي چې ددې ذاتي مدني احکام يعنې په ګډه او يووالي اوسېدل د پيدايښت په لومړيو کې چې بنيادم له خپلو ټولو لومړنيو اړتياوو بې برخې و جاري او پر ځای وو[،] ورو ورو منسوخ شوي او په اوس مهال کې په ټوليز ډول له منځه تللي دي.

څه پېچلې معما! ښاغلی مدير بيا څه وايې؟ آيا د مدني نړۍ دا ځلانـدې وينـاوې نـه ويني [اوري] چې بشريت له ذاتي مدني والي بې برخې بولي؟ که نه يې ويني د يـوې جوړې پر ځای دې دوه جوړه سترګې [عينکې] ولګوه!...

آه څه ووايم! اصلي بلا په همدې کې ده چې د نظر له کمزورۍ سره سـره ښـه ليـدل کولی شم. خو څه ډول ليدل کوم؟ سراب، د اوبو د سر ځګ، بې بنسټه تر حُباب!!... زر ځله افسوس! ميليون ځله افسوس چې پر طبيعي ځواکونو تر څه ځايه د بشر لـه دې جوتو بريو سره سره، او د عقلونو له هغو حيرانوونکو اختراعګانو او کشفونو سره سره چې ددغو بريو په پايله کې يې رامنځته کړي دي، دا ټول يې کورني غليمان په زور او جبر له لاسه اخلي او پر دوی يې د ويجاړوونکو وسلو په بڼه کاروي!

آه ای خواره بشريته! څومره کمزوری او رټل شوی مخلوق يې چې يو کورنی غليم دې چې نوم يې ښاغلی «پهلوان تمه خان دی» تر ټولو غوره او ګټور اختراعات چې د ذاتي مدنيوالي له پاره جوړ شوي له لاسه اخلي اوستا د قتل او ورکولو له پاره يې کاروي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا تر بر ښنا روښانه، تر بېړۍ لامبوزنه، تر اورګاډي چټکه، تر هــوایي الوتکــو لــوړه الوتونکي خارقه به په بشري نړۍ کې بله کومه تصور شي. خو افسوس او حسرت چې د ځان دغه غلیم یعنې د «تمې» په نامه اتل چې له دې دریو تورو «ت، م، ه» [په اصل کې طمع = ط، م، ع] نه جوړ دی اود درې واړو تورو منځونه یې داسې تش دي چې پر هېڅ ډکېدلی نه شي دا نوې او ګټورې [اختراعګانې] د خپلو تشو نسونو د ډکولــو لــه پاره د تېرو وختونو د ضحاک د خرافاتي مارانو په دود ستاسې د ککریو د خپلمنځــي خوړلو له پاره کاروي!

کله چې د طبیعي ځواکونو د لاندې کولو له پاره غیرتناکو بشري هلو ځلو ته نظر وشي د بشر ذاتي مدني والی له ټولو ماناوو سره سترګو ته نېغ ودر بېږي. آیا هغه لویه بشري کتله ولې ذاتي مدني ونه بولو چې اوسپنه، سکاره او زرګونه ډوله نور کانونه د طبیعت په زړه کې له ډکو خزانو او ګنجونو راباسي او د بړاس [بُخار] پــه نامــه د طبیعــت یــو عجیبه توکی په خپلو منګولو او ولکه کې راولي او نــړۍ پــرې ر بــږدوي، بهېــدونکې خوځېدونکې، نوم ورکې او ناپېژانده، له سترګو پټه خو په هر څه کې ځلانده بر ښنــا پرته له دې چې لا یې هم د هغې ر ښتونې ځانګړتیا پېژندلې وي د ځان د خبرولو لــه پاره د سترګو په یوه رپ کې له لوېدیځه تر ختیځه کــاروي. خپــل کورونــه، ودانــۍ، منارونه د هغې په مرسته د تندر په نامه له ډارونکې آسماني بلا نه خوندي کوي؛ او لا نور څومره څیزونه!...

هو هو! هېڅ شک نه شته چې دا ټول له ذاتي مدني راوتلي. که ګډه اوسېدنه او یووالی نه وای دا ټول نوي توکي او دا عجیبه اختراعات کله رامنځته کېدلی شول! مدیر نــور څه ویل لري؟

هېڅ ویل نه لري. زر آفرینه پر دې ذاتي مدني (!؟) د سمندرونو لویې څپې یې د زغره والو جنګي بېړیو د ماشینو تر څرخونو لاندې چې هره یوه یې لکه د یوې اورشــیندې اوسپنیزې کلا په دود ده کوچنۍ کړې په هومره چټکتیا او زور یې د خپل ځان یعنې بشریت د سوځولو، او وّرَکولو او پوپناه کولو له پاره چې جوړوونکی یې دی د «بغض او کینې» په نامه د دوو سختو ګوزاریزو کورنیو غلیمانو تر قوماندې لاندې په سمندرونو کې لاهو کړې چې بنیادم دغه ذاتي مدني ته ګوته پر غاښ پاتېږي!....

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټک او ځغستونکي اورګاډي پراخې ببديا وي، لوړ غرونه، ستر سيندونه د «حسد او حرص» په نامه د دوو اورژبو ښامارانو تر قوماندې لاندې په دومره چټکتيا او زور د سوداګرۍ د ورکولو او يا د انساني ملکونو د لاندې کولو په موخه له غوڅولو، څېرولو او تېرېدلو سره [مخامخ دي] چې انسان د (ذاتي مدني) ددې نوې چټکې ځغستونکې وسيلې په وړاندې د حيرت د ببديا په يوه پوونده اړوي!...

په داسې حال کې چې بنيادم د يوې ثانيې هومره پر هوا دربدلی نه شي ښاغلي ذاتي مدني د خپلې الوتنې له پاره داسې بشپړې الوتکې جوړې کړې چې اوږده واټنونه د هوا په زړه کې وهي. خو خبر ياست چې د ذاتي بشري مدني دا خورا عجيبه اختراع شوې توکی يې د «غضب او جنايت» په نامه دوو کورنيو غليمانو په زور او جبر له لاسه اخيستي او پر ده يې دومره سخت کارولي چې د بمونو د چاودلو ډاروونکي غړونو يې انسان اړ کړی چې د آخرزمان ذاتي مدني په جادوګريو باور وکړي!...

تر ټولو غوره دا چې د (اديسن) په نامه د برېښنايي عجايبو جوړوونکي حکيم د ذاتي مدني (!) په دې ټولو اختراعګانو چې تر دې دمه يې کړې دي بسنه ونه کړه د ورځپاڼو د ليکنو له مخې له څو کلو د يوازيتوب په خپله ذاتي مدني هوجره کې ناست د يوې خارق العاده برېښنايي وسيلې په اختراع کولو لګيا دی چې د جګړو پر مهال د زرګونو توپونو او توپکو کار د سترګو په رپ کې پر دغه وسيله ترسره شي!

واه واه ذاتي مدني! ځار ځار ذاتي مدني!... قه، قه، قه، قه، قه !!!...

مه خاندئ. ځکه: «د زړکې يوه خندا د باز دوه سوه شوکارې دي» بشريت د ځان په ورکولو او پوپناه کولو کې ستاسې د خنداوو پروا نه لري. د هغه ډېر غاور او غښتلي کورني غليمان دده ټولې جلا جلا پوهې او هنرونه او ټولې نوې اختراعګانې او صنعتونه چې د نړۍ هستوونکي دده د خپل نوغي د سمون له پاره پيدا کړې او لګولې د ډاروونکو وسلو په توګه پخپله پر ده کاروي. د کيميا او حکمت پوهنه وده مومي. نتيجه يې دا راوځي چې ډول ډول ډايناميټونه، رنګارنګ بمونه، رقم رقم باروتونه، بېلابېلې اجزاوې او مسالې او نور څيزونه د بشريت د پوپناه کولو له پاره رامنځته کړي! ميخانيکي او انجنيري علوم پر مخ ځي وروستۍ ثمره يې دا راخېژي چې اوربلوونکي توپونه، کلا ويجاړوونکي توپونه، لرواټني چټک ډزي توپکونه او نور ډولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د بشریت د وژنې او اعدام نور څیزونه رامنځته کړي. یوازې علـوم نـه چـې دغـه کورنی غلیم مو د ادبي لیکوالۍ څواک هم ستاسې د خپلې ښکلې ساه ایستلو ته اړم کوي. د یو دوه بشری ضد ډلو د ورځپاڼو مقالې ولولئ وګورئ چـې دغـه سـپېڅلی او شریف قلم څه ډول د انساني ستې په ایستلو اخته شوی دی!.

آه بېوزلی بشریته! دا څه وژونکی فلاکت دی چې پر تا راغلی! د کون او مکـان سـتر هستوونکي د ځمکې کُرِه تر سمون وروسته له ټولې شتمنۍ او طبیعي وسایلو سره پر بنیادم ولوروله. خو ګټه یې څه شوه چې دومره کورګډي غلیمان یې هم ورته د وجود پر ملک زرغون کړل، خو بیا یې هم له هغې مهربانۍ نه چې پر ده یې درلـوده ددغـو غلیمانو ترڅنګ ورسره ډېر کورني دوستان او لارښوونکي او خواخوږي هـم ملګـري کړل. (ستر وجدان) یې پرې واکمن وټاکه. د حرص او تمې په وړاندې یـې ښـه اداره ټینګار او قناعت، د کینې او غضب په وړاندې یې د دوستۍ او یـووالي او ښـېګڼې او پوستوالي حس وټاکه. د بغض په وړاندې یې مینه، د رخې [حسـد] پـه وړانـدې یـې سرښندنه او لنډه دا چې د هر غلیم په وړاندې یې ورته دوه درې دوستان وټاکل.

افسوس، افسوس! بېوزلي بشریت دا ټول ملګري او لارښوونکي په خپل لاس د خپـل ځان او وجدان دغلیمانو ترقهر او ولکې لاندې کړل له خپل «رېښتوني ذاتـي مـدني» صفت نه فرسخونه لېرې شو!

د بشریت غلیمانو د لوېدیځ یوه ستره ټولنیزه ډلـه لـه یـوې هیبتنـاکې ډاروونکـې ختیځې ډلې سره داسې اچولې چې د بشریت دوستان او لارښوونکي ورته لاس تړلي ګوري او هېڅ یې له لاسه پوره نه دي.

لوېدیځ پر اوس مهال له ټولو صنعتونو، اختراعګانو او علومو او فنونو سره د حـرص او تمې د اورژبې ښامار تر قوماندې لاندې پر ختیځ پرله پسې نس پالونکي بریدونه کوي. ورسره جوخت یې د رخې [حسد] کینه پال اتل تر خپل منځـه سـیالۍ او غلیمـۍ او کینې او لویۍ راپاروي. یو چې یوه جنګي ببرۍ جوړه کړي هغه بل یې له دې حرصـه چې هسې نه کومه اضافي غوړه مړۍ رانه وتښتوي هماغه شبېه د یو درجن اوبتلونو د جوړلو سپارښتنه کوي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

آه بېوزليه ختيځه! تا د خپلو دوستانو او لاربنوونکو خبرې ته په غوږ نيولو د کورنيــو غليمانو ماتولو ته پام واړاوه خو خبر نــه وې چــې دغــه کــورني غليمــان دې درنــه تښتېدلي ستا د خپلې لوېديځې بنې له کورنيو غليمانو سره يې ملګرتيا جوړه کړې او پر تا يې کلک يرغل راوړی دی!

ای بشري ډلو! آيا د ځمکې دا کره او د اوسېدو دا ښايسته ځای بېساري هســتوونکي ذات ددې له پاره پر تاسې لورولې چې خاوره يې په خپلو وينو ولړئ؟ آيا که ټول پــه يوه اتفاق له خپلو کورنيو غليمانو ســره د مبــارزې مــلاوې وتــړئ او د بشــر لــويې لوېديځې، او ختيځې، او شمالي، او جنوبي کتلې ټول لاسونه سره ورکــړئ او د خپلــو کورنيو غليمانو په ماتولو سره د خپلو مېنو په جوړلو بوخت شئ او لاســونه ســره يــو کړئ او له خپلو بهرنيو غليمانو سره لاس ګرېوان شئ کوم بري، کومې سوبې، کــومې نېکمرغی، کومې کامرانۍ به وي چې په لاس در نه شي؟

له دې چې ډېر په ځان کېوتي ياست د خپلې مېنې يعنې د ځمکنۍ کُرِې پر حال لاس بري شوي نه ياست. د خپلې مېنې جنوبي او شمالي خواوې مو لا هېڅ ليدلې نه دي، او هېڅ خبر نه ياست چې څه دي او کومې خزانې او ګنجونه په کې نغښــتې دي! ځکــه بهرني غليمان مو چې د طبيعت ډاروونکی څواک ناوړه هوا او لوی کنګلونــه دي [،] د لارې خنډ دي. که ځانونه په رېښتيا د نړۍ د ودانۍ اتلان او د عالم د سمون لــه پــاره ګومارلي کسان بولئ د عالم ناکشف شوې ځمکۍ ومومئ او ودانې يې کړئ؟ پر داسې مهال چې پخپله په لوېديځ کې ميليونونه مربع کيلومتره ځمکه شــاړه وي، د ختــيځ ښېرازو ځمکو ته ولې سترګې نيسئ؟ که موخه د ځمکې آبادي وي د نړۍ شاړې او له وګړو تشې ځمکې لږې نه دي. لومړی هغه ښېرازې او له وګــړو ډکــې کــړئ! کــورني ملګري او لاربنوونکي مو له علم او فن او اختراعګانو نه همدا هيله لري. خــو زرځلــه افسوس چې کورني غليمان مو د خپلو هم جنسو د مېشتو او ښېرازو ځمکو د نيــونې ټېټوالي ته ګوماري.

ای بشري ټولنې! يو ځل وګورئ چې څومره بهرنۍ ډاروونکې بلاوې مو ژوند ګواښي او زور پرې راوړي: وباګانې، طاعونونه، زلزلې، تندرونه، سمندري توپانونه، اورلګېدنې او نور څه شيان! هېڅ شک نه شته که بشريت د خپلو کورنيو ملګرو په خوله ولاړ شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه سره ورکړي او له خپلمنځي جګــړو او نښــتو لاس واخلــي او لــه دې بهرنيــو غليمانو سره د متقابلو ګټو د خالصانه هوډ له مخې په نښته کېوځي زرګونه ډوله بري او کاميابۍ به وګټي. که يوازې هغه اوسپنه چې پر زغره والو ببرړيو او توپونو او توپکو او نورو ډول ډول وسلو يې لګوي د اوسپنې پټلۍ غزولــو تــه بېلــه کــړي نــو د کنګــل سمندرونو پر سر به واوړي تر قطبي نا پېژندلو ځمکو به ورسېږي!...

ماشاءالله مدير صاجب! لا مو هم قلم ستړی شوی نه دی؟ که مهرباني وکړئ او تر هغو کنګلونو ولاړ نه شئ نو ښه به وي! هسې نه چې رنګ مو د قلم پر څوکه کنګــل شــي چې بيا به ليکل نه شئ کولای! تاسې خپل شريف خــاطر ټــول وســاتئ. کــه دا ډول زرګونه سندرې وواياست کورني غليمان پر بشري عالم داسې پاخه واکمن شــوي نــه دي چې دا ډول بې ګټې خبرې دې پرې اغېز وکړی شي.

ای ختيځه! د لوېديځ له تېرې کوونکو بريدونو عبرت واخلئ! د ځان د خونديتوب پــه فکر کې شئ. که مو وليدل چې د کورنيو ملګرو له لاسه څه نه راځي تاســې هــم لــه کورنيو غليمانو سره روغه وکړئ هماغه بهير ته غاړه کېږدئ. د خپل ملکيت د شتوالي د خونديتوب له پاره قهر، غضب، کينه، عداوت، خپل مخکښ وټاکئ [او] ګوزار کــوئ چې د بشريت ننبه هم پاتې نه شي، پاتې نه شي، پاتې نه شي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع

او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه]

ستر حضرت هستوونکي انساني شریف نوغی [نوع] لوښ او بربڼ، او له هر ډول وسایلو او آلاتو پرته هست او رامنځته کړی[،] د ځمکې کُرِه یې له ټولو شـتمنیو او طبیعـي وسایلو سره پر هغه پېرزو کړې او لورولې ده. روغ عقل، نېغ حواس، وسـمند [توانـا] وجود[،] پوهې لټوونکي [معرفت پرا یا پیـرا؟] دوه لاسـونه یـې د هغـه سـرلاري او لاربښودونکي ټاکلي او پر وچې او لندې، غره او ځنګله یې لاس برى او واکمـن کـړى دى.

انسان له پیدایښت سره سم ډېرو څیزونو ته اړ او بې چاره هسـت شـوى دى، او روغ عقل له یوه بل سره د یووالي او اتحاد لور ته څکولی، او ځینې یې د کانونو په ایسـتلو او نور د ټوکرانو په اوبدلو، ځینې یې د ډول ډول تخمونو په کرلـو او رېبلـو او نـور د بېلابېلو صنعتونو او حرفو په چلولو بوخت شوي، د خپل ژوندانه ټـولې اړتیـاوې یـې چمتو کړې دي. او د وخت په اوښتو مدنیت ته رسېدلي او د اختراعاتو د رنګارنګۍ له امله، د بشر اړتیاوو هم رنګارنګ بڼه غوره کړې [،] صنایع او حرفې اوس مهال دومره پراخې شوې چې عقلونه د حیرانۍ ګرداب ته ورپورې وهي.

د بشر صنعتونو سیندونه لکه بېدیاوې د خپل مزله تر پښو لاندې راوستي، هـوا یـې لکه د سمندرونو د خپلې لامبو ډګر ګرځولی، له طبیعت سـره یـې منګـولې خښـې کړي[،] د شتمنۍ زرګونه ډول جواهر یې د حریص ټټر له خزانـو تـرې را ایسـتلي، د بخار ځواک په څېر یو لوی نابغه یې د ځان چوپړ ته ګومارلی، پر دې هم لا قانع شوی نه دی چټک تلونکي بر بېښنا یې رویبارۍ ته نیولې ده.

په هر هېواد کې چې صنعت وده کړې شتمني او وزلیتوب، ښکلا او سینګار یې هم په همدې انډول ډېرشوی دی. د اروپا ټول هېوادونه اوس مهال د ځمکـې کُـرِې د یـوې لویې صنعتي سیمې [ماشین خانې] په څېر بلل کېږي چې ددغې لویې وچـې نـژدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوښت کروړه وګړي ددغې سترې ماشين خانې کارګران او صنعتګران ګڼل کېږي.
ټوله نړۍ په اوسني وخت کې ددغې سترې ماشين خانې صنعتونو ته اړتيا څرګندوي.
تر اروپا وروسته د امريکا لويه وچه د نړۍ لويه صنعتي سيمه بلل کېږي. که آسيا تـه
وکتل شي نو د جاپان هېواد به يو بشپړ صنعت تون ومومو. خو که منځنۍ آسيا يعنـې
ايران او خېوه او بخارا او افغانستان په ځير سره وګـورو نـو پـه دې ټولـو کـې بـه د
پلازمېنې کابل سپېڅلې ماشين خانه لويه ومومو.
زموږ زړونو ته نژدې ستر نېک خويه اعليحضرت شهريار ذات د سـلطنت د شـهزاده
توب د مهال له شاهانه چمتووالي نه تر دې مهاله خپل کيميا وزمـه همـايوني پـام د
صنايعو پرمختګ ته اړولی[.] په اوسني مهال کې ترې بشپړ ګټور او نفيس صـنعتونه
تر لاسه کېږي. پر همدې بنسټ سراج الاخبار افغانيه چې دا هم ددغې ماشين خانې د
صنايعو له محصولاتو څخه ده[،] د هغو صنايعو په اړه خپلو ګرانو لوستونکو ته چـې د
خپل هوښيار او ستر ترقي غوښتونکي اعليحضرت ټولواک ذات په پاملرنې سـره پـه
مبارکه ماشين خانه کې لګېدلي[،] غږېدل او بيانول اړين وبلل.

پوځي وسلې

تر ټولو ارزښتناک صنعتي محصولات چې له سپېڅلې ماشين خانې نه راوځي درندې
وسلې لکه توپونه او سپکې وسلې لکه توپکې او ځيرونکې وسلې لکه کريچونه او وړې
نيزې دي. په خپل ذات کې ددې مبارکې ماشين خانې د جوړېدو اصلي موخه د جنګي
وسلو چمتو کول دي. اعليحضرت خدای ښښلي جنت مېشتي خاقان ذات (ضـياءالملة
والدين) [امير عبدالرحمان خان] د خپل سلطنت په لومړيو کې دغـه ماشـين خانـه
يوازې د جنګي وسلو د چمتو کولو له پاره جوړه کړې وه. د خدای ښښلي خاقان [لـوی
ټولواک - د.ج.] پر نېکمرغه همايوني مهال ماشين خـانې تـل زمـوږ د همـدې سـتر
سپېڅلي ټولواک تر اداري لاندې چې هغه مهال د افغانستان د لـوړ سـلطنت مشـر
شهزاده و[،] فعاليت کاوه اوله هغه مهاله تر اوسه يوه ګړۍ هم له کاره نه ده درېدلې او
ورځ تر بلې يې وده کړې ده.
د پلازمېنې کابل ماشين خانې د جنګي وسلو له ډلې دا ځيزونه توليد کړي او توليدوي
يې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورنی [ناریه] وسله

۱-مخکښ شاډکي [دنباله پُر] سارايي توپونه
۲- د کچرو شاډکي غرني توپونه
۳- د استحکام او کلا لوی توپونه
۴- چټک ډزي غرابین توپونه [یعنې مشینګنې- سراج الاخبار] دوه درې ډوله
۵- د هینري مارتین [ډوله] توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه
۶- ۳۰۳ بور ډوله توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه.
۷- څنګ ډکي [بغل پُر] ډوله توپک.
۸- دولس ډزي توپک.
۹- پنځه ډزي ججوروال [جاغوردار] توپک، د رسالې ډولونه.
۱۰- دوه میله ښکاري توپک.

ځیرونکې [جارحه] وسله

۱-افسري کریچونه [تورې] د ژړ تېکو [غلاف] ډول، د سروزرو ګلت او سپینو زرو [؟] تېکو ډول، او د اوسپنیزو تېکو ډول.
۲- د رسالې- یعنې سپرو عسکرو کریچونه.
۳- د توپکو له پاره برچې
۴- ډول ډول ډېرې غوره حربې [وړې نیزې] پناه لرونکې او بې پناه [؟] د پلیو او سپرو، او توپچي له پاره، او د عسکرو له پاره خنجرونه او چړې خورا غوره چاقوګان

وسله تون [جبه خانه]

د وسله تون په برخه کې چې کوم څه د اعلیحضرت په نېکمرغه شاهانه پېر کې په پوره بري د کابل په ماشین خانه کې په فعال ډول ترسره شوي یو د «فیوز» آزمایل دي چې د شاهانه هڅونو او له مکافاتو ډکې پاملرنې سره یې د هېواد خپلو کاریګرو بچو په بشپړو تجربو سره جوړ او تولید کړل. بل یې بې لوګي (کاریډ) [ډوله] باروت دي چې دا هم د شاهانه مهربانیو له برکته د درانده انجنیر(محمد رضا بېګ خان) په لارښوونه د هغو له لسو اړینو جوړوونکو توکو څخه اووه ارزښتناک او بنسټیز توکي په سمو داشونو کې چې د کابل په ماشین خانه کې ورته جوړ شوي[،] د افغانستان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو کورنیو محصولاتو څخه چمتو شوي او دوه درې نور توکي يې څرنګه چې مبذول [؟] او وړيا دي او تل موندل کېږي[،] د جوړېدو خنډ يې نه شي ګرځېدلی. د تـوپ او توپک تور باروت هم د دولت په باروت جوړوونکې فابريکه کې توليـدېږي؛ د توپونـو رنګارنګ ګولۍ؛ د ژړو يو ډزي خولونه چې له هر خول سره سلګونه ډزې کېدلی شي؛ د پناپُر [؟] توپکو نري او پنډ ډوله خولونه؛ د ۳۰۳ بور ډوله توپک کـارتوس؛ د څنـګ ډکي توپک کارتوس؛ د ښکاري چره ييز توپک کارتوس او نور.

د شرپنل ډوله پولادي او چودني او نورو توپونو ګولۍ[،] د هرډول يادو شـويو توپکـو ګولۍ.

پټاکۍ جوړونه چې د يادو شويو توپونو او توپکو د ګوليو باروت جوړوي او پټاکۍ ترې ډکوي.

د ژړو اوولس ثانيه يي فيوزونه او نور د رنګارنګ توپونو د ګوليو له پـاره. د توپونـو او هغو خول ډکو [دهن پُر] توپونو د ګوليو لرګين فيوزونه چې په مخکنيو کلو کې دولت توليد کړي وو.

باروت جوړونه چې کارديد ډوله او عادي باروت په کې جوړېږي.

ډول ډول صنعتونه

هر ډول پوځي کالي د افسرانو او سرتېرو له پاره؛ بيرغونه، مبارک عَلَمونه [عقـاب يـا سپېڅلي جنډې- د.ج.] اود سپرو او پليو او توپچيانو له پـاره پـوځي جنـډې؛ تنـۍ جوړونه چې هر ډول محراب او منبر لرونکې تنۍ د پوځي دريشيو له پاره جوړوي.

د افسرانو او نورو پوځيانو له پـاره ډول ډول کېـږدۍ او پاچـايي کېـږدۍ [بارګـاه] د سيوري له پاره کېږدۍ [شاميانه] او چترۍ او لمـر نيـوونکې چتـرۍ [سـايه بـان] او تجيرونه [پرده يي کېږدۍ] او نور.

رنګارنګ بوټونه د لويو او کوچنيو پښو له پاره او د پوځي بوټونـو لـه پـاره ځـانګړې ماشين شته.

بيرمتي[؟] موزې او لاسکښې او څادر او نور

د موزيک د ډلې [باجه خانې] وسايل لکه جنګي تُرُم او پشتن او ډول [دُهل] او تنبور او جانج [؟] او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوځي جمناستيک وسايل او د تمرين او قاعدو او نښې ويشتنې او نورو وسايل هر ډول افسري او پوځي خولۍ

د اندازه کولو لرليدون [دوربينونه]

چې ډېرئ دا چارې پر هغو ماشينو ترسره کېږي چې بړاس [بخار] يې چلوي.

په هېواد کې جاري صنعتونه دوه ډوله دي.

لومړی هغه صنايع چې په ماشين او بړاس چلېږي [دا بړاس] د انجنونو له لويو نغريــو [آتش خانه ها] نه تر لاسه کېږي چې ماشينونه تاووي او هغه صنعتونه چې په کار دي تر لاسه کېږي.

د ټټاری [آهنګری] صنعت چې په بړاس چلېږي اود دودان [؟] د څټکي [چکش] وزن به چې په بړاس تاوېږي [،] نژدې پنځه خرواره وي. هغه وسايل چې حدادان [؟] يــې په اور اړوي د جرثقيلو په مرسته را ايستل کېږي او وسايل ترې جوړ ېږي. له دې سره سره په فابريکه کې په لاس هم د حدادۍ صنعت جاري دی.

د ترکاڼۍ صنعت چې د بړاس په مرسته د تاوېدونکو لويو ارو په کارولو لرګي اره کوي او په ماشيني رندو يې پاکوي او بيا ترې شيان جوړوي. د ماشــين تــر څنــګ لاســي ترکاڼي هم روانه ده.

د زين جوړونې صنعت [سراجي].

د حلبي جوړونې صنعت.

د ژړو صنعت.

د زرګرۍ صنعت.

د مسګرۍ صنعت.

د ګاډيو او موټرو او نورو د رنګولو صنعت.

د انځورګرۍ صنعت.

د علاقه بندۍ [؟] صنعت.

د [فلزي] پيسو د چاپولو [ضربولو] او ويلي کولو صنعت.

د سيم جوړلو صنعت له سپينو او سرو زرو.

د سيم ګنډنې صنعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلیت [؟] کولو صنعت په سرو او سپینو زرو او مسو او نېکلو کلیت [کول].
د صندوق جوړونې صنعت چې اوسپنیز صندوقونه او بکسونه جوړوي.
د بیت [؟] اوبدنې او چغ [؟] جوړونې صنعت.
د ګل جوړونې صنعت چې مصنوعي ګلان جوړوي.
د ډبرین چاپ او سرپي [فلزي] تورو صنعت.
د زینګوګرافۍ [عکس چاپونې] صنعت.
د حکاکۍ صنعت د افغانستان د کانونو پر لعلو او یاقوتو او لاجوردو.
پر سکو د انځور ایستنې صنعت.
د میز او څوکیو او ګاډۍ جوړولو د ترکاڼۍ صنعت.
د جوراب اوبدنې او لاسکښ اوبدنې صنعت.
د ټغر اوبدنې صنعت.
د غالۍ اوبدنې صنعت.
د کاشي جوړونې صنعت.
د غاښ جوړونې صنعت.
د ودانیو او ماشینو او توپو نو او توپکو د نقشه ایستنې صنعت.
د افغانستان پر کاني ډبرو د حجارۍ صنعت چې میزونه او لوښي او د ودانیو زینې او آن د تسپو [تسبیح] دانې [په کې راځي].
د چودن ویلونې صنعت چې د برګاس په اور په لویو بټیو کې چودن ویلې کوي او په جرثقیلونو یې په قالبو کې تویوي او د ماشینو او نورو چودني وسایل ترې جوړوي.
د څرمګرۍ صنعت چې د برګاس او ماشین په کارولو د غواوو او وزو او پسونو او مېښو پوستکي پخوي.
د رنګ جوړونې [سپېده سازۍ] صنعت د ودانیو د رنګمالۍ له پاره
د هیندار جوړونې صنعت.
د سپرېټ [الکول] ایستنې صنعت د رنګمالۍ او څراغونو له پاره او د پټاکیو باروت او مسالې د ماشین په مرسته ترې د سپرېت زوښه [عرق] باسي.
د سوهان [سوان] چینۍ صنعت چې د دولت اړین سوهانونه تېره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلابتون جوړونې صنعت.

د وړې اوبدنې فابریکه چې ټول وسایل یې رارسېدلي او ماشینونه یې ټړل شوي او لا یې کار نه دی پیل کړی.

په دې ډول تر دې ځایه د ماشین خانې او د هغو صنعتي [محصولاتو] په اړه چې په کې تولیدېږي پر همدومره معلوماتو بسنه کوو د خپل ستر او زړونو ته رانژدې ترقي غوښتونکی اعلیحضرت ټولواک تر سیوري لاندې د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ترقۍ او بخت او ورځ تر بلې زیاتېدونکي پرتم او برم له پاره د ورځو او شپو خالق ته له ریا پرته په عاجزۍ دوعا کوو.

د پلازمېنې کابل د ماشین خانو لوی افسر او مسوول ښاغلی برګـډ [برید جنرال] محمد سرور خان دی چې د لوړ اعلیحضرت د شهزاده توب له مهاله تر اوسه د همایوني اعلیحضرت له خوښې سره سم په صداقت او ویښتابه په ورسپارل شوې دنده کې خواري او هڅه کوي. او د افغانستان د لوړ دولت د ټولو ماشین خانو سر دفتر [؟] میر محمد هاشم خان دی چې له درنو سیدانو څخه او یو نېک سړی دی.

له الهي درګاه نه د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ټولو چارواکو له پاره ښه وس او رېښتینولي او میړانه غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د سیاسي حالاتو لنډیز

کله چې د اروپا سیاسي افق ته نظر واچوو[،] له رازونو ډکو داسې عجیبو [پېښو] سره مخامخېږو چې انسان ته هېښتیا او ورسره ورسره ډار وراچوي. اروپا د خپلــې راشــه درشه بنسټ پر زور او قوت او یرغلونو درولی دی. نو پر دې اساس یوازې هغه چاته د چاپلوسۍ درناوی کوي چې زور او ځواک او پرتم لري[.] نو هر څوک چې له دوی سره د دوستۍ او درناوي راشه درشه وغواړي، او یا یې لــه شــر او ضــرر نــه خونــدیتوب غواړي[،] نو ورته بویه چې تر ټولو دمخه پیاوړې او ډېرې بشپړې او سمبال لښــکرې چمتو کړي. که سمندر لري زرغره والې جنګي بېړۍ په کــې لاهــو کــړي. پــه خپلــو اوبتلونو سره سمندرونه وڅیري، د هوا نس د خپلو الوتکو ډګر وګرځوي، چې سلام ته یې څوک علیک ووایي، او سر یې په امان کې پاتې شي. که څوک له دې ګنــې ډلــې سره د ټرون هوډ لري، او یا ترې د ټرون او هوکړې، او یووالي او ملګرتابه د پلي کېدنې هیله لري[،] ورته بویه چې خپلې تورې له کلکو او ټېرو پولادو ورغوي، خپل توپونه تر هسې کچې چمتو کړي چې د دوستانو غم وخوړلی شي، خپلې توپکې داسې ســمبال کړي چې د هرکلي دنده له لېرې واټنه ترسره کړی شي، او لنډه داچې له ځانه داسې یو ډاینامیټ جوړ کړي چې که چا پرې وار وکړ وچوي او نور هم له ځانه سره وچوي.

که د روس پردولت د جاپان ویجاړوونکی سوک نه وای راغلی[،] د ملګرتابه ټړونونه او د وفاوالۍ ټلوالې یې نه کولې. ایران غریب چې دا څیزونه نه درلــودل[،] نــه یــې چــا کیاني تاج او تخت ته پام وکړ، او نه یې چا د پخوانیو ټړونو او دوستیو پــروا وســاتله. روسانو خپل عسکر مشهد ته ننه ایستل، د زیارتونو سپېڅلې سیمې یې په توپونو ور وویشتلې او وژنې او جنایتونه یې وکړل[،] چا ونه ویل چې ولې؟ ځکه دغــه پوښــتنه باید پخپله ایران کړې وای. او ددې پوښتنې زړه یې هله کولی شوای چې زور او ځواک او پرتم په کې وای. زر ځله افسوس دی چې زموږ دغه ګران ګاونډي د هغوی په ټړونو او ژمن لیکونو تېروت او ډېر ګران وخت یې بې ځایه او بې ګټې له لاسه و ایست. کــه څه هم ډېر یې وژړل، خو زر ځله افسوس چې خپل تېر او راتلونکي حال ته یې نظــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړ. عثماني [ترکیه]، ایران او افغان پر یوه نښتې لیکه سره پراته دي چې یوې وچې (د اوبو په منځ کې ټاپو) ته ورته والی مومي. څکه ددې ټاپو شاوخوا د اروپا یې مدنیت (!) د سیلاب اوبو لاندې کړې[،] داسې چې که د آسیا د لویې وچې نقشې ته پام وشي[،] تر یوې لنډې کتنې وروسته زموږ ددې تشبیه رښتینوالی جوتېږي. ددې ټاپو سر- یا یې وجود- عثماني دولت دی چې د څو زورورو دولتو په اوسپنیزو منګولو کې نښتی دی او که له خپلو دوستانو (!) سره یو سوال ځواب[،] یا څنګه او ولې کولی شي د پوهې زور او د پوهنې مټ یې دی. څکه دایوه پېړۍ کېږي چې د ذکاوت او عقل ډېر څښتنان یې نژدې د اروپا تر کچې رسولې دي، او اوس مهال د اتو نهو لکو شاوخوا ښه سمبال او روزل شوي جنګیالي د توپونو او توپکو درلودونکي عسکر چمتو کولی شي، له څو سمندري زره غره والو او یو دوو هوایي الوتکو سره.

راغلو ایران ته چې د ټاپو په منځ کې پروت دی: دا دولت چې تل خپلواک او ودان و[،] له یوې پېړۍ را دېخوا له هغه پریمان نزاکت او روزنې او ادب پرته چې په خپل ځان پالونکي ژوندانه کې یې تر لاسه کړي[،] بل یې یو کار هم سم کړی نه دی. موږ دا خبرې د نیوکو په موخه نه کوو[،] چې له زړه سوي او افسوسه یې یادوو. څکه که ایران دا یوه پېړۍ د تمدن او پرمختګ لټون کړی وای[،] د پرمختګ اغېز به یې پر افغانستان هم راغلی وای. خو زر ځله افسوس چې له ځینو اغېزو پرته چې هغه هم د ښو او ناوړو شېبو په بخت پورې تړلي پاتې دي او د لټۍ او تنبلۍ له پاره تري یوه وسیله جوړه شوې[،] بل اغېز یې چا نه دی لیدلی. که پوهې او پوهنې په ایران کې چې زموږ همژبی او ګاونډی دی پرمختګ کړی وای[،] ټولیز اغېز به مو یې پر ځان هم لیدلی وای.

د افغانستان متبوع دولت چې د جوړېدو له مهاله یې لا تر وسه یوه پېړۍ نه تېرېږي او ډېر وخت یې په کورنیو جګړو او نښتو کې تېر کړی[،] بیا یې هم په خپلې فطري مېړانې او پیاوړی دیانت او زورورې هېواد پالنې چې په کې شته[،] دوه ځله ځان دیوه زورور دولت [او د] پیاوړو پردیو عسکرو له منګولو ژغورلی [او] د ملګرتابه او دوستۍ یو تړون یې [ورسره] کړی دی. او سره له دې چې داسې یوه کړکۍ او یا دروازه چې بهر ته پرانستل شي او له دغې کړکۍ او دروازې نه بهر په غږېدلو سترګو ووینې[،] چې موخه ترې سمندري بندرونه دي، او یا له بهر نه ورته څوک نظر راواچوي[،] نه لري بیا هم ددې ستر سپېڅلي ټولواک د تخت کېناستنې له بریالۍ ورځې راهیسې افغانستان د پرمختګ او تمدن پر واټ چټک پرمخ درومي. او پرله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې د خپل هېواد د کورني سمون زيار باسي. اوس مهال هاغه (سهارنۍ مړۍ) نه ده چې هر څوک يې آسانه تر ستوني تېره کړي. ځکه د پردي دين د عسکرو په وړاندې ټول ولس د افغانستان عسکر دي. ځوان زوړ، ښځه نر هر څوک چې وسله پورته کولی شي[،] عسکر دی. بې وسلې يا له وسلې ناخبره سړی په افغانستان کې يوه لويه نيمګړتيا بلل کېږي. له لس ميليونه وګړو نه چې لري يې[،] لږ تر لږه يو ميليون جنګي[،] زړور[،] غيرتي[،] هېوادپال سړي چمتو کولی شي. يو ميليون هېواد پال مسلمان سړي د غليم له دوو ميليونو عسکرو سره چې ناحقه او يوازې يې د خاورې د لاندې کولو او د دين او ايمان د ويجاړولو او د بچيو او کورنيو د مرييانولو په حرص او تمه پر هېواد تېری وکړي[،] جنګېدلی شي، او بشپړ باور يې هم دا وي چې د څښتن په غوښتنه [باذن الله] برياليي به هم شي.

نو ځکه زموږ ځينو ملګرو چې له ملګرتيا او زړه سوي - نه له بُغض او کينې - افغانستان د روس د سباناري مړۍ ګڼلې، دا يې سمه اخيستنه نه ده. افغانستان ته ننوتل آسان دي، خو پښې په کې ټينګول او يا روغ بېرته وتل ترې خورا ګرانه چاره ده[،]هماغسې چې تاريخي ببلګې يې راښيي[،] خو هغه څه چې د غلملړلي حسرت او افسوس سبب ګرځي دادي چې دا درې اسلامي دولتونه چې موږ په خپل منځ کې نښتي ټاپو ته ورته بللي[،] د هغو سوريو له امله چې [که] د روس ويجاړونکی سيلاب يې په مشهد او کرمانشاه کې جوړ کړي[،] د نښلېدو مزي يې شکېږي چې په رښتيا سره له غمه ډک خوږ [درد] بلل کېږي. ويجاړوونکي سيلاب د سوري جوړولو له پاره يو څه پسته [نرمه] ځمکه غوره کړې، ځکه په پياوړو او زورور ډېرينو تړو کې يې دومره غوڅه نه شواى کولی. خو که وويل شي: «تر هغو چې سره نښتي وو څه يې وکړل چې تر لېرې کېدو وروسته به يې وکړي؟» دا هم سمه پوښتنه ده چې له حسرت او پښېمانۍ پرته بل ځواب نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال اوولسمه ګڼه

موعظه

د خپل شاهي نېک نیت په اړه پاچايي لنډيز
او د رعیت پر کړنو د پاچا د شخصي
اعمالو د اغېز بیان

څرنګه چې په حکمت او فلسفه کې ثابته ده چې د ټولو اختیاري انساني چارو سته او سرچینه د انسان له هوډ او قصد او تکل پرته بل څه نه دي او دا ادعا هم د بیان اړتیا نه لري چې د بشر ځینې وګړی د خلقت او هستېدو له پیله نېک بنسته او نېک پایه پیدا شوي. او ځینې نور بد بنسته او بد پایه- چې د نېک بنسته او نېک فطرته له باطنه په اختیاري چارو کې د خیر هوډ او غوره قصد او د سمون تکل راوځي او د بد بنسته او فساد اخښلي له باطنه د شر هوډ او د بدو قصد او رټل شوې او رد شوې چارې راوځي- نو ځکه زموږ په محمدي شریعت علیه الصلواه والتسلیمات کې د مکلف وګړي نیت او هوډ د مسلمانانو د کړو د ثواب بنسټ ټاکل شوی دی. هغسې چې په پاک حدیث کې چې د پرله پسېوالي له پولې اوښتی او آن دا چې د سپېڅلي حدیث دوه سوه پنځوسو[،] بلکې درې سوو[،] بلکې اوو سوو فنپوهانو راوړی چې هغه حضرت صلی الله علیه وسلم فرمایلي «اِنَمَالّاَعّمالُ بالنِیات وَ اِنَمَالّامّر مانوی فَمَنّ کانَتّ هجّرَتُهُ اَلی الله وَ رَسُوله وَ مَنّ کانَتّ هجّرَتُهُ الی دُنیا یُصّیبُهَا اَ واَمـرَ اهٍ یَتزَوَجُهَا فَهجّرَتُهُ الی مَاهَاجَرَ اَلیّه[»]- یعنې پرته له دې بل څه نه دي چې د حق تعالی پر درګاه د کړنو ثواب او منښت ددغو کړنو له نیتونو پرته نه دی- نو څوک چې له وطن نه وتل یې د خدای او د هغه د رسول پر لور او نیت یې د خدای او د هغه د رسول خوښي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د امر منل وي[،] نو هجرت يې د خدای او د رسول پر لور دی- يعنې منل شوی دی- او ثواب يې په برخه دی او هغوی چې هجرت يې د دونيا د ګټې پر لور دی او يـا يې هجرت د يوې ښځې پر لور دی چې نکاح يې کړي[،] نـه د خـدای او د رسـول د خوښی له پاره[،] نو هجرت يې د هغه څيز له پاره دی چې ورپســې لــه کــوره وتلــی دی[،] بې له شکه په حنفي مدني مذهب کې يوه قاعده ټاکل شوې چــې لاثَــواب اِلـا بالنيَةِ يعنې په يوه چاره کې هم ثواب نه شته مګر دا چې له نيت سره تړلی وي.

او دغه راز د مبارکو حديثونو په روايت کې دا هم راغلي چې نيةِ المُؤمنّ خيرٌ من عَمَله يعنې د ايمان د څښتن نيت د هغه تر کړنې او عمل غوره دی او دا حديث که څه هم د حديثپوهانو په خبره يې رېښتيا والی نه دی ښودل شوی[،] خو ناسم هم نه دی بلــل شوی- او پخوانيو علماوو د هغه د منځپانګې د سموالي په تړاو لومړی ويلي چــې لــه عمل پرته نيت کول هم پخپله د عبادت په څېر دی- او اجر او ثواب ورته ټاکل شوی- د فزيکي کړنې خلاف چې عبادت والی او د ثواب وړوالی يې په نيت پورې تړل شوی- او په پاک حديث کې راغلي چې د نېکۍ له هوډ او نيت سره سم يې په عملپاڼــه کــې بشپړ حسنه ليکل کېږي او بيا هم په پاک حديث کې راغلي چې هرڅـوک ويــدېږي هوډ يې دا وي چې ويښ شو د تهجدو لمونځ به کوي[،] هغه ته د تهجــدو ثــواب پــه عملپاڼه کې ليکل کېږي[،] که څه هم چې د خوب له درندوالی تر سهاره ويښ نه شي او تهجد ترې ولاړ شي.

بيـــــت

دوه مهاله د سجدې ثواب در رسي   که پر نيمه شپه ونشو نو سهار له خوبه پاڅه

دويم دا چې د نيت ځای په زړه کې دی او زړه د الهي پېژندنې ځای دی نو بېشکه هغه څه چې د پېژندنې په ځای کې وزېږي او له دغه کانه راووځي[،] تر هغه څه چې د بدن له نوروغړو تر لاسه کېږي[،] غوره او پاک دي- دربيم دا چې نيت تر کړنې غــوره دی او دليل يې دادی چې نيت پاتې کېږی او پايښت لري او عمل بــې پايښــته وي او لــه منځه ځي- او جنت ته د جنتيانو او دوزخ ته د دوزخيانو ننه وتل او پاتې کېدل د نيت له مخې وي- چې دايمي دی او که د عمل له مخې وای نو هومره به يې دوام درلود چې څومره يې د عمل او ژوندانه دوام و- څلورم دا چې په عمل کې ريا ګډېږي او لــه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله زيانمنېدلی او خوسا کېدلی شي[،] ددې پر خلاف نېک نيت ته چې پټ دی ريا نه شي ور ننه وتلی او په روايتونو کې راغلي پرښتې چې د بندګانو اعمال آسمان ته وړي نو حق تعالی يې ځينو ته فرمايي اَلّق تلّکَ الصَحيّفَةَ اَلّق تلّکَ الصَحيفَةَ يعنې دا ليک وغورځوه او هغه ليک وغورځوه[،] هغه پرښته ورته وايي ای څښتنه ستا بنده نېکه خبره کړې او د خير کار يې کړی او موږ اورېدلی او د هغه د ښېګڼو په کتاب کې مو ليکلی دی نو څنګه يې وغورځوو[؟] خطاب ورته وشي چې- لَمّ يُرّدبه وَجّهیّ يعنې هغه بنده پر دغه کار زما رضا نه ده غوښتې- او ځينو نورو پرښتو ته له کبريايي درګاه نه آواز وشي چې اکتُبّ لفُلانٍ کذا و کذا يعنې د پلاني بنده په عملپاڼه کې دا نېک عمل وليکه- پرښته ورته وايي چې ای څښتنه دې بنده دغه کار نه دی کړی نو څنګه يې د هغه په پاڼه کې وليکم- خطاب ورته وشي چې هغه د خير نيت کړی او د هغه تکل يې کړی- پنځم دا چې د خير کړنې پوله او پای نه لري او د ټولو پوره کول يې مسلمان ته ګران او ستونزمن دي- او څرنګه چې د مسلمان نيت پر دې ټولو اړه مومي ګرد ثواب ورته رسېږي[.] لنډه دا چې په غرا شريعت کې د نېک تکل ارزښت او درنښت ناپايه دی په تېره بيا د ټولواکانو او پاچاهانو خوندي تکل چې د ځمکې پر مخ د اوسېدونکو له خوا غوره شوي- او د نړۍ ساتونکي او خوندي کوونکي دي- د بنيادمانو شپانه او د عالَم ساتونکي دي- د هغوی په نېک نيت کې د جهان خير نغښتی دی- او هوډ او تکل يې د هېواد او وګړو له سوکالۍ سره تړلی- د آسماني روزيو برکت د هغوی د مهربانو نظريو زېږنده ده- او د ګټو او ځمکنيو حاصلاتو خوځښت او وده د نړۍ ددې غوره کسانو د نېکو خيالونو ثمره- د بزګر له زوی سره د نوشيروان مشهوره کيسه او د دوو انار دانو کېکاږل ددې بيان شاهدي وايي- او خپلو ځايناستو ته د عادلو او عاقلو ټولواکانو وصيت هم له نړيوالو سره د همدې ښه نيت په تړاو دی- شيخ مصلح الدين شيرازي په بوستان کتاب کې راوړي[:]

اوريدلي مې چې شيرويه ته ټولواک ووی	هغه دم چې يې سترګې له ليدو شوې پټې
هڅه کړه چې هر څه نيت کړې	پام سمون ته د رعيت کړې

او څرنګه چې زموږ اسلام پناه او دينپالي مسلمان ټوالواک امير بن الامير بن الامير

اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان- خلدالله ملکه و سلطانه و افاض على العلمين بَرَهُ و احسانَهُ د نېک هوډ له شرعي او عقلي ښېګڼو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمالونو خبر دی[،] نو پر چارشنبه د ۱۳۲۹ قدسي هجري کال د ذی القعده الحرام په سلخ [؟] کې شوکمار لاروهونکي د ویښ خاطر او کلک هوډ له برکته د ملکـي زړورو عسکرو په ګومارلو د پلازمېنې له غرنیو لمنو څخه راکوز او ونیول[،] د شرعي حـد د پلي کېدو له پاره چې د اکبر امام حق دی[،] په اوسپنیزو ځنځیرونـو او جغونـو کـې عادل حضور ته راوستل شول- تر شرعي ثبتونو او عقلي دلیلونو وروسته یې مشر له خپلو څلورو ملګرو سره له ربښتیاوو ددې ډک آیـت د مضـمون لـه مخـې چـې [«] انماجزا الذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوآا ویصلبوآ او تقطع ایدیهم و ارجلهم من خلاف او ینفو من الارض[«] یعنې له دې پرته به بل څه نه وی هغوی چې د خدای او د هغه د استازي له دوستانو سره جګړه کوي او پر ځمکـه د فساد او تباهۍ هڅه کوي[،] سزا به یې له دې پرته بل څه نه وي چې کـه یـې څـوک وژلي وي او مال یې نه وي وړی نو وژل کېږي- یا که یې قتل کړی او مال وړی وي- [،] نو وژل کېږي او پر دار ځړول کېږي- یا که یې مال وړی او څوک نه وي وژلی نو لاس او پښې یې په سرچپه ډول پرې کېږي- یعنې ښی لاس او کيڼه پښه او که یـې قتـل او لوټمار نه وي کړی خو لارویان یې ترهولي او ډارولي وي- ایستل کېږي او لـه سـیمې شړل کېږي- او حضرت امام اعظم رحمة الله علیه شړل او ایستل تر بندي کولو غوره بللي [فرود آورده؟]- چې نور یې په ښار کې چاته ضرر ونه رسېږي همدمره[.] لنډه دا چې پر دار یې ددغو کسانو د ځړولو او پانسي کولو حکم وکړ- او ددغو غلـو نیـونکي سرتېري یې د غوره ډالیو او نغدو مرستو په ورکړه وپالل- تر دې وروسته ټولواک پـه خپلو سلطنتي خبرو کې چې په ځینو کې یې ددې ټکو دې ببوزلی لیکـونکي هـم د ناستې ویاړ درلود[،] له حکمتونو ډکې پاچایي وینـا لـړۍ دې لـوړې مـوعظې تـه را ورسېده چې [: «] تاسې د افغانستان وګړی زما له توپونو مه وېرېږئ- او زما له توپکه مه وېرېږئ- او زما له تورې ترهه مه کوئ- خو له نیته مې ووېرېږئ چـې زمـا نیـت ستاسې د ټولو په خیر دی او نه یې پر خلاف.»]- تر دې وروسته یې د سلطنت مقامې وینا لړۍ دې ځای ته را ورسېده چې ویې فرمایل- په افغانستان کې به یو وایي چـې زه عاقل یم او بل به وایي چې په حساب پوهېږم او هنر لرم- بل به وایي چې زه پوهه لرم- ددې خیالونو په دفعه کولو کې د غیب عالم او لوړ عالم امر ته تسلیمیدل غـوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وتلي دي چې په دې ډول په فکرونو کې پر غيبي حکم او لاريبــي امــر د اعتــراض فاسد خطر را نه وټوکېږي:

زما د هغه فضول پر رندی او مینې عیب دی　　چې اعتراض يې پر اسرارو د عالم غيب دی
د ايمن وادی شپون به هله مراد ته رسي　　که يو څو کاله ناست خدمت ته د شعيب دی

اوس نو دا بېوزلي او نيمگړی د اسلام پالي روڼ ضميره او دين تخميــره دې پاچــا يــو دليل چې پخپله مې ليدلی او په غوږونو اورېدلی او په خپل کمزوري خاطر کــې مــې پرې غور کړی[،] خپلو گرانو لوستونکو ته وړاندې کوم- دويم هغه دلايــل چـــې ددې اسلام پناه ټولواک د نېک نيتۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي[،] په قلــم سپړم او پر ژبه اوروم.

خو هغه دليل مې چې پخپله ليدلی او اورېدلی په مخکنيو کلونو پــورې [،اړه مــومي- د.ج.] چې لا د جنت مېشتي ټولواک خدای بښلي حضرت ضياءُ الملة والــدين [امیــر عبدالرحمان خان- د.ج.] د تخت کيناستنې لومړنی پېر و او په دوبي کــې بــه يــې د مرحوم بابرشاه په بڼ کې د اوسېدو پرتم خپراوه او له برمه ډک دربار پــر ورځــو بــه سرداران او خانان په هماغه بڼ کې پاچايي سلام ته ورتلل او د اوســنی اعليحضــرت ټولواک د اوسېدو ځانگړی ځای په هغه بڼ کــې و چـــې اوس د چهلســتون پــه نامــه يادېږي- او د چهلستون مانۍ پر جوړېدو لاهغه مهال لاس نه و پــورې شــوی- او زه فقير خبر نه يم چې حضرت اسلام پناه ټولواک به هغه مهال د تکليف منگ [بلــوغ- د.ج.] ته رسېدلی و او که نه- په هر حال دا بېوزلي او کمزوری ليکــوال يــوه ورځ پــه همدغه بڼ کې د اوس مهال د دينپالي حضرت پاچا سلام ته ورغلم- کله چې د سلام وياړ را په برخه شو[،] ځــای راتــه خــورا ښايســته لــه وړمــو ډک او خوشــحالونکی وبرېښېد[،] عرض مې وکړ چې دا بڼ او دا ځای څومره خوښونکی او پرتمين دی- پــه ځواب کې يې وفرمايل چې هو زما ځانگړی استوگنځی ښه دی- خو د خدمتگارانو او مزدورانو او عَمَلي کېږدی پر لمر دي- وروسته يې د بوســتان کتــاب دا درې بيتــه د تمثيل په بڼه وفرمايل:

اورېدل مې چې د مرگ پر پوله هان　　و هرمز ته داسې ووی نوشيروان
چې ملنگ شه پام کوه پر هر وگړي　　نه د خپل نس په رسۍ باندې تړلي
پر هېواد به يو کس هم هوسا نه وي　　که دې پام يوازې پر خپله هوسايه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي فقير چې کله له حکمته دا ډک بیتونه د سلطان وزمه له خـولې واور یـدل[،] لـه خلوص نه په ډک زړه کې راته یو نیک فال او هیلـه منـدي پیـدا شـوه چـې کلـه د افغانستان د هیواد د چارو واګې ددې بختور او بریالي شاهزوی وړو لاسو ته ورشي[،] ښایي د څښتن د مخلوق او د وګړو او عسکرو هوسایي ددې کورنۍ د تیرو مهـالونو د ټولواکانو پرتله ډېره شي.

او له شمېر او قیاس پورته بېشمېره زرګونه ځله شکر د ملکونو د مالـک چـې کومـه هیله مندي مې هغه مهال له اخلاصه په خپل ډک زړه کې موندلې وه[،] په خورا ښـه بڼه وځلېده- او هغه نیک فال مې چې له ربښتینولۍ په خپل ډک فکر کې پېژنـدلی و[،] په خورا بشپړه او ښکلې بڼه جهان ښکلوونکي ته راڅرګند شو- او [کله چـې] د اوسمهال اسلام پناه حضرت ټولواک د سلطنت او پرتم پلاز ته پورته شو[،] په نیکـه بڼه او مبارکه پایله د عادي وګړو او مخلوقاتو په پرمختګ او سوکالۍ کـې هڅانـد او خوځاند دی- اما هغه دلیلونه چې ددې عادل پاچا د نیک تکلۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي دي(۱) دا چې له خپلې سپېڅلې پلازکېناستنې سره جوخت یې د تیرو کلونو د پاتو مالیو پیسې چې د خدای ښیلي خاقان [امیـر عبـدالرحمان خـان- د.ج.] له مهاله د درې ملیان [میلیونو] کابلیو روپیو (۳۰،۰۰۰،۰۰۰) په اندازه چې له یـو ملیان (۱،۰۰۰،۰۰۰) انګریزي سروزرو سره برابرېږي او لرودېږې پر وګړو پاتې وې[،] دا دومره ډېرې پیسې یې ټولو وګړو او انساني مخلوق ته شاهانه وبښلې او د افغانسـتان ټول وګړي او مخلوق یې له دې درانده کړاو او له وس پورته دې سـتونزې لـه ګـاللو هوسا کړل (۲) د پوځیانو پر میاشتنۍ تنخواه یې هره میاشت هر افسر او عسکر ته د تنخواه پنځمه یا څلورمه برخه ورزیاته کړه چې د تیرو کلونو پرتله دې دولت ته (چې ای ربه تل یې ددې مهربان بختور ځوان پاچا تر سیوري لاندې ډېر کـړې) عسـکري مینه او هیله مندي ډېره شوې [څو یې- د.ج.] په تنخوا کـې یـوه مرسـته وي (۳) د افغانستان هغه وګړي [ــ] مخور او نامخور[،] نومیالي او بې نومه[ــ] چـې پـه پردیـو هیوادو کې فراریان وو[،] ټول یې له یوې مخې راستنېدو ته پربښودل او تر رارسېدو او د سلطنتي پلاز تر ښکلولو وروسته یې پر هر یوه د تنخواوو او پیسو پېرزو وکـړه- آن دا چې د لارې د لګښت د یوې برخې ورکړه یې هم ورپېرزو کړه (۴) له عالمـانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخانو سره یې دومره د مهربانۍ او خوشحالۍ لاره غوره کړه چې ددې دوو سپېڅلو ډلو هره ډله دا دینپالي دولت خپل بولي- او ځان په دولت کې شریک ګڼي (۵) د ښاري وګړو د هوساینې او زړه خپلونې له پاره یې[،] څرنګه چې په مخکنیو افغان سلطنتونو کې د ښاري وګړو د شپني خوځښت او تګ راتګ قاعده او رسم دا و چې په شپه کې تر ټاکلي مهال وروسته د عسکري ساز په غرېدو یا د توپ په ډز او یا د ډول په وهلو پسې پولیسو او شپې مشرانو هېڅوک د ښار او بازار کوڅو ته وتلو ته نه پرېښودل او له دې پلوه د شپني تګ راتګ پر مهال د ښار اوسېدونکي له سخت کړاو سره مخامخ وو- ناڅاپي ناروغ ډاکټر او درملنې ته نه شوای رسول کېدای- او د اوږدو ناستو مېلمنو نه شوای کولی خوب په خپلو کورونو کې وکړي- اوسني بختور اعلیحضرت پاچا په ښار کې د شپې تګ راتګ ته داسې قاعده وټاکله چې له هر چاسره په لاس کې بله ډیوه وي[،] پولیس او شپې مشر دې تر سهاره د هغه مخه نه نیسي چې بې له شکه په دې ځلاندې قاعدې سره د ناروغانو او ښاري مېلمنو او د شپې نورو تلونکو راتلونکو هوسایي تر پخوا زمانو لا ډېره شوه.

(۶) څرنګه چې له الهي تقدیر نه [د حبیب الله خان- د.ج.] د پاچايۍ پر لومړي کال ددې شرعي سلطنت د ویښولو او تنبیه کولو له پاره د هیضې وبا ګډه شوه- او دغه راز څرنګه چې د افغانستان خاوره او ځواک ددې هېواد له کرنیزو حاصلاتو او کرنې څخه راوځي- او حضرت مطلق روزي رسوونکی او حق هستوونکی پرله پسې او تل ددوی په کروندو کې دومره حاصلات زرغونوي چې دهېواد ژوندیو وګړو ته بس شي او له بهر نه د غلې راوړلو ته اړ نه شي- او په دې ډول ددې ترقي غوښتونکي نېک کاري او ښه نیتي اوسني اعلیحضرت ټولواک په څېر په پخوانیو پاچایانو کې [چا] دا وخت ونه موند چې یا کرنپوهنې ته وده ورکړي او یا د پخواني افغاني قانون له مخې د کر کیلې چارې پراخې کړي چې ددې وطن د ځواکمنۍ حاصلات د هېواد د ګړو له اړتیا ډېر او بهرنیو هېوادو ته صادر شي- او دا نېک کار هم د اوس مهال اعلیحضرت ټولواک د وخت له لړوالي سره سره[،] سنجولی لوېې ویالې یې د هېواد په ځنډو او سیمو کې ایستلې چې د تفصیل راوړل یې سراج الاخبار ته پرېښودل کېږي- لنډه دا چې پر هغه نېکمرغه کال قحطي نه وه خو د غلې دانې لړوالی و- او طبیبانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټرانو ددغې عامې ناروغۍ په برخه کې د هوا د بدلولو غوښــه لارښــوونه وکــړه، د اوسمهال همايون بختي اعليحضرت ټولواک د طبيبانو غوښه لارښوونه باطله کــړه او ټول هماغه کال يې په ارګ کې تېر کړ- او دا ددې نېک هوډ له امله چــې هســې نــه محتکرين او غَلِّه پلورونکي غلې دانې وساتي او بېوزلي او مسکينان د ماښام له پــاره څه ونه مومي.

(۷) څرنګه چې د غلو دانو بيه په دې کلونو کې د پخوانيو کلونو پر تله ختلې او ژمــی په پلازمېنه کې د واورې له امله د ژمي په ځينو شپو ورځو کې ښار ته د غَلِـو دانــو د راوړونکو قافلو د لارو د بندېدو يا يې د لارو د ګرانېدو وېره شته- او احتکاروونکي له خپل عادته اوښتونکي نه دي- که يو شمېر يې پر دار هم وځــړول شــي- نــو ځکــه اعليحضرت سراج الملة والدين لارښوونه وکړه چې له حکومتي غلو دانو نه دې هــره ورځ د اويا اوښانو د بار غنم اوړه کېږي او د اوړو پلورنکو بازارو ته ايستل کېږي او تــر هغې بيې دې يې ارزانه چې غَلِّه پلورونکي يې د ښار پر وګړو پلوري[،] وپلوري چــې کونډې او يتيمان چې د يوې روپۍ نيمې روپۍ خاوندان دي[،] د محتکرانو له شــره د ماښام له خوړو بې برخې پاتې نه شي.

بيـــت

بنسټ د حق پياوړی دی په دای چې بېوزلی لاس قوی دی پر خپل ځای

(۸) دې دينپالي ټولواک د مخلوقاتو د شفاعت کوونکي حضرت صلی الله عليه وسلم د دين له لارښوونو سره سم د وګړو د پاکلمنۍ د ساتنې او د ناموس د خوندي کېدنې په برخه کې دومره ځيرتيا او پام کارولی چې پلار يې له زوی سره تر دې پورته نه شي کولای- داسې چې په مخکنيو افغان سلطنتو کې د پلازمېنې کابــل د ښــځو برقعــې پسولل شوې چين لرونکې او له سپين سان نه ګنډل شوې وې چې په کوڅه او بــازار کې يې د تېرېدو پر مهال د سپين سترګو ځوانانو او بېباکو زلموټو نــاولې ســترګې ور اوښتې- اوسني همايون بختي او دينپالي ټولواک په شــاهانه هوښــياری او ملوکانــه ځيرکۍ دې ټکي ته پام شو [او] په نيلي رنګ د ښځينه برقعو د اړولو غوښ حکم يــې وکړ [چې] د مسلمانو ښځو ببحاصله باطل شوی سينګار د دې دينپالونکي ټولواک تر حکم لاندې په خونديتوب سره تېر بېږي - او په کندهاد ښار کې د جنت مېشتي ســتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان د ورور پرتموال سردار کهندل خان د حکومت پر مهال د متقي او دین پالونکي قاضي ملا غلام کندهاري په فتوا چې ددې ټکو د فقیر لیکونکي مورنی نیکه دی[،] په نیلي رنګ د ښځینه برقعو د اړولو لارښوونه د هغه سلطان وزمه سردار له حضوره شوې [او] دغه حکم تر اوس مهاله جاري او پلی دی.

دادي هغه اته ګوني دلیلونه چې د افغانستان د دولت ټول وګړي ترې خبر دي- او که وغواړو چې ددې پاچا د ټولو ځانګړو ښېګڼو په تفصیل پسې ووځو[،] د سراج الاخبار له حکمته ډکو پاڼو د اوږدېدو سبب ګرځي.

بیـــــت

که سعدي کاندي دا جمله انشا نو به بل کتاب ترې شي املا

که سرې شته دی پر کور، نو دا یو ټکی یې ټکور.اوس ددې دینپالي ټولواک د شخصي کړنو د اغېز ر ېښتونې کیسه د ګرانو لوستونکو له پاره لیکل کېږي او وړاندې کېږي- چې د سم روایت له مخې اورېدل شوي چې په کندهار ښار کې یوه بېوزلې کونډه ښځه شته په قوم کاکړه [؟] چې د عبادتونو او روژې او لمونځونو پر وخت دومره ټینګه او کلکه ده چې د خپل تېر ځلوېښت کلن عمر لمونځونه یې قضایي کړي دي- سره له دې چې د بلوغ له پیله یې هېڅکله هم فرضي لمونځ نه دی پرېښی- غالب ګومان دادی چې د ښځو د ځانګړي عذر په اړه یې چې د روژې او لمانځه مخه نیسي د وخت له ملایانو پوښتلي[،] خپل کړي لمونځونه یې د ښځو له پاره د لمانځه د جواز پر مهال نه دي بللي او کول یې ورته بې موقع بر ېښېدلي[،] د ځلوېښتو کلو ټول لمونځونه یې له سره رانیولي او ادا کړي دي- په هر حال څښتن تعالی دې هغې ته ورته د افغانستان په ښځو او نارینه وو کې ډېر کړي- له هغه مهاله چې د احمدشاهي اشرف البلاد د بنسټ خښته ایښودل شوې[،] دا ډول کیسه چا نه ده اورېدلې او دا پر لمانځه او روژې او نورو عبادتونو ددې اسلام پناه او دینپالي ټولواک د ټینګوالي له اغېز پرته بل څه نه دي چې ددې ر ېښتونې مقولې له مضمون سره سم چې (اَلنِاسُ عَلی دَیّن مُلُوّ کهمّ) په وګړو کې یې ورو ورو اغېز کړی او کوي یې او په وګړو کې هر یو د خپلې باطني وړتیا له مخې همدغه اغېز منلی او مني یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښتن تعالی دې د چا له منت پرته زموږ دې اسلام پناه او دینپالي ټولواک ته د وګړو او خلق الله د روزنې او پالنې زیاتېدونکی وس ورپه برخه کـړي چـې پـه افغانسـتان هېواد کې د دیني او دنیوي کمـالونو خاونـدان ډېـر او بېشـمېره شـي- او د دولـت نېکمرغه ځوان حضرت ټولواک تل د دین او دولت پر غلیمانو برلاسی او د دوستانو د روزنې له پاره د نورو د ګټو راوړونکی اوسي. دې دوعا ته دې زما او د ټولې دونیـا لـه خوا رب العباد ته آمین وي. د لیکلو نېټه سه شنبه[،] د ۱۳۳۰ کال د ربیع الاول ۲۹

[د فقیر مخلص ښوونکي عبدالروف لاسلیک]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډيز

دا خبره له هېچا پټه نه ده چې د (ستر پيټر) د وصيت ليک يو بند چې خپلو ځايناستو ته يې پريښې دادی چې «د روس دولت دې تل هڅه کوي چې د نړۍ زېرمه او خزانه چې هماغه د (هندوستان) وچه ده[،] تر لاسه کړي او له دې لارې پر ټوله نړۍ واکمن شي»[.]

د همدې وصيت له مخې د پيټر ځايناستو يوه شېبه هم له دغه پرمختګه لاس نــه دی اخيستی، خو څرنګه چې ددغې خزانې څښتن د خپل سيال له دې تکله خبر و[،] لــه پنځوس شپېتو کلو راهيسې يې د ايران او افغانستان خورا پياوړې کلاوې پرله پســې پخې کړي، او د هغوی د خپلواکۍ او واکمنۍ او شتوالي په پياوړتيا او ټينګښت کې يې د زړه هڅه کړې ده. خو دا مهال بربېښي چې د روس سياست او پوليټيک لګيــا دی د بريتانيا پر سياست غښتلی او برلاسی کېږي. ځکه د لښکر له استولو پرته او بــې لــه دې چې له سيال سره لاس ګرېوان شي[،] د خپل عملي حکمت په سياست سره يــې بې له دې چې افغانستان ته لاس هم وروړي- له شمال نه د جنوب پــر لــور د خپلــو سيلابي اوبو د خوشې کولو له پاره دوه لويې ويالې پرانستې دي. چې يوه له قفقاز نــه تر فارس خليجه خپله اوسپنيزه لاره غزوي. او بل د مشهد له لارې پــر سيســتان او بلوچستان د خپلې اوسپنيزې پټلۍ پر اوسپنيزو ويالو د هندوستان له سروزرو او غَلِو ډکو زېرمو پر خوا ځکېږي. تر ټولو بده يې لا دا چې له اورونو ډک يوه بل سيند يعنــې (جرمن) هم چې له ډېرې مودې د شتمنيو دغې زېرمې ته تر شونډو لاندې موســکی موسکی کېده[،] خپل اورژبی ښامار د بغداد او بصرې له لارې راخوځولی دی. نو آيا د سيلاب او ښامار ملګرتيا به ددغې ببسارې خزانې د لاندې کولو له پاره بس نه وي؟ دا لا څرګنده نه ده خو څه چې جوت دی هغه د برتانيا پــر سياســت د روس د تګــلارو برلاسي ده[.] د نړۍ يو شمېر سياستپوهان وايي هغه مرســته او لاس نيــوی چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانیا دولت د ۱۹۰۴ میلادي کال په جګړه کې له جاپان سره کړی و او پر آرام سمندر یې د سیلاب د اوښتو مخه ډب کړې وه[،] په کار وه چې د هغه کار بېلګې یې په ایران او افغانستان کې هم ترسره کړې وای. ځکه په آرام سمندر کې یې لار پرانستنه له دې امله چې له سترو سمندري ځواکونو څخه ګڼل کېږي، په خپلو اوسپنې څېروونکو اورژبو نهنګانو ډب کولای شوه. په داسې حال کې چې پر وچه د نړۍ د هېوادونو زور تولو ته ښکاره دی چې څه دی؟ نو اړینه وه چې د ایران دولت په خپلواکۍ او پیاوړتیا کې یې خورا ډېر زیار کړی وای.

په هر حال، تېر په هېر راتلونکې ته ځیر شو[.] دا خو ټولو ته ښکاره او جوته ده چې افغانستان به تر هغو چې ساه په کې غړېږي چا ته پر خپله خاوره د تېرېدو هېڅ اجازه ورنه کړي او که د چا په ذهن او ګومان کې دغسې یو خیال ورځي چې د افغانستان د خپلواک دولت زور او پیاوړتیا او ویښېدل او پاڅېدل تر روس ډېر هندوستان ته زیان اړوي- دا بیا هم یو خیال او وهم ته ورته والی لري. افغانستان ته خپله بشپړه خپلواکي او خپل پوره زور او ځواک د سیلاب په وړاندې د دریدو وړتیا او پیاوړتیا ورکولی شي او هېڅ پردی دولت یې په خپل مټ او عسکر او اورګاډي د خپلې دفاع سپر نه شي ګرځولی[.] دا هم پخه ده چې که د شمالي ایر او ختیځ زمري، او [یا] زموږ په خپل تعبیر [که] له بلاګانو ډک شمالي سیلاب او اورژبي ختیځ نهنګ پولې سره شریکې شي او ګاونډیان شي او د افغانستان په څېر یو خپلواک دولت چې پر له پسې یې په ښه نیت د خپولاکۍ په ټینګښت او پرمختګ کې د زیار ایستنې اړتیا شته- د جلا کوونکي ونډه ونه لري[،] ګومان دی چې د سمندرونو رانغښتونکی اورژبی نهنګ به ددې کورګډي سیلاب له مخې ژوندی ونه وځي. سیلاب[،] نهنګ د ایران د ویښتابه [او] د پرمختګ د وړتیا له زیانونو ډارولی او خپل سیال یې تېر ایستی دی. او پرهغه ځای یې ورسره خپله پوله نښلولې ده. څوک پوهېږي چې یو مهال به د جرمن له اورني سمندر سره لاس نه یو کوي او یوازې په ایران کې به په ګاونډیتوب نه پاتې کېږي بلکې د خپل پلار وصیت به هم نه پر ځای کوي؟

والله اعلم بالصواب [الله پوهېږي چې سم څه دي- د.ج.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حبل المتین ګرانې ورځپاڼې چې یوه ارزښتناکه او لویه سیاسي او ادبي ورځپاڼه ده[،] په خوږه فارسي ژبه د (حق) په نامه د استانبول چاپ ورځپاڼې څخه د تخت تر نامه لاندې یوه مقاله په خپله ګرانه ورځپانه کې راخیستې[،] څرنګه چې دغه مقاله د عبرت یو لوست و کټ مټ یې راخلو:

له استانبول چاپ حق مجلې څخه د لوی ادیب سلیمان بېک د مقالې ژباړه له ایران نه عثماني هېوادو ته

غږ نه دی د شپېلۍ لمبه ده دا د اور

له دې اوره یې پرته غواړم سکور

ایران یو لښکر مشران لري. که ددې مشرانو نومونو او لقبونو او درجو ته پام وشي[،] نو ځان به په رښتیا د یوه بشپړ پیاوړي دولت په وړاندې وویني. که د پلازمېنې (تهران) یوه بڼ ته ننه وځو نو هلته به له صمصام السلطنو، احتشام الدولو، منبع الممالکو، شیرالدولو، امیر بهادرجنګو، ارفع الممالکو، اتابک اعظمو، خزان الولو، نظام الملکو، علاء الملکو، سپه سالارو، افخمو، او بې شمېره عسکري آمرانو او له حساب وتلو ډیپلمانانو [ډیپلماتانو] پرته بل څه ونه وینو، داسې نه بولم چې د انګرېز باچا په ننني حکم کې چې د بشریت دریمه برخه یې تر واکمنۍ لاندې ده[،] دا دومره شمېر وزیران چې د دومره لقبونو وړ وي، راشي، ایران د کاغذ پر مخ تر ټولو دولتونو ځان پورته ښیي. په کوم دولت کې یوازې د ایران له پاره نه بلکه د ټولو هېوادو له پاره پوځي مشران شته[؟]؛ کوم ملت صمصام او په سم تعبیر سره صمصامه لري[.] عجمستان [منظور ایران؟- د.ج.] دا ټول تر خپل انحصار لاندې راوستي دي.

خو له دې ټولو سره سره د روسیې عسکر او د کازاخانو [روسي ملېشو- د.ج.] ډلې له خنډه پرته مازندران او ګیلان او آذربایيجان ته ننه وځي. نه پوهېږم دا ټول سپه سالاران او افخمان او صمصام السلطنه ګان او امیر بهادرجنګان ولې دا روسي جنرالان او لښکرې په یوه اشاره له منځه نه وړي او نه یې ورکوي؟ احتشام الدوله ګان دا حالت څه ډول د دولت له پرتم سره تالیفولی [ګډولی] شي؟ روسي چارواکي ته وا د خپل خارقوف [خارکوف] یا نووګورد [نوفګورد] ولایتونو والیان دي چې په تبرېز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قزوین کې پوځې حکومتونه اعلانوي او پر اشرارو عدالت پلی کوي او اعداموي يې. آيا نظام الممالکان به دې بې نظاميو ته څه ووايي؟

لنډه خبره دا چې د دارا او کيخسرو او جمشېد او نوشېروان سلطنت او د ساسانيانو او کيان پاچايي د روسيې د سترواليي او پرتم په وړاندې نه يوازې خپلواکي او کوروواکي بلکې پېژندګلوي او شتوالی له لاسه ورکوي، که ښاغلی چارقوف (موسيو چارقوف) عاصم بېګ ته هرڅومره ډاډ ورکړي[،] او (موسيو سازانوف) بل سرادور [؟] ته د زړه په خوښه هرڅه ووايي: له دې نه داسې بر ښېي چې تر اوسه د ايران بېوزلې شهنشاهي د خپل تاريخ په دې وروستي پړاو کې د کلمو او تشريفاتو او يونيفورمو او د شير خورشيد [زمري او لمر - د.ج.] د نښانو سترواليي ته له خورا ډېر پام پرته دې ته په هېڅ ډول پام نه دی کړی چې لښکر نه شته، سرتېري نه شته، قانون نه شته، محکمې نه شته، اداره نه شته،... ته وا ايران په خپل ذات کې له ټېرونو جوړه يوه ټولنه ده او اعليحضرت پاچا هم ددغو ټېرونو د مشرانو مشر دی. په ايران هېواد کې هر وزير او هر والي د خپل نفس په هوا کې دی او هر مجتهد په خپل فکر کې[.] ددې پرځای چې کورني توپيرونه او اخلاقي کړکېچونه او د ويجاړ ايران ناپوهي ورو ورو له منځه يوسي او په اوسني حالت کې ددې ټکو له سترواليي پرته په ايران کې نور څه نه دي پاته او داچې روس دولت غواړي د ختيځو خوږو نهيلې د بزرجمهرانو او فردوسيانو او سعديانو له سپېڅلي هېوادو وباسي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېښور افغان ورځپاڼه

یکشنبه د ۱۹۱۲ کال د مې ۵ چې د ۱۳۳۰ کال د جمادی الاول ۷ کېږي

د پنجاب د ایدیوکېټ ورځپاڼې نا سم بیان-

پنجاب ایدوکېټ:- څرنګه چې د وګړو ژوند له خطر سره مخامخ دی نو سرحدي صوبه دې له پنجاب صوبې سره ګډه کړی شي-

افغان:- بېخي ناسم- د صوبه سرحد وګړي په پوره آرامۍ ژوند تېروي او بېخي نه غواړي چې سرحدي صوبه دې له پنجاب سره ګده کړای شي- خبرې او سزا په کومه صوبه کې نه شته؟

پنجاب ایدوکېټ:ـ افغان ورځپاڼې لمسونه کړې چې د سرحدي صوبې مسلمانان دې د یو ځای کېدو د پرېکړې خلاف غونډې جوړې کړي او په یوه غږ دې مخالفت ورسره وکړي- دا لمسون د ډیره اسماعیل خان ولسوالۍ د پخواني ناظم سید لعل پادشاه له خوا شوی دی-

افغان:ـ له پنجاب سره د سرحدي صوبې د یوځای کېدو مساله د صوبه سرحد د ۲۲ لکو مسلمانانو د مرګ او ژوند مساله ده- نو ځکه بویه چې غونډې جوړې شي او په یوه غږ یې مخالفت وشي او د لمسوونکي لیک په تړاو [،] دروغ رېښتیا به یې لالا ایدیوکېټ ته هغه مهال جوت شي چې ځواب یې له دغه سید لعل شاه نه وپوښتي- ایدیوکېټ څه ثبوت لري چې دا لیک د سید لعل شاه په قلم کښل شوی دی.

پنجاب ایدوکېټ:ـ سرحدي مسلمانان سرحد خطرناک ګڼي او په لوړ غږ وایي چې خپل ملکیتونه به وپلوري او پنجاب صوبې ته به د استوګنې له پاره ولېږدي چې په دوی کې یو د مردان خان هموتی او بل معاذ خان نمبردار[؟] دی[.]

افغان:ـ بېخي دروغ دي- د سرحد مسلمانان دا سرحدي سیمه د ځان له پاره تر الهي رحمت لږه نه بولي او یو یې هم دا نه غواړي چې سرحد پرېږدي په پنجاب کې استوګنه غوره کړي- او که فرض کړو چې دوه درې تنه صوبه سرحد پرېږدي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب کې اوسېدل غوره وبولي[،] شوني نه ده چــې د دوه درې نفــرو خوښــه د دوه ویشتو لکو وګړو خوښه وبلل شي- آیا پنجابي ورځپاڼو د لالا لاجپــت رای او اجیــت سېنګ پر ایستلو لیکلي و چې ټول پنجاب په خطر کې دی او یا د پنجاب وګــړي لــه پنجاب نه زړه توري شوي دي[؟].

پنجاب ایدوکېټ:ــ د هریپور تحصیلدار [د مالیې مامور، ولسوال؟- د.ج.] محمد حیات خان هندوان سخت په تنګ کړي او هره ورځ نوي شرارتونه کوي- خو شکر دی چــې شرارت خوښونکی بل ځای ته تبدیل شو-

افغان:ــ دا ټولې پلمې او تورونه دي- چې رېښتیا شي د پنجاب د ایدوکېټ ورځپــاڼې مدیر د هغې سزا یاد (چې په دېره اسماعیل خان کې ددغه خان صاحب له خوا ورکــړ شوې وه) د غچ له پاره ناکراره کړی دی او ددغې سزا یاد دا مدیر اړ کړی چې ددغــه تحصیلدار نوم بد کړي- بل دلیل یې د هري پور د هندوانو خپل شــرارت دی چــې د مسلمان تحصیلدار تر لاس لاندې کېدل یې ښه نه ایسي- او رېښتیا خبره داده چــې نه یوازې د هري پور هندوان چې د ټول هندوستان هندوان د یوه خپلواک دولت هیله لري او بس-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیـــرغ

تر ټولو هغه ارزښتناک څیز چې د عسکری درانده مسلک ته تل خپله سپېڅلې دنده وریادوي، او د هغوی ملي ویاړ او پت لوړوي[،] هماغه بیرغ دی چې لـه اعلیحضــرت پاچایي اشرف لوري څخه عسکري غونډونو او کنډکونو ته ښنل شوی او پېرزو شــوی دی.

بیرغ داسې یو سپېڅلی او درونده امانت دی چې ترې را تاوو کسانو ته شتوالی ښښي[.] بیرغ د دین او دولت په اجزاوو کې یو جز دی[.]

بیرغ د یوه ملت ښکارندویه نښه ده. بیرغ د وطن ستر ویاړ دی[.] نــو ځکــه بیــرغ د عسکري شتوالي او هستی یوه سپېڅلې او زړه ته نژدې نښه ده. هر عسکري تــولګی چې د خپل لوی بیرغ پت ونه شي ساتلی، او د جګړې پر ډګر یې د غلیم تښتولو تــه [پرېږدي،] هغه عسکري ټولګی داسې دی چې ګواکې پوپناه شوی او له منځه تللــی وي. نو ځکه د جګړې پر مهال تر هغو چې یو مټ [پوځي ټــولګی- د.ج.] پــاتې وي[،] خپله جنډه پرېنږدو چې ولوېږي، او یا لا سمح الله [خدای مه کړه- د.ج.] د غلیم لاس ته ورشي. هغه تاریخي بېلګې چې سرښندنکو عسکرو د ناکاره غلــیم لــه منګولــو د خپل بیرغ د ژغورلو له پاره کړي[،] د جګړې د تاریخ د پاڼو تر ټولو غوره سینګار بلل کېږي.

بیرغ د عسکر د قهر او هیت [هیبت] د نېکمرغی جنډه ده چې لیدل یــې عســکر را ایشوي او خوځوي او د وطن ساتنې او د ملي پت ټینګونې ته یې پرله پسې پــر مــخ هڅوي. کله چې یو مورچل یا یوه کلا ونیول شــي[،] نــو لــومړی پــرې خپلــه جنــډه هسکوي چې د محاربې د کتاب تر ټولو غوره پاڼه د همدغې جنډې رپا جوړوي.

د دولتونو ښلوونکې نښه د هغوی بیرغ دی[.] د دولتونو بېــړی پــه خپلــو پــه جنــډو پېژندل کېږي. سفارتونه، کونسلګری، حکومتي اداري په خپلو بیرغونو ښلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د اسلام تاریخ د کتابونو پاڼو ته وکتل شي[،] د بیرغ لومړی کار بدنه د کایناتو د حضرت ویاړ علیه افضل الصلواه و التسلیمات په ویاړلو غزاګانو کې تر سترګو کېږي.

د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم په بختورو ځواکونو کې دوه درې څلور ډوله بیرغونه وو چې د (عَلَمّ) او (لوا) او (رایت) په نومونو یادېدل. آن د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم یو بیرغ (عقاب) [باز- د.ج.] بلل شوی و.

تر هغه وروسته په ټولو اسلامي دولتو کې بیرغ د پوځ یوه ارزښتناکه برخه بلل شوې همداسې را روان دی. د نړی نورو دولتونو هم تل په خپلو پوځونو کې بیرغونه کارولي، خپل بیرغونه یې درانده او سپېڅلي ګڼلي دي.

زموږ په سپېڅلي متبوع دولت (افغانستان) کې سره له دې چې تر ۱۳۰۶ هجري کال د مخه په عسکري تولګیو کې جنډې وې، آن د افغان حکومت په لومړیو کې هر سردار خپله جنډه او ډول [طبل] درلودل چې په هماغه سردار پورې یې اړه مونده، خو بیرغ په افغانستان کې نه یو نظم درلود، او نه کوم ځانګړی رنګ، او نه داسې یوه بېلوونکې نښه چې په دغې نښې سره وپېژندل شي او جلا شي، او نه یو داسې نوم چې سړی په هغه نامه وپوهېږي. هر رنګ چې به د کوم سردار خوښ شو او هر ډول چې به یې زړه غوښتل هغسې یې خپل بیرغ جوړاوه. آن د عسکري ځواکونو په تولګیو کې د بیرغونو له پاره کومه سمبال قاعده نه وه. په هر کنډک او هر مټ او هر غونډ کې په بېلابېلو رنګونو او نښانونو ډول ډول بیرغونه لیدل کېدل. ځانګړي نومونه یې هم نه درلودل. د ساري په توګه که به یوه سپینه جنډه چې په سره رنګ چلیپا [به یې درلوده- د.ج.] او یا ژړ بیرغ چې په زرغون رنګ به یې کوم انځور درلود[،] چا وپوښتل چې دا څه جنډه ده؟ ځواب به ورکړ شو چې دا د (منځني کنډک) [منزني کندک] او یا د (ښي مټ) [شی مت] بیرغ دی. حکومتي اداري او موسسې هم د بیرغ له پرتمینو نښو بې برخې وې.

زموږ زړونو ته رانژدې ستر اعلیحضرت ټولواک ذات دا خورا ارزښتناکه مساله تر خپل پرمختګپالي همایوني نظر لاندې راوسته[،] تر دې پنځه کاله د مخه یې په خپل نفیس شاهانه نفس د بیرغونو د سمبالښت [چاره] سمبال او یوه کوټلې او وړ لار یې ورته وټاکله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال زمونږ په سپېڅلي متبوع دولت کې لاندې بیرغونه زمونږ د مهربـان خویـه پرمختګ لوریه اعلیحضرت ټولواک تر سیوري لاندې په پوره ویاړ او پرتم رپاند دي:
لومړی- (ځانګړی پاچایي بیرغ) دی چې ددغه نېکمرغه توغ رنګ سور او د محراب و منبر نښان يې سپین رنګه دی او یوازې په سره رنګ لـه دولتـي بیرغـه بېلېـږي[،] اعلیحضرت شاهانه ذات چې هر ځای تشریف ولري[،] پر هماغه ځای هسک وي.
دویم- (دولتي بیرغ دی) چې د جنډې رنګ يې تور او دولتي نښان چې له محـراب و منبره جوړ دی[،] سپین پرې انځور شوی دی. دا د دولت رسمي بیـرغ دی. پـر ټولـو حکومتي دفترونو او دولتي ادارو له سهاره تر ماښـامه رپانـد وي او ماښـام راکښـته کېږي.
دریم- سپېڅلی لوی عسکري بیرغ دی چې د (عَلَمّ) په نامه پېژندل کېږي. هر غونډ ته د اعلیحضرت ټولواک له ویاړلي لوري يو علم ښښل شوی دی. تر ټولو سـتر پـوځي بیرغ همدا سپېڅلی (علم) دی[.] د بریو نښه (علم) پخپله د وربښمین سپنسـي لـه ټوکر څخه وي چې دننه په افغانستان کې جوړېږي. لیکنې او نښانونه يې پـر سـپینو وربښمو د پاولي ګنډنې په دود جوړ شوي دي. د مبارک علم د جنـډې يـوه خـوا د (محراب و منبر) يو دولتي نښان او یوه د غونډ خپله نښه لري. پر پاسنۍ خـوا يـې د (لااله الاالله محمد رسول الله) پاکه کلمه او پر کوزنۍ خوا يـې (د افغانسـتان خـدای ورکړی لوړ دولت) ټکي، او په منځ کې يې د (الله اکبر) پرتمینه کلمه، او د نښان پر سر يې چې د غونډ ښېلوونکې نښه ده د (وَ يَوّ مئذٍ يَفْرَحُ المومنُوّنَ بنَصّرالله) مباک آیت او د محراب و منبر تر دولتي نښان لاندې د (یایهَاَالَذّینَ امَنُواانّ تَنّصُرُالله‌َ يَنّصُرّکُمّ وَيّثَبتُ اَقّدَامَکُمّ) مبارک آیت او د شریف علم پر څلورو ګوټونو دا بیت چې: به صدق ابـوبکر وعدل عمر به آزرم عثمان و علم علی [د ابوبکر پر صـدق او د عمـر پـر عـدل د عثمان په حیا او د علی پر علم- د.ج.] خپور لیکل شوی دی.
د دراندہ علم د جنډې پر دا بله خوا بیا يو دولتي نښان او د غونډ يو نښان شته[،] پـر پاسنۍ خوا يې (بسم الله الرحمن الرحیم) او پر کوزنۍ خوا يې د (اعلیحضرت سـراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) نومیالی نوم، او پر منځ يې بیا د (الله اکبر) ویـاړلې کلمه او د دولتي نښان پر سر د (اِنَهُمّ لَهُمُ الّمَنّوُرُونَ وانِ جُنّدَناَ لَهُمُ الّغَالبُوّنَ) مبـارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت او د غونډ د نښان پر سر د (نَصّرُمنَ الله و فَتّحٌ قَرِیّبٌ وبَشِرالّمؤّمنیّنَ) مبارک آیت او تر دولتي نښان لاندې د (انَ اللهَ یُحبُ الَذینَ یُقَاتلُوّنَ فیّ سَبیّله) مبارک آیت او د غونډ تر نښان لاندې د (صفًا کَانَهُمّ بُنّیاَنٌ مَرّصوّصٌ) مبارک آیت او پر څلورو ګوټونو یې د څلورو نژدې پرښتو (جبرائیل، میکائیل، اسرافیل، عزرائیل) مبارک نومونه کښل شوي دي. دا ټولې لیکنې او نښانونه د پاولې ګنډنې په دود پر سپینو وریښمو کښل شوې دي.

د عَلَمّ د څوکې سپوږمۍ له اوسپنې جوړه ده. د سپوږمۍ په منځ کې د محراب و منبر دولتي نښان له سرو سره پر ګډو شویو ژړو د شبکه کارۍ په دود انځور شوی دی او د سپوږمۍ پر دواړو خواوو د (وَ مَنّ یَتَولی اللهَ وَ رَسُوّلَهُ وَالَذیّنَ امَنُوّا فَانَ حِزّبَ الله هُمُ الّغَالبُوّنَ) مبارک آیت حک لیکل شوی دی. دا ټولې لیکنې په عربي نسخ ډول خورا ښایسته کښل شوې دي. د مبارک عَلَمّ لاستی له بانس لرګي [جوړ] او اوږدوالی یې له اوسپنیزې برچې د سپوږمۍ تر سره یوولس فوټه کېږي.

څلورم:- د (عقاب) سپېڅلی بیرغ دی چې تر عَلَمّ وروسته تر ټولو ستر عسکري بیرغ بلل کېږي. او هغسې چې عَلَمّ د یوه (غونډ) له پاره ټاکل شوی[،] (عقاب) د یوه (مټ) له پاره غوره شوی دی[.] د عقاب جنډه هم له تور وریښمین سپښسي څخه ده[،] د محراب و منبر دولتي نښان یې له سپین کتان څخه دی. پر یوه خوا یې (طیبه کلمه) او د (د افغانستان خدای ورکړې لوړ دولت) ټکي او پر بله لوري یې لوړ (بسم الله الرحمن الرحیم) او کوز د (اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) نومیالی نوم او پر څلورو څنډو یې د (الله اکبر) پر تمینه کلمه کښل شوې ده[.]

دې دوو مبارکو بیرغو ته د توپونو سلامي هم نیول کېږي[،] د ساري په ډول که عَلَمّ او عقاب له خپلو اړوندو عسکري ځواکونو سره له یوه ښاره بل ته ورسېږي[،] د اردلي غونډ یعنې ځانګړو عسکرو عَلَم ته د توپ په (۱۱) ډزو، او ددغه غونډ عقاب ته د توپ په (۹) ډزو سلام کېږي.

پنځم- (رایت) د عسکري مبارک بیرغ نوم دی [،] لکه هغسې چې د هر غونډ له پاره عَلَمّ او د هر مټ له پاره عقاب ټاکل شوی[،]هر غونډ او هر مټ ته (رایت) هم ټاکل شوی دی. د هر غونډ او هر مټ عَلَمّ او عقاب او رایت په رنګونو او نښانو له یو بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلېږي. پر دې سربېره د (کندکونو) او (ټولیو) له پاره د (بیرغ) او (علامې) په نامه هم کوچنۍ جنډې شته چې که خدای کول جزییات او تفصیلات بــه یــې د افغانســتان د خدای ورکړي لوړ دولت د پوځي ځواکونو په برخه کې وړاندې کــړو. او اوس د خپــل سپېڅلي ستر هوښیار او پر دین پوه ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) په بــې ریا دوعا دا وینا پای ته رسوو. او د خپل سپېڅلي متبوع دولت بریمن بیرغونه تل تــر تله په پرتم او بري سره رپاند غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۵-۸ مخونه

بهرنۍ پېښې

سیاسي لنډیز

د نړۍ د پېښو پر پاڼو دا شپې ورځې د اروپا د سترو دولتونو د مهمو خوځښتونو او ډارونکو تشبثونو عجیبه نکلونه او حکایتونه تر سترګو کېږي. او چې ددغو نکلونو منځ په ځیر نظر وکتل شي[،] همدا یوه نتیجه ترې رابرسېره کېږي چې ټول لوېديځ دولتونه د ختیځو هېوادو د غوړو او خوږو مړیو د تېرولو له پاره په هڅو او پلانونو بوخت شوی دي. که څه هم په ښکاره د مثلث او مربع او مثنا[؟] تړونونه او پیوستون وینو[،] خو که رېښتیاوو ته پام وشي[،] ټول د منځنیو پېړیودهماغو صلیبیانو تر جنډې لاندې یو موټی او پېیلي وینو چې ټولو یې که لوی دي که واړه په یوه خوله د ختیځو اسلامي هېوادو پر وېش سلا یوه کړې ده. خو له دې یووالي سره سره[،] ددې مړی خوند او خوږوالي ددې سبب شوی چې په خوړلو کې یې له یو بل سره رخه او سیالي وکړي او په یوه دسترخوان راټول نه شي.

ایټالویانو چې له لوږې په جوع الکلب ناروغۍ [چې خوري او نه مړېږي- د.ج.] اخته شوي وو. ددې خوندورې مړۍ په وړاندې صبر او حوصله بایللې[،] د نس پالنې په عجیبو خاپوړو یې پر دې مړۍ وردانګلي دي. خو مړۍ یې داسې دوه لاسي او وارخطا خولې ته کړې چې اوس یې په ستوني کې نښتې او ساه یې وربنده کړې [او] لاس او پښې غورځوي[.] د طرابلس زړور غلیمان یې داسې پر ستوني ناست دي چې په بسمل وزمه لاس پښوغورځولو او رېږدېدلو یې د سره سمندرګي، او سوریې، او د سپین سمندرګي څنډې او آن د استانبول تر درشله په خپلو حیواني وینو لړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د مړی تښتوني نورو ملګرو يې د (بېطرفی) په نامه قاعدې له مخې چې په خپله يې د مړی د آساني تېروني له پاره ټاکلې[،] په يوه ګوټ اوبو او يا له تخرګه پــه رانيولو مرسته کړی او تر شونډو لاندې او د وروځو په پيڅکه او د سترګو له کنجه يې ورته (دارو دې شه، دارو دې شه) ويلي، خو د پردې له شا را ونه وتل.
مراکو او قونغو [کانګو- د.ج.] هم د مړی تېروني دوو شريکانو په يوه عجيبه چل له يو بل سره تبادله او په آسانی له ستوني تېر کړل. چې په دې خوړو مړيو کې به يې څــه خوند ليدلی وي چې د (سَدآن) د جګړې ټوله خواري او سپکاوی ترې هېر شول، او په ځان پورې د (الساس او لورن) د نښلولو کړاوونه اوغمونه يې چورلټ هېر کــړي [او] د مړی په تېرولو کې ترې خواږه انډيولاان او د ډوډی ياران جوړ شول؟
حال دا چې شمالي اېږ سره له دې چې د مړی له نورو شريکانو سره يــې د رخــې لــه ډېروالي[،] د ايراني مړی په تېرولو کې وروسته زمري ته د يووالي لاس ورکړی و، کله چې يې نور وږی وليدل چې تښتوني کوي او دی تر شا پاته دی[،] نو صبر او زغم يــې وبايله، او وړاندې او وروسته ترونو او پيمانو ته يې هم ونه کتل[،] هماغه شېبه يې پــر مړی ور ودانګل، او د خپل ملګري او سيال سترګې يې په (خطاءالبصر) پېښې اختــه کړې[او] سيال يې چې څو لاس يا پښې وهلو ته ځان جوړاوه[،] دوه درې څلور ډېرې غوړې او تودې او خوږې مړی يې له ستونې تېرې کړې وې. زمری حيران پاتې شــو[،] له تسليمی پرته يې بله لار ونه ليده[،] هرومرو به د ايران په جنوب کې د خپلې وسې په اندازه د يوې غوړې مړې د تېرولو هڅه کوي.
د مشهد د غوړې مړی تېرېدل به د زمري له پاره له خطرناکو پايلو پرته بله ګټه ونــه لري. د توپ په ګولی د اسلام د سپېڅلي زيارت ويشتل کېدل چې د رسول الله صــلی الله عليه وسلم د کورنی د يوه غړي سپېڅلی قبر دی. هسې يو غملړلی حالت نه دی چې د نړی پر مخ دې ټول مسلمانان ترې اغېزمن نه شي. تر ټولو بده يې لا داچې لــه خپل ټول مصنوعي ستروالي سره سره يې د جنايتونو ټيټوالي او د غلا او شــوکماری کرغېړنو کړنو ته هم لاس اچولی دی. د حضرت امام د ښکلو آثارو خزانه يې په داسې شوکماری چې د پاريس (ګرود)يان[؟] ورته حيرانېږي[،] غلا کړې، او د هغه متوليــان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خزانه وال یې له ځړولو او زندۍ کولو ډارولي او د رضایت لیکونه یې ترې اخیستي دي[.] څومره توره، څومره برم!...

ډېره موده کېږي چې په موږ افغان ولس کې دایوه خبره همداسې خپره راروانه ده چې «د برتانیا دولت له دین او مذهب او معبدونو سره کار نه لري، پر خلاف یې روس دین او ناموس ته له هېڅ ډول سپکاوي ډډه نه کوي». او په رېښتیا چې د مشهد په دې پېښه کې دا ټکی جوت شو. په هندوستان او نورو ځایو کې د برتانیا دولت بریالیتوبونه پخپله د همدې سیاسي تګلارو [برکت] دی[،] خو څه چې د پام وړ بلل کېږي دادي چې دا پېښه د برتانیا کونسل په خپلو سترګو په مشهد کې لیدلې ده[.] آیا د روس پردې جنایتکارو کړنو به کوم اعتراض وکړی او که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۶ مخ

د خواشینۍ یوه یادونه

یو شمېر هغه ورځپاڼې چې په انګرېزي ژبه په هندوستان کې خپرېږي[،] زموږ د سپېڅلي متبوع دولت په اړه خپاره کړي ډېرېږ خبرونه د خپلو ځینو سرحدي خبریالانو له خولې لیکي چې دا خبریالان خپل خبرونه له ځینو هغو مکارانو او اجیرانو څخه چې له افغانستان نه پېښور ته رسېږي د یوې خولې چیلم او یو دوه پیالو چایو په بدل کې تر لاسه کوي او د ورځپاڼو پر چلوونکو یې- چې ددوی پر بې بنسټه خبرونو مین دي[،] پلوري[.]

که څه هم موږ د دغو زړو کاغذګوټو دې بې بنسټه چټیاتو ته دومره ارزښت نه ورکوو. خو د خواشینۍ ځای دادی چې زموږ عام وګړي له دې امله چې ددې ډول کاغذګوټو پر اصلي موخو سم نه پوهېږي[-] د انګرېزی ژبې له کبله [-] ټولې دغه خبرې پخپله د انګرېز ځلاند دولت له لوري انګېري او له دې امله د عمومي نهیلۍ او ناسمې انګېرنې سبب کېږي. نو ځکه خپلو ټولو کورنیو او بهرنیو دیني ورونو ته وریادوو چې د افغانستان د لوړ خدای ورکړي خپلواک دولت په اړه ددغو کاغذګوټو چټیاتو ته هېڅ ارزښت او اعتبار ورنه کړي، او د سرحدي بدخولو دغه خبرې یوازې په همدغو کاغذګوټو پورې تړلې وبولي او پر بلې خوا یې ونه شمېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

›د يوې فابريکې [ماشين خانې] له ليدو څه عبرت اخيستل کېږي؟‹

په کايناتو کې ګورو: يو څيز هم جامد او بې خوځښته نه مومو[؛] ټول څيزونه يا پخپله يا په بله وسيله خوځېږي. برکت په خوځښت کې دی، خوځښت ژونـد دی، دربـدل مرګ!

ددې ناپايه عالَمونو تر ټولو ستر هستوونکي د خپل ښاري سـپېڅلي ذات د بشـپړ قدرت او حکمت د نښو د ښودلو له پاره له مطلقې نېستۍ نه د (کايناتو) په نامه يـوه ښاري او بديعي فابريکه [ماشين خانه] راهست يعنې خلق کړه. د (طبيعت) په نامه يو زيارکښ له اسرارو ډک ماشين کاروونکی يې د هغـې پـر څرخېـدو او خوځښـت ګومارلی دی. آسمانونه ددې فابريکې يـوه وسـيله او ماشـين دی چـې دلـۍ دلـۍ تاوېدونکي او خوځېدونکي څرخونه لري چې د پيدايښت له پيله د ورکېدو تـر پايـه يوه شېبه هم له تاوېدو او خوځېدو نه پاتېږي او نه به پاتـه شـي. ځلانـد لمـر يـې د (سياراتوعالم) ته د يوه نغري او بُخار دېګ په توګه ګومـارلی چـې پـه خپلـه رڼـا او راښکونکې تودوخه د سياراتو عالم په ژوند ښونکې تاوېدا او خوځېـدا راولـي. هغـه ثابت ستوري چې پر ځای ولاړ بربښي بيا هم بې خوځښته او ثابت نه دي. بلکې هر يو يې خپله ځانګړې خوځېدا او تاوېدا لري چې موږه ته د واټن د ليرې والي، او د ناپايـه فضا د وسعت او پراخوالي له امله پر ځای ولاړ بربښي. او څنګه يو واټن! داسې واټـن چې ذهن، فکر، علم يې له اندازه کولـو د ښوسـۍ اعتـراف کـوي. او څـه وسـعت او پراخوالی! چې وهم، قياس، ګومان، هندسي حساب دا ټول په کې ورکېږي او پوپنـاه کېږي.

او لنډه دا چې کله آسماني جسمونو [اجرامو] ته نظر وکړو[،] يو يې هم بې څرخېدا او خوځېدا نه وينو، او بيا چې کله ځمکې ته وګورو هېڅ شی ولاړ او بـې خوځښـته نـه

مومو! وریځې غرومبېږي، باران اورېږي، بزگر تخم شیندي، تودوخه، اوبه، خاوره، هوا روزي، ژرنده اوړه کوي، ډوډی پخوونکي ډوډۍ پخوي، زیاراېستونکي د تندي خــولې تویوي، حلاله ډوډۍ خوري. حضرت سعدي رح فرمايي[:]

وربځ سیلۍ[،] لمر او لمر فلک په کار دي   چې مړۍ دې په لاس درشي بې لتۍ
ستا له پاره ټول تابع رسۍ پر غاړه   انصاف نه دی که ته ځې له دې رسۍ

ویالې، ځروبې، ژوي، بوټي، او آن کاڼي او ډبرې ټول په یوه خوځښت، په یوه تاوېدا، په یوه فعالیت، په یوه سنجونه [کې دي] چې حیرت! حیرت!
اوس موږ له ځمکنیو او آسماني خبرو تېرېږو د بشر په لاس یوې جوړې شوې فابریکې ته ننه وځو چې ووینو د هغې د څرخونو او ډول ډول آلو له تاوېدا څه عبرت اخیستلی شو.
لومړی: د (اعمالو د تقسیم) یعنې د کارونو د وېش قاعده چې د سیاســي، اقتصــادي علومو په کتابو کې یې د کاغذ پر مخ لولو[،] په یوه فابریکه یعنې ماشینخونه کې دغه قاعده انځور شوی او مشخصه وینو. لومړی یو لوی نغری [آتش خانه] وینو چې اوبه په بړاس اړوي او له دغه بړاس نه په فشار سره لوېې کټوې [دېگونه] ډکوي. او دا د کار د وېش لومړی پړاو دی چې که یې پر یوه دولت پلې او قیاس کړو[،] د ډېرو ســکاره یــا سونتوکي یې (مال) او (عسکر) وینو. او د کېکاړلو او د بړاس د فشــار ځــواک یــې د (عقلي سیاسي تدبیرونو) په بڼه وینو چې که دا درې څیزونه ورک شــي[،] فابریکــه هماغه شېبه درېږي او پرچاوېږي.
د بخار دېگ د کېکاړلو او فشار د خورا اغېزناک زور په مرسته بړاس په فابریکه کې د کارونو د شمېر پر بنسټ پر مختلفو څانګو ویشي. هره څانګه چې کــومې چــارې تــه ګومارل شوې وي هغه په خپل وار بیــا پــر ســلګونو څــانګو ویشــي او خپــل واک او صلاحیت په دغو څانګو کې په آزاد ډول چلوي. د ماشین د بړاس زور، په حکومت کې (تشریعیه) یعنې هغه ځواک ته ورته والی مومي چې د دولتي اداري احکام د قوانینــو او لارښوونو په بڼه وضع کوي او د وېش قاعده یې د څرخونو تاوونکي او د کارځــایونو خوځوونکي ځواک، (اجراییه) ځواک یعنې هغه ځواک ته ورته والــی مــومي چــې دا قوانین په وړ چاپېریال کې پلي کړي چې هغه دولتی دایرې او څانګې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ستن، يا د قطعو يوه پاڼه څومره کوچنی او بې ارزښته څیز دی. خو که د فـابريکو له خوا د کارونو د وېش قاعده نه وي[،] يوه ستن او د قطعو يوه پاڼه به سل تنه په يوه مياشت کې جوړ نه کړی شي. په داسې حال کې چې د فابريکو د کاري وېش له برکته لس کارګران په خپلو کاري وسيلو سره چې دومره پرمختللي هم نه وي[،] اتلس ډوله چارې ترسره کوي[،] اته څلوېښت زره ستنې جوړوي چې پر هر کس څلور زره او اته سوه ستنې راځي. او دغه راز په هغه فابريکه کې چې د قطعو کاغذ جوړوي[،] سره له دې چې پر هر کاغذ اويا ډوله عمليات تر سره کېږي[او دېرش کارګر هره ورځ د قطعو پنځلس زره کاغذونه جوړولی شي چې که دا ټول اويا ډوله چارې د يوه کارګر پر غاړه وي[،] د ورځې به يو هم جوړ نه کړی.

نو کوم عبرت چې د يوې فابريکې د کار له وېش نه سړی اخيستلی شـي دادی چـې بنيادم ته بويه په خپلو ټولو چارو کې د کار د وېش همدا قاعده په پام کې ونيســي. د ساري په ډول د ورځې شپې د وختونو په لګولو کې د وېش قاعدې په پام کــې نيــول اړی ندي. هر آمر، هر سوداګر، هر کسبي چې د خپلې ورځې او شپې وختونه د وېـش پر قاعده وټاکي، نو ډېر به هوسا او نېکمرغه شي. ځکه هر څوک چې پر دې فانی نړۍ اوسي[،] د خپل ژوندانه له پاره اړ دی چې د نورو د ژوندانه له پاره کار وکړي او کـه د نورو د ژوندانه له پاره کار ونه کړي[،] پخپله ژوند نه شي کولای. که بزګر د اوبدونکي د لوړې د مخنيوي له پاره غنم ونه کري[،] اوبدونکی ورته کالي چمتو کولی نه شي. نو ځکه د بشري ټولنې ګرد وګړي هڅو او عمل ته اړ دي. که دا هڅه او عمل هرڅـوک د کارونو دوېش پر قاعده پر مهالوېش برابر کړي[،] نو وخت به يې کله هم ضايع نه شي. او چې وخت يې ضايع نه شي[،] له خپله عمره ګټـه اخلـي، او چـې لـه عمـره ګټـه واخلي[،] خير به يې هم خپل ځان او هم خپلو هم جنسو ته رسېدلی وي.

د ماشين له ليدو موږ ته بيا دا عبرت هم رارسېږي: چـې لکـه هماغســې چـې ټـول څرخونه او آلې پر کار، او هېڅ څيز معطل او وزګار نه وينو، دغه راز ټولې دغه چـارې بې نظمه او بې قانونه هم نه وينو. ټولې هغه لويې او وړې خوځنده آلې چـې پـه يـوه فابريکه کې ليدل کېږي[،] ټول خوځښت يې د يوه سمبال قانون او قاعدې له مخـې چلېږي چې يو يې هم له دغه نه بدلېدونکي قانون څخـه چـې ورتـه ټاکـل شـوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه نه کوي. او پر هماغه یوه بڼه، او یوه پرله پسېوالي او یوه نظم خپلو سـمبالو خوځښتونو ته دوام ورکوي چې که نظام او قانون نه وي[،] د خوځښتونو همغږي او یو رنګي نه جوړېږي، او چې په کارونو کې همغږي او سمبالښت رامنځ تـه نـه شـي او د ماشین هر څرخ او هره آله په خپل سر تاو شي[،] د هڅو او زیار پایله یې له سولېدو او له کاره لوېدو پرته بل څه نه شوای کېدی.
او لنډه دا چې د یوې فابریکې کتنه دومره عبرتونه راښیي چې لنډیز یې دا څو کرښې دي: خوځښت او هڅې، هاند او کړنې، قانون او انتظام، د کارونو وېش، د مهال وېش، د هڅو ګډوالی- یعنې د زیار یووالی چې ددې کارونو پایله او ثمره په فابریکو کې چې د جماداتو له ډلې ده[،]ډول ډول صنعتي [محصولات] کېږي. او که انسانان دا څیزونه په خپلو بشري کړنو کې پلي کړي. پایله او ثمره یې نېکمرغۍ، شتمنۍ او ښېګڼې کېږي.
[پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرِې تاریخ

په ۱۷ ګڼې پسې

دویم پړاو- (ناعمه) موده ده چې (سیلوري) موده یې هم بولي. ددې مودې په کتلو او ډېرتوتو کې د بوټو او ژویو کلک شوي پاتې شوني (متحجرات) ډېر آسان لیدل کېدلی شي. په دې دوره کې (ناعمه) ژوي یعنې (پاسته بې هډوکو ځناور) لکـه چینجیـان او حلزونان او (مفصلیه ژوي) یعنې (پاسته بند لرونکي ځناور)، او (شعاعیه ژوي) یعنـې (ځلېدونکي ځناور) نوي په راڅرګندېدو دي. ددې پېر تر ټولو ډېر ژوي پوست بـدني ناعمه ژوي دي.

دریم پړاو- د (سَمَک؟ موده) ده چې د (دووني؟ موده) یې هم بولي. ددې دورې ډېـر شوي [متحجرات] هم ډېر دي او دغه راز د مخکنیو پېرونو له ډېر شویو څخه لا بشپړ بوټي او ژوي په کې ورګډېږي. ددې دورې په ډېرشویو کې که څه هم مفصلیه او ناعمه او شعاعیه ژوي ډېر دي[،] خو کبان او په تېره بیا سینګړاوو [سګماهي] ډوله کبان په کې ډېر لیدل کېږي. د هغو بوټو او ژویو نښې چې په شمالي امریکـا پـورې ځـانګړې دي[،] ددې پېر په ډېرو کې موندل کېږي.

څلورم پړاو- (فحمي موده) یعنې د ډېرو سکرو دوره چې د (کـاربون دوره) یـې هـم بولي. د دې دورې په ډېروزمو کې د (زاحفه) ژویو یعنې هغو ژویو چې په تي لویېږي[،] لومړنۍ نښې رابرسېره کېږي. (ذوالمعیشتین ژوي) یعنې هغه ځناور چې هم پر وچه او هم اوبو ژوند کوي[،] او کوچنۍ حشرې لکه ملخ، او کورنۍ ګونګټې [مـادر کیـک] او نور، او (قشریه ژوي) یعنې پوستکي لرونکي ژوي لکه سنګ پشت او خرچنګ او نـور ددې دورې په ډېروزمو کې لیدل کېږي. د بوټو له ډلې (سراخسَـیه) لکـه څېـړۍ، او چام؟، او ځنغوزیو او نورو په دې پېر کې خورا وده کړې ده. د ډېرو سکاره ددې دورې د بوټو زېږنده ده. دغه مهال د ځمکې د مخ تودوخه د اوس مهال پر تله څوځـو ځلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته او ډېره وه. او د هغه مهال د محیط په هوا [اتموسفیر] کې د (کاربون) عنصر هم خورا ډېر و. له همدې امله د بوټو د لویونې ځواک هغه مهال ډېره وده کړې وه او هر ډول بوټي او ونې چې اوس لیدل کېږي[،] هغه مهال په سلګونه ځله تر اوسنیو بوټو لوی، پراخ او پنډ وو چې دا د ډېرو سکرو د کانونو په ډېرشویو کې بر ېښي. له کم ګُلو لویو لویو ونو نه د ځمکې پرمخ لوی ځنګلونه او زرغونې ببلې جوړې شوې، چې د استوا له کرښې تر قطبونو پورې یې د ځمکې ټول مخ پوښلی و. هغه مهال د ځمکې دننۍ تودوخه نیمه پخه شوې او د ځمکې پر مخ یې پرله پسې لوی بدلونونه او پېښې رامنځته کولې. د اور له زوره ځمکه پر هر لوري بیا بیا چاودلې، د اورشیندو غرونو جهنم وزمه لهیب؟ د ځمکې د اتموسفیر هوا په بړاس اړوله او لوی توپانونه یې راجوړول اودې توپانونو ټول دغه ځنګلونه خچ پچ کول او د ځمکې په ببلابېلو پوړیو کې یې ډوبول او بیا اوبه جذببدې او په ژورو برخو او کندو کې راټولېدې او د تَبِرُد عمل- یعنې د ځمکې د مخ سړېدا له یوې پېړۍ نه بلې او له یوه پړاو نه بل ته ډېرېده او [ورسره] هغه ځنګلونه تر ځمکې لاندې پوړیو کې په تحجر یعنې ډبرکېدو اوښتي او د ډبرو سکاره ترې جوړ شوي دي.

پنځم پړاو- د (زاحفې؟ موده) ده- یعنې بې پښو ځناور چې پر ټټر ښکېږي. او ناعمه ژوي په دې پېر کې بشپړتابه ته رسېدلي دي یعنې ډېر ستر شوي وي[.] زاحفه ژوي چې په دې پېر کې د یادولو وړ دي[،] له دې څو ځیزونو د هغو له ډبروزمو پرته پخپله د هغوی کومه نښه نه ده پاته. په دې ډله کې د (ایخیتو سورس) په نامه یو سمندري ژوی و چې سر او غاښونه یې سیمساري [تمساح] یعنې ناګو ته ورته وو او له لسو تر دېرشو ګامونو اوږدوالی یې درلود. بل یې د (پلاسیو سورس) په نامه خورا ستر ژوی و چې سر او غاړې یې مار ته ورته والی درلود. د الوتونکو له ډلې د (پته روداقتیل) په نامه خورا ستر وزرلرونکي ژوي موجود وو. په دې پېر کې سینګړاوان خورا ډېر لیدل کېږي[.] د لومړی څل له پاره (ذات التدي) ژوي یعنې تي لرونکي ځناور ددې پېر په ډبروزمو کې تر سترګو کېږي.

شپږم پړاو- : (د ذات التدي پېر) یعنې د تي لرونکو [پېر] دی چې په دې موده کې د بوټو او ژویو ډېرې ساده ببلګې له منځه تللې او پوپناه شوي دي[.] په دې دوره کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سالمون) او (رينغا) په نامه سمندري کبان تر سينګړاوانو ډېر ليدل کېږي. د ژويــو او بوټو لا بشپړې شوې بڼې او ډولونه ليدل کېږي. تي لرونکي ژوي تر نــورو ډېر ېــړي او برلاسېږي. په دې موده کې د ذات التدي ژويو له ډلې د (پالوتري يوم) په نامه يو ستر او دروند اوږد پوزی ژوی، او د (ډينوتري يوم) په نامه يو ژوی چې د سر او خرطوم لــه پلوه هاتي ته ورته و. خو غاښونه يې کوزې خوا تاو شوي وو. او د (ماموت) په نامه يــو هاتي چې حمودي هاتي يې هم بولي. او د (مغاتربيوم) په نامه يو ژوی چې د لوی کوږ [کرګدن] له جنسه و[،] ددې دورې په ډېروزمو کې ليدل کېدل.

اووم پړاو-: (د بشر موده) ده او دا هماغه پېر دی چې موږ په کې يو. خــورا ســتر ژوي چې د ځمکې پر مخ واکمن ول[،] په دې اووم پېر کې ورو ورو له منځــه تللــي دي، او ځای يې تر هغو يو څه کوچنيو او ظريفــو ژويــو نيــولی دی. خــو د کاينــاتو د ســتر هستوونکي حکمت ددې پېرونو په اوږدو کې د ځمکې کُرَه اصلاح کړې او له يوه حال نه يې بل ته اړولې تر هغو چې ترې د اوسېدا يو وړ ټاټوبی جوړ شــوی. او د کاينــاتو د کتاب د تلپاتې څرخېدا د کليز [تقويم] پاڼو يوه خوندوره ښــکلا مونــدلې. د احســن التقويم پر همدې مهال يې د انسان شريفه بڼه را څرګنده کړې او د ځمکې کُرَه يې له خپلو ټولو شتو سره هغه ته بښلې ده. که څه هم ددې پېر په لومړيو کې هم خورا ګڼ بدلونونه او پېښې د ځمکې د کُرَې پر مخ شوي، او ډارونکو توپانونو او زلزلو د ځمکې مخ خچ پچ کاوه[،] خو د تېرو پړاوونو کچې ته نه رسېده چې انشاءالله د اوسني پېــر پر بدلونو به وروسته په يوه ځانګړي فصل کې خبرې وکــړو. اوس بېرتــه د ځمکــې د کُرې د تاريخ څېړلو ته ورستنېږو د سپېڅلو آسماني کتابونو له رمزونو ډکو ويناوو په تطبيقاتو او د (ژه ئوژی [ژه ئو لوژی] فن) په تفصيلاتو کې يــو څــه تَوَغُــل؟ او تتيــع [څېړنه] کوو.

محاکمات او تطبيقات

که لږ پام وکړو او ځير شو نو د شريف تورات د (مخلوقــاتو د تکــوين ســفر) او د (ژه ئوژی [ژه ئو لوژی] فن) د پېرونو په وېش کې د ورته والــي معقــولې او بشــپړې لارې موندلی شو. ځکه دلته يواځينی ستونزې چې له سپېڅلو کتابونو سره د علومو [فــن]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تطبيق کې زموږ مخه نيسي[،] هماغه د (يوم) يعنې ورځې ټکی دی. دا خو ښکاره ده چې (ورځ) د هغو ټوټو يوه ټوټه ده چې زمانې ترې جوړ يږي.
اوس نو که د (يوم) ټکی چې په تورات کې فرمايل شوی[،] د (پېر) يا (پړاو) په مانا وبولو او د ځمکې د هر پاټکي موده چې د طبقات الارض فن [ځمکپېژندنې - د.ج.] موږ ته راښودلی[،] له يوې ورځې سره چې د مخلوقاتو د تکوين سفر بيان کړی[،] تطبيق کړو[،] نو توپير به مو تر څه ځايه لېرې کړی وي.
هغه علامه پوه چې (د ستورپېژندنې) ويوکې [الغتونه] يې تنظيم کړي[،] د (يوم) په تغيير کې يې روښانه او ثابته کړې او ويلي دي چې د (يوم) مانا يوازې دې ته ځانګړې نه ده چې له ختيځ نه د لمر تر ختلو او لوېديځ ته تر لمر پر يوتلو او بيا تر لمرخاته پورې وغزيږي[،] نه[،] چې د (يوم) ټکی يو عام او پراخ تعبير دی چې د مهال او زمانې د يوې برخې نوم دی. لکه د ساري په ډول (يوم القيامه) يعنې د (قيامت ورځ) د ورځې په مانا نه راځي. چې له لمرخاته تر لمر پر يواته او بيا تر بل لمرخاته وي. بلکې يو اوږد او تلپاتې مهال دی چې څلرويشت ساعته ورځ يې په وړاندې د يوې ثلاثې تر دريېمې برخې هم لږه بريښي.
سربېره پر دې ځينې نور داسې تمثيلات؟ هم شته چې ورځ د لمر تر ختلو او لوېدلو بهر باسي[،] لکه د ساري په توګه: «د قيامت يوه ورځ د دونيا له زرو ورځو سره برابره ده»[،] يا دا چې «ليلة القدر تر زرو مياشتو غوره ده»[،] يا دا چې «د څښتن تعالی هره ورځ په يوه شاٌن کې ده». دا ورځې چې فرمايل شوې[،] هېڅکله هم هغه مشهورې او جوتې ورځې نه دي چې موږ يې پېژنو[.] د لوی څښتن سپېڅلی قدرتونه او حکمتونه په ورځ کې نه بلکې په هره شېبه، او هره ګړی، او هره پېړی، او هره زمانه کې په بل شاٌن او بله بڼه رابربښي او څرګندېږي. د زرو تعبير هم دغه عدد چې تر نهه سوه نهه نوي وروسته راځي[،] نه دی بلکې د تمثيل؟ په ډول راغلی دی. او بل دا چې څه اړتيا! که چېرې هغه څيز چې (ورځ) بلل کېږي[،] له لمر خاته تر پر يواته يا له لمر خاته تر لمر خاته موده وای[،] د تورات شريف د مخلوقاتو د تکوين سفر کې بيا څه ډول په يوه ورځ کې د هغې ورځې د پيداکېدو خبر ورکول کېدلی شو؟ په يوه ورځ کې د ورځې د پيداکېدو مانا داده چې دغه خلق شوی څيز يعنې ورځ د خپل خلقت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مودې له پاره د مهال ظرف ګرځي چې پر داسې مهال له مظروف نه دمخه د ظرف لـه پيداکېدو خبرول اړينېدل. په داسې حال کې چې په شـريف تـورات کـې د لمـر او سپوږمۍ او ستورو پيداکېدل پر څلورمه ورځ بيان شوي دي چې دلته هم له ظرف نـه دمخه د مظروف پيداکېدل اړينېدل. نو ځکه ورځ همدا لمر خاته او پر ېواته نه دي.
اوس نو پايله دا راخېژي چې کوم مهال او زمانه چې شريف تورات ورځ بللې[،] دغـه مهال او زمانه د (ژه ئوژۍ [ژه ئو لوژۍ] فن) يعنې (ځمکپېژندنې) پېر يا پړاو ياد کړی دی. او د شريف تورات هره ورځ د ځمکنيو پاټکو [طبقو] له يوه پاټکي سره چـې پـه يوه پړاو تعبير شوی[،] سمون خوري.
اوس به لږ د ځمکې د شپږګونو طبقو او د تکوين المخلوقات د سفر د شپږو ورځو پـه اړه چې تر څه ځايه مو يې د تطبيق هڅه وکړه[،] عقلي فلسفي محاکمات [ارزونـې] هم وکړو [او] د ځمکې د کُرَې په اړه به خپلې خبرې ورسره پای ته ورسوو.
ځمکپېژندنه لومړۍ ورځ د ځمکې لومړی پـاټکی [طبقـه] - چـې د ځمکـې د مـخ پوستکی په کې راټوکېدل پيلوي يعنې [خالي موده] ګڼي چې البته شريف تورات هم هغه مهال له هرڅه نه د ځمکې تشوالی ښيي او دا چې د رڼا او تيارې پيداکېدل هم پر دغه ورځ فرمايل شوي دي[،] او د لمر او سپوږمۍ او نورو آسماني ستورو پيداکېدل پر بله ورځ بلل شوي، هم په بشپړ ډول له علم سره سـمون خـوري. ځکـه د ورځـې د شتوالي له پاره د لمر هرومرو والی اړين نه پر ېوزي، لکه په وربځو او لړو کې[،] سره له دې چې د ورځې رڼايي شته[،] خو لمر نه بر ېښي. او بل که يو څه په ځير سره وکتـل شي نو په عقل سره جوتېږي چې همداسې به وي. ځکه د پيدايښت په پيـل کـې، د ځمکې کُرَه يو جَوِال؟ اور و چې د اتموسفير هوا يې له بړاس او پنډو او کېکـاړلو لـړو جوړه وه. نو پر داسې يوه مهال البته چې له داسې يوه اورني بړاس نه هاخوا لمـر نـه شوای ليدل کېدلی. خو د ورځې رڼايي او د شپې تياره وه. ددې پړاو له منځه تر دويم پړاو پورې چې د آسمان په پيدا کېدو سره له لانديني خوانه د پاسنۍ خـوا د اوبـو د جلا کولو ورځ ده، هغه بې شمېره زمانې چـې تېـرې شـوې[،] هاغـه پېـر دی چـې ځمکپېژندنې د (تشې مودې) په نامه انګېرلې د ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه ورځ د ځمکپېژندنې هماغه دویم پېر دی چې دغه پوهه یې (سـیلوري مـوده) بولي. په دې پېر کې د ځمکې د مخ د لا ډېرې سرېدا او پنډېدا له امله[،] د چاپېریال براس په اوبو اوښتی او یو ځلي پر مځکه راتوی شوی دی، او څرنګـه چـې د ځمکـې تودوخه هومره چې اوبه وساتلی شي نه وه[،] پر ځمکه راتویې شوې اوبـه بېرتـه پـه براس اوښتې او پورته ختلې[.] په دې پېر کې بیا بیـا د ځمکـې پـر مـخ سرتاسـري توپانونه پېښ شوي او سختو زلزلو، ډول ډول لوړې او ژورې رامنځته کړې، او د ځمکې د مخ د سرېدو او پنډېدو سبب شوې، او ورو ورو د ځمکې پر مخ د اوبو درېـدل هـم شوني شوي دی.

درېیمه ورځ هماغه پېر دی چې اوبه او وچې رامنځته شوې، سمندري ژوي پیدا شوي، او بوټي راټوکېدلي، او ځمکه لا پنډه شوې[،] خو بیا هم له ګډوډیو او خچ پچ کېدنې، او توپانونو او د پاټکو له جوړېدو وزګاره شـوې نـه ده چـې دا پېـر ځمکپېژنـدنې د (دوویی؟ موده) بللې ده.

څلورمه ورځ هماغه دوره ده چې ځمکپېژندنه یې (د کاربون موده) ګڼي. په دې دوره کې له دې امله چې ځمکه ښه سړه شوې او کلکه شوې او سـمندرونه، او ډنډونـه، او ځنګلونه، پیدا شوي او د ځمکې کُرې د اتموسفیر هوا چې تر دې مهاله له یـوه پنـډ براس او خورا کېکاړلو ډول ډول غازونو جوړه وه[،] ورو ورو له دغه پېړوالي او پنډوالي راوتلې او لمر او سپوږمۍ او نور آسماني توکي راڅرګند شوي دي چې پـه دې ډول د شریف تورات د تکوین المخلوقات د سفر څلورمه ورځ له پوهنیز تطبیق سـره خـورا ښکلی تاویل مومي.

د تکوین المخلوقات د سفر پنځمه ورځ د ژه ئولوژۍ پوهې د (زاحفې له مودې) سـره سمون خوري چې دغه مهال ډول ډول ژویو او رنګارنګ بوټو په خـورا سـتروالي پـه بېسارې وده او لوېیدا پیل کړی دی.

شپږمه ورځ هماغه پېر دی چې تي لرونکي ژوي رامنځته شوي او خـورا سـتر ژوي د ورکېدو پر لاره سم شوي او ځای یې تر هغوی کوچنیو او ظریفو ژویو نیولی دی چـې په وروستي پړاو کې یې د انسان شریفه بڼه هم راڅرګنده شوې او اووم پړاو ته چـې همدا اوومه موده ده ورننوتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ځمکې کُرې د تاریخ) په اړه مو همدومره معلومات در ته وړاندې کړای شــول. او دا هم وواېو چې د هغو کلونو او پېړيو او زمانو پر پراخوالي او شمېر چې له يوې دورې نه تر بلې تېرې شوې دي[،] د کون او مکان جل و علی له جناب هستوونکي څخه پر تــه بل څوک نه پوهېږي. يوازې د پوهې له مخې دومره روښانېږي چې يوازې د ډېــرو پــر زمانې د بوټو د زمانې اوښتلو زرګونه زره کاله نيولي دي. نــو د بشــري معلومــاتو پــر نيمګړتيا او کمزورتيا اعترف، او د عظيم الشاٌن خالق پر ستروالي او پخواني والي او يووالي د زړه او ژبې اقرار کوو [او] د شاعر په ژبه وايو چې:

له پيله او له پايه د نړۍ مور خبر نه يو

ددې زاړه کتاب د سر و پای پاڼې شکېدلې

[پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعلیحضرت پاچايي

پرمختګپالنې:

که خپل تېر او اوس ته لړ د انصاف په سترګه، او د اوصاف په رېښتيا وګورو[،] په خپل شخصي او هېوادني حال کې به دومره ښکاره او جوت توپيرونه ووينو چې له حيرانتيا به ورته حيران، او له شکر نه به شکرته په ترانو سر شو. دېرې لرې زمانې ته به نه ځو. يوازې ددې څو کلونو يوه برخه چې په خپلو سترګو مو ليدلې[،] بيانول غواړو.

دا بېوزلی محرر پر ۱۳۲۰ هجري کال زموږ د ستر عدالت پالي سپېڅلي ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) له وياړلي لوري څخه د اعلان شوې عمومي ښښې له مخې. تر شل کلنې پردېسی وروسته له شريف شام نه خپل ګران سپېڅلي هېواد ته راستون شوم چې دا زموږ زړونو ته د رانژدې ټولواک د نېکمرغه پاچايی دويم کال و. اوس خپل فکر لږ راټولوو او دغه حالت ورو ورو هومره چې په حافظه کې پاتې شوی[،] د ګرانو لوستونکو له پاره انځوروو، او بيا د سږني بختور کال حال تر يوه ځايه راوړو او بيانوو:

که څه هم هغه مهال له پلازمېنې کابل نه زما تر وتلو دمخه لوړې نوې جوړې شوې ودانۍ نه وې، او وروسته رامنځته شوې دي. [خو] سترګې ور اوښتې، خو شمېر يې لږ، او د جوړونې او معمارۍ ښې يې له ستروالي او پرتم، او لوړوالي سره سره چې لرل يې[،] د منځنيو پېړيو سترو ودانيو ته ورته والی درلود. زموږ سپېڅلي هوښيار اعليحضرت پاچايي ذات د خپل شاهانه جلوس [پلاز ختنې] له پيله په خورا شدت سره د هېواد د ودانيو جوړونې ته همايونې هڅې کړې [چې] اوس هم پلازمېنه او هم ولايتونه د نوې ښې په خورا لوړو زړه پورې ودانيو ښکلې شوي او رغېدلي دي.

د سپېڅلي ارګ په ودانيو کې چې کومې ودانيزې سمونې د اعليحضرت شهرياري په پرمختګپال پېر کې رامنځته شوې[، يوه يې هم] د (شمالي برج) د ودانۍ بدلون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په خورا لوړه او ښکلې بڼه ودانه او ښکلې شوې ده. او په کې د ناستې خونې او پرتمین دالانونه او ښایسته برنډې د معمارۍ په دومره ظریفه بڼه، او د فرشونو، او د صنعتکارۍ په داسې سینګارونو جوړ او پسولل شوي چې د طبیعت ټول خاوندان او د بصیرت ګرد څښتنان ورته ګوته پر غاښ نیسي.

له شمالي برج وروسته شاهانه (ګلخانه) راځي چې د شمالي برج مخې ته د سپېڅلي ارګ پر ډګر جوړه شوې ده. دا جنت وزمه ګلخانه داسې یوه ګلخانه ده چې له هره لوري پرې آیینه لرونکي چوکاټونه راګرځېدلي دي. او یوه ډېره ښایسته پاچایي ماڼۍ له ټولو لوازمو او بیتوتت [؟] سره ترې جوړه شوې ده. دا که څه د ودانۍ د ښکلا له پلوه وي او که د ګلونو او ګلبوټو له نظره[،] یوه بشپړه پاچایي ګلخانه ده.

ددې پاچایي ګلخانې مخې ته یو ښایسته او زړه راښکونکی جامع جومات جوړ شوی چې محراب او منبر او د دیوالونو د پاسنۍ برخې مخ یې پر خورا ښایسته سماقي؟ ډېرو چې په طبیعي ډول په انځورونو او طبیعي څپو پسولل شوې او د افغانستان له خپلو کانو څخه دي[،] سینګار شوی او مخ یې د مرمر پر سپینو ډېرو چې زه؟ یې له تورو ډېرو څخه ده[،] پوښل شوی دی. د اړتیا پر مهال په ټول جامع جومات کې خورا ښایسته غالۍ غوړول کېږي، او د شپې له خوا په خورا لویو لامپو روښانېږي.

په همایوني پرتمین حرمسرای کې چې د (علیا حضرتې سراج الخواتین) صاحبې معظمې کور دی[،] هم خورا ډېرې ودانیزې سمونې راغلې دي. د سپېڅلي ارګ په بڼ کې هم ډېرې سمونې شوي او ډېرې ودانۍ جوړې شوې دي چې ددغو سمونو او ودانیو له امله اوس پر دغه بڼ د باغ ارم رخه راځي. د سپېڅلي ارګ بڼ د تېر پرتله له لوېدیځ لوري خورا پراخ شوی. ډېرې په زړه پورې طرحې او چمنونه په کې کښل شوي، سړکونه او واټونه یې ټول پاخه او ډېر ښایسته دي.

د (ستورې) بې عیبه ماڼۍ چې د صیف؟ پر موسم د اعلیحضرت ټولواک د اوسېدو ځای وي[،] یوه ډېره لطیفه او د ښایسته ترکیب درلودونکې عالي ودانۍ ده چې د هوسایۍ هر ډول عالي خونې او د استوګنې دالانونه، او دهلېزونه، او کوریدورونه، او برنډې په کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپېڅلي ارګ پر شمالي لوري (شمالي برج) ته مخامخ د ارګ له کلا بهر د (دلکشا) د بې عیبه ماڼۍ خورا عالي ودانۍ په پوره وياړ او پرتم جوړه شوې، او مخامخ ورتـه د ساعت خورا نفیس لوړ او ښایسته منار درول شوی چې انشـاءالله د (دلکشـا مـاڼۍ) تفصیلات او جزییات به په یوه ځانګړي فصل کې راوړو. او (د ساعت برج) پـه اړه مـو هم په تېرو ګڼو کې یادونه کړې وه[،] اوس به لږ له سپېڅلي ارګ نه بهر ووځـو [او] د خپل مشهور او په زړه پورې ګران ښار پرنورو څنډو به ورپېښنه وکړو وبه ګورو چــې د سراجیه پېر کومې ودانیزې نښې را څرګندې شوې دي:
زموږ ګران ښار پر خورا یوه عجیبه ځای کې دی. پر ژمي په داسې سختو ســړو کــې راښکېلېږي چې د قطبونو کنګلونه سړي ته وریادوي. خو که اووه اتــه ســاعته لاره د ختیځ پر لور ووهل شي او له کابل نه ووځو- د ساري په توګه تر (کوګا منډه)- نو ځان به په یوه ښایسته لطیف او تاوده پسرلي کې ومومو چې هغه کنګل په کې په ویلېدنه اوړي. او د دوبي پر موسم چې هوا بېسارې تودېږي[،] همدا چې دوه درې ســاعته لار ووهل شي[،] د ساري په توګه تر پمقانه پورې لـه داســې جنــت وزمــې هــوا ســره مخامخېږئ چې هره زړه راښکونکې ورمه یې مړاوو زړونو ته نوی ژوند ورکوي.
(پمقان) د یوه لوی غره پر لمن چې پخپله له پمقان سره تړاو لري، او د هندوکش غره له څانګو څخه بلل کېږي[،] پروت دی[.] له کابل نه د پمقان سیمې لوړوالی نژدې دوه زره قدمه او د سمندر له مخ نه (۹۰۰۰) قدمه لوړ؟ دی چې د غره ذروه؟ یې تل په واورو پټ وي. نو ځکه پمقان د کابل دولتي صیفیه شمېرل کېږي. که څه هم په پمقان کې د اعلیحضرت خدای ښښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] له بختور پېر نه یوه حکومتي ودانۍ له یوه بڼ سره چې (سیوری بڼ [سایه باغ]) نومېږي[،] موجود و[،] خو څرنګـه چې دغه ودانۍ د پمقان په کلي پورې نښتې او پر یوه نسبتاً ټیټ ځای پرته وه. او هم یې د جوړېدو بڼه د نویو ودانیو پر اصولو او قاعدو نه وه[،] نو ځکه زموږ ستر سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک ذات نژدې یو یو نیم میل پورته خواته پـر یـوه ډېـره زړه پــورې ښکلې ځمکه او د ښایسته منظرې درلودونکي پاک ځای له پاسه د (سهیل) په نامــه یوه زړه خوشحالوونکې ماڼۍ جوړه، او بیا یې له دغه ځایه همدغومره لوړه د درې پــه منځ کې د (بیت الصیف) په نامه یوه ښایسته ماڼۍ ودانه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د ښايستې (سهيل) ماڼۍ د شمالي لوري له برنډې نه شاوخوا سيمو ته نظـر واچول شي[،] انسان دداسې ښکلو طبيعي منظرو په وړاندې ځان ويني چې له ليــدو يې سترګې اړولی نه شي. له يوې خوا د عجيبو او له هيبته ډکو سترو غرونو لړۍ چې پر يو بل پېچلي او د آسمان پر لور هسک شوي دي. له بلې خوا د ډول ډول شــاعرانه منظرو لطيفې تابلوګانې! د پمقان درې پاکې خوندورې او رڼې اوبه د سهيل د بختورې ماڼۍ ختيځ لور ته د نژدې سلو قدمونو په واټن له لطافت نه په ډک شور او زوږ ځړوبې او خوټېدنې جوړ کړې او په منډه مخ په ځوږ بهېږي. له ونــو او اوبــو ډکــو خړوبــو او زرغونو کليو او کورونو منظرې چې د سترګو په وړاندې پر داسې يوه حالت چې ته وا د يوه ډېر لوړ بام له سره ورته ګورئ[،] داسې نظرونه د ځان پر لور ورکاږي چې قلم تــر دې غوره تابلو او تر دې زړه راښکونکې توټــه انځــورولی نــه شــي! پــه تېــره بيــا د (چهاردهي) د جنتي حوزې روضه؟ چې له ورايه د يوې زمردي ټوټې په بڼه بر ښېښي او داسې يوه ښايسته منظره د سترګو په وړاندې دروي چې انسان ورته حيرانېږي. ته وا د خلقت معجزه ګر انځورګر د خپل جادوګر قلم پر څوکه د ټــول طبيعــت د معجــزه کاريو، او د انځورګرۍ د ټولو بڼو د خارقه والي په ابداع کې د انځور يوه تــابلو کښــلې ده. او پر هغې يې له هرې خوا د ښايسته غرونو چوکاټ راګرځولی او د بې عيبه سهيل ماڼۍ د برنډې مخې ته يې راځړولې ده.

د (بيت الصيف) ماڼۍ چې تر (سهيل) هم پورته ودانه شوې يوه بله ډېره لوړه منظــره راڅلوي. د (ستاره) ماڼۍ چې د پمقان کلي پر جنوب ختيځه خوا د (ببک تــوت) پــه نامه پر يوه لوړ ځای پرته ده[،] هم د پاچايي صيفيو؟ له ذوقه ډکــو او ښــکلو ځــايونو څخه بلل کېږي. په چهاردهي حوزه کې هم د (چهلستون) په نامه يوه ويــاړلی عــالي ودانۍ چې د (هندکي) او (سپوږمۍ بڼ [مهتاب باغ]) په نامه بشپړه عــالي ودانــۍ، او (بربڼ [باغ بلند]) او (بابر بڼ) او نور هم زموږ د مشهور بېســاري جنــت وزمــه او زړه راښکونکي ښار د شاوخوا سيمو له خورا عالي او خوشحالوونکو پاچايي ماڼيو او بڼونــو او ودانيو څخه بلل کېږي چې هره يوه يې يا د موقعيت او ودانــۍ، او يــا د عبرتنــاکو تاريخي پېښو له پلوه د خورا ډېرو تفصيلاتو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د عظیم الشان پالونکي ذات له درباره نه د خپل ستر سپېڅلي ټولواک پرله پسې روغتیا او عافیت، او د سلطنت او پرتم پایښت د زارۍ او نیاز په دواړو لاسو غواړو چې تر مهربان او ودانۍ پالونکي پاچایي سیوري لاندې یې په خپل هېواد او صادق پاچایي ملت کې د پرمختیا او ودانۍ او هوسایۍ او نېکمرغۍ لا ډېرې ډېرې نښې یوه په بلې پسې راڅرګندې شي.

د لوړ والي او د واټن د لېرې والي جدول

د سمندر له سطحې د کابل خپل لوړوالی ۷۰۰۰ فوټه	له کابل نه د پمقان د سلام خانې لوړوالی چې د خدای ببښلي خاقان پر مهال ودانه شوې ۱۶۸۰ فوټه	سهیل		بیت الصیف		د ببکتوت دسیمې ستاره	
		له کابله لوړوالی۲۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۹ کروهه او له څلورو دوه برخې	له کابله لوړوالی ۳۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۲۱۶۰ زرعه	له کابله لوړوالی ۱۵۸۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۱۴۴۰ زرعه

څلور زره زرعه یو کروه کېږي

[دا مطلب تصویري رپوټ ته لږ ورته والی لري او ځکه یې یوه نسخه هغه ځای ته هم کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

که څه هم موږ د نړۍ په یوه هجرا [بېطرفه؟] سیمه کې پراته یو، او د مطبوعاتي نړۍ د سیاستونو په شطرنج لوبه کې ښکېل نه یو. خو یو مشهور متل دی چې (نندارچي چال ښه ویني). په تېره بیا که پر لوړ بام وي!

یو مهال و چې د اروپا سیلانیان او کاشفان د نړۍ د پراخولو له پاره پر هر لوري خپاره شول. که څه هم د انګریز لوړ دولت تر نورو وروسته پیل کړی[،] خو ډېرې غوړې او خوږې مړۍ، او د نړۍ ډېرې شتمنې او پیاوړې خزانې یې لکه (هند)، (اوستریا [ښایي آستراليا])، (کنادا)، (مصر)، (جنوبي افریقا) [،] (جبل طارق)، (قبریس)، (مالطه) [،] (عدن) او نورې یې وتښتولې چې نورو بې له دې چې له خولې یې د رخې ناړې وبهېږي[،] ددې ډول یوې خوندورې مړۍ، او دې ډول یوې شتمنې خزانې څښتنان او وړ نه شول. نو ځکه یې د سیالانو د سیالۍ، او رخې حس له ډېرې مودې راهیسې په اورشیندنې پیل کړی دی.

لومړني کس چې له خولې یې د هند مړۍ د تښتونې تکل وکړ د فرانسې مشهور امپراتور (ناپولیون بوناپارت) و چې د مصر په نیولو یې د فلسطین پر خاوره ورودانګل. او که یې د سیال تدبیرونه او شاه چالونه اغېزمن نه وای راختلي او ټولو هېوادو ورسره جګړې نه وای پیل کړي[،] دغسې به د عراق او ایران پر لور خوځېده، او له روس سره به یې په لاس یو کولو د هند لویه وچه له منګولو ترې ایستلې وای.

تر دې وروسته له شتمنۍ او سامانو ډکې دې خزانې له پاره بل پخوانی سیال د روس دولت دی چې له دوو درېیو پېړیو ورو ورو په څو بنو او چلونو او په یوه طریقه او آهنګ ځان ورنژدې کوي[.] د فرانسې ګام او اقدام د روس د چلونو پر تله ډېر اوم [خام] او بې بنسټه بربښېده. د بد نصیبه هند پر سر د دوو سیالانو دا سیالي یوه بربنډه او ښکاره خبره ده چې د بیان اړتیا یې نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې ورځو کې يو بل سيال وينو چې په خورا ډارووونکې او زوروره بڼه او په تـول هيبت او قوت د سمندر له مخه او له تله او له هوا يې د پزې لاندې يعنې د (بر يتانيـا) پر ټاپو يوه خورا ډارووونکې بريد ته تيار او چمتـو دی. او کلـه چـې خپـل خطرنـاک ګوزارونه د هغه پر حياتي غړو وکړي[،] هغه مهال به په ډېره آسـانۍ سـره د فـارس خليج، او د آرام سمندر له ځمکې او هوا پر دغه خزانه ورولوېږي. دا ډارروونکی سيال د آلمان دولت يعنې جرمن دی. دا هم ټولو ته جوته ده چې د بر تانيا ځلانـد دولـت د هغې سياسي تګلارې له مخې چې له ډېره مهاله يې له اسلامي دولتو او ملتو سـره د ښه چلند، او مينې او عدل په برخه کې غوره کړې[،] په ختيځ کې تل په خپلو هڅـو کې بريالی شوی دی. حال دا چې د جرمن دولت له دې پلوه هم د بر تانيا دولت يو لوی سيال بلل کېږي. په دې اړه پخپله دا بېوزلی محرر يوه موضوع چې پخپله مې ليـدلې او په غوږونو اورېدلې بيانوم:

پر ۱۳۱۷ کال په سوريه [شام] کې پردېس وم. د جرمن اوسنی پاچا او ملکه ايمپراتور (ګيليوم) او ايمپراتوريچه (اوګوستا) سوريې ته راغلل. مـوږ دلتـه د هغـو ولولـو او د هرکلي د مراسمو او درناوي په اړه چې عثماني دولـت دغـو ګرانـو مېلمنـو تـه پـه استانبول او بيت المقدس او سپېڅلي شام کې کـړي وو، نـه غږېـږو. يـوازې د يـوې پرتمينې او وياړلې مېلمستيا چې د بلِـت ښـاروالی لـه خـوا د جنـاب اعليحضـرت ايمپراتور په وياړ جوړه شوې وه[،] يوه برخه راوړو: مېلمستيا د ښاروالی په ودانۍ کې جوړه شوې وه. د سوريې او عربستان ډېرئ عالمانو او ساداتو او شـيخانو او لويـانو او مشرانو په دې غونډه کې ګډون کړی و. د ملت له خوا سربېره پر نورو ډاليـو او تحفـو چې وړاندې شوې[،] يوه چپن او خولۍ او د سر وربښمينه کړۍ چې د اوبدنې په خورا لوړه کچه پر وربښمو او تيلې [زري] ګنډل شوي وو[،] ورکړ شـول. او لنـډه دا چـې اصلي مطلب دلته دی چې د خوړو پر مهال په داسې حال کې چې يوه پياله يې ډکـه کړې او يوه بليغه وينا يې د اسلامي ملت په ستاينه او له دې نجيب ملت سره په خپله مينه کې وکړه[،] ويې ويل: (دا د دوستۍ هغه جـام دی چـې د درې سـوه پنځـوس ميليونو مسلمانانو په مينه يې پورته کوم). بله ورځ يې د عربي ملت ګرانبيه چپن پـر غاړه او خولۍ او کړۍ پر سره کړل او د ستاينې او آفرين د زرګونو هوراګانو پـه مـنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د (سلطان صلاح الدين ايوبي) زيارت ته چې اوښار [مشهور] مجاهد او د صليبيانو د بريدونو تمبوونکی دی[،] ولاړ او پر خپل لاس يې [د ګلانو] يــوه ښــکلې او قيمتــي ګېډۍ چې ځانګړې يې له ځانه سره راوړې وه[،] د هغه پر سپېڅلي قبر کېښوده.
اوس چې د جرمن دولت دې چلونو ته ګورم[،] جرمن راته تر روس خطرنــاک ســيال بريښي. نو دا اړينه کېږي چې د بريتانيا ستر دولت پر داسې حساس مهال تر پخــوا لا ډېر د اسلامي دولتونو او ملتونو د زړونو خپلېدو لار غوره کړي. او د اسلامي دولتونو د خپلواکۍ د پياوړتيا هاند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، نولسمه ګڼه، ۴-۵ مخونه

په هند کې زموږ ديني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟

زموږ ګرانې ملګرې (مسلمان) ورځپاڼې چې په امرتسر کې په اردو خپرېږي[،] د خپل ۴ ټوک په ۱۵ ګڼه کې د (افغانستان) تر سرليک لاندې يوه لوړه او اوږده مقاله خپره کړې چې هره کرښه يې په هند کې زموږ د ديني ورونو د وروړګلويزو او خير غوښتونکو احساساتو د ښودلو يوه لويه هېنداره موږ ته راښيي. څرنګه چې زموږ پاڼو د هغې ټولې مقالې د راخيستلو ځای نه درلود[،] پر ځينو برخو مو يې بسنه وکړه.

افغانستان

څرنګه چې موږ مسلمانان يو کريم څښتن موږ په (انماالمومنون اخوه) [مومنان سره ورونه دي] مزي سره پېيلي يو- پر همدې سبب که په چين کې مېشت کوم مسلمان په خوږ او کړاو اخته کېږي[،] د افريقا مسلمانان له هغه سره په خواخوږۍ ناکراره کېږي او که د اروپا د کوم مسلمان د پرمختګ يا هوساينې خبر راشي[،] د ګردې نړۍ مسلمانان خوښ او خوشحالېږي- لنډه داچې د ګردې نړۍ مسلمانان که سپين پوستکي دي او که تور پوستکي او که د امريکا وي او که د آسيا د يوه ټبر وګړي او د يوه جسم غړي ګڼل کېږي.

او څرنګه چې په ټبر کې سره نژدې وګړي د ټبر له سره لېږې وګړو ډېر حقونه لري او تر نورو ګاونډيو خلکو د ډېرې برخې وړ وي[،] نو ځکه که موږ د هند مسلمانان د خپل ګاونډي افغانستان د مسلمانانو له حالت سره مينه ښيو[،] دا يوه طبيعي خبره ده او له همدې امله موږ د هند مسلمانانو په پلازمېنه کابل کې د سراج الاخبار افغانيه د خپرېدو هرکلی په خورا خوشحالۍ سره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه دليل؟

يوازې په دې دليل چې ددغې ورځپاڼې له لارې به په افغان ورونو کې د ويښتابه روح غزونې وکړي[،] سراج الاخبار افغانيه به په هغوی کې پوهه خپره کړي- د افغانستان ډېرئ وګړو ته به چې د پوهې او هنر لاره يې نه ده موندلې[،] لارښــوونه وکــړي او د شرعې مخالف دودونه او بدعتونه به چې د ناپوهۍ له لاسه په کــې پيــدا شــوي[،] د هغوی له زړو پاک کړي [او] رښتونی اسلام به خپور کړي- يعنــې دا ورځپاڼــه بــه د افغانستان مسلمانانو ته مذهبي چوپړ هم وکړي او دغه راز به د دنيوي پرمختګ ټکي هم هغوی ته برسېره کړي [او] د يوه عزتناک ژوندانه د کولو لارې به روښانه کړي.

الحمدلله

موږ د دغو هيلو د پوره کېدو لارې چارې وينو- سراج الاخبار افغانيه د لــوړې کچــې مطالب ليکي او سره له دې چې دغه ورځپاڼه يو نوی او نازک ګل دی[،] خو د ځواک او تدبير له پلوه يې خپلې چارې په خوار سم ډول ترسره کړي[،] په واکمنو کړيو کې يې د ورځپاڼې د لوستلو شوق اچولی هغوی يې ځانته ورمات کړي او هيله ده چې د اغېز کړۍ به يې وروسته پراخه شي- خو که چېرې موږ ددې ورځپاڼې پــه راوتلــو کــې د ويښ مغزي واکمن [،] د افغانستان د دولت او هېواد د ټولواک اعليحضرت سراج الملة والدين د احسان شکر ونه کړو نو له شک پرته به ناشکري شوې وي- چې د هغــوی د شاهانه هڅو له برکته د پوهې وړانګې ځلېدلي او همدا رنګ به وروسته افغانستان د نور تون وګرځوی- که خدای کول- د ستايل شوي اعليحضرت سپېڅلی نوم د افغانستان په علمی تاريخ کې په زرو د ليکلو وړتيا لري او راتلونکي نسلونه به د ســتايل شــوی اعليحضرت سپېڅلی نوم په خورا ادب او درناوي يادوي. او دې هڅو ته به چې شاهانه اعليحضرت يې د افغانستان د پوهې او پوهنې په وده کې کوي[،] په درناوي سره کتل کېږي او ستايل شوی اعليحضرت به ښتن او د ښتن مخلوق ته نژدې شي[،] ځکه چې مبارک ذات يې د خپلو رسمي شاهانه فرايضو پر ادا کولو په ټول وس بوخت دی.

افغانستان څه ډول پر مخ تللی شي؟

موږ په تېرو ګڼوکې ليکلي چې د اسلام د ودې رازونه په دې کې نغښتې دي چې دوی ځانونه پاخه مسلمانان کړي او مجيد قرآن په ډېر ځير سره ولولي او حکمونه يې پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي- د شريف قرآن دقيق ټکي د منلي رسول صلی الله علیه وسلم په حديثونو حل کړي- او بد دودونه او ناوړه عادتونه چې د جهالت او له نورو ولسونو سره د ګډوالی له امله ورغلي[،] له يوې مخې پر ېږدي او دې ته ځير شي چې زموږ نيکونو کومې چارې کړي چې د پرمختګ بلې ته پرې ختلي وو او د ټول عالَم ښوونکي بلل کېدل- او کوم لاملونه دي چې موږ يې تباه او ورک کړي او د خوارۍ کندې ته غورځولي يــو- دغــه دليلونه په شريف قرآن او نبوي (ص) حديثونو کې په تفصيل ليکل شوي خو افسوس چې موږ هغه لورته نه ځير کېږو او شا مو ور اړولې او د خپلې تباهۍ لاملونه مــو جــوړ کړي دي- خو دا خبره چې د سراج الاخبار مدير.

جناب محمود طرزي صاحب

په دې راز پوه دی[،] سرې ته داد ورکوي او د (پوهې او اسلاميت) لومړنی کتاب چې د دوی پر زورور قلم ليکل شوی[،] که څه هم يو لنډ مضــمون دی خــو د افغانســتان د پوهې حالت ته په پام سره موږ دغه مضمون يو غنيمت بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوالې جګړې اړین والی

که یو ځل د اروپا لویې وچې ته وکتل شي[،] داسې یو عالَم تر سترګو کېږي چې سړی له تعجبه خندوي او له حیرانتیا ډوبوي. څنګه به عجیبه نه وي؟: داسې یوه لویه وچه وینو چې د تمدن له سټروالي او د ودانۍ لـه پراخـوالي، او د پـوهنې او صـنعت لـه ډېروالي، او د چټک تلونکو نقلیه وسیلو پر مټ د خپلو ښارونو له تړلوالي او نژدېوالي یوه خورا لوی ښایسته پرتمین ښار ته ورته بریښي. پاریس، لندن، برلین، پترسبورګ، روما، ویانه، او نورې اروپایي پلازمېنې ددغه ښار جلا جلا ناحیې جوړوي. له یوه ښاره بل ته تګ دومره آسان دی لکه سړی چې له یوې ناحیې بلې ته ځـي. او کـه دا ټولـه لویه وچه د پوهې او پوهنې یوه ښوونځي ته ورته وبولو[،] لـوی ښـارونه یـې ددغـه ښوونځي د ګڼو ټولګیو په څېر بللی شو. او که یې چېرته د صنایعو یو مرکز وبولـو نـو لوی ښارونه یې د بېلابېلو صنعتونو جلا جلا دستګاوې شمېرلی شو چې نـورې لـویې وچې له ستنې نیولې د لویو پلونو تر اوسپنیزو میلو، او له سپنسین مـزي نیـولې بیـا ددغو پلونو د ځوړند ساتلو تر اړینو اوسپنیزو مزو پورې ددغـه لـوی صـنعتي مرکـز محتاجې دي. نو له دې پلوه داسې بلل کېږي چې د اروپا لویه وچه واکمنـه او نـورې لویې وچې یې تر لاس لاندې دي. یا دا چې دغه لویه وچه د اړتیاوو پـوره کـوونکې او نورې اړې دي.

هو، په لومړي سر کې دغسې بریښي. خو که ریښتیاوو ته ځیر نظر وشي سرچپه پایله راوځي، او له دې امله ده چې سړی له تعجبه په خندا او له حیرانۍ په ډوبېدا کېباسي. اوس په دې تړاو د خپل نیمګړي فکر له مخې یو څه تفصیل او توضـیح خپلـو ګرانـو لوستونکو ته وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی[،] مساله له دې پلوه راځېږو او ارزوو چې هو، موږ اروپا د تمدن یو ښار[،] د پوهې او هنر یو ښوونځی[،] د نړۍ یو صنعتي مرکز بللی شو[،] خو دا لویه وچه هېڅکله هم واکمنه او نورې وچې یې تر لاس لاندې نه بولو. آن دا چې دغه لویه وچه د ذلت او خوارۍ تر کچې نورو وچو ته اړه او محکومه مومو.

حضرت (سعدي) چې اروپاییان یې د ختیځ (فیلسوف[)] بولي[،] له حکمته دا ډکه قطعه فرمایلې چې:

قطعه

له ښکو که خالي یې وزره خوب به کاندي تر سر لاندې پر ډبره
که ترځنګ یې ها میئنه ملاسته نه وي پر ټټر به لاس منډي خپل نابره

خو لاکن

دا زموږ خښته ده کنده مړښت نه لري دا پلنډه

نو پر دې بنسټ اروپا چې هرڅه لري، خو په افسوس سره چې دا حریصې پلنډې خښتې یې هېڅکله هم هغه تمدن، او هغه پوهه او هنر او هغه صنعتونه ډکولی نه شي. ځکه دا هېڅ دي او خښتې ته اوړه او غوړي او سابه او نور ځمکني محصولات په کار دي.

د (لَه بُون) په نامه یو اوځار اروپایي فیلسوف چې په ټولنیزو پوهنو کې یې لوی لاس درلود[،] داسې وایي:

«که په یوه هېواد کې د کر وړ ځمکه د وګړو د اړتیا هومره وي د هغه هېواد د وګړو شمېر ډېرېږي او نور پراخېږي.

«که د یوه هېواد د ځمکو حاصلات د هغه هېواد د وګړو له شمېر سره یو شان او برابر وي[،] د هغه هېواد د وګړو شمېر پر خپل پاتې وي نه ډېرېږي او نه لږېږي.

«خو که د یوه هېواد د وګړو شمېر تر حاصلاتو ډېر وي[،] حال یې خراب او ویجاړېږي. قحطي او لوږه ترې ساه باسي. او تر هغو چې یوه وژونکې وبا او یا ویجاړوونکې جګړه پېښه نه شي. او ډېر شوي وګړي ورکم نه کړي، او ځمکني محصولات یې له وګړو سره برابر نه شي[،] له تېتوالي او خوارۍ به ژغورون ونه مومي»[.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مو چې د ختيځ او لوېديځ ددې دوو فيلسفوفانو منظوم او منثور کلام پــه ځيــر وکوت[،] يو ځل چې د اروپايي ځمکو احوال ته نظر وکړو [نو] دا لويه وچه به د وګړو د ډېروالي او د ځمکنيو محصولاتو د لږوالي له پلوه داسې بې انډوله او بې تناسبه ومومو چې د ودانۍ بنسټ به يې راته وروست او بې ټيکاوه، او پر لوګي او باد ولاړ وبرېښي.

نو د انډول د موندنې، او له ځمکنيو محصولاتو سره د وګړو د شمېر د برابرونې له پاره په دغه لويه وچه کې د يوې لويې خونړۍ جګړې پېښېدل له اړينو طبيعـي غوښــتنو څخه بلل کېږي. ولې به اړين نه وي؟ آيا دا پرله پسې کلونه چې يې د وژنو او جنګونو، د نښتو او جګړو دا دومره حيرانوونکي اختراعات کړي[،] دا به همداسې شړ او وزګــار پر ځای پرېږدي؟

هېڅ به نه آزمايي چې د اروپايي دولتونو دا درياناتونه؟ د جګړه ييزو بېړيو ډلې، زغره وال [ګاډي]، ګرووازورونه، تورپېدوګان، او اوبتلونه چې په خورا ډېر لګښت او د زړه په وينو جوړ شوي او چمتو شوي[،] په لويو سمندرونو کې څــه پــايلې درلــودلی شــي؟ الوتکې، بالونونه، له هوا نه پر سمندري او ځمکني ځواک [ويشتل کېدونکي] بمونه څه اغېز ښندلی شي؟ آيا د دولتونو د ستر درستيز نقشې او پلانونه چې هر يو يې وايــي (زه يم بل نه شته) د ازمېښت ډګر ته رانه شي او د دومره منظمو او بشــپړو اروپــايي پوځونو د ځای پر ځای کولو ښوونيز او روزنيز اصول جوت نه شي چې کوم يو يې غوره دی؟ او که وويل شي چې دا دومره ځمکنی او سمندري او هوايي ځواک يې پر کمزورو ختيځو دولتونو د کارونې له پاره چمتو کړی[،] دا خبره کومه ګټــه نــه لــري. ځکــه د شدت او قوت کچه د مقاومت له کچې راڅرګندېږي. د ساري پــه ډول کــه ۳۵ او ۳۸ سانتي متري ګولۍ د ختيځو ښارونو د اومو خښتو پر کلا وغورځوي[،] ددغه تــوپ د ځواک څومره والی او د صنعتي فن مهارت ښکاره او جوتولی نه شي. پر هر حال بويــه چې د درياناتونو پر ټينګو پولادي زغرو وکارېږي چې د ځواک څرنګوالی يــې جــوت شي.

هو، هو، په اروپا کې يوه عمومي جګړه ډېره اړينه ده. او دغه راز هرومرو کېدونکې ده. هرومرو بايد وشي. او که نه نو بې وزلي اروپاييان د محصولاتو او خوړو له نشتوالي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځه ځي. ښکاره ده چې د ژوندانه اوږدېدل پر خوړو ترلي دي. او چې ځمکني محصولات د وګړو شمېر ته بس نه وي[،] نو یو بل به سره وخوري!
که اوس لږ د آسیا د لویې وچې په تېره بیا هغو هېوادو پر لور چې د اسلام د مبین ملت وګړي په کې خپاره دي[،] یو نظر وکړو د هغوی په ځمکنیو محصولاتو کې یو لوی فیض او برکت وینو چې په ډېرو ځایونو کې محصولات تر وګړو ډېر، او یا سره برابر او انډول دي. له یوې خوا[دا سیمه] پر اوږدو له اتلانتیک نه تر لوی سمندره پورې خپره ده، او له بلې خوا د سایبریا له څنډو د آرام سمندر تر ټاپوګانو پورې په پسور غزېدلې ده چې مسلمان وګړي یې تر ډېره ددې ځمکې په منځنیو برخو کې خپاره دي. دا سیمه د نړۍ له خورا غورو سیمو څخه بلل کېږي. د نیل، او مراکو ښېرازه او د کر وړ وادۍ[،] د حجاز او یمن او فلسطین، عربستان، شامونو[،] اناتول[،] عراق، ایران[،] افغانستان، هند، ترکستان، د چین ځینې برخې، او د آرام سمندر ځینې ټاپوګان په دې سیمه کې راځي. د خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم مرقد، د حضرت مسیح علیه السلام وطن، د موسی علیه السلام او نورو سترو انبیاوو د بعثت ځای په همدې سپېڅلې سیمه کې دی. پاکه او روغه هوا، رڼې او خوندورې اوبه، رانه او پراخ آسمانونه، ځلاند وړانګین لمرونه پر همدې سیمه ځلېږي، لګېږي او چلېږي.
وایي: د هند یو لمرپالی هندو (لندن) ته تللی و. یوه انګریز پوښتلی و چې: ولې لمر پالې؟ ویل یې:

- که مې ستاسې دا لمر لیدلی وای هېڅکله مې نه پاله[،] خو که تاسې زموږ لمر لیدلی وای[،] په ښکاره به مو د لمر پالل پیل کړي وای.

هو، هو، د لندن ښار یوې لویې فابریکې ته ورته دی چې نژدې پنځوس لکه کارګر لري. نو دداسې یوې فابریکې لوګي کله سرۍ پر بېړدي چې لمر ووینې. پر هغه راګرځېدلې هوا د لوګي له بړاس او د سکرو له ذرو سره اخښلې او ګډه شوې او خپل ټول ځیزونه او محتویات یې په یوه زړه بدوونکي تور سر ښنناک لنده بل کې ډوب کړي دي. که د هند، اناتول او مصر د خزانو او شتمنیو فیض او برکت نه وای[،] ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستري فابريکې پنځه میلیونه کارگر به لکه د زنگ د اوسپنې په خوړلـو او يـا لکــه د کَوَي د ور ښېمو او ټوکرانو په زبېښلو اړ وای!

په اروپا کې د عمومي جگړې د اړینوالي يو دلیل د همدغې يـادې شـوې گټـورې او برکتي سیمې پر سرد هغوی سیالي او رخه ده. هغسې چې اروپـا د صـنايعو لـه لارې خپلې اړتیاوې پوره کوي[،] آسیا هم د هغوی د بې هنره پلنډو پلنډو خېټو په ډکولـو سره چې ژوند یې ورپورې تړلی دی[،] د هغوی لاس نیسي. او چې د حضرت سـعدي له حکمتونو ډکه قطعه راسره انځور کړو دا ټول صنعتونه هېڅ شي. او خېټه داسې شی نه دی چې په هېڅ ډکه شي. نو پر دې بنسټ د اروپا لویه وچــه واکمنــه او د اړتیــاوو پوره کوونکې نه بلکې محکومه او د آسیا لویې وچې ته اړه ده. له دې امله اروپا غواړي چې دا ستره خزانه له یوې مخې په اروپا پورې وتړي. خو وس یې نه رسېږي. سـیالی، رخې، د قحطۍ د کلونو وړسترگېوالی یې ناچاره دا پایله راباسي چې یو بل پر سر سر ووهي. که نن راونه وځي، سبا راوځي، او که سبا راونه وځي سـل کالـه وروسـته بـه راووځي! لنډه داچې له هره پلوه د اروپايي دولتونو د عمومي جگړې پېښېدل داسـې عجیبه پېښه ده چې د حیرانوونکو اختراعاگانو پرمختگونه یې له یوې مخې د پـردې له شانه د رښتیا ډگر ته راباسي. نو ددې عجیبې پېښــې کېـدل اړیــن دي. چــې د (مریخ) کُرې اوسېدونکي هم د ځمکې کُرې د اوسېدونکو پر حیرانوونکو اختراعگــانو آفرین ووایي!.....

قطعه

د (سولې) نارې څه له چټې کاندي	ای انسانه ته په سوله کې شوې پاتې
د (محمود) په څېر خبرې د جگړو کړه	چې قلم ته دې د ژوند اوبه شې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني اعليحضرت

پرمختګپالنې

په خپلو تېرو ګڼو کې مو د خپل ستر ټولــواک د پرمختګمــل پېــر د ځينــو ودانيــزو پرمختياوو په اړه څه ناڅه ليکلي و. په دې ګڼه د مازيګرني چکر له پاره د (حضــوري چمن) په نامه د خپل ګران زړه ته نژدې ښار د يوې ښايسته سيمې يو څه حال بيانوو:
(حضوري چمن) زموږ د ښايسته ښار په ختيځه خوا کې پروت، د خورا ښــې فضــا او ښايسته هوا زړه پرانستونکی چمن دی چې تر همدې څو مخکې کلو پورې د چمن له نامه پرته يې بله هېڅ ښېګڼه نه درلوده. خو زموږ د ســتر ترقيپــال ســپېڅلي مينــه خپروونکي مراحم صفته اعليحضرت ټولواک په ودان پالنې پاملرنې سره په څو کلونو کې د اَرَم د چمن يوه بېلګه، او د نړۍ يوخورا ښايسته تفريحځای ګرځېدلی دی.
دلته موږ د حضوري چمن پر تېر حال څه نه وايو[،] يوازې يې د اوس مهال پر يوه تَنَزِه يا د مازيګرمهال پر يوه چکر او څه خوراک خبرې کوو:
هر څوک که سوداګر دی، يا کسبګر، که مفلس دی يا شتمن په هر حال په څلرويشتو ساعتو کې له خپل کاره تر وزګاربدو وروسته په آزاده هوا کې يوه چکر او هوســاينې، ساه اخيستنې او چای څښنې ته پوره اړتيا لري. په متمدنو هېوادو کې د وګړو د چکر او سات تېرۍ مساله په يوه پراخه کچه په پام کې نيول شــوې[،] ددې ډول انســاني اړتياوو د ليرې کولو له پاره په ډول ډول بڼو او نومونو ځايونه او سيمې جوړې شوې او پرانستل شوې دي[،] ګلپونه [کلپونه]، قهوه تونونه، لوستځايونه، کافــه شــانتوزونه؟، تياترونه، سازځايونه، سينموتوګراف خونې [سينماګانې]، بڼګې، سيل ځايونــه، د آس ځغلونې او نورو سياليو ډګرونه او نور داسې څيزونه شته چې دا څيزونــه د انســان د روحانياتو او معنوياتو د هوساينې له پاره د کرنې، او صــنعت هــومره چــې د انســان د جسمانياتو او مادياتو چوپړ کوي[،] ګټور پر بوځې. دا ګومان دې نه کېږې کوم څيزونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دلته یاد شول [ګنې] د حکومت له خوا جوړېږي[،] نه بلکې حکومت ددې ځیزونو له پاره یو قانون راوباسي، د هماغه قانون په چوکاټ کې پخپله د ولسي شــرکتونو او کمپنیو له خوا په پوره آزادۍ او نظم جوړ او پرانستل کېږي.
زموږ په ګران هېواد کې دا ډول ځیزونه چې یوازې په اروپايي مدنیت پورې ځــانګړې دي[،] هېڅ نه شته. او ورسره ورسره یې د شتوالي اړتیا هم نه لیدل کېږي. ځکه اوس مهال زموږ هېواد- دارالعلومو [پوهنتونو] او ښوونځیو او کتابتونو، او صنعتي سیمو، او شرکتونو او دا ډول نورو ځیزونو ته چې د وګړو د شتمنولو او وسمنولو او عقلي روزنې چوپړ وکړي[،] خورا ډېره اړتیا لري. نو ځکه زموږ زړونو ته نژدې اعلیحضرت ټولــواک ذات له یوې خوا د خپل شاهانه هېواد د پوهنیزو او صنعتي تاسیساتو په برخه کــې د ټولې نړۍ هومره ارزښتناکه شاهانه پاملرنه کړې[،] له بلې خوا یــې د خپــل هېــواد د وګړود خوښۍ او خوشحالۍ له پاره هم د (حضوري چمن) پاک هوساځای د سړکال له پیل راهیسې په یوه زړه پورې بڼه، او خوشحالوونکې طریقــه پــه ډېــر خونــدور ډول اړولی دی.
زموږ دا ستر پرمختګپال سپېڅلي پاچا اړ دی چې د خپل شاهانه هېواد د پرمختګ او تمدن په ټولو اړخونو کې په خپل نفیس ځان پخپله لګښت وکــړي. او د پرمختــګ د ټولو نښو ښوونکی پخپله د دوی شاهانه ذات شي. ځکه زموږ د ګران هېواد وګــړی لا تر اوسه په خپل هماغه لومړني سوچه والي او نګه والي ژوند تېروي. د ساري پــه ډول د (شرکتونو) جوړېدل چې د یوه هېواد د شتمنۍ او وسمنۍ په مهمو سببونو کې بلــل کېږي[،] زموږ خلکو ته له یوې مخې نا روښانه او تت پاتې دي. شرکت، چې په پیرنګۍ ژبه یې (کمپني)، او یا (کومپاني) بولي[،] هسې یو نا آشنا ټکی دی چې وفــات شــوې ملکه ویکټوریا یې [«] کمپني صاحبه[»] بلله. او دا [مفهوم] هم له دې ځایه راغلــې و چې د هند انګرېز حکومت هند ته د ننه وتو په پیل کې د (کمپنۍ) یعنې (ســوداګریز شرکت) په نامه هېواد رالاندې کاوه. آن کله چې یې لومړی ځل لښکرې پر افغانستان راسمې کړې وې[،] هلته هم د کمپنۍ په نامه وې چې ملکه ویکټوریا هم پــه همــدې نامه اوڅاره شوې او دا نوم پرې همداسې پاتې شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس وويئ چې (کمپنۍ) يعنې سوداګريز شرکتونه څومره ستر ارزښتونه لـري چـې يوه ښکاره بېلګه يې همدا د هند د پراخې وچې لاندې کول دي چې يو لـوی انګرېـز شرکت د خپل دولت تر څار او وزر لاندې جوړ شوی عسکر، توپ، توپک، بېړۍ، او نور نور يې چمتو کړي د هند په څېر له مال او ولسه ډک يو هېواد يې ترلاسه کـړی دی. که يو شتمن کس وغواړي چې له کابله تر کندهاره د اوسپنې يوه سـوداګريزه پټلـۍ وغزوي، او د اورګاډي ډبې پرې روانـې کـړي[،] او سـلګونه تـم ځايونـه او زرګونـه کارکوونکي او نور ګڼ کارونه يې له خپلې پانګې سمبال کړي[،] نو اصل پانګه به يـې څومره ستره وي؟

په داسې حال کې چې هېڅکله د يوه واحد کس پانګه دا ډول لوی تشبثات پوره کولی نه شي. که دا ډول کارونه کېږی نو (شرکت) يې کوي د علامه (ابن خلدون) په خبـره (تَکَثُر ايادي) يعنې [«] ګڼ لاسونه[»] بلل کېږي. لنډه دا چې د شـرکتونو او کمپنيـو ګټې هغه څه نه دي چې پر يوې بېلګې او دوو بېلګو پای ته ورسېږي. افسـوس چـې زموږ په ګران هېواد کې د شرکتونو د جوړېدو حس زموږ د هېچا په حواسو کې هم لا نښوتی نه دی.

لومړی ځل چې د شرکت نوم واوريدل شو، او بنسټ يې کېښودل شو[،] هغه د (موټر ګاډي شرکت) و چې پروسږکال اعليحضرت پاچايي ذات له هغه وروسته چې د هېواد مخورو ته د شرکت د ګټو په اړه يوه لوړه وينا واوروله[،] د ټولو سترګې يې د هغې پـر ګټو پرانستې او هماغه شېبه يوه لويه پانګه راجوړه شوه شرکت ترې جوړ شـو چـې انشاءالله ګټې به يې وروسته جوتې شي.

بل يې همـدا کـوچنی محـدود شـرکت دی چـې د شـهرياري اعليحضـرت ذات د پرمختګپالو هڅونو له مخې سږکال له څو بېلا بېلو کسانو څخه جوړ شـوی دی. ددې شرکت له جوړولو زموږ د حقيقپوه ترقيپال اعليحضرت ټولواک ذات خير غوښتونکې موخه دوه څېزونه وو: يو دا چې په وګړو کې د شرکتونو د جوړولو حس راويښـول دي او د ګټو عامول. بل ورو ورو د مدني نظام او انتظام کړی ته يې د ټولو شاهانه رېښتينو وګړو ننه ايستل دي. او وګړي څيز په څيز د تمدن له ښښو سره روږدي کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مازیګر مهال دی. له ډېرې لیکنې په طبیعت کې هم ستړیا او ستوماني راغلې[،] نو ځکه په کار ده چې ښایسته حضوري چمن ته ولاړ شو او یو مازیګرنی چکر ووهـو. که له خپل بېوزلي کور نه چې په (ده افغانانو) سیمه کې دی[،] تر دغه چمنه پلي ولاړ شو[،] هم به روغتیايي چکر شوی وي او هم به د واټن د لرواليي له امله ستړیا نــه وي. دادی نو د لیکنې قلم ږدو او د ګرځېدنې قدم اخلو:

د ده افغانانو د بازار نیمايي او د مبارک ارګ د یوې برخې د منځ سړک او (بُستان سرا) [اوسنی زرنګار پارک - د.ج.] په چټکۍ سره وهو او د (سرک ده) په نامه له یوه سړک نه د (ارګ بازار) له یوې برخې د (چارسوق) تر لوېې قُبِې لاندې پر یوه ښکلي پلــن او زړه راښکونکي سړک چې (سرک کلان) بلل کېږي چې د مبارک ارګ د خپل دیوال او د شاهانه کوتوالي عسکرو [پولیسو] د چونیو ترمنځ پروت دی[،] په مزله پیل کوو. پر دې سړک پنځه دقیقې ځو پر یوه ښایسته سیوري لرونکي طراوت ښښــونکي ســړک چې (سرک جدید) بلل کېږي تر (قومي باغ پله) [پُل قومی باغ] [رسېږو]، پر هغه اوړو پر یوه خورا پراخ سیده واټ چې دواړه خواوې یې روانو ویالو[،] ګلبوټو او مینا شــویو شمعدانو چاپېر کړي، او تر اوږدو واټنو همداسې غزېدلی پروت دی، او زموږ د ګــران ښار له خورا وتلو واټونو څخه ګڼل کېږي[،] مزل کوو. کله چې د (عیــدګاه) د شــریف جامع جومات له مخې تېر شو[،] کینې خوا ته تاوېږو د ښایسته سړک د غړې د ویالې له پله د ښکلي چمن د پلیو پر لار قدم ږدو[.] ددې سړک له پیله تر پایه چې اوږدوالی یې د چمن له اوږدوالي سره سم دی[،] ځای ځای کنابې یعنې اوږدې لرګینــې رنــګ شوې پنځه نفري څوکۍ اېښودل شوې چې وګړي پرې په پــوره آزادۍ کېنــي او پــه چمن کې له توپلوبو، او له ښایسته هوا [او] له طراوته ډکو وږمو، او لــه غوړپــالونکو او هوش وړونکو عسکري نغمو نه ګټه اخلي. او د خــورا ســپېڅلي الهــي ذات د ناپایــه نعمتونو شکرانې چې د وطن خپلواکۍ، او مهربان پاچا افغانستان ته وربښــلي[،] پــر ځای کوي.

موږ د پاکۍ ځلوونکي چمن د څنډو په دې ننداره بسنه نه کوو او چمن ته ورګــډېږو. ځکه هلته راته ځینې ملګري سترګې په لاره دي[.] په چمن کې د استوګنې دوې ښې سمبالې او سینګارې ودانۍ لیدل کېږي چې د شرکت لــه خــوا د ګټــې پــه موخــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیلانیانو له پاره جوړې او چمتو شوې دي. یوه یې ځانګړې او بله یې د عامو وګړو لــه پاره پرانستې ده. پر یوې څوکۍ کېنو. په ښو کالیو کې یو مودب خدمتګار[،] لیســته یعنې هلته د شته خوراک او مشروع څښاک فهرست راوړي او زموږ مخې ته یــې پــر مېز ږدي. که یوازې واوسو هر ډول خواړه او څښاک چې زړه مو غواړي په هغه ټــاکلې بیه چې د هر څیز له پاره په دې فهرست کې لیکل شوې[،] راغواړو. او که کوم ملګری مو رابللی وي[،] د هغه د خوښې خواړه او څښاک هم راغواړو [او] په پوره خوشــحالۍ په غړېدو او د غم او خپګان په لیرې کېدو پیل کوو. که د خپلې ناستې له دې ښایسته ځایه شاوخوا ته نظر واچوو. د چمن هر لوری د رندۍ په ښادیو او خوښــیو کــې ډوب مومو. یوې خواته یوه کړۍ وینو چې د (حبیبیې ښوونځي) زده کوونکي پــه کــې پــه خورا خوشحالۍ د (کرېکټ) په لوبه بوخت دي[.] پر یوه بله خوا- یعنــې د ځــانګړې ودانۍ لور ته ستر شهزادګان او ورســره ملګــري چــارواکي، او د ټولــواک ځــانګړي خدمتګاران د (تېنېس؟) لوبه کوي. پر یوه بــل لــوري د هېــواد د افغــاني هنــدوانو د ښوونځي زده کوونکي وینو چې په خورا شوق او خوښۍ د (فوټبال) په لوبه خوښي او خوشحالي کوي. پر یوه بل لوري د عسکري موزیک ډله د ملي وطني نغمو پــه تــرنم زړونو ته ښادۍ ښښي. بل لور ته ماهر داربازان په خپلو ماهرو او چابکو خوځښــتونو د لیدونکو زړونه په خوښیو کېباسي. اعلیحضرت ټولواک ذات هره ورځ حضوري چمــن ته تشریف وړي، او په خپل سپېڅلي دیدار د خپلو شــاهانه اتبــاعو او وګــړو زړونــه خړوبوي.

اوس لږ ځیر نظر اچوو. وګورو چې یو کوچنی محدود شرکت څه کوډې کولی شي[ـــ] څومره شوق[،] څومره ولولې، څومره ښادۍ څــومره خوښــۍ! حــال دا چــې ورســره جوخت[،] شرکت پخپله هم ګټه تر لاسه کوي. څرنګه چې د مــدنیت پــالنې دا ټــول پرمختګونه زړونو ته د رانژدې اعلیحضرت ټولواک (سراج الملة والــدین) د مهربــانې پاملنې له برکته زموږ په سپېڅلي هېواد کې رامنځ ته کېږي[،] واجبه ده چې د دوی د همایوني عمر او بخت د اوږدېدو او د برم او پرتم د ډېرېدو دوعا یې د زړه له کــومي د متعال څښتن دربار ته وړاندې کړو.

[څرنګه چې ددې لیکنې یوه برخه تصویري ده، نو یوه نسخه یې د تصویري رپوټونو برخې ته کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي لنډيز

په دې ورځو کې چې کله د ورځپاڼو له مخونو د اروپا سياست تــه نظـر وشــي[،] پــه دولتونو کې يوعجيبه خوځښت او هڅې ليدل کېږي[.] غالباً د ايټالويانو په وړانــدې د عثمانيانو دربدنې او ټينګار به ترڅه ځايه دولتونه وېرولي وي! البته چــې بايــد ويــې وېروي: ځکه کوم تصور چې يې د عثماني اسلامي ملکونو د لاندې کولــو د تجربــې د آسانوالي او ګرانوالي په اړه درلود[،] له ځينو ستونزو سره مخامخ شو چې پايلې يــې [دهغې] ګرانوالی برسېره کړ.

هو که د انصاف په سترګه وګورو ښکاره به شي چې دا د لوېديځ طرابلس جګړه داسې يوه جګړه نه ده چې دولتونه په اوږدو سوچو کېښباسي. يوه ډله پوځي سرتېري د دفاع له ښو وسلو پرته، او د عربو يو لغړ او بې وسايلو ټولګی نژدې دا يو کـال د يــوه ســتر اروپايي دولت په وړانــدې چــې هــر ډول پــوځي چمتــووالی او لــوی لرواټنــي کــلا ويجاړوونکي سمندري توپونه او اور شيندي متراليوزونه، او بم غورځوونکې الوتکې او زغره والې بېړۍ او سره و سپين ورسره دي[،]داســې ټينګــار او کلکــوالي او هــومره غيرت او زړورتيا کوي چې يوازې يې اروپا نه چې ټوله نړۍ ګوته پر غاښ کړې ده. نــو ځکه يې د خپلو کارونو د سمون په برخه کې سوچونه [پيل کړي*] لکــه درې ګــوني اتحاد چې د ادرياتيک سمندرګي په ټاپوګانو، او دوه ګونې ټلــوالې چــې د انګريــز او فرانسې دولتونه دي[،] له بلــه لــوري پــه ســپين ســمندرګي کــې پــه ارزښــتناک چمتووالي[؟*] او سترو اقداماتو پيل کړی دی.

په اروپا کې دا انديښنې او د چمتووالي پيلېدل لسو [دوو*] څيزونو رامنځته کړېدي: يو د اسلامي هېوادو د خوندورې مړۍ د تېرولو تمه او حرص[،] بــل ورســره جوخــت ددغې ګټورې مړۍ پر سر خپلمنځي رخه او سيالي.

اوستريا، ايټاليا، المانيا- يعنې جرمن چې د درې ګوني اتحاد غړي دي[،] د سياست په شطرنج لوبه کې خپل يو آس بې سره ځغستا ته خوشــې کــړی[،] د خپلــې ملګــرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستریا د وزیر د مخته کولو په وړاندې یې چې د بوسنیا او هرسک [هېرڅوګووینیا*] دوه رُخونه یې وخوړل[،] زموږ له دیني ورونو عثمانیانو څخه یې د لوېدیځ طرابلس ځینې څنډې او د سپین سمندرګي ځینې ټاپوګان لاندې کړل. د اتحاد بل ملګري یې یو بل پراخ لرلیدونکی چال سنجولی دی. خو په ترسره کېدو کې یې مخې ته یو بل خطرناک سیال ولاړ دی چې تر هغو یې له ده سره سپینه کړې نه وي[،] خپل دغه چال لوبولی نه شي چې دا سیال یې هم انګرېز دولت دی[.] دې سیال د خپل چلباز سیال د خوځښتونو د مخنیوي له پاره له فرانسې سره چې ازلي غلیم یې و[،] لاس یو کړی [او] د راتلونکو پېښو په تمه په سپین سمندرګي کې یو لوی هیبتناک سمندري ځواک راټولوي.

څرنګه چې درې ګونی اتحاد له دریو بشپړو قوتونو یعنې آس، رُخ او وزیر نه جوړ و[،] تر هغو چې عثماني دولت خپل پاچا کلا ته ننه ایسته[،] لومړي رُخ ترې د بوسنیا او هرسک دوه پیاده ګان ووهل داسې یو کېشت یې ورکړ چې د کلا جوړولو ته یې وخت ونه موند [او] د بویکوتاژو [؟*] په چالونو او د لږ بدل په اخیستلو یې د هغه خطرناک کېشت مخه ونیوله.

او بیا چې یې تر څو غوښتل په میدان کې خپلې دانې یو څه سمې کړي[،] لیونی غاښ لګوونکی ځنګلي سرکش اس د وزیر او رُخ په زور په ځغستا شو [او] د لوېدیځ طرابلس او بنغازي او درنې دوه درې خورا مهم پیاده ګان یې ووهل. خو چې هلته یې ځینې داسې قوتونه چې په شمېر کې یې راوستي نه وو ولیدل[،] له بې غیرتې سرټیټی پرته یې نور څه منګولو ته ورنغلل سرسام په سپین سمندرګي کې د لغتو په غورځولو او د خولې په لګولو ورګډ شو[.] او دا منډې او ترپکې یې د وزیر یعنې جرمن په زور وې. خو وزیر پخپله د شپږو دروازو په یوه خونه کې ایسار شوی چې خپل سمندري ځواک له یوې خوا هم سپین سمندرګي ته ایستلی نه شي. مګر دا چې پر بالتیک سمندرګي، او شمالي سمندرګي او مانش [انګرېزان یې «انګلېش چنل یعنې انګرېز کانال» بولي. دا د سمندري اوبو هغه ټوټه ده چې برتانیا له فرانسې جلا کوي*] تېر شي د جبل الطارق له لارې سپین سمندرګي ته ننه وځي چې په دې کې به هم څومره ډېر سرونه ورژېږي. هغه لار به چې د فرانسې او انګرېز ملکونو له منځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېر ېږي څنګه وهي؟ مګر دا چې د درې ګوني اتحاد سمندري ځواک د دوه ګوني ايتلاف له سمندري ځواک ډېر او برلاسی شي.
له دې سره جوخت پخپله په درې ګوني اتحاد کې هم ځيني فرعي توپيرونه ليدل کېږي چې سړی حيرانوي. د ساري په ډول کله اورو چې يوه ايټالوي جنرال له درد او جوشه ډکه وينا کړې او وايي: «چې تر کومه به زموږ هغه ځمکې چې اوستريا نيولې د هغې په لاس کې وي[؟] پر موږ فرض ده چې دغه ځمکې چې ښکاره زموږ حق دی ددغو غاصبانو له لاسه وباسو»[.] دا وينا پر اوستريا دومره اغېز کوي چې هماغه شېبه د پولو په ټينګولو او د عسکرو په لېږلو پيل کوي. مساله نازکه بڼه غوره کوي. جنرال له دندې ګوښه کېږي. پر لانجې خاورې اوړي. اوستريا د بوسنيا او هرسک په مساله کې روسيه تېرباسي او د (سلاو) توکمو حقونه تر پښو لاندې کوي. روس وروسته پوهېږي چې تېرايستل شوی دی. د چل په لټه وځي. خو دا خبره به هم وکړو چې د روس يواځينی چال په اروپا کې نه چې په آسيا کې دی[،] کله چې خپل سيالان هلته بوخت ويني[،] شېبه په شېبه د خپل پلار د وصيت پر پلي کېدا بوختېږي نو وګورو چې څه به کېږي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره

په خپله تېره ګڼه کې مو د (ملي یووالي جشن) د مراسمو پــه اړه معلومــات وړانــدې کړي وو. خو څرنګه چې دا پېښه زموږ د ورځپاڼې تر چمتو کېدو وروسته شوې وه[،] د ځای د نشتوالي له امله د اور لوبې پر نندارې چې د یکشنبې پر شپه د رجب المرجب پر ۲۱ تر سره شوه [،] ونه شوای غږېدلی. نو ځکه اړینه وبلل شوه چې د هغې ګټــورې شپې حال هم تر څه ځایه خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړو:

«چې خبره د ملګرې په هر څه ده، ډېره ښه ده» هوا! د (ملي یــووالي) ټکــو د یــادولو خاطره د سړي پر حواسو د شوق او مینې داسې لمبه نه پورې کوي چې سړی دې یې له بیا یادولو ژبه راوګرځوي!

دا سپېڅلی جشن هرکال یوه ورځ او څلور شپې روان وي. لومړۍ ورځ یــې هماغــه د دربار او د ټول ملت د منلو بریالۍ ورځ ده چې په خپله تېره ګڼه کــې پــرې وغږېــدو. شپه یې او دوه راوروسته شپې یې هماغه وې چې یادې شــوې. اوس ددغــه مبــارک جشن چې موږ د افغانستان وګړي یې ډېر سپېڅلی بولو[،] د وروستۍ شپې یــو څــه حال راوړو:

د (ملي یووالي) د خوشحالونکي جشن دا څلور شپې که وویشل شي[،] دوه شپې یې یعنې لومړۍ او څلورمه یې د حکومت له خوا د ولس په ویاړ، او دوه منځنۍ شپې یې د ولس له خوا د حکومت په ویاړ جشن جوړېږي. هر کال د سپېڅلي جشن دا څلورمــه شپه د رڼاوو او د ډول ډول وړانګینو اورلوبو په نندارې راټوله وي چې په تېــرو کلونــو کې د خوښیو د شپنۍ ناستې مجلس [د ارګ*] په شــمالي بــرج کــې جوړېــده، او د اورلوبو له پاره شمالي برج ته څېرمه د مبارک ارګ بڼ ببل شوی و. په سږني نېکمرغه کال کې زموږ مهربان ټولواک اعلیحضرت ذات د اورلوبو له پــاره ښایســته حضــوري چمن ببل کړ چې دا شاهانه فکر پر دوو بنسټونو ولاړ و: یو دا چې وګړي په یوه پراخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه کې د اورلوبې له ننداري ګټه واخلي[،] بل دا چې ددې څو وروستیو ورځو سخته تودوخه چې زموږ پر ګران ښار راغلې د خوښیو ددغه چمن په پراخه ساحه کې لږه واوري او راتیته شي. ورسره جوخت دمازیګرني چای څښلو د سوداګریز شرکت ګټه هم په کې راځي.

د هغو خبرپاڼو له مخې چې د همایوني اعلیحضرت د حضور د جناب ملکي ایشیک آقاسي له خوا ددغې شپې په مجلس کې د ګډون له پاره د حضور د دربار پر ټولو غړو ویشل شوې وې[،] د پرتمین جشني د محفل بلل شوي آزاد او مختار پر ښودل شوي وو چې له دوو لورو ورشي. هغوی چې د مازیګر پر څلورنیمو بجو د مازیګرنی چای څښنې شرکت ودانی ته په رسمي کالیو کې فراکیت[؟*] وموميِ[،] هم به د لوبو ننداري او هم به چکر ووهي او بیا به د ماښام پر اوو بجو چې د اورلوبو د بلولو پیل دی[،] د اورلوبو د ننداري محفل ته ورسیږي. هغو کسانو ته چې مازیګر مهال راځي[،] د شرکت له خوا چای او خواږه او میوه چمتو کیږي چې دوی یې پیري او خوري. او هغوی چې پر اوو بجو د اورلوبې د ننداري محفل ته رسیږي او د ننداري له پای ته رسیدو وروسته په عمومي ډول د اعلیحضرت په شاهانه ملګرتیا هغه جشني مجلس ته چې په سپیڅلي ارګ کې په خورا ښکلا او سمبالښت چمتو شوی ورځي[،] له احسانونو ډک ټولواک پر رنګین دسترخوان هر ډول خواږه او خوندور پاک مشروع څښاک [کوي] او د ناپایه شکر مړی ترې پورته کوي.

په دې ډول نو رابلل شوي د اورلوبې د ننداري محفل ته په ورتګ کې آزاد وو[،] له څلورنیمو بجو یې په ورتلو او ټولیدو پیل کړی و. په خپله تېره ګڼه کې مو د حضوري چمن څرنګوالی بیان او د مازیګرنی [د چمتو کوونکي] شرکت او هلته د کېدونکو لوبو حال درکړی و چې دلته یې د بیاځلي راوړو اړتیا نه وینو. ماښام مهال لوړ دربار ته ټول بلل شوي د همایوني اعلیجضرت مجلس ته حاضر شول. او د ښار او د شپږ کروهی د شاوخوا زرګونو اوسېدونکو د ښایسته چمن مخ پوښلی و.

شاوخوا پر اته نیمو بجو د اورلوبو بلول پیل شول. ډول ډول او عجیبې او نالیدلې اورلوبې ولګول شوې [او] بشپړه خوښي او خوشحالي ترې تر لاسه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاوخوا پر لسو بجو اعلیحضرت همایوني ذات د موټر په سپرلۍ د ارګ پر لور تشریف یووړ [او] هغه پرتمین او خورا لوړ مجلس یې چې د (صُفهٔ هشت رُخ) [اتــه مخیــزې چوترې*] په نامه یوه ځای کې جوړ شوی په خپل بختور تشریف ویاړلی او ســرلوړی کړ. دغه مجلس ته بلل شوي کسان ورو ورو راټولېدل، غونډې، خبرې اترې او خوښۍ پیل شوې[،] میوې، خوږې، چایونه، خواږه د پاچایي نعمــت لــه رنګــین دســترخوانه وړاندې کېدل او وړیا خوړل کېدل. ددې شاهانه محفل د ځراغونو رڼاوو ته سترګې ور اوښتې او زړونه یې خوشحالول. محفل تر دریو بجو په خوښیو او خوشحالیو سره اوړېد شو[،] وروسته د تلو اجازه وشوه[.] له خوښیو د ډک (ملي یووالي) جشــن وروســتۍ شپه بشپړه شوه. د خپل یوازیني هستوونکي له دربار نــه غوښــتنه لــرو چــې دا لــه خوښیو ډک سپېڅلی جشن دې بې شماره ډېر کلونه زموږ د عادل ټولواک په روغتیا سره پر ځای او ټینګ پاتې وي[.] آمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

سبحان الله! د ژوندانه دا جنګي جدل- یعنې د پایښت [بقا*] تنازع [مبارزه*]- بشریت ته لکه یو لوی غم چې وي! نه یوازې بشریت ؛ چې ټول طبیعي عالم د بقا د تنازع له پاره په دې مبارزه کې پر وژنو او جګړو اخته او جګړو او مبارزو ته چمتو وینو!

ځمکني داړونکي ژوي، هوایي ځیرووونکي مارغان[،] سمندري خوړونکي نهنګان له هوسیو او کوترو، او کبانو سره له پلرونو څخه په میراث پاته څه کینه، او څه سیالي، او څه بېلتون لري، او د ځمکې پر میراث یا بل څه یې ترمنځ کومه دعوه رامنځته شوې چې د پیدایښت له پیله تر دا اوسه یو بل ځیري، داړي او خوري؟

نه نه!... نه یې ترمنځ کینه شته او نه دعوه! بلکې دا (د ژوندانه د بقا) یوه مبارزه ده او بس. داسې موږ لېوه به ونه وینئ چې پر پسه وروځغلي، داسې باښه به چې مړۍ ورکړ شوي وي ونه ومومئ چې پر مرز [کَرَکّ] وزرې خپرې کړي. داسې موږ سینګړاوو [سګ ماهي*] به ونه وینئ چې پر نورو کبانو خوله پرانیزي.

هغه ځاروي چې ځېرل نه کړي هم معصوم نه بلل کېږي. ځینې یې واښه او نورې نباتي بنې چې یو ډول ژوندون لري، او زرګونه ماشي او حشرې ورباندې ناستې وي خوري، مرغۍ، کوترې، او نور هم چینجیان، او ژوندۍ حشرې او هګۍ چې ژوند ترې زېږېدلی شي له ستوني تېروي، لوی کبان په هر حال له ځانه پر وړو کبانو ژوند تېروي[،] نو ځکه دا د ژوندیو موجوداتو په نړۍ کې یوه ستره اړینه جګړه بلل کېږي چې په طبیعي کایناتو کې د حضرت احدیت د ازلي لم یزلي حکمت له مخې هم د مخلوقاتو د ژوندون او ورسره جوخت یې د فنا او مړینې له پاره یو نه بدلېدونکی قانون ټاکلی دی.

موږ د خپلې ورځپاڼې په ۱۹ ګڼه کې د (جګړې د اړینوالي) تر نامه لاندې یوه ځانګړې مقاله لیکلې وه. دلته تر خپل (سیاسي لنډیز) لاندې دغه اړتیا د (بقا د تنازع) له پلوه ارزوو:

د وربښمو چینجی به مو لیدلی وي. وړې بې روحه هګۍ په یوه ځانګړې تودوخه ساه مومي او خوړل پیلوي. چې څومره لویېږي هومره ډېر خوړل کوي، او چې څومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوري هومره ډېر ورېښم جوړوي او پر ځان يې په راګرځولو نوي حجمونه چمتو کوي، او ورو ورو وزرې کوي او هواته الوزي چې دا يې د ژوندانه وروستۍ وده، او د عمر د زوال پيل دی.
په دې ډول نو اروپاييانو ته اروپا د ورېښمو چينجي له غوزې نه هم تنګه شوې او تر فشار لاندې راغلې ده. آسيا [او؟*] افريقا يې له اور او لوګي ډکې ګډوډۍ اخته کړې دي. د اتلانتيک سمندر له څنډو تر فارس خليجه يې پر ټوله اسلامي خاوره يوه مرګونې تبه راوستې ده. د نژدې لوېديځ هېوادونه او د سپين سمندرګي د غاړې ټول افريقايي هېوادونه، او ددغه سمندرګي ټول ټاپو ګان، او بالقانونه او ايلی روم او د سره سمندرګي ټولې يمنۍ څنډې، او د عمان د سمندرګي عربي څنډې تر فارس خليجه پورې د اروپاييانو د بقا تنازع د حرص او تمې په لمبو ښکېل شوي دي.
د (بقا د تنازع) يا د شخصي ګټو تر لاسه کول يوه پرده ده چې سترګې يې له هرڅه پټوي، او ټولې انساني ښېګڼې يې د خورا متمدنو دولتو په نظر کې له منځه وړي او وّرَکوي.
په خيال کې در ونه ګرځي چې د اروپايي دولتونو تړونونه د زړه له کومې او رېښتونې دي. د هر تړون تر شا يو نفاق، او د هر راښکون او محبت په منځ کې يو څَوّ [کمين] او سيالي نغښتې وي. خو که له دې سره سره ټولې دغه کينې او سيالۍ څنګ ته نه کړي او خپل سياسي بېلتون ته د سياسي يووالي جامې وانه غوندي[،] په خپلو مړۍ تښتونو به بريالي نه شي چې دا پخپله يوه نوې سيالي او خورا ډېره نوره کينه رامنځته کوي. او د ګټو پر سر دغه سيالي بيا پخپله د بېلتون تر پردې لاندې د دوستۍ تړونونه رامنځته کوي، او دغه بېلتون زېږوونکي تړونونه بيا بل ډول حرص او تمه راپاروي چې د بقا د تنازع ددې اخ و ډب نتيجه په هر حال يوه ورځ رېښتونې مرګونې جګړې ته وتلی شي.
انګرېز ايټاليا ته خورا نعمتونه او ښېګڼې وځلول چې له درې ګوني اتحاده يې را جلاکړي[.] تر دې به بل نعمت څه وي چې پر سره سمندرګي يې چې د هند دروازه بلل کېږي واکمن کړي. په مصر کې يې د لوړ عثماني دولت په تړاو د بېطرفۍ تګلاره بشپړه ټينګه کړه، خو د ايټاليا له دولت سره يې په ډېرو برخو کې د پټو سترګو چلند وکړ. او کله چې يې وپوښت ولې؟ ويې ويل: هغې هم د (ترانسوال) په جګړه کې زما لاسنيوی کړی و!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ټولو چلونو او رولونو يواځينی استاد (جرمن) دی چې تر ټولو ډېر (د بقا تنــازع) ته اړ شوی دی. ځکه چې په خورا يوه تنګ ځای کې تر فشار لاندې ايسار دی. د بهر وتلو ټولو لارې ورته د خپلو سيالانو په منګولو کې ايسي. اوس مهال پر وچه لــه هــر ډول ځواک سره [د مخامخېدو*] وس لري، خو په اصل کې بويه چې په سمندري زور کې هم پر خپلو سيالانو برلاسی شي. له همدې امله ده چې شــپه او ورځ د هغــه پــه پياوړتيا بوخت دی، او ورسره جوخت د سياسي تړونو تر منځ نوې نوې سياســي بــې اتفاقۍ اچوي.

فرانسه د پخوانيو خطرناکو او خونړيو جګړو له کينو او بُغضونو سره ســره چــې اوړده کلونه روان وو او د فرانسې د بدمرغيو يواځينی سبب انګريزان شول او د تاريخ پاڼې ددغو پېښو د غچ شاهدې دي[،] بيا يې هم دغه کينې او بُغضونه د سياسي نفــاق پــر بنسټ درولي [او] اوس يې د سياسي اتحاد په جامو کې راځلوي.

درې ګونی اتفاق چې په حقيقت کې يې بايد (درې ګونی نفاق[)] وبولو: د خپلمنځــي کينې او بُغض او سياليو ترخنګ د بقا په تنازع يا د مادي ګټو په لاسته وروړو کې پــر داسي ځنځيرونو سره نښتي دي چې د مړۍ تښتونې حرص يې جلا کېدل لــه دغــې ډلې نه د يوه په ورکېدو پورې تړلي دي. هو که که ايټاليــا ماتــه او نســکوره شــوه[،] جرمن او اوستريا سملاسي د ايټاليا ملکونه په خپلو کې سره ويشي او نوم يې د نــړۍ له نقشې وّرَکَوي. او چې جرمن يو ځل پر ايټالوي ځمکــو ســپين ســمندرګي تــه لار ومومي. دا به يې د برې پر ډګر او د بقا په تنازع کې د برلاسۍ لــومړنۍ ســوبه وي. او لنډه دا چې که ښه وروکتل شي ټول دولتونه به د (بقا په خورا خطرناکې تنازع) کــې دوه لاسي ورګد وممو چې وګورو کوم يې د هابل په تېرايستنې سره غوړه او خــوږه مړۍ تښتولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برکتونو روژه

د روژې له برکتونو ډکه سپېڅلې مياشت چې د نړۍ او په هغه کې د ټولو موجوداتو خورا ستر هستوونکي ډېر سپېڅلي ذات په کې د عظيم الشأن قرآن په نازلولو يو درنښت او سپېڅلتيا ورکړې ده، په ډېرو خوشحاليو او له ټولو انتظارونو سره د خپل راتګ پېرزو راوکړه.

روژه راغله د سلطان ډېره توده ده

خواږه بس کړه چې راغلې مائده ده

د هغو ښېګڼو او خوندونو انځورول چې د صيام له مغفرتونو ډکه مياشت يې لري[،] که څه هم ددې خوار ليکونکي له مات وزمه قلمه په ځلونو پورته دي[،] خو څرنګه چې زموږ دا دوه ويشتمه ګڼه د روژې له مبارکې مياشتې سره هم مهاله شوې ده[،] نو اړينه ده چې د خپل عاجز قلم تر وسه د ښښنو ددې مياشتې په اړه يو شمېر ادبي او اخلاقي آثار وپلټو او وليکو چې زموږ د ورځپاڼې لومړني مخونه وياړ او درنښت ومومي.

څرګنده دې وي چې روژه نيول- يعنې له يوه ټاکلي مهاله تر بل ټاکلي مهاله چې د دين لارښوونکو ښودلي د هېڅ شي نه خوړل او نه څښل او نه څکول- پر ټول ژغورل شوي محمديه صلی الله عليه وسلم امت د قرآن کريم پر درانده آيت چې په (بقره) سوره کې نازل شوی (فرض) ګرځېدلي چې ددې امت لـه وګـړو څخـه هېڅـوک لـه ناروغانو او مساپرو او نورو چې بيا يې هم بريدونه د دين لارښوونکو ټاکلي[،] له روژه نيونې څخه وتلي نه بلل کېږي. ددغه درانده قرآني آيت مانا او پايله داسې ده:

«ای د ايمان څښتنانو! روژه، لکه هغسې چې تر تاسې دمخه امتونو فرض شـوې وه[،] پر تاسې هم فرض شوه. څو مو نفسونه په هغې له ګناهونو وساتل شئ.»

سره له دې چې د روژې پر فرضيت چې څه مهال رافرض شوه؟ توپيرونـه شـته. خـو پردې يوه ټکي د ټولو نظر يو دی چې د (قبلې تر بدلېدو) وروسـته د هغـې د فـرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو کریم آیت د نزول ویاړ موندلی دی. د پورتني درانده آیت له سپېڅلې پایلې نــه په ډاګه برېښي چې د محمدي صلی الله علیه وآله وسلم تر سپېڅلي دین د مخه پــه نورو مخکنیو دینو کې هم روژه فرض وه[.] آن علما په دې کې د نظر یووالی لري چې د حضرت ابوالبشر آدم صفی الله علیه السلام په شریعت کې هم روژه فرض وه.

مطلق پوه سپېڅلي حضرت ذات جل و علی پر هر مهال او هر زمان د نړۍ د ولسونو د ټینګښت او پایښت له پاره د هغه مهال او هغه پېر د غوښــتنو لــه مخــې د همــدغو ولسونو اوامتونو د ژوندوني اړتیاوو اندول آسماني دینونه ټاکلي او دا هــم د حضــرت الهي د احکامو په غوښتنو کې راځي چې انسان هومره چې ګام په ګام د پرمختګ او بشپړتابه پر خوا تللی او وار په وار یې نبکه لاره او روزنه غوره کــړې، ورســره ســم د بشري اړتیاوو یوه برخه له منځه تللې پر ځای یې نورې اړتیاوې رامنځتــه شــوې دي چې د دینونو نوی والی هم پر همدې بنسټ د لوړ سبحاني حکمت له مخې اړین شوی دی. نو په دې ډول د آدم علیه السلام له پیدایښته د پرتمین الهي اســتازي حضــرت محمد آخرزمان صلی الله تعالی علیه وسلم تر پیغمبر کېدو پورې د بشر بېلابېلو ډلــو ته د حضرت باري تعالی جل و علی له لوري ګڼ استازي او د لوړ درنښــت شــریعتونه راستول شوي دي. او په دې ډول د محمدي ځلا صلی اله علیــه وســلم تــر بختــورې راڅرګندېدنې پورې انسان د هرډول لوړېدنې او پوهنې بشــپړ وس او وړتیــا چــې د خبرو ځای په کې نه شته[.] موندلی، او خپلې لومړنۍ ښوونې او روزنې یــې بشــپړې کړې او د بشپړتابه ددغې ځلا چې په برېښېدو یې تر ابده بلې ځلا ته اړتیــا پاتــه نــه شوه[.] د راڅرګندېدو وړ وګرځېد. نو دلته و چې پر دغه بختور مهال د نبوت د هغــه سالار او د رسالت د پلاز د هغه ښایست[.] د رسولانو د ویاړ خاتم الانبیا علیه افضــل التحایا د پېغمبر کېدو غړ خپور شوی چې دده غوره سپېڅلی شــریعت د شــریعتونو بشپړوونکی، او په کې راغلي حکمونه یې د انسانانو د هــر ډول اوســنیو، او تېــرو، او راتلونکو اړتیاوو او نبکمرغیو منونکی او ژمندوی دی. او څرنګه چې د محمدی صــلی الله علیه وسلم د رانه شریعت بنسټ پر بشري طبیعت او انساني فطــرت ولاړ دی نــو ځکه دا سپېڅلی شریعت او دا نبغ واټ چې پر پېیلتابه یې فخر او ویاړ کوو لــه هــېڅ ډول شک او شبهې پرته د قیامت تر ورځې تینګ او پر ځای دی، او بل شــریعت تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ اړتيا نه شته. خو څرنګه چې نور شريعتونه د زمان پر غوښــتنو ولاړ وو[،] نــوي کېدل يې اړين راختل.
دلته ده چې د روژې د فرض والي اساس او بنسټ هم بشري طبيعت غوره کــړی دی. څکه که بنيادم کال دولس مياشتې پر همدا يوه ډول او يوه بڼه په خوړلو او څښــلو او جسمي غوښتنو بوخت شي[،] څناور طبيعت يې مستېږي [او] د نفساني خونــدونو او شهوتونو لپاره يې غوښتنې او هڅې لا ډېرېږي. او پر بدن سترېيا او لټي راځي[،] ناوړه اغېز يې ذهني څواک هم څپي او د ماناوو پوهېدو او رښتياوو تــه د رســېدو لار نــه ورکوي او په دې توګه انسانيت چې په خپله بڼه کې اصل بلل کېږي[،] د پرښته والــي له لوړې څوکې د څناورتوب ژورې کندې ته لوېږي. لکه هغسې چې جناب (ســعدي) چې د عارفانو په مخکښانو کې راځي[،] فرمايي:
شعر

تش ته څکه له حکمت يې
چې په نس تر پزې ډک يې

له هغو هوښيارانو چې د اسلام په نعمت وياړلي او د ايمان پر ســپېڅلی بــاور درانــده شوي او په نعمت پالل شوي[،] پټه نه ده چې روژه د عبادتونو سرلارې ده. پر روحاني ګټو سربېره چې لري يې، جسماني ښېګڼې يې هم خورا ډېرې دي. يــو عــرب شــاعر وايي:
تَنَقَل فَلَذاتِ الهوا فی اِلتَنَقَلُ
نو دا څومره خوند او نعمت دی چې سړی بشپړې دولس مياشتې په پوره آزادۍ سره سهار، غرمه، مازيګر، ماښام خوري او څښي [او*] نابېره يوه مياشت راشي چې په هر ډول ورځ کې بېخي نه څه خوري او نه څه څښي. خو ورسره جوخت پر هر ډول شپه د خوړلو آزادي لري. دا د ژوندانه تَنَقُل [اوښتون*] دی چې خورا خوندونه لري.
د حضرت نبوي صلی الله عليه وسلم په سپېڅلي حديث کې راغلي چې: «روژه يوازې د څښتن د خوښۍ له پاره نيول کېږي. څکه هغوی چــې روژه نيســي بشــپړ د ځــان ښودنې له ککړتيا پاک وي.» دا هم جوته ده چې تر ټولو غوره عبادت له ځان ښــودنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته عبادت دی او څرنګه چې په رزوژه کي ځان ښودنه نه شته نو ځکه په عبـادتونو کې تر ټولو غوره ده.

په دې ډول نو د پېرزوګانو رمضان له خپلو ټولو لوړو نېکمرغيو او پېرزوينو سره مـوږ ته د راتګ وياړ رابښلی دی. (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له کومي خپلو ډېرو ګرانـو لوستونکو او درنو هېواوالو ته مبارکي وايي او د خپل وياړل شوي پر رېښـتياوو خبـر ستر سپېڅلي متبوع دينپال اعليحضرت ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو او د روغتيا او پرتم او برم د ډېرېدو په بې ريا دوعا دا مقاله پای ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظیم الشان قرآن

او د هغه له پاره د اعلیحضرت ټولواک چوپړونه

د محمدي صلی الله علیه وسلم د ژغورل شوي امت غړي تر ټولو سـپېڅلي حضـرت واجب الوجود ذات جل و علی پر داسې ناپایه درنښت او بخت هسک اوسرلوړي کړي چې د نړۍ ټول امتونه یې په رخه او حسد کې دي. په شریعتونو کې یو شریعت هم د راڼه محمدي صلی الله علیه وسلم شریعت هومره د رېښتیاوو، او نیـاو [عـدالت*]، او آزادۍ، او برابرۍ لارښوونه نه ده کړې. د اسلام سپېڅلي دین د راڅرګندېدو له هماغه پیله د نړۍ نیونې او له ټولې نړۍ نه د یوه دولت، یوه حکومت او یوه غوره مدني فاضل ستر ملت د جوړونې له وړتیا سره راغلی دی او که د عظیم الشاٌن قرآن په ماناوو کې په ځیر لرلیدونکی نظر او د پوهې او پوهنې په زور څېړنه او پلټنه وشي[،] د ا مفهـوم په کې ښکاره او جوت او د بیان له اړتیا پرته راڅرګندېږي. او که چېرې ددې سپېڅلي الهي قانون حکمونه پر هغه د ایمان څښتنانو ګام پر ګام منلي او پلي کړي وای[،] هېڅ شک نه شته چې تر دې دېر پخوا دا غوره پایله راڅرګندېده. ځکه کریم قرآن حـق، نیاو، نېک اخلاق[،] ورورګلوي[او] برابري چاردود ټاکلي. او کینه او رخه او بُغض او بې کاري او بېخبري یې په غوخ ډول بنده کړې[،] اقدام، تشبث[،] زیار او کار یې لارښود او مشران ټاکلي او سستي[،] لټي، ځای پر ځای ناسته[او] غفلت یې بند کـړي[،] پـر درواغو، غیبت، [او] بدو یې لعنت ویلی[،] د څیزونـو پـه پیدایښـت کـې څېړنـه او پلټنه[،] او له اغېز نه اغېزمن شوي ته لار ایستل[،] او له ګردو څیزونو کار اخیستل[،] او ددغو کاربدنو شکر او ثنا ادا کول یې په واجبونو کې راوستي. توره او قلم یې د دین د اوچت الوت دوه ستر وزرونه ګڼلي [دي]. نو که دا عظیم الشاٌن قرآن له خپلو دې ټینګو سپېڅلو حکمونو سره نړۍ ښکېلوونکی نه وي[،] نور به کوم حقوق، کوم قانون او کوم دستور پر نړۍ د خپرېدو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکی یوازې هماغه ستر سیاسي لاربنود موندلی و او بس چې په لویو هڅو یې پیـل کړی او خپل ولس ته یې یا د هغه د منلو او یا ورکېدو ارشاد کړی و. خو له دې خبر نه و چې دې ګوتڅڼډنو ددغې ټینګې سپېڅلې رسۍ پر نیوونکود هڅاندۍ له پاره خورا لږ اغېز هم ونه کړ او تر شونډو لاندې یې موسکاوې وکړې. ځکه چې د عظیم الشاْن قرآن د حکم له مخې یې د قیامت تر ورځې د هغه پر ټینګوالي ایمان راوړی دی.

که وغواړو چې د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت پیـداکوونکي د سـتر قرآن ښېګڼې او لوړتیاوې بیان کړو نو بویه چې پر ابد او ازل او پر ټولو ناپایه کاینـاتو وغږېږو چې دا هم له تصوره لوړه خبره ده. ځکه دا هرڅه د کتابونو ددې سترې مور پر لومړني مخ راغلي دي[،] نو ځکه دلته موږ پر همدومره یوې سریزې بسنه کـوو[او] د نیاومن او دینپالي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د هغو لوړو هڅو یوه برخه چې ددې مبین کتاب د ساتندویې چوپړۍ په لړ کې یې کړي[،] د خبرېـدو لـه پـاره وړاندې کوو او په دې تړاو د هغه لیک متن چې د اطلاعاتو ادارې [وزارت*] لـه خـوا زموږ په عاجز نامه ادارې ته رارسېدلی[،] کټ مټ د خپلو خوښیو او ویاړ پر پاڼو راوړو. او د همدې لیک لوستل به ګرانو لوستونکو ته جوته کړي چې زموږ سـتر زړونـو تـه نژدې سپېڅلی دینپال مهربان ټولواک ذات په دې برخه کې څـومره د نـړۍ هـومره ارزښتناکې شاهانه هڅې کړې او لا کوي یې:

د لیک متن

د سراج الاخبار ښاغلی وړ ستر دروند سر مدیر محمود بېګ خان لـه خبـرو د پـاک څښتن په خوندیتابه او ساتنه کې [او] د اسلام پر شتمنۍ دروند او سرلوړي اوسئ[.] د لوړ همایون ټولواک له پلرینو پېرزوینو څخه د اطلاعاتو ادارې له اړوندو چارو څخه یوه چې د بیت القرآت مدرسې دي- د ۱۲۲۳ [۱۳۳۰*؟] کال د رمضان المبارک پر ۲۸ نېټه د [هغوی*] د پېروزوینو له حضور نه د حضرت نایب السلطنه صـاحب پـه نامـه فرمان صادر شوی و- دا چې لوړ پرتمی ګران نبکمرغـه او د بختونـو څښـتن نایـب السلطنه سردار نصرالله خان چې څښتن دې یې وساتي[ـ*] خرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والدین پرله پسې د حضرت خاتم النبیـین د مبـین دیـن د پرمختیـا او ښېګڼې په هڅه کې دی[،] نو ځکه زموږ لوړ سم بر ښښېدونکي نظر ددې غوښتنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بويه د ټولواک په هڅو او هاند سره د افغانستان د خدای ورکړي دولت د خـاورې په ښارونو کې د حضرت الهي د کلام حافظان ډېر شي او ګټه يـې خـاص او عـام تـه ورسېږي[،] نو په دې حال کې سملاسي چې کوم څه موږ منظور کړي او اړيـن بللـي دادي چې مدرسې جوړې او پرانستل شي او پاخه او سم حافظان د حکومت لـه خـوا وګومارل شي او په هر ولايت کې د وګړو او ښوونکو او طالبانو شمېر روښانه او لګښت او تنخواه ټاکلې وي[.] سملاسي په پلازمېنه کابل کې څلور تنه ښوونکي حافظـان او څلوېښت تنه طالبان که بينا وي يا نا ليدونکي منظور شـول[،] تنخـواه او لګښـت او پالنه مو يې په لاندې ډول تجويز کړه چې د سلطنت له لوري پر مدرسې ولګېـږي او حافظ محمد حسن دې چې کله په کابل کې وي[،] يو ځل په اوونۍ کې دغې مدرسې ته د ارزونې له پاره ورشي. راته ګران [سردار نصرالله خان*] ته اوس په کار ده. چـې ډېر ژر ددغې چارې ولکه ډېر ژر په پورته بنه د امين الاطلاعات [د اطلاعاتو وزير؟*] لوړپرتمي صادق ناظر محمد صفر خان تر څارنې لاندې چې دغه ناظر د څلاند حضور [ټولواک*] له خوا ددغو مدرسو مسوول او پلټونکی ګومارل شوی[،] چمتـو کـړي او تاسې هم پرله پسې د مدرسې حال اخلئ او دغه ناظر ته لارښوونه شوې چې پـه دې اړه معلومات که د اطرافو وي او که د پلازمېنې په دوو دوو مياشـتو کـې حضـور تـه وړاندې کړي   همدومره

د حافظانو د لګښتونو جدول

د مدرسو منظوري لومړی ځل درې کاله[،] دويم ځل شپږ کاله له همايوني حضوره لارښوونه شوې چې په دې موده کې [ترې*] بشپړ حافظ جوړ شي[.] خومره نېکمرغه دی[هغوی چې*] بـری ليـک تـر لاسـه کړي[.] هغه نغدې پيسې او جنس دې چې حافظانو ته ټاکل شوي کال پر کال له دولته تـر لاسـه کـړي. همدومره	
هر طالب ته دې تر هغو چې په مدرسه کې لوست کوي ورکړ شي	
د سان کميس او تر کميسه لاندې جاکټ	۳ جوړې
جوتي [؟*]	۱ جوړه
منديل [نری څادر؟*]	۲ دانې
ماهوتي خولۍ	۱ دانه
پسرلنی پنبه لرونکې چپن	۱ دانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابلی پوستین	۱ دانه
د میوې له پاره نغدې پیسې	۱۲ روپۍ
د شپې او ورځې خواړه لکه پلو او ښوروا او ډوډۍ او نور حواله دي	
د مدرسې فرش د اړتیا هومره لکه ټغر او خاف[؟*] او توشک منظور دي	
د ژمي په دریو میاشتو کې شپږ خرواره سکاره د طالبانو د لګښت له پاره ورکول کېږي	
تېل او څراغ او ګوګړ او پنبه او کوزه او د اوبو مسین کټوری [جام*] ټول منظور دي	
د بسترو د جوړولو له پاره دوه تنه د شریف قرآن د حافظانو د چوپړ په موخه چې دولس تومانه تنخواه لري[،] مقرر دي	
څلورو ښوونکو ته د کال ۱۸ تومانه چې ۴۸ پاخه تومانه کېږي مقرر دي له خوړو سره	
دوو پخوونکو ته ۱۸ تومانه مقرر دي چې ددغو طالبانو خواړه ورپخوي	
د مدرسې د پاکولو له پاره خدمتګار د صفایۍ له دفتر نه مقرر دی	
آن چې پکی [په برنۍ اصطلاح پنکهی*] او جارو د دولت له خوا تاکل شوي ورکول کېږي چې په ټولیز ډول د طالبانو خاطر ټول وي	

د څښتن د سیوري حضرت اعلیحضرت د فرمان تر صادر بدو وروسته د حضرت نایب السلطنه صاحب د سپارښتنې له مخې سملاسي د حافظانو یوولس مدرسې په یوولسو ولایتونو کې منظور شوې[،] په دې ډول[:*] د جلال آباد ښار- د غزني ښار- د کندهار ښار- د فراه ښار- د پشت رود ښار- د هرات ښار- د میمنې ښار- د بلخ ښار- د بدخشان ښار- د خان آباد ښار- پلازمېنه کابل- په هره دغه مدرسه کې ښوونکي او د طالبانو خدمتګاران او لګښتونه او خوراک او کالي او نغدې پیسې او جنس [په*] یاده شوې [بڼه*] منظور او مقرر او د لوړ همایون د فرمان له مخې اجرا شوي او دي[.] ددغو مدرسو دټاکنې موده د مهربان حضور له لوري نهه کاله غوره شوې[،] اوس یې پوره پنځه کاله تېر شوي او په دې موده کې یو سل او شپاړلس رسېدلي حافظان له دغو مدرسو نه د قرآن د حفظ له شتمنۍ او له نغدې تنخواه او جنس سره وتلي دي او که څښتن غوښتل ددې نبکمرغه سیچقان ئیل کال [له ترکي ژبې څخه د «موږک کال» په مانا*] تر پایه به نور دېرش حافظان هم بشپړ شي.
هغه کسان چې د حافظۍ لوستونه یې بشپړ کړي په دې ډول دي[:*]

د ولایتونو او پلازمېنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظانو د شمېر نوملړ

د جلال آباد مدرسه د مشرقي د لوی حاکم ښاغلي سردار محمد عظیم خان تر پالنې لاندې	۲ تنه
د غزني مدرسه د ملکي ډګروال ښاغلي امیر محمد خان تر پالنې لاندې	۴ تنه
د کندهار مدرسه د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار ښاغلي سردار محمد عثمان خان تر پالنې لاندې	۱۳ تنه
د پشت رود مدرسه د میرزا علي جان باز تر پالنې [،] د حاکم محمد علي خان تر څارنې لاندې	۱ تن
فراه د حاکم فتح الله خان تر پالنې [،] د حاکم عبدالرحمان خان تر څارنې لاندې	۱ تن
هرات د ملکي جنرال نایب الحکومه ښاغلي محمد سرور خان تر پالنې لاندې	۲۲ تنه
میمنه د حاکم ښاغلي عبدالرحیم خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
بلخ د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار مرحوم سردار عبدالله تر پالنې لاندې او اوس د نایب الحکومه سردار عبدالوهاب خان تر څارنې لاندې	۱۴ تنه
بدخشان د حاکم ښاغلي محمد اسحاق خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
خان آباد د حاکم ښاغلي محی الدین خان او مخکني دفتري[؟*] میرزا محمد اسلم تر څارنې لاندې	۱ تن
پلازمېنه کابل د اطلاعاتو د ښاغلي امین [وزیر؟*] صاحب تر پالنې لاندې	۳۸ تنه
د ټولو ټول شمېر	۱۱۶ تنه

څرنګه چې د شریف قرآن یادول ګران کار دی[،] په دې موده کې چې یو سل او شپاړس حافظان راوتلي[،] ویل کېږي چې [دا*] د حضرت اعلیحضرت له برکتونو د ډک ذات د پاملرنې له امله چې هر کال یې د دولت له خوا د زرګونو روپیو لګښت منظور کړی[،] موخه یې د شریف قرآن د پوړیو لوړتیا او د حافظانو په ټېر کې دننه د رباني کلام ساتنه ده [چې ورسره*] د وطن بچیان د دین په لویه شتمنۍ سرلوړي کوي[،] پلار به هم پر خپل اصلي زوی دومره مهرباني ونه کړي[.] دا خبرې په دوعا پای ته رسوو چې ای څښتنه ژوندی دې وي د افغانستان ځوان او نېکمرغه پاچا او تل دې وي د افغانستان له سعادتونو او نېکمرغیو ډک دولت اللهم امین د ۱۳۳۰ کال د رجب المرجب میاشتې پر نهمه ولیکل شو[.]

د اطلاعاتو دفتر د چارواکي

میر محمد یوسف عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې د بختــورې میاشتې هرکلی او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم

د تېرې سه شنبې پر پنځو بجو چې د شعبان المعظم ۲۹ وه[،*] که د حضوري چمــن لور ته په چکر یا نندارو وتلي وای[،*] د یوې خورا لوړې ســپېڅلې پرتمینــې دینــې منظرې په لېدو به ګوته پر غاښ پاتې واست. له تېرو دوه دریو ورځو په دغه خوښــې زېرروونکي چمن کې یو لړ چمتووالی او ارزښتناک سمبالښت لیــدل کېــدې. ددغــې ورځې پر پنځو بجو مو د چمن مخ تر عادي حالت ډېر ځلاند او پــرتمین او وړانګــین وموند. د دودیز مازیګرني کېږدی کوټ ترڅنګ یوه خورا پــرتمین ډېــره لویــه منــا [سایبان*] درول شوې چې دغه منا پر فرشونو او څوکیو او رنګینو دسترخوانو پسولل شوې وه، او پر ها بله خوا هم ډېرې ښې منظمې او غوره کېږدی په ښه ترتیــب درول شوې وې[،*] د چمن له مازیګرنی سیمې ګرد سیمي دیوال تاو شوی پر هــر لــوري د برې طاق ته ورته مصنوعي دروازو چې پر ګلنارو [سرو*] او سپینو ټوکرانــو ســینګار وې[،*] احاطې ته د ننه وتونکې لار کار ورکاوه. د غوره چمن په دې تاو شوې ســیمه کې د ملکي او پوځي څوکیو د خاوندانو او عالمانو، او اشــرافو او مخــورو پــه ګــډون درندې څېرې چې ټول د فراک کېټ په یو رنګ او یو ډول رسمي کالیو کې وو[،*] لوړ رونق او غوره منظر جوړ کړی و. او په ولس کې چې ننداره ته ورتــول شــوی و یــوه تلوسه او اندېښنه وه! چې دا به څه وي؟ څه به کېږي؟ ټولې پوښتنې او ځوابونه! اوس نو که موږ د یوه پلار او د هغه د کوچني زوی خبرو ته غوږ شو نو موضوع روښانېږي:
زوی د کوچینوالې په پاکې مینې او بې باکی دې ټولو رسمونو او سینګارونو ته ګــوري وایي:

- پلاره دا دومره تیاری، او جوش او شوق د څه له پاره دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار- زويه! د اسلام پاچا د دولت له ټولو غړو او مخورو، او د رېښتيني ولس [لـه استازو*] سره د روژې د سپېڅلې مياشتې په تمه او هركلي چــې د پاچايـانو د پاچا، او د كون او مكان د هستوونكي اطاعت دی[،*] دلته راټول شوي دي.
هو، هو! دې خبرو ددې چارو څرنګوالی د نظر خاوندانو ته تر څه ځايه روښانه كړ.
خو دا ټوله ښكلا او سينګار، او دا ټول شوق او بې بــاكي، او دا ټــولې كبـرږدی او شّكَری، او دا ټولې رڼاوې او ځلاوې دداسې يوې بختورې مياشتې د هركلــي لــه پاره دي چې زړه سواند ذوالجلال هستوونكی پر دې بختوره مياشت روژه نيونې ته د مسلمانانو پر لارښوونه سترې نېكمرغی او ګټــې وربښــي. د افغانســتان د مسلمانانو ستر دينپال او نياومن ټولواک خپل ټول دولتي شخصيتونه او هيوادني مخور او نېک باوره ولس او سرښندونكي سرتېري د حضرت رب العــزت ددغــې پرتميني لارښوونې اطاعت ته په رسمي ډول رابولي!
تېركال مو د سراج الاخبار افغانيه په لومړی ګڼه كې چې د خپرېدو لومړنی پيــل يې و[،*] د روژې د مباركې مياشتې په لومړيو لسو ورځو كې د عظيم الشــأن قرآن د ختم پر مراسمو معلومات وړاندې كړي وو. پر دې نېكمرغه كــال ســراج الاخبار افغانيه د خپل ستر سپېڅلي پاچا د اعليحضرت ذات پر روغتيــا زرځلــه شكر او ثنا وايي [او*] د خپلې دې ګڼې پاڼې چې ددې ګرانې ورځپاڼې د عمــر د لومړني كال وروستی ګڼه راځي بيا له ښېګڼو ددغو ډكو مراسمو پــر څرنګــوالي ښايسته كوي:
زموږ ستر هوښيار او پر دين ټينګ پاچا اعليحضرت ذات پر خپلې دې پاچــايي بلنې او مېلمستيا د روژې د فرضوالي د حكمونو پــاكوالی او ســتروالی د افغــان دينپالي او پر احكامو بلد ولس سترګو ته ورځلوي. دا لوړه پاچــايي بلنــه خــورا فضايل او ښېګڼې لري. لومړی له خپلو ټولو شاهي اتباعو سره په ګډه پــه خــورا مينه او خوښی د الهي فرمان د مننې هركلی؛ بل له مغفرتونو د ډكــې روژ ې پــر لومړيو لسو ورځو د مسلمانانو له يوې لويې ډلې سره په ګډه د حضرت خيرالانام عليه افضل الصلواه والسلام په سنتو تراوو [تراويحو*] كې د حضرت ملک العلام د سپېڅلي كلام ختمول؛ دربيم د اسلاميانو د يوه ستر پرتموال او برموال او لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرفونو ډک پاچا له خوا خپلو ټولو رېښتینو وګړو ته له سخاوت او احسانه د یوې ډکې مېلمستیا جوړېدل، [؛*] څلورم له عادي وګړو، او مشرانو، او چارواکو سره په ګډه پر یوه ځای روژه ماتی،[؛*] او بیا په ګډه د عیدګاه ستر جامع جومات ته تلل او په یوه خورا لویه جمعه کې د ستر قرآن له تلاوت سره د تراویحو سـنت لمانځه ادا کول. پر دې معنوي سپېڅلتیاوو سربېره یو حساس سیاسي او ټولنیز ټکی هم په کې شته چې د پوهې د څښتنانو مخې ته لکه د لمر روښانه دی.

اوس لږ ددې سپېڅلو مراسمو له پاره پر نیول شویو ترتیباتو او سمبالونو غږېږو: لومړی به هغه وکړو چې دغه سیمه درته انځور شي[.*] د ښایسته چمن نـږدې شاوخوا پنځه جریبه ځمکه د یوه سیمې دیوال په غېږ کـې چـې څـوک تـرې ننوتلی نه شي، او خنډ او ډال یې هم ترمنځ نه وي چاپېر شوې[.*] دې تاوشوې سیمې ته د برې طاق په څېر له دریو دروازو نه چې یادونه یې وړاندې وشوه[،*] د جنوب او شمال او ختیځ لورو څخه ننوتل شوني دي. د تاو شوې سیمې شمالي خوا ته یو نېغ تجیر درول شوی چې مخې ته یې خـورا پسـولل شـوې او غـوره کېږدۍ په یوه نېغه لیکه او منظم ډول د مېلمنو د هوسایۍ او اوداسـه لـه پـاره درول شوې دي. زموږ مهربان پاچا اعلیحضرت ذات له هغې ډېرې مهربانۍ چـې پر خپلو ملګرو شاهي خادمانو یې لري[،*] امر کړی ټول هغه څیزونه چې ګـران مېلمانه ورته اړتیا ولري چمتو شي[او*] هره کېږدۍ د بلل شویو د هوسـایۍ لـه پاره په فرشونو او څوکیو او میزونو او څراغونو او سګرټو ښکلې شوې او په کـې چمتو شوي دي. هرې کېږدۍ ته تشناب او د اوداسه خونه هم چمتو شوې ده. د اعلیحضرت باچایي ذات د هوسایۍ کېږدۍ د نورو کېږدیو د لیکـې پـه منځنـۍ برخه کې لکه شوې ده. او پر ښۍ او شمالي خوا یې د سترو شهزادګانو کېږدۍ او تر دوی وروسته د نورو درنو څېرو کېږدۍ درول شوې دي.

اوس چې دلته د کېږدیو یادونه وشوه. ددې کېږدیو د ځانګړتیاوو له انځورولو مو چې د اعلیحضرت پاچایي ذات له خوا اختړع شوې[،*] ډېره ونه شـوای کـړای. څرنګه چې زموږ هوښیار زړونو ته رانژدې ټولواک تل د خپـل شـاهانه هېـواد د حالت پلټنه او کتنه په همایوني پام کې ساتي. او ډېرئ وختونه په ګرځېدو کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي[،*] نو يې وړ وبلله چې د دوی د خيريت سفرونو کېږدۍ داسې سمبال شـــي چې د هوساينې د اړتياوو ټول شرايط ولري. نو ځکه يې په شاهانه ښکلا ځو ډوله زړه وړونکې او ظريفې کېږدۍ طرحه او ډيزاين کړې[،*] لارښوونه يې وکړه چې د پلازمېنې کابل په مبارک صنعتي پارک کې دې توليد شي.

خو لکه چې اوربدل شوي چې ها پلانکي باچا خپله کېږدۍ په زرو اوبدلې او مزي يـــې ورته له وربښمو، سته يې ورته له ملغلرو، او ديرَکونه او قُبِـه يـــې ورتـــه لـــه ســـرو او سپينوجوړه کړې[، خو*] دا په زري تارونو له اوبدل شويو او په ملغلرو له پېيل شـــويو کېږديو څخه نه ده. بلکې له خورا کلک او ټينګ جيم ټوکر څخه چې واورې او باران او سيلۍ ته ټينګه شي[،*] جوړه شوې او تر دې هم ډېر يې د لېږد پر مهال سپکوالی په پام کې نيول شوی دی[.*] ځينې دا ډول کېږدۍ د ګردې منا [مدوَر سايبان*] په بڼه دي چې په جلا جلا لويوالي او ستروالي توليديږي[،*] د ساري په ډول هغه خورا لويه منا چې په دې مبارکه مياشت کې د روژه ماتي له پاره د احاطې په منځ کې دربـــدلې نژدې دوه سوه پنځوس تر درې سوو ځوکيو په کې ځايږي. دا ګـــردې کېـــږدۍ دوې ښېګڼې لري چې هم دوبنۍ او هم ژمنۍ کېدلی شي. د ساري په ډول که بې تجيره وي دوبنۍ او که يې پر شاوخوا تجير راتاو شي نو يو لوی ژمنی دالان ترې جوړيږي. نورې داسې کېږدۍ جوړې شوې چې ورننه وځې نو ځان به درته هېڅکله په کېږدۍ کې ونه ايسي[،*] معمولاً به يو خورا ښايسته مستطيل مربع دالان ووينئ چې د هوسايۍ پـــر ټولو وسايلو سمبال شوی وي.

او لنډه دا چې د رمضان د روژه ماتي پر دې سيمه پر پنځو ځايونو د پاچايي نعمتونـــو رنګين دسترخوان غوړېدلی [دی*]. لومړی ځای تر يوې لويې منا لاندې دی چې پـــه منځ کې جوړه شوې[،*] کتار په کتار په کې مېزونه او ځوکۍ ايښودل شوې دي چې د منځنۍ برخې بر سر يې پر ځانګړي پاچايي دسترخوان ښکلی دی[،*] دويم او درېيم ځايونه د (عصريې شرکت) لومړی او دويمه درجه کېږدۍ دي چې د سترې پاچايي منا پر ښۍ او شمالي لوري جوړې شوې چې د ميز پر سر دسترخوانونه او ځوکۍ پـــه کـــې سمبال شوې دي. څلورم او پنځم ځايونه[،*] د ښايسته چمن پر مـــخ پـــر غوړېـــدلو فرشونو دسترخوانونه چمتو شوي چې لومړی ځای د عام ولس، او دويم ځای بريمنـــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظمو عسکرو ته ځانګړی شوی دی. پر دې پنځو سیمو سربېره چې دننه په احاطه کې دي[،*] یوه بله ډېره پراخه سیمه هم تر دغې احاطې بهر د بېوزلو او اسکېرلو او مساپرو له پاره بېله شوې چې هلته پر دغو وړزړو د ډېر سخي پاچا د همت له شکَّرې خورا ډېر خواړه پېرزو کېږي.

د شعبان میاشتې له وروستیو نه د چمن ټول مخ او تاوراتاو واټونه یې د ښار او شاوخوا سیمو له زرګونو وګړو ډکېږي[،*] د ملکي او عسکري څوکیو خاوندانو او علماوو او درباري مخورو او خانانو د فراک کېټ په رسمي کالیو کې پخپله د چمن مخ د ګلبڼ د رخې وړ ګرځولی و.

د ماښام تر لمانځه لس دقیقې دمخه کجورې [خُرما*] او یا د روژه ماتي نُقُل پر رابلل شویو ویشل کېدل، ټول خاص او عام وګړي د لمانځه ځای ته چې تر احاطې بهر په چمن کې جوړ شوی دی راټولېدل[،*] د مسلمانانو کتارونه د ټینګ بنسټ بېلګې ښیي[،*] د روژه ماتي توپ له ډز او د محمدي صلعم د آذان له کېدو سره سم روژه پر یو څه ماتېږي او د ماښام لمونځ په یوه لویه جمعه کې چې له زرګونو مسلمانانو او د عظیم الشان هستوونکي له بندګانو جوړه وه[،*] ادا کېږي. تر لمانځه وروسته ولسي خلک له ختیځې دروازې، او چارواکي او اشراف او اعیان له جنوبي دروازې احاطې ته ننه وځي [او*] هرڅوک پر خپلو ځانګړو ځایونو د خپل ستر زړه سواند[،*] د شفقت ځښتن[،*] مهربان او ولینعمت ټولواک د پېرزو او احسان مېزونو ته په خوړو بوختېدل.

په رېښتیا چې د ماښام له لمانځه نه په راستنېدو د «انساني سېلاب[»*] دې منظرې چې یو د جنوب او بل له ختیځ لوري دغې احاطې ته ننوت[،*] سړی ددې بختور حالت ستروالي او برم او پرتم ته د خورا سپېڅلي ذوالجلال پیدا کوونکي د ناپایه نعمتونو په شکرونو کې ډوباوه چې د هغې پېرزو له امله چې پر افغان او افغانستان یې لري داسې یو دینپال[،*] نیاومن [او*] ولسپال ټولواک یې ور په برخه کړی چې له خپل صادق ملت سره په ګډه د الهي امر هرکلي ته راځي، له خپل ملت سره ګډه روژه نیسي، له ملت سره یو ځای لمونځ کوي، له ملت سره یو ځای روژه ماتوي[،*] پخپله مېلمه پال شي او ولس د الهي امر پر ځای کولو ته ورمېلمه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څومره نېکمرغي! څومره نعمت!

لنډه دا چې چې تر خوړو وروسته[،*] هر څوک اوداسه او د تراويحو لمانځه ادا کولو ته پاڅېده، او پوځ پوځ او ډله ډله وګړي د عيدګاه په ستر جامع جومات کې چې په خورا لويو ګيسي څراغونو- يعني د استلين په غازو رڼا شوی و[،*] ټولېدل [او*] کتارونه درېدل. تر ټولو ستر ښښتن ته د برم او پرتم له خاوند يوه مسلمان پاچا سره په ګډه د عبادت له پاره ددې زرګونو مسلمانو وګړو نندارې د هر مسلمان وګړي زړه د ايمان په پاکې رڼا له احساساتو ډکاوه او ځلاوه. څومره پرتمين دين! د څومره ښې عقيدې ښښتن پا چا او ملت!

په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت خالق د ستر قرآن ختم له مغفرتونو د ډکې روژې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې که خدای کول پای ته رسېږي.

څرنګه چې موږ دا له عاجزۍ ډکه مقاله ددې اړتيا له مخې چې وخت يې تېر نه شي او خپله ورځپاڼه مو تر شريف ختم دمخه ليکلې او خپره کړې[،*] که خدای کول د شريف ختم د شپې څرنګوالی به ددغو خورا سپېڅلو مراسمو له نورو جزيياتو سره په خپله ځلرويشتمه ګڼه کې خپاره کړو، اوس په همدې درې دعاييه فردونو خپله مقاله پای ته رسوو:

الهي ته دا ټولواک زموږ بېدار
چې لاربنود دی د ولس په هر يو کار
هم و دين ته خدمت کړي او هم دونيا ته
لکه اوبه د مينې دی د ملت يار
ته ساته دی له بلاوو او فلک يې
پر غليم د وطن ټول کړه را ګوزار
آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنــه ـ ښوونځي

هغه دولتونه چې د حکومتو بنه یې تړلې [بشپړه شوې*]، او د (کاري وېش) پـر قاعده یې په دایرو [وزارتو*] ویشل شوې ده[،*] (د پوهنې دایره) یې چې د یوه خپلواک وزیر تر څارنې لاندې وي[،*] ددغو دولتونو له مهمو برخو څخــه ګڼـل کېږي. د ساري په ډول لکه چې د کورنیو چارو وزیر د هېواد په خاوره کې دننــه پر ټولو چارو څارنه کوي، او خپلې ټولې کوچنۍ او لـویې چـارې د منـل شـویو قوانینو او نظم له مخې ترسره کوي، او د ټولو کورنیو چارو مسوول وي[.*] دغــه راز د پوهنې چارو وزیر پر ټولو هغو چارو چې په دولت کې له پوهې او پــوهنې او د هېواد په وګړو کې د هغې په خپرولو پورې اړه مومي[،*] څارنه کوي او لومړنې، او رشدیه [منځنې*]، او اعدادیه [؟*] او لوړ ښــوونځي جــوړ او پرانیــزي. ټــول مطبوعات او چاپخونې چې په هېواد کې رامنځته کېږي، او ټول لیکلي آثار چې دوی یې خپروي، د پوهنې اداري تر څار لاندې وي. د پوهنې لوی مجلس او وزیر یې په خپله په پلازمېنو کې وي، او په ټولو ولایتونو کې اداري او څانګې لـري. د ښوونځیو پروګرامونه چې په هندي اصطلاح یې نصاب بــولي[،*] د پلازمېنــې د پوهنې د لوی مجلس له خوا د هر ولایت له حالــت ســره ســم جـــوړېږي. هــېڅ ښوونځی یا چاپخونه، یا لیکنې د پوهنې اداري له رسمي اجازې پرتــه پرانســتل کېدلی او جوړېدلی او خپرېدلی نه شي. په ځینو هېوادو کې تیاترونه او اوپــه را ګانې [Operas *] هم د پوهنې [وزارت*] تر نظر لاندې وي.

د هر دولت د پوهنې مجلس د دولت سیاسي لورو او د هېواد او وګــړو بنســټیزو اړتیاوو ته په پام سره په هماغه بڼه خپلو عمومي ښوونځیو ته پروګرامونه ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساري په ډول د (بریتانیا) د لوړ دولت د پوهنې مجلس هغه پروګرامونه چې په (اوستراليا) لويه وچه او يا (كناډا) او يا (جنوبي افريقا) كې خپلـو مسـتعمرو تـه جوړ كړي[،*] هېڅكله هم په لندن كې د دوی د ښوونځيو له پروګرامو سره ورته والى نه لري. ځكه په مستعمرو او تر ښكېلاک لاندې سـيمو كـې يـې د دولـت پوليتيک [كړنلاره*] هېڅكله دا نه غواړي چې ددغو ځايونو وګړي آن د خپلـې آزادۍ، واكمنۍ، مالكيت، او ملت حقونه زده كړي. بلكې هغوى ته بايد داسې زده كړه وركړ شي چې ناخپلواكي او بل ته غاړه ايښودنه او محكوميت يې تـر نظـره غوره راولي او ويې وروزي.

په يوه كتاب كې مې د يوه فرانسوي سيلاني له خولې واورېدل چې ليكل شـوي وو: «په اوستراليا كې ګرځېدم. د ځنګله له منځه له يوه كلي نه بل ته تلم. د لارې په اوږدو كې مو د يوې ونې ترڅنګ د اوستراليا د خپلو بومي وګړو يو هلک وليد چې ويده شوى دى. شاته له پراته بكس او د تمرين له سلېټې تختـې يـې چـې ورسره وه بر ښېښېده چې د ښوونځي زده كوونكى دى. په زړه كې مې انګرېزانو ته ستاينه او منځه راغله چې د پوهې او پوهنې نښې يې په داسې ډارووونكو وحشي ځايونو كې هم خپرې كړې دي. تلوسه او اندېښنه راولوېده. صبر مې وكـړ چـې هلک راويښ شي، او پوه شم چې چېرته او څه لولي. له څه ځنډ وروسته مـې دا هيله پوره شوه. كوچنى له خوبه پاڅېد. او ژر ودرېده غوښتل يې چې روان شـي چې زه يې خواته ورغلم او په مينه مې وپوښته:

- د ښوونځي زده كوونكى يې؟
- هو!
- څه لولې؟
- جغرافيا.
- ماشاءالله! آفرين! نو په نړۍ كې څو لويې وچې شته؟ زده كوونكي- پر پنځو لويو وچو د نړۍ پر وېش او د هغوى پر نومونو پوره خبرې وكړې. ډېر خوښ شوم. او چې ومې پوښته «په اروپا كې څو حكومتونه شـته؟» زده كـوونكي راته حيران حيران وكتل ويې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر دې پوښتنه دې پوه نه شوم. زه په نړۍ کې یو حکومت پېژنم چې هغه د انګرېز حکومت دی.

ومې ویل- فرانسه، جرمن، روس او نور نه پېژنې؟

ویې ویل- ولې یې نه پېژنم، هغوی هر ټول[،*] د انګرېز دولت ولایتونه دي.

له دې مرکې پوه شوم چې خبره چېرته ده. او موخې یې څه شی او څه شی دي!...»

دا د هغو ښوونځیو د پروګرامونو یوه بېلګه ده چې د (پـی بلیـک استریکشـن) [؟*] یعنې د دولتونو له خوا پر وګړنیزې پوهنې د څار [اداري*] له خوا د خپلو هېوادونـو د حال او احوال او وړتیاوو په تړاو جوړېږي. ددې فرانسوي سیلاني لـه بېلګـې نـه پـر انګرېز دولت هېڅ ډول نیوه که نه راځي. آن دا چې دغه دولـت خپـل ټـول هنـر او مهارت ښودلی دی. داسې چې په هند کې یې همدا دود او اصول جـاري کـړي دي. د ساري په ډول د مسلمانانو یا هندوانو له پـاره داسـې لـوړ پـوځي ښـوونځي چـې د انګرېزانو د کچې افسران او ارکانحربان ترې راووځي نه شته. نو ولې؟ ځکه تګلاره یې ددې غوښتنه لري چې لـوی افسـران دې تـل انګرېـزان وي. دغـه راز د پنجـاب د ښوونځیو په پروګرام کې دیني سیاسي فلسفه، او عقلي روزنیز علوم او کان پېژندنـه او لوړه انجنیري او نور هغه څیزونه چې یوازې یې ځان ته بېل کـړي[،*] نـه لیـدل کېږي.

نو پر همدې بنسټ د هر دولت پوهنه د هغه هېواد د تګلارې، او احوال او طبیعت لـه مخې د خپل هېواد د ښوونځیو پروګرام یعنې نصاب ټاکي چې پـر دې بنسـټ د یـوه دولت د ښوونځیو پروګرام بل دولت کټ مټ منلی نه شي. او که ویې مني نو داسې به بریښي لکه سوالي کالي یې چې کله ډېر تنګ او کله ډېـر ارت وي[،*] اغوسـتي وي چې وجود ترې ښځي ګټه نه شي پورته کولای. زموږ په ګران هېواد افغانسـتان کـې زموږ د پوهې او پوهنې د ښښتن اعلیحضرت ټولواک تـر بختـورې پـلاز کېناسـتنې دمخه د نوی بنې د ښوونځیو ښځي نښه نه وه. د دوی تر پوهنپـال شـاهانه سـیوري لاندې په لوړه شاهانه سلطنتي پلازمېنه کې پر نویو قاعدو او اصولو ښونځي رامنځته شول. لومړني ښوونځي پر هر لوري جوړ او سمبال شول چې د ا د هېواد د نېکمرغیـو او پرمختګ له پاره د خیر یو لوی فال بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په خاوره کې دننه اطرافي ولايتونه هم د پوهې او پوهنې عامېدو ته خورا اړتيا لري. خو زر ځله افسوس چې زموږ په ډېرو وطنوالو کې لا تر اوسه د نويو پوهــو د زده کړې او حاصلولو تلوسه او مينه پيدا شوې نه ده ، او تر اوسه يــې د خپــل ژوندانــه د مېوې يعنې خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې ارزښت او درنښت بشپړ پېژندلی نــه دی. وګړی هر څه له حکومته غواړي[،*] حال دا چې لږ څه ورته پخپله هم لاس او پښــې خوځول په کار دي. د ساري په ډول که د کندهار، او هرات، او بلخ، او غزني، او جــلال آباد وګړي پر دې پوهېدلی شوای چې له پوهې او پوهنې نه دولت او وطن ته څه ګټــه رسېږي او د خپلو بچيانو پر راتلونکې يې غور کــړی وای[،*] هــر ولايــت د يــو دوو ښوونځيو لګښتونه او خرڅونه پورته کړي وای [او*] د هغو د بنسټ، او نظم او اصــولو او پروګرام په اړه يې له خپل سپېڅلي متبوع دولــت نــه د سمبالښــت او لارښــوونې غوښتنه کړې وای[،*] هېڅ شک نه شته چې دولت په دې تړاو ډېر ګټــور تجويزونــه سنجولی شوای. د پوهنې او ښوونځيو د قاعدو پراخول يوازې په دولت نه چې ډېر په وګړو پورې اړه مومي. هرڅوک چې بچی لري لومړی څيز چې په اړه يې فکر کــوي د بچيانو ښوونه او روزنه ده. که چېرې خپل همدا سوچونه په يوه غوره او منظمه بڼه په مهارت وکاروي[،*] او هغه پيسې چې هرکال يې د خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې له پاره پر کاليو او د ملا پر تنخواه او خوړو او نورو لګوي[،*] په خپلمنځي پيوســتون را ټولې کړي [او*] د دولت په څارنه او سمبالښت يې پــر بشــپړو لومړنيــو او منځنيــو مسلکي ښوونځيو ولګوي[،*] البته چې خورا لوړې او غوره پايلې به رامنځته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل
ومړی کال، درویشتمه ګڼه، ۸-۹ مخونه

سیاسي لنډیز

سیاسي نړۍ لکه د زنګي ویښته سره پېیلې ده، ته وا د ځمکې کُـرې خپلـه ټولـه مرکزي تودوخه خپلو استوګنو ته وربښـلې چـې وینـې یـې ورخوټـولې او غریـزې تودوخې ته یې داسې ځواک او وس ورکړی چې د طبیعي قوتونو په وړاندې یې ځانونه وسله وال کړي دي!

سره له دې چې د مرکزي جاذبې طبیعي ځواک له ځمکې نه د ځمکنیو موجوداتـو د بېلوالي ټینګ او کلک قواعد ټاکلي، خو بشریت دومره یاغي شوی نه دی چې دغـو حکمونو ته غوږ ونیسي! سره له دې چې د اوسپنې یوه ټوټه[،*] د لرګې یوه څانګه، لږ سرب او نور ځمکني څیزونه چې که د یوې چنې هومره درندوالی هم ولـري[،*] لـه ځمکې پورته کېدلی نه شي. حال دا چې بشر د ځمکنیو معـدني او نبـاتي جسـمونو منونه منونه د الوتنې په وسیلو اړولي [او*] یو لوی دروند جسم تر دوه زرو مترو یا تر دې هم ډېر له ځانه سره له ځمکې جلا کوي او لرې یې بیایي! کـه څـه هـم طبیعـي قوانینو څو څو ځله له دوه زرو متـرو یـا تـر دې هـم لـه پورتـه یـا ټیـټ لـوړوالي راغورځولي[،*] خو چېرته! د بشر سرغړونه او طغیان هسې پوړۍ ته نه دی رسېدلی چې ددغو غورځونو او غوړتاوونو پروا وکړي! یو چې ولوېږي لس نور پورته ځي.

د دیو خوی رقیب له خوانه مې پناه په لوی ښتن ده
ښایي روڼ ستوری دغسې پر کوچنوټې پېرزو وکړي

تر دې هم بتره دا چې غواړي د آسیا او افریقا لویې وچې په اروپا واړوي! څومره زړهٌ، څومره تېری!... نو دا اروپا پر څه اروپا او آسیا پر څه آسیا شوې ده؟ هېڅ شک نه شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې طبیعت د ځینو قوانینو له مخې چې ټاکلي یې دي[،*] هغه اروپا او دا آسیا جوړه کړې ده. لکه دا چې په آسیا کې کجـورې [خرمـا*] او هېـل، او دارچینـي او نـورې خوشبويۍ، او مېوې، او هاتي، او کوږ او اوښغاړی [شتر مرغ*] موندل کېـږي[،*] پـه اروپا کې یې پرته له دې چې یوه نیمه بېلګه د ځارویو یا بوټو په کوم بڼګي کې ولیدل شي نوره یې نښه هم نه شي موندل کېدای. دغه راز هغه ځیزونه چې په اروپا کې شته بېوزلې آسیا یې په خوب هم لیدلی نه شي[.*] د ساري پـه ډول سـره لـه دې چـې اروپاییان د ګڼو ښځو پر ودولو آسیاییان غندي[،*] په خپل هېواد کې یې یو نارینـه چې زور او زر ولري[،*] له یو میلیون ښځو سره تار جوړولی شي. په داسې حال کـې چې په آسیا کې د یوې ښځې مېړه، د خپلې مېرمنې د پړونې یوې پېڅکي تـه هـم د نامحرم نارینه په نژدې کېدو نه راضي کېږي[،*] اروپاییان د بال [د نڅا*] په مراسمو کې خپلې مېرمنې پر لغړو ټټرونو، مټو، شا او سر له یو بل سره د (فادریل) په نامه یوې نڅا کې تې پر تي او غاړه پر غاړه یو بل ته وړاندې کوي. په داسې حال کې چې د آسیا په ځینو ښارونو کې د (الکئول)- یعنې د شرابو په نامه ککړه زهرجنه ماده د درملو له پاره هم نه موندل کېږي[،*] د اروپا په کوڅو کې لکه ویالې بهېږي! په داسې حال کې چې که د آسیا د بېدیاوو یوې تورې کېږدۍ ته کوم وږی یا تږی ننه وځي[،*] د کـور څښتن ترې خپله ټوله هستي نه سپموي[،*] که د اروپا په کوڅو کې یـو څـوک لـه تندې یا لوږې بې حاله ولوېږي[،*] اروپاییان په دې تلوسه او اندېښـنه چـې: «صـبر وګورم له تندې د سړي ساه څنګه وځي؟» کېوزي او ددې پر ځای چې پر یـوې مـړی ډوډۍ یا یوهٔ کټوري اوبو یې لاسنیوی وکړي[،*] په خورا تلوسه او مینه یې د سـاه وتلو ننداره کوي!

په دې ډول نو اروپا په خپل دې ډول بغاوت چې د طبیعي ځواکونو په وړاندې یې پیل کړی[او*] په دې ډول مدنیتو سره غواړي له آسیا نه اروپا جوړه کړي. تر دې هم بتره دا چې له آسیا نه د اروپا د جوړولو لار یې هم پر کنـدهار، او هـرات، او کوشـک، یـا مشهد، او تهران او بغداد غوره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آفرين پر دې باطل تصور[،*] آفرين پر دې ناشوني خيال!

دا دې ته ورته دی لکه چې يو ګاونډی بل ته ووايي. «زه غواړم ستاسې د کور دالانونه او پس خانې، او دهليزونه وشکوم او د نورو ګاونډيو کورونو ته د تېرېدو يوه اوسپنيزه لار وباسم»[.*] لږ شک هم نشته چې دغه ګاوندی به دا کورګډي ونه مني. خو د کور څښتن به که دغسې يوه لار د خپل کور له پاره ګټوره او اړينه وبـولي[،*] دغــه ډول لاره د هغو قاعدو او اصولو له مخې چې ګټور ورته برېښي او کور يې ورسره د ورانېدو پر ځای ودانېږي[،*] پخپله جوړه کړي. خو تر هغو چې ساه په کې غرېږي د نــورو لار به په خپلو کورونو کې پرانيزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغه کوچنی اختر

د حضرت واجب الوجود جل وعلی دربار ته دي زرګونه بېشمېره او بې حده حمدونه او ثناوې وي چې ددې نېکمرغه کال بختوره روژه په خورا خوښۍ او ښادۍ تېره شوه [او*] بختور نېکمرغه کوچني اختر د خپل راتګ پېرزو راوکړه.

سل شکره چې دا راغی، سل حيفه چې ها ولاړه

په حق سره چې د سړني نېکمرغه کال د بختونو روژه په هغه ډول روژو کې وه چې هره شپه يې لکه د خوشحاليو د يوه بختور اختر په ښه تېره شوه. لومړۍ لس شپې يې لکه د بختور اختر ګڼل کېدې چې نړۍ نړۍ عبادتونه، او عالَم عالَم فيضونه او برکتونه په کې ښکېل او اخښل شوي وو. د روژه ماتي پر خوښۍ او خوشحالۍ، او د هستوونکي خورا سپېڅلي ذات د ليدنې د هيلو پر خوښۍ[،*] يوه بله پرتمينه او لـه ستروالي ډکه خوشحالي هم موږ ربښتينو افغان وګړو ته رازياته شوې وه چې هغه زموږ د هوښيار[،*] نېک کردار[،*] مهربان[،*] سپېڅلي ټولواک د ليدنې نېکمرغي وه چې د خپلې لوړې پلازمېنې له ټولو وګړو سره يې په ګډه روژه ماتی، او په ګډه ورسره د خپل څښتن د طاعت له پاره د عبوديت او بنده ګۍ څرګندونه وکړه. د اعليحضرت (سراج الملة والدين) اميرالمسلمين او ظل رب العالمين تر دينپال سيوري لاندې د روژې د مغفرتونو مياشت د ځمکې او آسمانونو د يواځيني خالق په خورا ډېرو عبادتونو او طاعتونو، او د حضرت محمد الامين، صلواه الله عليه بمَلاَء السموات والارضين د متينې شرعې د حکمونو په خورا خوښيو او خوشحاليو کې تېره شوه او کوچنی اختر راغی. دا بختوره ورځ مسلمانانو ته يو لوی نعمت دی. او د اسلام په سپېڅلو ورځو کې ګڼل کېږي.

د حضرت پيغمبر صل الله عليه وآله وسلم يو شريف حديث له ابن مسعود[سعود؟*] رضی الله تعالی عنه نه روايت شوی چې په فارسي کې يې مضمون په شدل ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې کېږي: «کله چې زما امت په صيام مياشت کې روژه نيسي او د اختر په ورځ لمانځه ته ځي حضرت حق تعالی جل وعلی خپلو درنو ملايکو ته په خطاب کې وايي: «ای زما پرښتو! هر کارګر چې کار وکړي د خپل دغه کار اجر غواړي، زما بنده ګانو هم چې په صيام مياشت کې روژه نيولې او د اختر لمانځه ته تللي، خپل اجر غواړي. تاسې شاهدانې اوسئ چې ما هغوی وبښل».

نو ځکه د صيام روژه او د اختر له مغفرتونو ډک لمونځ دغه ډول نېکمرغی او د ښېښې پيغامونه لري. په تېره بيا چې د حضرت رب الانام دا عبادتونه د اسلام له يوه پوهـوال او دينپال ټولواک سره ، په يوه آزاد او خپلواک اسلامي هېواد کې، له شل دېرش زرو مسمانانو سره په ګډه، پر يوه ځای او يوه مقام پای ورسېږي او بشپړ شي.

ددې نعمت ارزښت بايد وپېژنو. الهي شکر پر ځای کړو. يو بل تـه غېـږه ورکـړو، پـه روغبړ او لاس ورکولو سره د مينې او يووالي د برېښنا جـذبوونکې او دفـع کـوونکې لمبې يو د بل زړونو او ځيګرونو ته ورواستووو. ټول په يوه خوله او يـوه ژبـه د خپـل هېواد او خپلواکۍ پايښت د زړه له کومي د احکـم الحـاکمين جـل و علـی د خـورا سپېڅلي ذات له دربار نه وغواړو. د خپلو اسلامي ورونو او هېوادو حالت ته چې د خپلو هېوادو له خپلواکۍ او استقلاله بې برخې دي[،*] د عبرت نظر واوو. پر خپل حـال او احوال زرګونه ځله ثناګانې ووايو، د خپل آزاد او سـپېڅلي ټولـواک د اوږده عمـر او روغتيا دوعا چې د وطن د خپلواکۍ ښېګنې يې لکه د يوه زړه سواند ښوونکي موږ ته راښودلې، د رېښتينولۍ پر ژبو جاري کړو.

د هغه سپېڅلی دين ټول روښانه احکام چې د عالَم حضرت هستوونکي موږ په هغـه سره د دواړو نړيو د نعمتونو درلودونکي ګرځولي يو[،*] لکه هغسې چې خـورا ګنـې اُخروي ګټې په کې نغښتې. زرګونه ګټور سياسي او ټولنيز ټکي هم په کې پـټ دي: د ساري په ډول د هر محل اوسېدونکي د ورځې پنځه ځله د خپلو محلونـو پـه جـامع جوماتونو کې سره ټولېږي. خپل يواځينی هستوونکی په ګډه يادوي. د آخـرت سـتر ثوابونه ګټي. او ورسره جوخت له دې ټولېدنې نه د الفت او مينې او پېژندګلوۍ پايلـه راوځي چې د يووالي او وروړګلوۍ سپېڅلي ټکي ترې جوړېږي. د اوونۍ يو ځل د ټـو محلونو وګړي د ښار په يوه لوی جامع جومات کې سره ټولېږي. د جمعـې لمـونځ پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه ډله ادا کوي. يو خطيب يې په وعظ او نصيحت سره روغې لارې تــه ســموي. لــه ښېګڼو ډک دې کار سره د آخرت د نعيمو جنتونو وړ ګرځي. هم مهاله ورسره په يــوه لا پراخه کچه د يووالي او ورورګلوۍ خبره پخېږي. په کــال کــې يــو ځــل د ښــار او ورځېرمه کليو وګړي په يوه لوی عيدګاه جومات کې سره ټولېږي. ټول د روژې د فطر صدقه بېوزلو ته ورکوي[،*] د مسلمانو وګړو يوه لويه ډله د بې اړتيا څښتن دوه ګونی لمونځ په جماعت کوي، خطيب خطبه وايي. ولس ته د خپلواک اســلامي ســلطنت او امارت شتوالی په يوه دبده او پرتم ورپادوي. روغبړونه کېــږي [،*] لاســونه ورکــول کېږي[،*] د توپونو ډزې کېږي. عسکري موزيک هرې خواته ملي نغمــې غــږوي [،*] پوځي عسکر په خپلو خورا پرتمنيو رسمي درېشيو کې د عيد ګاه په ستر جومــات او شاخوا کې د درناوي له پاره پر ليکو درېږي. عسکري او ملکي چــارواکي او مخــور او مشران او اشراف ټول په خپلو بشپړو رسمي کاليو کې شريف جومات ته ورټولېږي. د اسلام پاچا، او د حضرت خيرالانام د مبين دين ټينګوونکی پــه بشــپړ بــرم او پــرتم تشريف راوړي. د مسلمانانو د تکبير نارې د رب العالمين د خورا سپېڅلي ذات دربــار ته لوړېږي.

ای سپېڅلی نجيب ولسه! او ای غيرتي او ټينګ قومه! موږ د اختر دې څو ورځــو او د روژې هغو څو مبارکو ورځو ته په عادي او بې غوره نظر ونه ګورو، او يوازې يې له سات تېريو ډک يو عبادت ونه بولو. ددې ستر الهي نعمت ارزښت او قدر چې پر موږ پېــرزو شوی وپېژنو. ځکه چې موږ د وطن د خپلواکۍ څښــتنان يــو، او د واکمنــۍ څښــتن خپلواک ملت يو، زموږ ټول ديني، مدني، سياسي حقونه آزاد دي[،*] زموږ ســپېڅلی زړونو ته رانژدې خيرغوښتونکی ټولواک زموږ د خپلواکۍ او واکمنۍ د ساتنې له پاره خپلې ناپايه همايوني هڅې کوي او په عمومي دربارونو کې زموږ د خپلواکۍ دوعــاوې کوي. څومره نعمت! څومره نېکمرغي! څومره خوښي! څومره خوځښت!

يو ځل د خپلو شمالي او جنوب ختيځو ګاونډيو مسلمانو ورونو حال تــه نظــر وکــړو: هغوی د خپلو ديني مراسمو هغسې آزادي چې موږ يې لرو نه لري. د ساري په ډول په روسي ملکونو کې څوک د جومات خطيب کېدلی نه شي مګر دا چې روسي ژبــه يــې زده وي. قرآن لولي، خو د جهاد آيتونه يادولی نه شي. پوځ ته ورځي، خو د نورو د ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره. په سرکونو کې کار کوي. خو د پردیو د ګټو له پاره[،*] زده کړې کـوي. خـو د نورو د ګټو له پاره نو ولې؟ ځکه زموږ دغه وروڼه د هېواد آزادي او واکمني نه لـري. د بل ولس او بل هېواد تر لاس لاندې او کېوتي دي چې نه په جنس، او نه په دین، او نـه په ژبه، او نه په رنګ کې هغوی ته هېڅ ډول ورته والی او تړاو نه لري. څومره فلاکـت! څومره مصیبت!

نو ځکه باید موږ یوه شېبه هم بې شکره ونه اوسو. ځکه موږ د خپلواکۍ، او اسـتقلال، او واکمنۍ نعمت لرو. که لمونځ کوو نو په خطبه کې د خپل مسلمان پاچا سپېڅلی نوم آزاد یادوو، که عسکرۍ ته ځو نو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټو له پاره ځو، که پـر سړک له سهاره تر ماښامه کار کوو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټې له پاره یې کـوو. موږ ته اړینه ده چې ددې نعمت د شکر او ستاینې تر څنګ[،*] ددې نعمت د سـاتنې له پاره هم ویښ، هوښیار، او له غفلت او لوبې په څنګ واوسو[.*] د عظـیم الشـأن قرآن پر حکمونو، او پر خپل دین او ایمان ټینګ شو. ټولواک، وطن [او*] ملت یو او یو وجود وبولو [او*] له خپله ځانه یې راتېر وبولو، او ډېر یې سپېڅلي وګڼو. د یـووالي او اتفاق تخم په خپلو زړونو کې د خپل وطـن او دولـت د سـاتنې لـه پـاره وکـرو او د پرمختګ او لوړتابه او آزادۍ حاصل راټول کړو. له بدو چارو او ټیټوالي چې ټولواک، او ملت او وطن زیانمنوي[،*] ډډه وکړو.

زموږ هوښیار سپېڅلی ټولواک زموږ او زموږ د وطن پر دین، او نـاموس، او شـرف، او سعادت، او پرمختګ او آزادۍ د زړه سوي لوی وزر او خپله مهربانه [او*] د مرحمتونو پلرنۍ غېږ پرانستې[،*] شپه او ورځ د هغو د خوندي کوونکو او لوړوونکـو وسـیلو د چمتو کولو له پاره خپلې پاچايي هلې ځلې کوي. موږ هم ځانونـه ددغـې مهربـانۍ او عاطفې وړ کړو [او*] په همت او غیرت او زیار کې زړونو ته د خپل راتېر پرمختګپـال سپېڅلي ټولواک پر پله سم شو، او د هېواد او خپلې ملي آزادۍ د ساتنې له پاره پـه مال او ځان، او زړه او وجدان زیار وباسو او په دې څیزونو سره د خپل هېواد د پـاکې سپېڅلې خاورې او خپلواکۍ د غلیمانو په سترګو کې چې د نړۍ د ودانولو، او په خپل مدني صنعتي ځواک له اروپا سره د آسیا د نښـلولو پـه پلمـه یـې لـه هـره لـوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاکګر نظرونه را سيخ کړي[،*] د نهيلۍ او کوزګورۍ غشـــي وټومبـــو، او د هيلـــو غشي يې د زيان او خوارۍ پر خاورو وغورځوو.
هو هو! که موږ ځانونه په رغاونې او ځواک سينګار او سمبال کړل[،*] د پلمه کوونکـــو پلمې او د حريصانو د هيلو کنډولي به پر ډېرو مات شي.
څرنګه چې تر يوې بختورې او نېکمرغې روژې وروسته يوه وړانګين او ځلاند بختـــور اختر ته ورسېدو[،*] نو ځکه د نعمت د يادولو او د نعمت د شـــکر د ذکـــر پـــه موخـــه؛ (سراج الاخبار افغانيه) د بختور کوچني اختر د مبارکۍ په کارولوسره د يوې کـــوچنۍ موعظې ددې څو کرښو د وړاندې کولو زړه وکړ. نور نو د خپل ستر زړونـــو تـــه راتېـــر سپېڅلي پرمختګپال زړه سواند اعليحضرت ټولواک د عمر او د برم او پرتم د ډېروالي بې ريا دوعا د بختور کوچني اختر پر دې بريالۍ ورځ چې له خورا ارزښتناکو اســـلامي مهالونو څخه دی[،*] د بنده ګۍ پر ژبو جاري کوو چې د پرتمين زړه سواند ملوکانـــه ذات له روغتيا سره[،*] ملت او هېواد خورا ډېرو پرمختګونو او لوړتياوو او نېکمرغيـــو او بريو ته د رسېدو [قريرالعين؟*] وياړ تر لاسه کړو. آمين.
پر دې ورځ د بريالي دربار د مراسمو په اړه به که څښتن تعالی غوښتل په راتلـــونکې ګڼه کې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، څلرویشتمه ګڼه، ۳-۵ مخونه
د سراج الاخبار افغانیه

د لومړي کال پای

د (محمود طرزي) عاجز قلم د رېښتنولۍ په نارو، او پر ماتغاړو ټکو، او له ګرانښت په ډکو وجداني کرښو سره په خورا ویاړ او خوشحالۍ او بشپړ شوق او نړه والي د **(سراج الاخبار افغانیه)** د ګرانې ورځپاڼې د لومړي کال بشپړېدل په خپلې دې څلرویشتمې ګڼې سره اعلانوي.

دنده سپېڅلې وي. د دندې هر څښتن چې تر خپلې وسې د خپلې دندې په سرته رسولو بریالی شي[،*] د کار دغه څښتن ته دا په نړۍ کې تر ټولو لویه خوښي او تر ټولو بختور بخت دی او بس.

دنده سپېڅلې وي. وظیفه [دنده*] تنخواه، او د دوعاوو ویل نه دي[،*] د دندې هر څښتن چې خپله دنده یوازې د هماغې دندې له پاره ترسره کړي[،*] پر دندې ټینګ بلل کېږي. او که بنسټ یې پر نورو غرضونو ودرول شي[،*] له دندې بهر ګڼل کېږي.

له خاورو سره ددې برابر تر ټولو خوار د عاجز قلم دنده به نو په عاجزۍ هېواد ته د قلم له چوپړ پرته بل څه وي! نو ځکه یې د خپل ستر سپېڅلي پوهنپال پلوي، او خورا زړه سواند او مهربان زړه ته راتبر پالونکي[،*] له پوهې او دین خبر ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) په سیوري کې د بل چا له لیکنې مرستې پرته په یوازې ځان خپله یو کلنه لیکنۍ دنده په خورا بري تر سره کړه.

زموږ ستر پوه او پر دین ټینګ پرمختګپال ټولواک تر خپلې بختورې پاچایي پلازکېناستنې [جلوس*] راهیسې هماغسې چې یې د مدني ودې خورا ګڼ وسایل چمتو کړي[،*] په خپل شاهانه هېواد کې یې دغه راز د پوهې او پوهنې د ښکلي یار د را ځلولو کلکه هیله هم درلودلې [او*] په دې برخه کې خورا ډېرې بریاوې او بریالیتوبونه تر لاسه شوي دي. دې خوار له خاورو سره برابر بنده هم د ټولواک له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنپالي هيلي نه په ګتې اخيستو[،*] پروسږکال د روژې د مبارکې مياشتې پر پنځلسمه د يوې هېوادنۍ ورځپاڼې د خپرېدو له پاره عرض کړی او غوښتی او د پاچايي اجازې په ترلاسه کولو بريالی شوی وم. او د تبرک له پاره د هغوی په نامه [تبرکاً باسمه؟*] د (سراج الاخبار افغانيه) د ګرانې ورځپاڼې لومړۍ ګڼه د ۱۳۲۹ کال د شوال المکرم پر ۱۵ د خپرېدو پر ډګر راوځلېده.
مطبوعات د وطن د احساساتو روښانوونکي دي، د ملت ژبه ده، د تمدن ساه ده، د سرېتوب بنسټ دی[.*] بېسيم او سيموال ټلګراف هېڅکله هم يوبل ته د ملتونو په پېژندلو، او د پيغام او خبر په رسولو، له بشر سره د بشر په غږولو کې له ورځپاڼې سره سيالي نه شي کولای. پر دغو وسيلو يو څو کرښې له يو دوو کسانو سره غږېدا شونې کېږي. خو ورځپاڼه د اسرارو داسې يوه خزانه ده چې پاڼې پاڼې خبرې کوي، که ورځپاڼه نه وای نو د ټلګرافونو او ټيلېفونو خبرونه به چا پر نړۍ خپرول؟ هغه ملت چې ورځپاڼه نه لري هرڅوک يې په اړه هر څه ويلی شي، خو پخپله نه د ځان په اړه او نه د نورو په تړاو د غږېدو وس لري. د غرض هغه څښتنان چې ورځپاڼې لري نړۍ ته د هغه ملت او هېواد په اړه چې ورځپاڼه نه لري د خپل غرض له مخې خپل ټول احساسات [او*] فکرونه خپروي[.*] همدا ورځپاڼه ده چې د غرضوالو غرضونه برسېره کوي [او*] د خپل دولت او ملت او وطن ساتنه کوي. ورځپاڼه ده چې هېواد[،*] ملت او وطن د بهر له عمومي حاله خبروي او د وطن غليمان ژړوي او دوستان خوشحالوي. کله پر پوهې غږېږي[،*] کله پر فن. کله پر صنعت خبرې کوي کله د زمانو [زَمَن؟] پر حال! (سراج الاخبار افغانيه) لومړنۍ ورځپاڼه ده چې زموږ په سپېڅلی متبوع دولت کې د مطبوعاتو د نړۍ په سرابستان؟ کې د ژوندانه د ودې وړ ګرځي. که څه هم اورو چې د خدای بښلي (امير شېرعليخان) پر مهال هم يوه ورځپاڼه خپره شوې وه، خو موږ يې د يوې ګڼې په ليدو هم بريالي نه شو. زموږ موخه د ورځپاڼې له لومړني والي داده چې د افغانستان تر بيا خپلواکېدو راوروسته دا لومړنۍ ورځپاڼه ده چې راوځي.
افغانستان د جوړېدو له مهاله د نوي والي او ټينګښت درې پړاوه وهلي دي. يو يې د جوړېدو له مهاله چې د دراني احمدشاه له خوا وشو د سدوزي دولت تر ړنګېدو او پر افغانستان د انګرېزانو تر ښکېلاکه غزېدلی دی. د نوي والي بل پړاو هغه دی چې جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېشتي ستر امير اعليحضرت (امير دوست محمد خان) په افغانستان کې د محمدزيو دولت جوړ او انګرېزان پسې واخيستل او ويې شړل چې دا هم پر افغانستان د انګرېزانو تر دويم ښکېلاکه راغږېدلی دی. درېيم د اعليحضرت جنت مېشتي پاچا (ضياءالملة والدين) له خوا د وړانګين دولت جوړېدل دي چې انګرېزان يې شړلي او مخنيولي او د افغانستان د لوړ خدای ورکړی دولت بنسټ يې ايښی دی، چې د خورا سپېڅلي الهي ذات جل و علی له درباره يې تر بې شمېره پېړيو د ټينګښت غوښتنه لرو.

په دې ډول نو سراج الاخبار افغانيه لومړنۍ ورځپاڼه ده چې د افغانستان د ځواکمن پرتمين دولت تر جوړېدو [وروسته*] او د احساسانو د ښښتن يوه ټولواک لکه اعليحضرت (سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) په پوهنپال پېر کې يې چې ښښتن دې يې دولت تر قيامته پر ځای وساتي[،*] په لومړي ځل د دولت او ملت او هېواد د چوپړ پر سپېڅلې موخه په لوړه پلازمېنه کې د خپرېدو پر ډګر وړانګې راخپرې کړې دي. او دادی بشپړ يو کال وشو چې په خورا بري خپلو خپرونو ته دوام ورکوي.

د تېر کال له ۱۲ ګڼې سره مو لوستونکو ته د ډالۍ په توګه د (پوهه او اسلاميت) په نامه يوه رساله د خپلو ګرانو او د درناوي وړ لوستونکو نظر ته وړاندې کړه ژمنه مو وکړه چې که ښښتن غوښتل په هرو شپږو مياشتو کې به يو ځل دغه ډول رسالې چې د اسلامي نړۍ پر ايقاظ؟ او انتباه؟ ولاړې وي[،*] د ديني چوپړ په ډول وړاندې کړو. په دې ډول نو دا ځل بيا د خپلې ژمنې په پوره کولو بريالي شو او تر دې نامه لاندې چې:

نو څه کول په کار دي؟

يوه خواره رساله له خپلې دې ۲۴ ګڼې سره د خپلو ګرانو لوستونکو پام ته وړاندې کوو. دا کار د اعليحضرت د پاچايي هڅونو او پوهنپالو پېرزوينو له اغېز پرته بل څه نه دي چې پر دې ګرانې ورځپاڼې يې يو ځانګړې همايوني پام ساتلی دی.

نو (سراج الاخبار افغانيه) ته به تر دې غوره درنښت، او تر دې بره نېکمرغي څه وي چې لومړنۍ پېرونکی يې ستايل شوی همايوني ذات شي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

او راوروسته بیا ټولو درنو څېرو، او په پوځ کې د کرنیلی [ډګرمنی*] او په ملکی ډګر کې تر همدغې پوړی زموږ د ګران هېواد سترو مخورو په رسمي ډول [رساً؟*] په دې ګرانه ورځپاڼه کې ګډون کړی دی. او د ګډون بیه یې مخامخ پر خپلو تنخواوو حواله کړې چې له هېڅ کړاو او ستونزې پرته اداري ته رارسېږي خو په خواشینی سره ګورم چې د اصنافو او سوداګرو او نورو ګرانو وطنوالو له ډلې څخه لږ ګډونوال را په برخه شوې دي او ددې لامل د پوهې او پوهنې د خوند له نه څکلو او د نړی لـه احوالـه د خبرېدو د مینه والو له لږوالي پرته بل څه نه دي. په داسې حال کې چې موږ له خپلو ګرانو هېوادوالو تر دې لوړې هیلې درلودې او لرو یې. میرزا صائب اصفهانی فرمایي:

چې څوک واوري د ویلو کمی نه شته

چوپه خوله غنچه، بورا کړه په خبرو

هو هېڅ شک نه شته چې د لوستونکو تلوسه، او د اورېدونکو اورېدنه د لیکوالو او مولفانو د شوق او غیرت دوې پخې وزرې دي چې په مرسته یې خورا لوړ الوت کولی شي[،*] د ساري په ډول که مو د هېواد د سوداګرو په ډله کې یو دوه ګډونوال په برخه شوي وای[،*] نو به مو پر ډېرو ګټورو سوداګریزو مسالو هم خبرې کړې وای. دغه راز که مو خپل شتمن ځمکوال د خپلې ورځپاڼې مینه وال او اورېدونکي لیدلي وای[،*] پر کرنه او حراثت؟ به مو هم ځینې زړه پورې او ګټور څه لیکلي وای.

خو له دې سره سره [مع ما فیه؟*] تر هغو چې ساه مو په ځان او قلم مو په لاس کې دی[،*] د خپلې سپېڅلې دندې د سرته رسولو زیار به چې د هېواد سپېڅلی قلمي چوپړ دی. کوو. او دا ژمنه هم کوم که څښتن غوښتي وي[،*] د پاچایي اعلیحضرت د پوهنپالې پاملرنې تر سیوري لاندې به (سراج الاخبار افغانیه) په خورا نژدې وخت کې د نوي والي له ډېرو نښو سره چې اوس یې درته څرنګوالی نه سپړم[،*] د پوهې او پوهنې پر بازار خپله ځلا وښندي.

دا ټکی هم یوازې د عذر په بڼه او نه د لویی او ویاړ له پاره د نظر خاوندانو ته وړاندې کوو چې له یوه کال راهیسې د (محمود طرزي) عاجز قلم ددې ګرانې ورځپاڼې ټولې لیکنی چارې[:*] د سرمقالو، او سیاسي لنډیزونو انځورول، او د نړی د پېښو ژباړې او د هېواد په ننګه مقالې، پر عجیبو موضوعګانو ځانګړې مقالې، او علمي او فني مقالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هنري تاليفات، او د ځينو يون ليكونو ژباړه، او عسكري، او روغتيايي چــارې، او د نړۍ د شتمنپوهنې او د پاريس غميزې ژباړه، د نړۍ د نوميالیو مېړمنو تــاليف، او پــر دې سربېره د پوهنې [په اړه*] لــه مانــاوو ډک اووه بيتــي غــزل دا تــول پــر غــاړه اخيستي[،*] له مرستندوی او مر ستيال پرته یې پر خارقه اوسپنیزه څوکه لکه غشی د سرمحرۍ دنده ترسره کړې ده.
ورسره ورسره يې د مديريت دنده هم په عاجزۍ سمبال کړې چې پــه يــوازې ســر د يوې شپاړلس مخيزې ورځپاڼې د ليکنيو چارو سرته رسول په آسانو چــارو کــې نــه راځي.
که چېرې په کې نيمگړتيا او تشه وبر ښنې [نو*] ښنل او سمح[؟*] يې د مهربــانيو د ښتنانو ښونکي نظر ته په پر ښودو (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له کومي د کايناتو د خورا سپېڅلي عظيم الصفات هستوونکي ذات دربار ته د خپل ستر سپېڅلي مکرم ساتونکي او زړونو ته راتېر پالونکي د اوږده عمر او روغې ستې دوعا کــوي. و مــن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، څلرویشتمه گڼه، ۱۰-۱۲ مخونه
سیاسي لنډیز

افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ

څه موده وشوه چې نړیوالې ورځپاڼې د انګریزي ورځپاڼو له قوله د اروپا او آسیا د اوسپنې پټلیو د وصلېدو یعنې له لندن سره د وچې له لارې د هندوستان د نښلېدو خبرې کوي او نقشې جوړوي، او فکرونه بیانوي. څومره ستر نوښت، څومره ګټور ګام!.. تر دې نو غوره څه دي! په تېره بیا د هغوی له پاره چې د داءالبحر [دوارالبحر؟*] یعنې د سرګرځېدو ناروغي ولري او له دې امله لندن ته له تلو بې برخې شوی وي! که څه هم موږ خپله د سرګرځېدو ناروغي نه لرو[،*] خو بیا هم د لندن د تګ له پاره تر بېړۍ اورګاډی غوره ګڼو. ځکه چې موږ د وچې خلک یو د سمندرو نه یو!

که د اورګاډي دا پټلۍ پر یوه لوی ځوړند پله چې یوه پښه یې د بمبئي پر ښکر او بله پښه یې د جنوبي افریقا د هیلو په ښکر او بله پښه یې د برتانیا په لېورپول کې وای، او له دغې لارې هند په اورګاډي له لندن سره نښلېدای[،*] ډېر به خوښ شوي وای. ځکه هم به مو د اوبو ننداره کوله او هم د وچې او دغسې به لندن ته رسېدلي وای. نو دې تمدنپالنې او د دغه ډول تمدنخپرونې پلمو ته دا ډول ځوړندې اوسپنیزې پټلۍ کله دومره لرې دي!... قاه! قاه! قاه!...

بیا هم که چېرې د اوسپنې پټلۍ دغه نقشه له کراچۍ نه د بصرې خلیج ترڅنګ د بغداد له پټلۍ سره نښلېدای څه مو په کې نه ویل. او له کابله مو په یوه ورځ په موټر کې ځان د پېښور اورګاډي ته رساوه مخامخ مو د لندن ټکټ رانیوه. خو څرنګه چې ددغې لیکې په نقشه او پلان کې د غرض ځینې ښتنان چې له اروپا سره د آسیا له نښلولو پر ته نور له خیانته ډک ښکېلاکګر مقصدونه هم لري[،*] د پشنګ، او کندهار، او هرات، او مشهد او تهران لاره یې غوره کړې [او*] مسالې ته یې یوه بله خطرناکه بڼه هم ورکړې چې د لندن د لیدلو هیله راته په وژونکو زهرو لړي. ځکه خبره زموږ د هېواد مرګ او ژوند ته رارسېږي او زموږ واکمني ګواښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې موږ افغان ورځپاڼه لیکونکي یو. او زموږ ورځپاڼه هم د افغانستان ورځپاڼه ده، او د خپل سپېڅلي متبوع اعلیحضرت تر پوهنپال سیوري لاندې د هېواد د دفاع له پاره خپل نظریات په آزادۍ انځورولی شي[،*] په دې اړه مو د خپلو عاجزو افکارو له بیان نه ډډه ونشوای کړی. فکر داسې یو څیز دی چې تر انحصار لانـدې نـه شـي راتلای. هرڅوک د خپل فکر مسوولیت لري. له نورو افکارو سره پیوستون نه لـري. د یوه ورځپاڼه لیکونکي خبرې هېڅکله دولتي سند نه شوای بلل کېدی بلکې یـوازې د خپلو پاڼو له پاره د عمومي افکارو د تجارت [؟*] له مخې لیکل کېږي:

افغانستان او اورګاډي

«د اورګاډي ښېګڼې»

هېڅوک له هغو ښېګڼو سترګې نه شي پټولای چې اورګادي یې انساني نړۍ ته راوړې. نور هر څه یوې خواته: یو لاروی پردېس چې غواړي له کابله هرات ته ولاړ شي[،*] په دې شرط چې هره ورځ لار ووهي[،*] په پنځه دېرشو ورځو کې په زرګونو کړاوونو، او خواریو، او بې خوبیو او شوګیرونو او ناکراریو به خپلې موخې ته ورسېږي، او چې ښار ته ننه وځي[،*] د ښار وګړي به یې د بڼې له لیدو وترهېږي. سر او مخ، او ویښته یـې په دوړو او غبار کې ډوب؛ ونګه د لمر له ځلا لکه مس، هغه څاروی چـې دی لېـږدوي لکه غڼه.

اوس به په اورګاډي کې یو مزل انځور کړو: د ماښام اووه بجې د چکر په کالیو کـې، او یو بالاپوش پر مټ اچولی، او یو بکس په لاس نیولی د یوې اوونۍ له پاره له کوره مخه ښه اخلي، او په یوه ګاډي کې کېني او ستېشن - یعنې د اورګاډي تمځي ته ځـي. لـه ګاډي کوز ېږي یوې ښکلې رنې او له ګنې ګونې ډکې یوې ودانۍ ته ننه وځي، د دویمې درجې قمارې یعنې سګن ګلاس [سېکنډ کلاس= دویمه درجه*] ټکـټ پېـري یـوې سمبال او هوسا خونې ته چې د هوسایۍ هرډول وسـایل لـري ننـوځي، یـوه کړکـۍ راکښته کوي او پر یوې هوساڅوکۍ کېني او اورګاډی خوځېږي. کله چې خوب ورشي لکه په زانګو کې چې وي[،*] کرار ویده شي. که د اوداسه او مخ لاس مینځلو وخـت شي[،*] تشناب ته ننه وځي او په خورا هوسایۍ خپلې اړتیاوې پوره کوي. د دوډۍ پر مهال اورګاډی د خوړنځي په درلودونکي یوه تمځي کې نیم ساعت درېږی او سپرلۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمځي په خوړنځي کې په خورا آزادۍ او هوسايۍ خواړه خوري. او لنډه دا چې لمبه وزمه اورګاډی په دې ډول په دوه درې ورځو کې خپلې پردېسې سپرلۍ په خورا هوسايۍ لکه سړی چې چکر ته وځي[،*] له کابله هرات ته رسوي. او هم يې په خورا ښايسته ښه او سات تېرۍ رسوي. هم يې پر هره شېبه او دقيقه، او هر ساعت د شاوخوا په زړه پورې نوې او عجيبې او غريبې منظرې او ښارګوټي او ښارونه لکه د يوې پانوراما [پراخې منظرې*] په خبر مخې ته راولي او تېروي. بېديااوې، دښتې، وادۍ، ژورې، لوړې لکه د بر ښنده ځلا تېر بېږي[.*] اوس د کرنې او سوداګرۍ او صنعتونو له نظره د اورګاډي ګټې او ښېګڼې څېړو او ارزوو: د ساري په ډول څرنګه چې د افغانستان لوړ خدای ورکړی دولت داسې ځمکې لري چې د خاورې څرنګوالی يې کرنې ته خورا جوړ دی. دغه ډول داسې غرنۍ سيمې هم لري چې د ځمکې ځانګړتيا او څرنګوالی يې د کرکيلې وړتيا نه لري. او که پر کوم کال- خدای مکړه- اورښت لږ وشي قحطي او ګراني پرې راځي د هغې سيمې وګړي له منځه ځي. نو که اورګاډی وي په لږ وخت کې خواړه او غَلّه له ښېرازو سيمو نه لږو ښېرازو سيمو ته لېږدېږي[،*] د سيمې اړتياوې له منځه ځي. که اورګاډی وي نو د کندهار انار، او انګور او وچې خوبانۍ [شکرپاره*] په چټکۍ سره جلال آباد ته او د جلال ګنې او نارنج او ليمو په خورا چټکۍ کندهار ته رسوي [او*] يوه لويه تبادله ترسره کېږي. د کندهار وچې مېوې لکه مميز او تور مميز او انځر او نور که چېرې په ښايسته ډبليو کې په ښه ښه کېښودل شي، او په اورګاډي کې بهر ته ورسول شي[،*] البته چې په وړينو جوالونو کې او د اوښانو پر شا له لېږدولو نه يې بيه او ګټه ډېرېږي.

اوس به لږ غونډې له عسکري پلوه د اورګاډي ښېګڼو ته پام وکړو: د اورګاډي ښېګڼه د جرمن او فرانس په وروستۍ جګړه کې رڼه وځلېده. ځکه جرمن د ګڼو ليکو د درلودو او د ښه نظم او سمبالښت له برکته د جګړې تر اعلان يوه اوونۍ وروسته شپږ لکه عسکر په پنځلسو ورځو کې د (تجمعات سوق الجيش) [يرغل ته په چمتو*] ښه سمبال او پر پولې ورواړول. حال دا چې فرانسويانو د خپل اورګاډي د ګډوډۍ له امله په دغه موده کې يوازې دوه سوه زره عسکر چمتو کړای شول چې په دې ډول يې پايله د هغوی ماتې شوه. د اورګاډي د نشتوالي بلا بل ځل په خورا ډاروونکې ډول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره غملړلې بڼه د روس او عثماني په جګړه کې وآزمایل شوه. په داسې حال کې چې روسانو د اورګاډي پر مټ تر لسو لکو عسکر پر پوله واړول[،*] عثماني دولت پر هغو سرتېرو برسېره چې پر پوله او شاوخوا سیمو کې یې درلودل[،*] د لېږدوونکو وسیلو د نشتوالي له امله [نور*] هېڅ عسکر ونه شوای رسولی او مات شـول. د جاپـان پـه جګړه کې د روسانو د ماتې یواځینی [دلیل*] چې که بیـا هـم ښـه نظـر وشــي[،*] اورګاډی دی.

او لنډه دا هغه هېوادونه چې اورګاډي پرې اوړي ورځ تر بلې غوړېږي، د وګړو شتمني یې ډېرېږي. د وګړو شمېر یې لوړېږي. که اورګاډی نه وي هېواد ویجاړ، ولس بېـوزلی، د وګړو شمېر لږ وي. دا ټولې پخې خبرې، ټولې سمې او ټولې سهي. خو یـو مشــهور متل دی چې وایي:

«چاړه که د سرو وي سړی یې په نس نه منډي»

د اورګاډي زیانونه

«ښېګڼې چې دې کړې راته بیان د اورګاډي [نو*] بدګڼې یــې هــم راتــه ووایــه»[.*] لومړی به دا ووایو چې د واکمنۍ په مهمو حقونو کې یو دادی چې هــېڅ دولــت د بــل دولت د واکمنۍ په چارو کې د لاس وهنې حق نه لري. د ساري په ډول د افغانســتان دولت هېڅکله هم ددې حق نه لري چې خپل ملګري ګاونډي هېواد ته ووایي څرنګه چې زه کومه کړکۍ یا روزان نه لرم چې بهر ترې وګورم نو څکه غواړم د اوسپنې یــوه پټلۍ د ګرمسېر او بلوچستان له لارې پر کڇ او مکران د عمان تر سمندرګي وغزوم او هلته یو سمندري بندر ومومم چې د نړۍ له لیدلو او راکــړې ورکــړې او پیوســتون او راشه درشه نه ګټه واخلم.

دغه ډول د هغه ملګری ګاونډی دولت هم دا حق نه لري چې ورته ووایي څرنګه چــې زه غواړم هند له اروپا سره ونښلوم نو له دې امله خپله د اوسپنې پټلۍ پر کنــدهار او هرات تر مشهده غزوم. او که چېرې له هره لوري دا ډول وړاندیزونه وشي نو برېښــي چې د یو بل د واک او واکمنۍ پر حقونو تېری کوي چې ددې پایله هــم همدغــه ډول څواب یعنې یو د بل د واکمنۍ حق نه پېژندل راوځي. که فرض کــړو چــې دا ډول یــو وړاندیز افغانستان ته وشي[،*] هغه حقونــه چــې د یــوه ډالــي حکومــت پــر غــاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بوزي[،*] هماغه شبېه له منځه ځي. ځکه که د روسيې دولت هــم هماغــه شــبېه ووايي چې زه له (کليف) نه د کابل پر لاره پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېــروم[،*] نــو څوک يې مخه نه شي نيولای. ځکه د دولتونو د حقونو يوه قاعده داده کوم امتياز چې يوه دولت ته ورکول کېږي[،*] بل دولت يې هم د کارولو حق لري. له دې سره جوخت نور حقونه هم تر پښو لاندې کېږي. د ساري په ډول افغانستان دا حق هــم تــر ګوتــو کوي چې د نورو دولتونو له فارن سکرترانو [د بهرنيو چارو له مسووليونو*] ســره هــم سياسي اړيکي او معاملې پيل کړي. ځکه دا شرط پر دې تړلی دی چې د برتانيا ځلاند دولت به د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس نه وهي. او که يې يو ځل د اورګــاډي د پټلۍ په خبر د لاس وهنې يو ګام پورته کړ[،*] ټول شرطونه او ژمنې ګډوډېږي.
يوه انګرېز پوه چې (هربرت سپنسر) نومېږي د جاپان يوه پوه ته چې بارون [سردار*] (کانکو) نومېږي[،*] يوه نصيحت پاڼه ليکلې او ددغې نصيحت پاڼې په يوه ماده کــې يې يادونه کړې چې د اوسپنې د پټلۍ امتياز يا نور امتيازونه له خپلو وګړو پرته نــورو پرديو ته ورکول ډېر زيانوونکي دي. په تېره بيا هغو دولتونو ته چې تر دوی زورور دي. او په دې تړاو عثماني دولت، او ايران او چين، او مراکــو او زنګبــار او ماداګاســکر لــه عبرته ډکې هغه بېلګې دي چې پرديو دولتونو ته د امتياز حق د ورکولو له املــه يــې څومره نارواوې او څومره زيانونه او څومره تاوانونه ليدلي دي.
د انګرېز پوه دا سياسي نصيحت چې چا ګام پر ګام پلی کړی هغه د افغانســتان لــوړ دولت دی. ځکه دا نصيحت د افغانستان له اوس او راتلونکي او مزاج سره سمون لري. که زموږ متحد دولت د افغانستان له دې طبيعي او عادتي طبيعت او فطرت نــه ګټــه واخلي [نو*] هېڅ شک نه شته چې لا به ډېره ګټه وکړي. او که په خپل سر ددې ډول يوه کار نوښت وکړي[،*] افغانستان ته يې له زيان او ضرر پرته بــه پخپلــه د چــارې ترسره کوونکی دولت هم لوی زيان ووينې چې تر ټولو خطرناک ضرر به يې د حايل له منځه تلل او د پرديو د بريدونو او لاس اچونو له خطر سره د هندوستان مخامخېــدل وي . بل دا چې زموږ ملګری متحد دولت به- چې هغه مهال به زموږ دوست او متحــد نه وي- تر څو چې په خپل دې نوښت بريالی کېږي ميليونه سره زر او زرګونه وګــړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لاسه ورکړي وي. او [څوک؟*] پوهېږي چې دا مهال يې څَوګر او ور شپې ته منتظر سيال د پخوا پر تله تر ده ډېر بريالي او د برخې خاوند نه شي.
له افغانستان نه يې د انګرېز او روس دولت په منځ کې يو ډالي دولت جوړ کړی دی، د افغانستان له لوړ دولت سره د انګرېز اوچت دولت ملګرتوب او ژمنه او تړون پر هند د روس د بريدونو د مخنيوي له پاره دي[.*] په دې کې شک نه شته چې د افغانستان دولت تر وسه وسه خپله دا دنده ترسره کوي[،*] خو د خپلو مادي او معنوي ګټو ساتل او خوندي کول ورته تر هرڅه لومړيتوب لري او د خپلې واکمنۍ او خپلواکۍ شتوالی، او حق تر بل هرڅه ارزښتناک بولي. په داسې حال کې چې پر کندهار او سيستان او هرات تر مشهده او تهرانه د انګرېز دولت د اوسپنې پټلۍ تېرېدل د افغانستان د لوړ سلطنت دوه ستر او ارزښتناک ولايتونه ناڅاپه له پلازمېنې شکوي [او*] زموږ د سپېڅلي هېواد ښکلی بدن ځيروي چې د تېر دا ځېرل هماغومره خوّړ، هماغومره غم او هماغومره کړاو او بدمرغي وطن ته راوړي چې له کليف نه يې د کابل پر لار پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېرول لري. - يعنې د ملک وېش او تجزيه رامنځته کوي چې رښتونې مانا يې له منځه تلل او ړنګېدل دي. البته چې افغانستان به ددغه ډول غملړلي حالت د نه ليدلو له پاره ښځي د ځان وژنې پر هوډ ودرېږي چې کله داسې پوخ او ټينګ او د غره په څېر داسې دروند جسم له شتوالي بې برخې کېږي [نو*] ډېر به تر ځان دمخه کړي ايسته نو خدای کريم دی!.. نو هله به بيا ګورو چې هند ځان د خپل زورور سيال له منګولو څرنګه ژغورلی شي؟

افغانستان ته

د اورګاډي پټلۍ اړينوالی

په نړې کې داسې هېڅ څه نه شته چې جامع المحسنات وي. يعنې ټولې ښېګڼې په کې يوځای شوې وي او ټوله ګټه ګټه وي او هېڅ زيان په کې ونه برېښي. هرڅيز هم د ګټورتوب او هم د زيان اړخ لري. څرنګه چې د اورګاډي ښېګڼې او بدګڼې مو تر اوسه بيان کړې[،*] اوس نو په کار داده چې لږ يې پر اړتيا او اړينوالي هم خبرې وکړو:
څرنګه چې په اوسني مهال کې اورګاډی د دولتونو تر ټولو خطرناکه وسله او د هېوادونو او ملتونو د ودې او شتمنۍ او ودانۍ يواځينۍ وسيله ده[،*] نو ځکه که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورګاډو اوسپنیزې پټلۍ د یوه دولت د بدن حیاتي رګونه وګڼو نو وړتیا یې لري. او که د یوه هېواد د وجود ذاتي شریانونه یې وبولو نو پر ځای دي[.*] بې اورګاډي هېواد یوه بې وینې جسم ته ورته دی چې ټول غړي یې له کاره لوېدلي. نو ځکه پـه افغانســتان هېواد کې د اورګاډي د اوسپنیزو پټلیو تېر بدل اړین دي. نن ورځ یـو ځـواک هـم د موجود نوي نظـام د یرغلیــزو عســکري خوځښــتونو مخــه نــه شــي نیــولای. ان د (پورارتور)[«پورت ارتور»*] پخې مورچلې چې د میلیونو روپیو په لګښدو جوړې شوې وې[،*] د جاپان د پوځي ځواکونو بریونو ته ټینګې نه شوې.

یوازې اورګادی د یوه هېواد د نیول کېدو لامل نه شــوای کېــدی. د پــردي دولــت د اورګاډي د اوسپنیزې پټلۍ ویجاړول ډېر آسان کار دی. نو ځکه افغانستان تــه خپــل اورګاډی په کار دی نه د بل دولت.

نن ورځ زموږ غلیمان پر خپلو اوسپنیزو لارو خپل سلګونه زره عسکر په خورا چټکۍ زموږ پر پوله ټولولی او پر خاوره مو تېری کولی شي. موږ که هرڅومره وس وکــړو پــه دې لېږدوونکو وسیلو[،*] پر آسونو او اوښانو یا کراچیو یــو غونــډ عســکر تــر یــوې میاشتې دمخه خپلو لوېدیځو او شمالي پولو ته نه شو رسولای چې پایله یې ماتــه ده. حال دا چې زموږ تر ټولو ستر پالونکی جل وعلی په خپل کریم قرآن کې فرمایي چې (پر غلیم مو هغسې تجاوز او تېری وکړئ چې پر تاسې یې تجاوز او تېری کــړی دی). نو څرنګه چې د غلیم د تجاوز او تېري وسیله اورګاډی دی[،*]افغانستان هېــواد تــه اورګاډی اړین دی.

نن ورځ د اورګاډي د اوسپنیزو پټلیو ښېګڼې او ګټــې او منفعتونــه د نــړۍ پــه ټولــو متمدنو ولسونو کې په یوه خوله منل شوي دي. که څوک پرې سترګې پټې کــړي[،*] ته وا چې پر ښکاره څیزونو یې سترګې پټې کړې دي چې دا د منطق خلاف کار دی او د پرمختګ او تمدن د وړتیا نشتوالی څرګندوي. خو هغه څه چې تر دې هم ډېر ګټور او ډېر ښه او ډېر نافع دي هغه د هېواد د شتوالي، او موجودیت، او ملــي واکمنــۍ، او استقلال او خپلواکۍ ساتل دي چې پر دې هم د نړۍ ټول متمدن ولسونه یــوه خولــه دي. که څوک پر دې هم سترګې پټې کړي نو د عقل او منطق خلاف بــه روان وي. نــو ځکه افغانستان ته اورګاډی ډېر اړین او لازم دی خو ورســره جوخــت د افغانســتان

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنۍ او خپلواکۍ او آزادۍ ته پام هم چې پر دې وسیلو د یوه ډالي دولت حقونـه او دندې ترسره کولی او د دوستۍ او پیوستون پر ټرونو ټینګ پاتېـدلی شـي[،*] هـم خورا اړین او خورا لازمي بلل کېږي او که نه نو له اورګادۍ نه به لکه د هنــد ایالتونـه افغانستان ته څه ګټه ورسېږي؟

نو پر دې بنسټ که ښکېل هېوادونه د (اورګاډي او افغانستان) موضوع د سیاست لــه دې څنډې وځېږي او و ارزوي[،*] شک نه شته چې ددې چارې د ژر سمبالښت پــه تړاو به ګډ ټکي او د پلي کېدو وړ نظرونه ومونډل شي.

والله اعلم بالصواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

سرلیک .... مخ
لومړۍ خبرې ۱
(لارې او پلونه) ٤
و من الماءٍ کل شئ ً حی ۸
د منني وړاندې کول ۱۰
((نصیحـــت)) ۱۲
(بسپنه) ۱٤
ملکي روغتون... ۱۷
نصیحـت ۲۰
پالنځی (دارالیتاما*) ۲۳
نصیحت.. ۲٦
د همایوني وینا متن... ۳۰
اوسنۍ جګړه ۳٤
له تُرکي ورځپاڼو څخه ۳۷
ټېلیفون او موټر.. ٤۳
د درونتې پل.. ٤٦
قلمي مصاحبه... ۵۰
وحشت او مدنیت... ۵٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج ٥٩

نوي سرکونه ٦٣

د فکرونو سمول ٦٩

د تمدن یوه نښه ٧٦

د نړیوال سیاست لنډیز ٧٧

د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک تولواک منندویي ٧٩

بهرنی پېښې ٨٥

د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا] ٨٨

اسلامي یووالی ٩٢

له طبیعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني یووالي اړتیا ٩٦

صنایع او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه] ١٠٣

بهرنی پېښې ١١٠

موعظه ١١٣

سیاسي لنډیز ١٢٣

د پېښور افغان ورځپانه ١٢٧

بیــــرغ ١٢٩

بهرنی پېښې ١٣٤

د خواشینی یوه یادونه ١٣٧

ځانګړې مقاله ١٣٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرې تاریخ ۱۴۲
د اعلیحضرت پاچایي... ۱۴۹
سیاسي لنډیز ۱۵۴
په هند کې زموږ دیني وروڼه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟ ۱۵۷
د نړیوالې جګړې اړین والی ۱۶۰
د همایوني اعلیحضرت ۱۶۵
سیاسي لنډیز ۱۷۰
په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره ۱۷۳
سیاسي لنډیز ۱۷۶
د برکتونو روژه ۱۷۹
عظیم الشان قرآن ۱۸۳
د روژې د بختــورې میاشتې هرکلی... ۱۸۸
او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم ۱۸۸
پوهنــه ـ ښوونځي... ۱۹۴
سیاسي لنډیز ۱۹۸
نېکمرغه کوچنی اختر ۲۰۱
د لومړي کال پای... ۲۰۶
افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ... ۲۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحريک د کابل د صنعتکارانو ټولنې او د هغې له مشر هېواد پال او فرهنګپال شخصيت ښاغلي (محمد نصير انصاف) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحريک

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

لیکوال

محمود طرزی

ژباړن

ډاکټر محمد داود جنبش

۱۳۹٤ لمریز کال

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library